

tates incertæ, sui iam consilii pœnitebat. Marfilius Cæfaraugustæ Rex Maurus, cui post
 si ab eo Ibnabalæ caussa Carolus iratus erat, in partes attractus. Ex vtraque gente iu-
 stus exercitus conflatus. Franci equitatu valent. optimum ergo visum est Pyrenæi sal-
 tus angustias occupare, Francosque si possent aditu Hispaniæ prohibere. Externi scri-
 ptores Carolum aiunt vltius penetrasse, nec ante ex hostico decessisse, quam prælio vi-
 ctor agros prouinciæ longelateque vastasset. in reditu cum hostium copiis ad Pyrenæi
 angustias pugnatum. Nobis nostrorum scriptorum fides potior visa est, negantium Ca-
 rolum in interiora prouinciæ penetrasse: sed in ipso aditu ad Roscidam vallem, quæ in sal-
 tu Vasconum est, pugnatum. Veniebant in prima acie Rollandus Britannæ Comes,
 Anselmus & Eginardus viri primarii. locus erat minime aptus copiis explicandis. No-
 stri ergo ex superiori loco impressione in hostes facta, multos priusquam se ad pugnam
 compararent, instruereque acies possent, ferro peremerunt. Cecidit Rollandus ipse,
 de cuius virtute & rebus gestis multa & incredibilia in vtraque gente vulgo homines fa-
 bulantur. Carolus suorum trepidatione strageque cognita, conatus inclinatum aciem
 restituere, hanc pro tempore ad milites orationem habuit. Quam turpe sit Franco-
 rum arma triumphis trophæisque nobilissima, Hispanorum egentibus populis & diutur-
 na seruiendi consuetudine oppressis cedere, me silente res ipsa loquitur. Nomen impe-
 rii nostri, ingenita vis pectoris alacritatem addat. res fortiter, pie ac feliciter gestas, ve-
 stram nobilitatem, maiorum decus ad animos reuocate: & qui deuictis tot prouinciis
 leges magnæ orbis parti dedistis, ab inermi hostium genere, qui latronum more æquo
 campo congredi recusarunt, vinci ipsa morte acerbius iudicate. Fugæ locus non est in
 tanta locorum iniquitate. an æquum erit à pedibus præsidium petere, abiicere arma?
 tantum superi dedecus auertite: neque patimini milites tantum ignominia inuri nomi-
 ni Franco. virtute & audacia ex his locis euadendum. Viribus, opibus, generositate, ro-
 bore, numero, delectu præstatis: hostes inopia, illuic, squalore deformes: exercitus ex
 vtraque gente conflatus, quibus nec idem mos est, & legibus, institutis, religione dis-
 crepant. vobis vnus animus est, mens eadem, pro vita, pro patria, pro nostra gloria ne-
 cessitudo pugnandi. Ergo quo animorum vigore toties numerosas hostium copias me
 Duce, ipsam temporum & locorum sæpe naturam superastis: eadem nunc (nisi forte vir-
 tutis pristina veterani milites obliti estis) minores quæ sese offerunt vincite difficul-
 tes. Mox buccina signum datum. pugna magno ardore instaurata, multum effunditur
 sanguinis. Francorum promptissimi & nobilissimi cadunt. Et erat Hispanorum exerci-
 tus omnium rerum patientia duratus: & opinio, quæ multum in bello potest, Gallo-
 rum animos fregit, cum in ipso ardore pugnae nunciatum esset Mauros locorum noti-
 tia aduolantes, per occultos tramites circumuenisse Francos, & iam à tergo instare. Nul-
 lus locus clade Francorum nobilior, ac fama celebratior fuit. Interempti ad S. Spi-
 ritus sepulti. Iniuriam ne Carolus armis vindicaret, ipsius morte quæ breui consecuta
 est contigisse arbitror. Aquisgrani defunctus, & sepultus est anno Christi octingentesi-
 mo quartodecimo. Rodericus Alfonso Regem ait prælio interfuisse. Vascones For-
 tunium Garfiam Regem Suprarbis magnam victoriæ fuisse partem affirmant. Gallicæ
 historiae non nostra virtute victos Francos, sed Galabonis cuiusdam prodicione cladem
 illatam. studio & simulatione vtriusque gentis confusam memoriam arbitror: vsque eo
 vt ne Eginardus quidem, qui Carolo Magno à secretis fuit, in eius vita vllam de hac pu-
 gna mentionem faciat: quod ex malitia detractum crederem, nisi idem contigisse Alfon-
 so Regi Legionis considerarem, cui Magno cognomen fuit, in eo Chronico quod Seba-
 stiano Salmanticensi Episcopo paulo post hæc tempora nuncupauit. Atque de Carolo Ma-
 gni expeditione ignominiaque hætenus. de re totaliter iudicium lectori ex aliorum
 scriptis esto. ad intermissa reuocetur oratio.

Reliqua Alfonso Regis gesta.

CAPVT XII.

802. **S**ECVNDVS Alfonso regno sine vlla ferme offensione rei Christianæ curfus erat, con-
 stans, æquabilis, perpetuaque fortuna: neque res bellicæ curæ magis erant, quam
 pacis artes & religionis amplificandæ studium. Templum enim quod Oueti Saluatoris
 nomine præcipuum & maximum sub initia ædificandum curauit ad culmen perductum,
 à septem Episcopis quo maior videlicet loci religio esset, ex ritu Christiano sacratum
 est, anno octingentesimo secundo. Mariæ Virgini in eadem vrbe ædes extructa, illique
 coniuncta domus humanis comparata Regibus. tertia Thyrsi Martyris nomine elegan-
 tissima.

tissima. quarta Iuliani. præterea palatium regium rebus omnibus instructum. Ea enim erat Alfonsi animi magnitudo, ut in priuata re frugali victu contentus tenuique cultu, omnia ad imperii dignitatem, gloriam & splendorem Reipublicæ reuocaret, eiusque vrbis ornamentum: quam Regum primus sedem Regni fecit, uti Alfonsus cognomento Magnus est auctor. Interea Toletani aduersus Regis sui imperium tumultuabantur. copia & otium, unde malis omnibus origo, in causa erant: nullaque magna ciuitas diu quiescere potest. si foris hostis non est, domi nascitur. Alhaca Rex ut erat ingenio calido facile tacere, celare, dissimulare, insidiari assuetus, Ambrocius Oscæ Præfectum, idoneum hominem nactus, cum Toletanis ciuibus gratus esset, cum litteris mittit, cul-
 10 pam rebellionis in Præfectorum insolentiam reiecit. Illi, ut sunt fere eius vrbis incolæ minime mali, nullam suspicati fraudem, eum in urbem admittunt. post aliquantum tempus regis iniuriis prouocatum simulat seditionis participem esse velle. vrbe ad omnes casus munienda, quo loco nunc D. Christophori ædes est, ut arcem ædificarent fit auctor: & ut præsidii causa militum manus in urbem reciperetur. Ad eos motus comprimendos mittitur Abderrahmanus Regis filius, qui natus erat viginti quatuor annos: quo simili fraude per speciem initi fœderis in urbem arcemque admissio, primarii ciues ad quinque millia conuiuui simulatione inuitati, à militibus obruncati sunt salutis anno octingentesimo quinto. Clarum noxæ simul & pœnæ exemplum plebem quidem Toleta- 805.
 nam in officio continuit: Cordubenses autem qui suburbium obtinebant, haudquam
 20 quam deterruit, quo minus à Regis imperio rebellarent. Missus Abdelcarinus, qui ob-
 lesa paulo ante Calagurri vrbe, agrisque & oppidis circum euastatis, in magna gloria esse ceperat, tumultuantes compefcuit. Minor ciuium strages fuit: trecenti ad fluminis ripam laqueis suspensi. atque hæc Mauri. A Christianis autem geminus Maurorum exercitus, qui bipartito in Calæciæ fines inuaserant, bellique terrorem circuntulerant, re-
 iecti cum clade, deletique sunt anno octingentesimo decimo. Ores Emeritæ Præfectus 810.
 Beneuenti obsidionem Alfonsi aduentu soluere coactus. Alcama Maurus Pacis Augustæ Præfectus à Senticæ finibus, quam circumsederat, repulsus est. Neque multo post Mahumetes nobili loco inter Mauros, Emeritæ quondam ciuis, Abderrahmani metu, qua causa incertum, sed vim tamen veritus cum suorum manu Alfonsi fidei se credi-
 30 dit. in Calæcia locus ad habitandum concessus Regis benignitate. Octauo post anno studio nimirum suæ genti gratificandi cum correptis armis rebellasset, occupato Sanctæ Christianæ oppido, (quæ arx à Luco vrbe octo passuum millibus distita cernitur) Regis celeritate eius conatus sunt præoccupati. summa vtrinque contentione iis locis dimicatum. cæsa ad quinquaginta hostium millia. Mahumetes ipse obruncatus. grauique documento sancitum temere patriæ proditoribus, atque opinionibus de religione discrepantibus fidem accommodari. Inter hæc Alhaca Cordubæ Rex obiit, anno imperii Arabum ducentesimo sexto, regni vigesimo septimo, salutis octingentesimo vigesi- 821.
 mo primo. Filios decem & nouem reliquit; filias vnam & viginti. Abderrahmanus annos natus quadraginta vnum successit in regno. regnavit annis vno & triginta. Bernardi Carpenfis virtus vnus maxime enituit bellis omnibus, quæ hac tempestate gesta sunt. Is à Regis auctoritate defecit; palam missione impetrata. æquissimi postulati, ut ipsi videbatur, repulsa alienauit animum: cum patrem, quem tandiu in vinculis teneri iniquo ferebat animo; è carcere emitti neque suis meritis, neque Reginæ precibus à feuro Rege & auunculo impetrasset. Saldaniam ditionis paternæ oppidum concessit non obscure iratus Regi, & vindictæ cupiditate incensus sicunde se daret occasio: neque destitit prædas agere, regiamque ditionem irruptionibus vexare, nullo prohibente: cum Rex in senili & præcipiti ætate eius conatibus reprimendis impar esset, proceres Bernardi causæ fauere viderentur. Sane Alfonsus Bernardi defectione prouocatus, cum vitæ exitum virgere cerneret, & ex morbo lethali decumberet, in procerum conuentu Ramirum Veremundi Regis filium regni successorem designauit. Peracto demum vitæ suæ spatio, ad vltimam cum processisset senectutem, & octogesimum quintum ætatis annum compleffet: regnasset annos quinquaginta duos, menses quinque, dies tredecim, (alii Mauregato & Veremundo annos, quibus vterque regnavit, quasi vitio creatis detrahunt, & priori annorum numero adiiciunt) Oueti defunctus est, & ad D. Mariæ sepultus anno octingentesimo quadragesimo quarto ineunte. in quo ab Alfonsi Magni ratione parum discrepamus: sed Compostellani cata-
 logi auctoritatem secuti, cæteris monumentis
 historiae consentaneam.

RAMIRI regnum tempore breue, gloria rerum gestarum celeberrimum fuit, grauissi-
 mo seruitutis iugo è piorum ceruicibus depulso, compressaque insolenti Mauricæ gen-
 tis audacia. quod enim stamus, Hispaniæque antiqua dignitas restituta est, vnius Ramiri
 virtuti & perpetuæ felicitati acceptum feratur necesse est. Foris clarus fuit, domi admi-
 randus, nec bellica gloria quam pacis artibus maior. Magica sacra cantionesque ignis sup-
 plicio coercuit. furta quorum erat magna licentia, eruendis latronum oculis: iustissimi-
 ma pœna, auferri amplius delicti facultatem. Res gerebat Ramirus in Vardulis quo
 tempore Alfonso defunctus est. Locorum longinquitate Principisque mutatione in-
 uitatus Nepotianus Comes, in Asturibus regnum armis inuasit, gratia, opibus & au-
 ctoritate validus. Diuersæ voluntates gentis erant, neque sententia vna. prauo & in-
 quieto homines ingenio factioni fauebant: saniores silebant, neque se in tanta colluui-
 o tyranni metu audebant commouere. Collectis vtrinque copiis ad Narceiz flumi-
 nis ripam pontemque in Calæcis dimicatum. Nepotianus à suis desertus atque victus
 acie est. Fugientem Somna & Scipio comites comprehendunt in Præmariensi tractu,
 vinciuntque: eoque tradito, à victore gratiam ineunt. Et est iustissima perfidiæ merces,
 vt perfidia compensetur: ac ferme cui fortuna aduersa est, cum hominum studia destitu-
 unt. Capto Regis iussu effossis oculis & in monasterium compulso idem vitæ & æru-
 mnarum terminus fuit. Intestinos regni motus nouum aduersus Mauros bellum exce-
 pit initio formidabile, successu lætissimum, in paucis nobile. Abderrahmanus eo no-
 mine secundus Maurorum imperium obtinebat. natura ferox, perpetua rerum gesta-
 rum felicitate ferocior effectus erat. Abdalla enim patruo, qui denuo Valentiz regnan-
 di spe arma sumpserat, fugato sub initia Regni, & post fugam defuncto, Barcinone-
 que Christianis erepta Abdelcarini Ducis virtute, viribus ipse, copiis & gloria maio-
 res exæquasse videbatur. Itaque legatione ad Ramirum missa, centum virgines ex fo-
 dere olim cum Mauregato Rege inuito, repræsentari tributi nomine flagitabat: quo po-
 stulato haud dubium nisi pareret, noui belli denunciatio continebatur: grauis metus,
 sed maior ignominia. Legati continuo extrusi, ne violarentur ius gentium valuit. Ta-
 met si fœdum atque intolerandum videbatur nouo Regi, de returpissima fuisse interpel-
 latum. Omnes (quorum ætas idonea erat) tota ditione arma induere compulsi, pau-
 cis exceptis agrorum cultui destinatis: ne cum fame simul & hostibus pugnare neces-
 se esset. Ipsi Episcopi & viri sacri castra secuti. magna totius gentis expectatio erat,
 In Riugiam irruptio facta, quoniam is tractus in Maurorum ditione erat: & Rex
 amplissimum pulcherrimumque ducebat gloriæ seruire, tueri nominis existimationem
 bello hostibus prouocatis. & quod necesse erat, sponte vicisse videri cupiebat. Ab-
 derrahmanus contra magnos delectus habere: arma, equos, comitatum comparare,
 & conferre quæcunque ex vsu belli futura arbitrabatur, certus nostrorum copiis ob-
 uiam prodire. Ad Aluendam castra castris collata, oppidum ea tempestate munitum,
 deinde etiam monasterio insigne, quod D. Martini olim nomine Sanctius Rex Vasco-
 num ædificandum curauit: nunc ad casas ferme redactum cernitur. Monasterii redi-
 tus & bibliotheca in paucis nobilis in D. Mariæ Rotundæ consequenti tempore com-
 migrarunt Lugrunium: vnde Alueda distat octo passuum millibus. Is in locis pugna-
 tum vtrinque totis viribus ac copiis. atrox dimicatio fuit, nullaque ea tempestate ma-
 ior. collectus nostrorum exercitus veterano & exercitato militi impar erat viribus
 & industria. Ducum diligentia, cum partibus omnibus adessent, inclinata res stetit.
 noctis superuentu, cum prospectum tenebræ abstulissent, cessatum. Nox interposita
 salutis nostris fuit: vt in bello nihil tam paruum est, quod non interdum magnæ rei mo-
 mentum faciat. Ramirus Rex imminutas numero copias metu debilitatas in vicinum
 collem subduxit. victum esse ea re confiteri visus est. loco munito pro tempore & vul-
 neratis cura adhibita, in suprema rerum desperatione & luctu, omnes vt fit in vota &
 preces conuersi. Regem in cerore oppressum & de rerum summa sollicitum somnus com-
 plexus est. Dormienti Iacobi Apostoli species obiecta augustior quam pro humano ha-
 bitu, bono animo esse iubet: de victoria nihil dubitare numinis ope, quam certo astu-
 tutam proxima luce speraret. Rex ad has Iacobi voces excitatus, lætusque nuncio, cum
 ex stratis se corripisset, Præsules & magnates ad se vocari iubet. Cum conuenissent hac
 sententia orationem habuit. Compertum habeo, viri præstantes, quo loco res nostræ
 sint, iuxta mecum vos omnes considerare. Hesternæ pugna tantum non victi sumus.

non nostra virtute, sed noctis beneficio euasimus, numero imminuti, debilitati viribus, oppressi metu. hostilis exercitus ante validus, nostra calamitate robustior euasit. Neque pugnae repetendae facultatem esse videtis, neque ineunda fugae locum. diutius in his locis esse, si maxime cupiamus, frumenti aliarumque rerum inopia haudquaquam patietur. Duram & ancipitem fortis nostrae necessitatem praesidio humano & viribus destitutam, tantumque non malorum pondere pressam, diuinum numen quod certo vobis polliceor, faceat modo metus, neque animi auribus officiat quo minus nostris dictis fidem adiungatis, restituet atque sustentabit. Temeritas in asseuerando turpis est, praesertim cum iudicandum est quantum rebus diuinis religionique tribuamus: cum sit periculum, ne aut iis neglectis impia fraude, aut susceptis anili superstitione obligemur. Iacobus Apostolus mihi per quietem oblatas, victores nos fore pollicitus est. Erigite animos, morem omnem deponite. Vana non esse quae dicimus rei euentus declarabit. Agite ergo pleni bona spe, in hostes irruite. pro patria, pro libertate, pro communi salute certate. Licuit nobis cum summa turpitudine seruire Mauris. haec quia intoleranda videbantur, arma corripuistis. pulcherrimi incepti & pristinae virtutis memores, Christianae religionis ignominiam, vestraeque gentis dedecus Deo auctore, Iacobo auspice propulsate. Haec vobis dixit, aciem instrui & signa canere iubet. Nostri magna alacritate in hostes impressionem faciunt. D. Iacobi nomen magnis vocibus ingeminantes. quod ab hoc initio susceptum in morem abiit, ut Hispanis militibus sit pro tessera militari. Barbari nostrorum audacia, quos victos esse putabant commoti, & caelitus iniecta formidine perculsi, nostrorum impetum non tulerunt. Iacobus, uti erat Regi pollicitus, in equo candido niueum vexillum praeferre visus est, quod rubrae crucis figura distinctum erat. Eius aspectu nostris vires auctae, barbaris animi concidebant. foeda fuga fuit, neque minor caedes: sexaginta millia Mauri perempti. Clauigium, quo loco pugnatum esse hoc ipso tempore armorum strages passim effossae indicant, Aluelda & Calagurris Mauris erepta. Anno salutaris octingentesimo quadragesimo sexto, Ramiri regni secundo pugnatum est. Victor exercitus secundum Deo gratias actas pro diuino munere, D. Iacobi, cuius praesidio victoria constiterat, Compostellano templo voti ream vniuersam Hispaniam fecit: tametsi pars maxima in ditioe Maurorum erat, ex singulis iugeris agri vineaeque modium singulis annis frumenti aut vini pendendi. quod Romani Pontifices vorum, nonnulli deinde ratum habuerunt, uti ipsorum litterae indicio sunt. Ramiri Regis diploma Calagurri est concessum, mensis Maii die quinta, Era octingentesima septuagesima secunda: maledicti octingentesima octogesima quarta, ut ratio temporum quam constantissimam sequimur, haec etiam parte conueniret. Additum praeterea, ut hostium spoliis diuidendis, lege in omne tempus lata Iacobus Apostolus pro vno milite esset: quod longa desuetudine antiquatum est. Vectigal vini & frumenti nonnulli populi pendunt. Ex belli manubiis aedes Mariae Virginis nomine, secundo ab vrbe Oueti lapide in latere Naurantii montis aedificata, structurae genere & totius operis maiestate in paucis elegantissima extat, propeque altera Michaelis nomine, eiusdem Regis opus. Exornauit Regina (quam nonnulli Vrracam vocant alii Maternam, vnde Ordonius & Garfias nati sunt) quidquid laboris poterat impendi detrahitque ex cultu domestico, solita exornandis Iacobi aliisque tota ditioe diuorum templis conferre. Minor quam pro victoria successus ut esset, bellum improviso aliunde illatum per idem tempus effecit.

Nortmanni vexant Hispaniam.

CAPVT XIII

NONDUM Maurica seruitus depulsa erat, quam ex Austro profecta gens barbara inuenerat, cum noua ex Septentrione clades Hispaniam afflixit. Nortmanni gens fera & barbara, atque Christi Dei sacris nondum susceptis impia, ex Dacia Nortuegiaque profecta, quod nomen ipsum declarat Septentrionales fuisse, vitae sustentandae necessitate, antepotius nocendi studio piraticam faciebant Rholone Duce Frisiae littora primum terrarum: deinde Galliae, qua parte Sequana fluuius in Oceanum Gallicum mittit, infestiorum continentioreque latrocinio oppida, agros vrentes, quam vllus vnquam iustus hostis fecerat: fines deinde Nannetum, qui Ligeri fluuii alluuntur Turonum Pictonumque depopulati: Robertoque Andium Comite acie victo, terrorem omnibus circum populis intulerunt. In Neustria demum constiterunt, quae hodie Galliae pars a gente Nortmannia nuncupatur. Ludouico. II Imperatore, & Carolo Crasso concedentibus quoniam pu-

blice detrectabant imperium, ea lege vt Nortmanni Principes Francorum Regum beneficiarii essent. Ex Gallia validæ classes per hæc tempora missæ maritimas Hispaniæ vrbes omni iniuria belli vexarunt ac primum Calæciæ oram vniuersam infestam reddentes & ad Brigantium portum appulsi, Ramiri armis victi prælio atque ad mare reiecti sunt, septuaginta naues qua captæ, qua submersæ in nauali pugna. auctor Rodericus Præsul. numerus vix fidem facit. Nam qui eladi superfuerunt Nerio promontorio superato, ad Tagi ostium inuecti Olisponem urbem, quæ ad Maurorum ditionem redierat, omni bel-
 8 47. li iniuria fatigarunt: & sequenti anno, qui fuit eius seculi quadragesimus septimus, aucti classe & viribus Hispalim obsederunt: Gaditanos agros & Assidonix fines vastarunt. hominum & pecorum prædæ abactæ. Mauri tribus præliis magno numero cæsi. ad extre- 10
 mum cum diutius iis in locis confedissent, nunciatumque esset Abderrahmanum Regem nouam classem comparare, magna gloria parta, spoliisque onusti ex Hispania decesserunt. Excepere intestini motus inter Christianos. Alderedus enim Comes, & Piniolus opibus & clientelis potens, deinceps contra Ramirum Regem arma corripuerunt. defectionis causæ memoriæ proditæ non sunt: res tamen breuem & facilem exitum habuit. Alderedus luminibus captus, Piniolus & septem filii perempti Ramiri iussu, regni eius anno quinto. Qui cum septem totis annis reipublicæ præfuisset, Oueti defunctus est, atque in D. Mariæ tumulatus ipse & vxor Paterna. Extat Ramiri Regis cippus Oueti cum inscriptione hac. OBIIT DIVE MEMORIÆ RANIMIRVS REX DIE KAL. FEBRUARII. OBTESTOR VOS OMNES QUI HÆC LECTVRI ESTIS, VT PRO 20
 REQVIE ILLIVS ORARE NON DESINATIS. Ibi & frater Garfias sepultus fuisse creditur. neque quid præterea de rebus eius memoriæ mandatum. Ramiro Rege Theodominus Iriæ Episcopus defunctus est. Ataulphus in eius locum successit. Quidam ad hæc tempora militiæ D. Iacobi nomine, rebus gestis clarissimæ initia referunt nullo neque auctore idoneo, neque argumento satis probabili. sed studio eius ordinis illustrandi (quod minime opus fuit) afficta monimenta vetustatis, maiori eruditione viris probari non potuerunt. Ramiro Ordonius filius successit principio anni octingentesimi quinquagesimi primi.

Multi Martyres Cordubæ occisi.

CAPVT XV.

30

SÆVA carnificina, ac qua grauior ante multos annos nulla extitit, Cordubæ per hæc tempora in Christianæ pietatis cultores exercebatur. Ignis, candentes laminæ, cruciatus cæteri in eorum corporibus consumpti. Fides Christo seruata, & synceræ religionis cultus grauissimum crimen erat: sed alia facinora obtenta, ne sancitum olim fœdus de retinenda Christiana religione violari videretur. Abderrahmanus eo nomine secundus Cordubæ Rex, & Mahomad eius filius callido homines ingenio, rem superis æque & hominibus gratam facturos se existimabant, Christianorum reliquiis à stirpe excindendis: & ad stabiliendi imperii rationes pertinere in primis iudicabant, si religionis dissidio sublato, vno societatis vinculo subditi omnes constringerentur. Nostris qui- 40
 dem, quo primum tempore occupata à barbaris & oppressa est Hispania, concessa à victoribus erat patriæ religionis libertas. Sacerdotes, monachi, sacræ virgines insigni veste discreti à cæteris, atque ex veteri ritu detonsi in publico conspiciebantur, tum aliis locis, tum præsertim Cordubæ, quo propter amplitudinem vrbis, & quoniam in ea sedes imperii Maurici fixa erat, numerosa piorum multitudo confluerat. Multa erant tum monasteria tum templa ex Christiano ritu sacrata. Aciseli Martyris vnum, Zouli Martyris alterum, tertium Fausti, Ianuarii, & Martialis: præterea Cypriani, Genesii, Eulaliæ, singulæ singulorum nominibus ædes sacræ. atque hæc intra urbem. Extra vrbis moenia octo monasteria: vnum Christophori nomine trans flumen, in vicinis montibus, alterum Mariæ Virginis Cuteclarense vulgo dictum, tertium Tabanense, 50
 quartum Pilemellariense Saluatori sacrum, quintum Armilatense Zouli nomine: ad hæc tria alia, Felicis, Martini, atque Iusti & Pastoris. Ex his omnibus locis ære plebs rei diuinæ causâ nullo vetante conuocabatur. Mahumetem tantum impiæ gentis conditorem primum, maledictis publice aut priuatim incessere capitale erat. Maurorum templa intrare vetitum. ea modo seruarent nostri, cætera suis legibus viuere sinebantur: ac ferme pristinam retinere libertatem. Tolerabilis hæc erat seruiendi conditio: nam & Comitum dignitatem inter captiuos Christianos retentam inuenio, nisi ab his initiis nostrorum calamitates indices auctæ essent. vectigalia in primis, quæ initio modica erant, grauiora miseris imperata: quorum magnitudine vrgente, finem aut

nem aut modum orabant: & cum non impetrarent, morte ipsa vitam duriores propagabant. Hinc veteris odii semina ad maturitatem perducta. nostri grauiſſimum iugum depellendi conſilia communicabant. Mauri ad Chriſtianorum nomen exhorrebant, ſeque vel ipſo veſtium contactu contaminari ac pollui habebant perſuaſum. piorum ſermones obſeruare, vultum habitumque notare, contumeliis & probris iniſium rixæ quærere. Neque Chriſtiani dubitare tam multis iniuriis prouocati, legē & inſtituta Maurorum palam execrari. Hinc Regibus impiis & Magiſtratibus occaſio Chriſtianorum nationem infeſtandi; eo grauioribus malis, quod è noſtris non pauci à Mauris ſtare viſi ſunt, & noſtrorum audaciam criminari: negareque palam qui in certamine occubiſſent Martyrum honore dignos eſſe. Quod nulla eorum virtute ederentur miracula: quod nulla neceſſitate defendendæ religionis ſed propriæ voluntatis obſtinatione & audacia ſe in diſcrimen obtuliffent, conuitiaque in aduerſarios haud quaquam neceſſario iactarent: cum religionis patriæ retinendæ conſeſſa facultas eſſet. Ac illud demum opponebatur, corpora eorum qui occubiſſent haud quaquam incorrupta ſeruari, vt veris olim Martyribus contigerat numinis argumento certiffimo. ſic illi prædicabant, quam apte non diſputamus. Reccafredus Epifcopus & Seruandus Comes Martyribus exagitantis, & piorum conatibus comprimendis ſe duces præcipuos præbuerunt. Homines honeſtiſſimi nullo ætatis aut ſexus diſcrimine in ferrum atque in vincla coniecti. Abderrahmano agente Epifcoporum conuentus Cordubæ habitus eſt. Patrum ſententia iniuriarum damnati. quicumque ic̄ti olim cum Mauris fœderis conditiones violaffent. Acerbam vitæ conditionem, ſpectaculum miſerum ac tetrum, ludibrio eſſe Chriſtiani nominis gloriam: qui propugnare atque reſiſtere parabant, vno tẽpore à fronte quidem à barbaris, a tergo autem vrgeri ab iis, quorum vocibus & exemplo excitari potius atq; erigi conſentaneum erat: atque vtriuſque nationis calumniis & conuitiis vexari intolerandũ. Quid agerent; quo ſe verterẽt? multos proſecto debilitari animis atq; concidere neceſſe fuit. Alii numine pleni in acie perſtiterunt. Multi toto decennio, ex quanto tempore clades deſcruuit maxime, pro Chriſtiana religione vitam & ſanguinem profudere. Primo anno Perfectus preſbyter Cordubenſis, atque è plebe Ioannes quidam occubuerunt. Anno altero Iſaac monachus, Sanctius natione Gallus, Petrus preſbyter Aſtigitanus, Walabonſus diaconus Ilipulenſis, Sabinianus, Wiſtremũdus, Habentius, Hieremias monachi, Siſenandus diaconus Pacenſis, Paulus Cordubenſis, & Walabonſi Martiris ſoror Maria Ilipulenſis perempti. Quo anno maxime Reccafredus Epifcopus in Martyres deſcruuit, multisque vincla iniicit. In his Eulogio Abbat̄i Sancti Zoili, qui hæc omnia ad poſteritatis memoriam litteris commendauit vir eã ætate clarus eruditione, ac moribus ſanctus. Anno tertio interfecti Gumefindus Toletanus preſbyter, & Dei ſeruus monachus: præterea Aurelius & Felix cum vxoribus Sabigothone & Lilioſa, Georgius monachus natione Syrus, & Emila & Hieremias ciues Cordubenſes, monachi tres Chriſtophorus Cordubenſis, Leuigildus & Rogollus Eliberitani: ad hæc Seruideo monachus Syrus. Ipſo anno nimirum eius ſeculi quinquageſimo ſecundo Abderrahmanus deceſſit repentina vi morbi oppreſſus: pii cœleſtem vindictam interpretati ſunt effuſi Martyrum ſanguinis. confirmauit opinionem cum qua hora Martyrum corpora in patibulis tabo ſanieque diſſluentia è ſublimi palatii parte contemplatus, igne torrere mandaffet, inter aſtantium manus collapſus; mutusque effectus, eadem nocte obiiffet ineunte regni anno trigeſimo ſecundo. reliquit filios quadraginta quatuor; filias duas & quadraginta. Cordubæ plateæ hoc Rege lapide ſtratæ: ex montibus aqua copioſa in urbem per plumbeos tubos deriuata. primus inter eos Reges ſanxit lege certa, vt propinquis ceteris prætermiſſis, quod in iure controuerſo catenus fuerat, filii patribus ſuccederent. Itaque in eius locum Mahomad ſubrogatus eſt, qui ſuæ gentis regnum obtinuit annis quinque & triginta, menſibus ſex. Hic pios omnes aula exegit initio regni: & cum nihil de conſtantia mutarent, conſequenti anno recrudescente ſauiſſima, reſtaurataque cæde Fandollam preſbyterum & monachum Accitanum Anaſtaſium monachum & preſbyterum, Felicem monachum Complutenſem, Dignam virginem Deo ſacram, Benildim matronam, Columbam & Pompoſam virgines ad Chriſtum morte tranſmiſit. Annus conſequens vnum tantum Martyrem fecit Abundium preſbyterum. proximus quatuor, Amatorem adoleſcentem Tuccitanum patriam, Petrum monachum Cordubenſem, Ludouicum Cordubenſem ciuem, Wiſtremũdum Egabrenſem. Anno ſeptimo Helias preſbiter Luſitanus, monachi tres Paulus, Iſidorus, Argimirus, Aurea virgo Deo dicata, Adulphi & Ioannis Martyrum ſoror. Anno octauo Rudericus & Salomon pro vera pietate occiſi ſunt. Nonus incruentus fuit. Poſtremo atque decimo perſecutionis anno, ipſe Eulo-

gius qui cæteros voce & exemplo incitabat, occubuit, sabbatho quinto Idus Martii: & quarto post die Leocritia virgo Cordubensis. Eulogii vitam Aluarus Cordubensis eius familiaris & necessarius scripsit: vbi asserit, paulo ante mortē in Westremiri locum Toletanum Archiepiscopum summa cleri & populi voluntate electum fuisse. Extat Eulogii ipsius epistola anno octingentesimo quinquagesimo primo data ad Wilefindum Pemonensem Episcopum, atque in ea Westremiri præclarum Eulogium in hæc verba: Post quintum, inquit, diem Toletum reuerti: vbi adhuc vigentem sanctissimum senem nostrum, faculam Spiritus sancti, & lucernam totius Hispaniæ Westremirum Episcopum comperi: cuius vitæ sanctitas totum orbem illustrans, hætenus honestate morum, celsisque meritis catholicum gregem refouet. multis apud eum diebus degimus, eiusque angelico contubernio hæsimus. Ex eo contubernio ciues Toletani quem fama virtutum celebrem reddiderat, de facie cognitum probare amplius & amare cœperunt: pastoremque destinare in Westremiri locum, si vita suppeteret. Cordubæ sane in Eulogii locum Samson presbiter consequentibus annis Sancti Zoili Abbas susceptus est, vir doctus & subtili ingenio: vt Apologeticum opus ostēdit aduersus Hostigesium Malacitanum Episcopum, qui eum in concilio Cordubensi hæreticum cum conuicio vocarat.

Ordonius Rex.

C A P V T X V I.

IVSTIS Ramiro Regi solenni ritu peractis, Ordonius filius regium insignis, nomē, potestatem, animumque suscepit, miti ac tractabili ingenio, suauissimis moribus, ac per totam vitam actionum modestia singulari: vnde populi & procerum studia promeruit. cunctorum animos sibi deuinxit: nullius vt memoria gratior esset ea tempestate & consequentibus annis. Iusti æquique tenax fuit: necessaria quidem virtus, sed fraudi obnoxia in magnis Principibus, nisi impetum animi prudentia regant, neque se dolis circumueniri sinant prauorum hominum, quorum in aulis principum magna multitudo est, eorum auribus insidiantium, bonorumque innocentia, seque & suos alieno sanguine faginantium: & qua re Principes maxime moueri intelligunt, ea in multorum perniciem abutentium: vti Ordonio Regi accidit. Quatuor ecclesiæ Compostellanæ serui Ataulphum Episcopum, præcipua & maxima vitæ sanctitate virum, grauissimi criminis reum apud Regem postularunt. vir sanctus in curiam ad dicendam causam euocatus venit. priusquam aulam adiret sacris operatus, vt erat infulis ornatus in vesteque sacra ad Regem pergit. Quæ res à furore retinere debuit, religionemque animo commouere, vehementius concitauit. siue criminis quod imponebatur detestatione, seu iniuriam interpretatus quod ad se continuo non venisset: taurum indomitum, telis, canibusque irritatum in Præsulem aduenientem immittit: quod nefas erat inaudita causa quemquam supplicio damnare. In tanto periculo Ataulphus crucis signo se munit. Taurus posita ferocitate demisso capite accedit. cornua contrectanda præbet. Quæ magno omnium qui aderant miraculo in eius manibus hæserunt. Rex & proceres ex ea re viri innocentia perspecta, ad genua procumbentes veniam rogant. dat ille non inuitus: cum negaret recuperata sua dignitate ignominiaque procurata, se vnquam commissurum, vt cum ea quæ per iniuriam ablata erat, nominis existimatio reddita esset, Christiani hominis officii oblitus videretur, & virtutem animi non habere, quam nunquam perdidisset. Sunt qui anathematis execratione delatorum caput deuouisse affirmant. Depulso sane periculo cum Pontificatum abdicasset, in Astures se contulit: vbi secretam ab hominum congressu vitam sanctissimam ad multam ætatem exegit. Tauri cornua è tholo templi maximi Ouetensis suspensa, diu rei gestæ monumento fuerunt. atque hæc sub initia Ordonii regni contigerunt. Anno altero Muza quidam è Gothorum quidem sanguine ortus, cæterum professione Maurus, à multo rerum vsu & militari arte præclare instructus, vtriusque nationis in se vnum arma prouocauit. A Rege enim Cordubensi palam deficiens Toletum, Cæsaraugustam, Oscam, Valentiam, Tudelam incredibili celeritate occupauit. Mox in Galliam populabundus irrupit: duos Francorum Duces obuiam factos cepit: tantumque terrorem intulit, vt eum Carolus cognomento Caluus Francorum Rex muneribus leniendum conciliandumque iudicaret. Is ex successu continuæ felicitatis rerum humanarum inconstantia oblitus, vltcriusque prouectus Ordonio Regi bellum, intulit: cum se duobus tertium Hispaniæ Regem annumeraret. Alueldam in Riuogia Christianis ereptam magnis operibus muniendam curauit. Alfonsi Regis Chronicon ædificasse ait, & Albaidam nominasse. Ea iniuria Ordonius prouocatus copias contrahit: cum parte Albaidam circumfedit: partem alteram in hostem ducit, quem

quem in Laturfo monte castrametatum esse cognouerat. Magno clamore infestis signis ab vtraque parte concurritur. telis omnibus consumptis, gladiis res geritur. Nostri pristina virtutis memores pro patria, pro religione acriter pugnant. Certatur diu victoria deum à nostris stetit. decem barbarorum millia perempta. in his promptissimus quisque, genere rebusque nobilissimus. ipse tyranni gener Garfeas cecidit. Muza multis acceptis vulneribus vix euasit: ex quibus tamen deinde defunctum esse arbitror. Maurorum spolia ditissima, castraque à nostris direpta. Quo tempore Mahomad Cordubæ Rex suarum rerum periculo prouocatus, arma in communem hostem expediebat. Toletum propter loci munitionem, & quoniam Princeps defecerat, cæterosque suo exemplo vt idem facerent prouocarat, primum peti placuit. Lupus Muzæ filius, quem Toledo pater præfecerat, accepta ad Alueldam suorum clade castigatus, & maioris belli metu Ordonium sibi icto fœdere conciliat. Ab eo, Garfia fratre Duce Asturum & Vasconum validæ copiæ missæ in auxilium. Mahomad virtute diffusus, ingenio ad artes conuerso, cum castra propius urbem promouisset, in Celeti (id torrenti nomen prope Villam Minaiam, & locus idoneus erat) alueo collocatis insidiis ipse cum exiguo militum numero in urbis conspectum se dat. quorum paucitate despecta, Toletani portis se continuo effundunt solutis ordinibus nulla militari disciplina, quasi ad prædam non ad pugnam. Eo impetu in insidias præcipitatum: & cum à tergo & à fronte vrgerentur, multis cadentibus reliqui ægre per confertos hostes in urbem iter aperuerunt. Mauri duodecim millia, Christiani ad octo millia, in ea pugna desiderati. loci munitione factum est, ne continuo territa vrbs aduerso casu, victori cederet. Consequenti anno, & tertio Toletanus ager hostium irruptione vastatur: messes & fructus omnes corrupti. Toletani vindictæ studio Talaueram vsque progressi: verum à Præfecto eius oppidi male mulctati in patriam reiecti sunt: ac tandem omnibus malis fatigati, fractique animis Mahomadi deditioem fecerunt salutis anno octingentesimo quinquagesimo septimo. Quo anno Nortmanni cum sexaginta nauium classe in nostra littora appulsi oram maritimam, quam late Hispania patet ad vtrumque mare, depopulati sunt. Atque vtramque Balearem insulam ferro incendioque deformarunt: Mauris præcipue infensi, cum nostræ gentis consuetudine ad religionem Christianam propensi essent. Tecta, templa, agri, oppida continuo latrocinio vastata. In Africam etiam transmissum, vbi non minorem cladem Mauris intulerunt. In Hispania Vascones, vbi Pompelo sita est, & Cantabriæ pars ea, cui Alauæ nomen est, Mahomadis irruptionibus vexati sunt, nullo præterea euentu memorabili. Emerita mœnibus nudata, quod ab imperio & auctoritate Regis Mauri rebellasset. Interea Ordonius ad pacis artes conuersus, vrbes superiorum temporum & bellorum iniuria habitatoribus vastas, euersasque tempestatis iniuria, magna diligentia & sumptu instaurabat: Tudem, Asturicam, Legionem, Amaiam quam Alfonso Chronicon Amagiã Patriam vocat. Cœperat Maurorum gens post superiores motus bellaque intestina in factiones diduci. nonnulli vrbium Præfecti, suo malebant quam alieno nomine imperare: & cum nullius imperium respicerent, Reges passim vocabantur. Ex vsu id Christianæ Reipublicæ accidebat: debilitati enim viribus, numero imminuti per partes carpebantur, qui viribus integri iniuriam omnem depulissent. Caurium obtinebat Reich, Talamancam (Salmanticam alii scribunt) Mozerus. vterque ab Ordonio acie superatus: vtraque vrbs in potestatem redacta. milites ad vnum interfecti. reliqui omnes viri & fœminæ & pueri sub corona venditi. Magnarum rerum initia hæc incrementaque erant: cum in medio cursu Regem vita destituit, Regni anno vndecimo: cui numero plerique addunt annos sex. ex neruorum dolore, cui erat obnoxius, defunctus est Oueti, & ad Domitiam tumulatus ædem Regum bustis ea tempestate destinatam nobilemque. Continuatæ felicitatis successum, vna amissi ad Toletum exercitus ignominia fœdasse videtur: eaque calamitate expiatum peccatum; quod susceperat viro sancto Ataulpho iniuria temere & præcipitanter exagitando. Ex vxore Munia Principi loco fœmina Alfonso natu maximum, Veremundum, Nunium, Odoarium, & Froilam suscepit. Sunt qui sexto Kalend. Iunii defunctum esse tradant anno certe eius seculi sexagesimo secundo, vt iudicio est crucis auræ, quam Alfonso Ordonii filius eximia pulchritudinibus, materiamque arte superante, Ouetsi ædi donauit, inscriptio subiectis verbis concepta. SVSCEPTVM PLACIDE MANEAT HOC IN HONORE DEI. QVOD OF-

FERVNT FAMVLVS CHRISTI ADEFONSVS PRINCEPS, ET SCEMENA REGINA. QVISQVIS AVFERRE HÆC DONARIA NOSTRA PRÆSVMPSERIT, FVLGINE DIVINO INTEREAT IPSE. HOC SIGNO TVETVR PIVS. HOC SIGNO VINCITVR INIMICVS. HOC OPVS PERFECTVM EST. CONCESSVM EST SANCTO SALVATORI OVETENSIS SEDIS. ET OPERATVM EST IN CASTELLO GAVZON. ANNO REGNI NOSTRI. XVII. DISCVRENTE ERA. DCCCC. XVI. Idem Alfonsus cum Compostellæ esset, patris diploma quo ei templo agrum tribus millibus circum urbem antea descriptū ad sex millia passuum proferebat, ipse pro regia potestate ratum habet Era nongentesima, hoc est anno Christi octingentesimo sexagesimo secundo. verum ad Alfonsi actiones transeamus.

Alfonsi Magni initia. CAPVT XVII.

ALFONSVS cui præclaræ animi & corporis dotes illustresque de hostibus triumphis Magni cognomen pepererunt, nunciata patris morte (neque enim morienti affuit) quamprimum Ouetum regiam ea tempestate urbem contendit, studio parentandi ut par erat patris manibus atque ut regni hæreditatem cerneret: quod ob ætatis prærogatiuum debitum, propensissima omnium ordinum voluntate deferebatur. Tamen minor ætate erat, ac vix quatuordecim annos natus: cui numero alii quadriennium detrahunt. Ego maiori natu ad regnum accessisse suspicabar. Indole animi suis maioribus æqualis fuit, in procero corpore, eximia vultus dignitate, morum suauitate præcipua: nec magis bellica laude insignis, quam beneficentia in pauperes, quos asperæ res exagitabant. Opes enim sua virtute partas, ipsosque à patre relictos thesauros, non ad priuatum compendium retulit, sed ad subleuandam egenorum tenuitatem: quod qui faciunt, plurimum gratiæ consequuntur, latissimeque eorum fama promanat, ad religionis Christianæ cultum. Templum Compostellanum, quod ex formaceis parietibus compactum fuisse monstratum est, ipse ex lapide quadrato, columnis marmoreis distinctum, ab imo totum extruxit. res ea ætate admirationi habita, propter temporum ruditatem, ærarii inopia. Regnavit annis quadraginta octo, ut Sampyrus Asturicensis est auctor, atque sub initia aduersæ fortunæ fluctibus exagitatus est. Froila Veremundi filius Calæciæ Comes atque ex eo oppibus & clientelis potens, pueri scilicet Regis despectu in Calæcia regnum armis inuadere parat. fortassis cum ex regio sanguine prognatus esset, sui iuris factum causabatur. Rex viribus inferior & à rebus omnibus imparatus æmulo cedens, in eam Cantabriæ partem se contulit, cui Alauæ nomen & tunc erat & nunc est, sed finibus aliquanto quam modo latiori. Tyrannus cum regiam potestatem per vim occupatam non ad populi salutem referret, sed ad opprimendas res publicas & priuatas, ciuium Ouetensium coniuratione peremptus est. Alfonsus continuo in Astures profectus, eximiaque omnium ordinum voluntate receptus, regni statum composuit. de fontibus supplicium sumptum. Cantabriæ pars ea, cui Alauæ nomen esse dictum est, ea tempestate Regum Ouetensium imperio tenebatur: reliquæ Cantabriæ Zenon imperabat ex Eudonis olim Aquitaniæ Ducis sanguine prognatus. Zenonis propinquus Eilo Alauam pro Rege gubernabat. Is siue regni perturbatione confusus, siue Zenonis armis, ab Alfonsi auctoritate defecit. qui motus Regem compulerunt, ut delectu suorum habito, expeditionem maturaret. Legione profectus breui sine sanguine provinciã tumultuantem ad officium reuocauit. Eilo ipse captus atque Oueti custodiæ mancipatus, eundem vitæ & vinculorum terminum habuit. Zenon Cantabriæ Princeps non multo post, cum & ipse nouarum rerum studio rebellasset, victus prælio captusque in eundem carcerem inclusus est. Hunc duas filias reliquisse memorant, Todam Eneci Ariltæ Vasconum Regis vxorẽ, atque Enecã quæ Zuriæ Cantabriæ Principi nupsit: vnde plerique arbitrantur veteres eius provinciæ regulos, quo tẽpore nondum Castellæ Regibus cesserat, generis originẽ ducere. vtriusque calamitate documentum datum ceteris, Regis ætatem despectui habendam non esse: perfidiam ipsis auctoribus esse exitialem. Alaua exinde Vigilæ Comiti attributa. Castellæ principatũ Didacus Comes obtinebat, cognomento Porcellus. Regni Alfonsi anno primo hæc gesta sunt. Quo in proximum euoluto maior belli moles extitit: Imũdarus & Alchama Duces Mauri Legionẽ urbẽ obsidione premebant. Hos Rex ingenti copiarum strage multatos in patriam reiecit: simul Christianæ ditionis fines proferendi vlciscendæ gentis efferæ & barbaræ cupiditate cum Vasconibus & Francis fœdus ictum: cuius ut maior constantia esset, ex regio Francorum sanguine vxorem sibi iungit Amelinam: quod deinde nomen Semenzæ appellatione mutatum est. Ex eo coniugio, Garsias, Ordonius, Froilaque deinceps Reges nati sunt:

præterea

præterea Gundifalvus Archidiaconus olim Ouetensis. Rei benegerendæ opportunitatem Maurorum intestini motus suppeditabant. Toletani vr̄bis munitione confisi, & Cordubensium Regum seueritate, quæ in crudelitatem degenerarat, prouocati denuo arma corripunt. Vani sunt multitudinis conatus, nisi prudentis Ducis imperio regantur. Mahomad ergo Abenlupus Regis nomine rebus præfectus. maiori expectatione metuque quam successu bellum fuit. Toletani breui Regis Cordubensis armis domiti. captæ vr̄bi obsides imperati, missique Cordubam. Lupus & fratres fuga euaserunt. eos quoniam ex vsu belli Maurici fore putabat Alfonso, in fidem amicitiamque recepit, omnibusque officiis coluit. mox iis adiutoribus, atque Francorum, Vasconum, Cantabrorumque auxiliis auctus in fines Maurorum irruit. Ager incensus, oppida vastata, abactæ prædæ. nullo præterea operæpretio exercitus spoliis Mauricis grauis, diuesque dimissus est. Consequentianno, qui annus à Christi ortu octingentesimus septuagesimus quartus erat, Toletani nimirum studio se Regibus Cordubensibus probandi in Christianorum ditionem populabundi Durium vsque penetrarunt. Ad Puluerariam oppidum, iuxta flumen cui nomen est Vrbicus, improviso Regis aduentu ad duodecim millia trucidati. similique clade Cordubensium agmen, quod à tergo sequebatur oppressum: nisi quod cædes maior fuit: ad vnum omnes perempti præter decem, qui inter mortuorum cadauera viui reperti sunt. Sequebantur cum robore exercitus Maurici, Almundarus Regis Cordubensis filius, & Ibengunimus præcipuus copiarum Dux. ii suorum cæde cognita, Sublancia oppido vbi rex erat deuitato intempesta nocte, fugientium in moerem retro redierunt. Abuhaito qui superioribus bellis a nostris in Calæcis captus, atque datis obsidibus in patriam dimissus fuerat, eoque amicus esse cœperat, interprete atque annitente de compositione agi cœptum. trium annorum induciæ pactæ. Quo tempore rebus tranquillitas fuit. eoque decurso contractis Alfonso copiis in Maurorum ditionem irrupit: Tagoque transmissa Emeritam vsque latissime populationes fecit: nulla denique iusta manu obuiam prodeunte, sese spoliis Mauricis letus in patriam rerulit. His omnibus bellis profligandis Bernardi maxime virtus enituit. Eius enim virtute potissimum in tam tenera Regis ætate respublica stare visa est. Ita cum tantis rebus peractis Regem Ouetum profecutus esset, denuo de patris liberatione Regem interpellare ausus est. Satis pœnarum datum tot annorum vinculis. debere Regem vel senis diuturna calamitate & squalore moueri, vel filii meritis paternam noxam condonare. si neque propinquitatis respectu, neque fidelis obsequii constantia moueretur: frustra maiora præmia sperari, cum in æquissima causa preces non essent auditæ. Iusta petere Bernardum plerisque videbatur: æmulorum tamen (sic arbitror) sententia vicit: cum ad Regis dignitatem pertinere disputarent, læsæ maiestatis dedecus vindicare, maiorum sententiam haudquam cuiusquam ad preces mutare. Noua repulsa Bernardi animus irritatus curia cessit, multisque prosequentibus, duodecimo ab vr̄be Salmantica lapide, quibus locis Alba sita est, Carpium arcem ædificauit, vnde illi Carpensis cognomentum factum. Ex ea arce incurSIONIBUS identidem regiam ditionem iuuadere, prædas agere, vastare agros atque ditipere. Mauri à Bernardo euocati Christianorum fines cum depopularentur, Rex curis anxius procerum conuentum Salmanticæ agit, vbi mutata sententia Bernardi postularis annuere decretum, modo arcem ille Regi contraderet. Nimirum ignorabatur Bernardi patrem interea obiisse in carcere. Itaque cum neque pater redderetur, & arce spoliatus esset, per Galliam & Vascones errabundus reliquam vitam in luctu scilicet & moerore peregit, vt plerique auctores sunt. Refellunt alii sepulcri indicio, quod in Aquilaria Campestri hodie etiam nomine Bernardi monstratur: putantque constanti animo fortunæ iniurias tulisse, diligentemque & strenuam Regi operam dum vixit nauasse. Bernardi alienationem noua calamitas excepit. Froila, quibus iniuriis prouocatus non constat, sed in fratris tamen Regis caput cum coniurasset, in potestatem eius redactus, atque luminibus captus est, addictusque vinculis. Idem supplicium Nunnus, Veremundus, & Odoarius communes vtriusque fratres, quod cum Froila sentirent, Regis iussu, crudeli exemplo pertulerunt. Vnde nouorum motuum occasio. Veremundus enim è carcere euadens, factionis opibus Asturicam cepit, retinuitque aliquanto tempore: ac demum collatis signis cum Rege dimicare ausus, acie victus ad Maurorum ditionem confugit. Quæ causa exitit vt Alfonso maioribus cladibus Maurorum fines vexaret: ac Toletanis præsertim crebris excursionibus vsque eo molestus fuit, vt post aliquot annos inducias denuo trium annorum magno redimere fuerint coacti. quod Regi gloriosum, barbaris ignominiosum accidit.

ATAVLPHVS Compostellanus Episcopus per hæc tempora ætate in multos annos
 producta in secessu obiit. Sifnandus successit magnorum spirituum vir, magnisque
 virtutibus clarus: qui Regi auctor fuit, vt propinqui eorum qui Ataulphum criminati
 erant, obsequiis Compostellani templi seruorum instar manciparentur, nouo exemplo
 atque crudeli, aliena peccata aliorum suppliciis sui, nisi sceleris magnitudo acerbitatem
 excusaret. Defuncti corpus Compostellam transtulit. Templi Compostellani structu-
 ram nouis ipse operibus auxit præterea D. Martini nomine sua impensa Benedictinis mo-
 nachis in ea vrbe domicilium constituit: & S. Felicis nomine collegium, in quod Com- 10
 postellani sacerdotes, quos senectus debilitaret & vacatione digni esse viderentur, impe-
 trata missione quasi in prytaneum quoddam commigrarent. Hoc Pontifice Ouetensis ec-
 clesia Metropolitanæ iure dignitateque aucta est. Templum Compostellanum, quod ma-
 gnis cæmentis & molibus ad culmen peruenerat, grauissima cæremonia ab Episcopo-
 rum conuentu sacratum est. Euocare Episcopos ad concilium, nisi Romani Pontificis
 permisso, ecclesiæ leges verabant. Seuerus & Desiderius presbyteri abs Rege legati, à lo-
 anne eius nominis. VIII. diploma abstulerunt, quo Ouetensem ecclesiam Metropolita-
 nam constituit, subiecta sententia & verbis. I O A N N E S E P I S C O P V S seruus ser-
 uorum Dei Aldefonso Regi Christianissimo, seu cunctis venerabilibus Episcopis, Ab- 20
 batibus, vel orthodoxis Christianis. Quia igitur in cura nos totius Christianitatis,
 Beati Petri Apostolorum Principis sempiterna prouidentia effecit successores: ea Do-
 mini nostri IHESV CHRISTI constringimur adhortatione, qua beatum Petrum A-
 postolum quadam voce priuilegii monuit dicens: Tu es Petrus & super hanc petram
 ædificabo ecclesiam meam, & tibi dabo clauis regni cælorum: & reliqua. Huic rursus
 imminente Domini nostri articulo gloriosæ passionis inquit: Ego pro te rogavi vt non
 deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Ideoque quia vestræ
 notitiæ fama, per hos fratres limina Apostolorum lustrantes per Seuerum & Deside-
 rium presbyteros nobis miro odore bonitatis est reuelata: paterna vos adhortatione
 commoneo, in cæptis bonis operibus gratia Dei duce perseuerare: quatenus copiosa
 vos beati Petri protectoris vestri & nostra protegat benedictio. Et quotiescunque, si- 30
 lii carissimi, ad nos venire quilibet vestrum aut transmittere voluerit, tota cordis exul-
 tatione & animi gaudio de vltimis Galaciæ finibus cui vos præter me Dominus recto-
 res constituit, tanquam iure filios nostros vos colligimus. & ecclesiæ Ouetensi, quam
 vestro consensu & assidua petitione Metropolitanam constituimus, omnes vos subdi-
 tos esse mandamus & concedimus. Etiam prædictæ sedi, vt ea quæ Reges, seu quilibet
 fideles iuste obtulerunt, vel in futurum Domino opitulante contulerint, ratum, fir-
 mum, & inconcussum manere in perpetuum præcipimus: Hos quoque latores litter-
 rarum nostrarum, omnes hortor, & vt habeatis commendatos. bene valete. Duobus
 regis legatis tertius à Pontifice adiunctus, missusque in Hispaniam nomine Rainaldus,
 huic alix litteræ ad Regem datæ Iulio mense officii amorisque paterni plenissimæ, hoc 40
 exemplo. I O A N N E S E P I S C O P V S seruus seruorum Dei dilecto filio Aldefonso glo-
 rioso Regi Galaciarum. Litteras deuotionis vestræ suscipientes, quia deuotum vos es-
 se cognouimus erga nostram sanctam ecclesiam, gratias vobis multiplices referimus,
 Dominum exorantes, vt vigor regni vestri abundet, de inimicis vestris victoriam vobis
 concedat. Nam vos filii carissimi sicuti petistis, sedulas preces Domino fundimus, vt
 regnum vestrum gubernet: vos saluum faciat, custodiat, & protegat, & super omnes
 inimicos vestros erigat. Ecclesiam autem beati Iacobi Apostoli ab Hispanis Episcopis con-
 secrari facite, & cum eis concilium celebrate. & nos quidem gloriose Rex, sicuti vos à pa-
 ganis iam constringimur, & die ac nocte cum illis bella committimus: sed omnipotens
 Deus dat nobis de illis triumphum. Huius rei gratia rogamus dilectionem vestram & ani- 50
 mum deprecamur, vt quia vt diximus, valde à paganis opprimimur, aliquantos vtilis &
 optimos Mauricos cum armis, quos Hispani Caballos Alpharaces vocant, ad nos dirige-
 re non omittatis: qualiter nos recipientes Dominum collaudemus, vobis gratias refe-
 ramus, & per eorum portitorē de benedictionibus S. Petri vos remuneremus. Bene vale-
 te dilectissime fili & clarissime Rex. Pontificis litteris perlectis, dies Episcopis tota ditio-
 dicta, ad quã vtriusque rei perficiendæ causa conuenirent. Compostellam primū frequentes,
 omnino quatuordecim numero confluerunt: pars iis vrbibus Prælati, quæ in Regis di-
 tione erant: pars quæ continebantur à Mauris, minuti scilicet & paulo amplius quam solo
 nomine Episcopi. & erat moribus ea tempestate receptum, vt vtrarumque vrbium Epi-
 scopi

scopi essent, ac earum præsertim, quæ vel ereptæ Mauris paulo post ad eorum ditionem redierant, vel sperabatur breui eripiendas fore, Christianique iuris futuras: in eamque spem mortuis sufficiebantur viui. Templum ergo Compostellanum iis Episcopis procurantibus, solenni cæremonia sacratum Nonis Maii, die Lunæ, Luna vndecima, tertio Aureo numero, vt Sampyrus Asturicensis est auctor, hoc est anno octingentesimo septuagesimo sexto: in quem eæ notæ omnes certa ratione conueniunt. Ara maxima nomine Saluatoris, dextra læuaque duæ aræ, prior Petri & Pauli nominibus, posterior Ioannis Evangelistæ dicatæ. Nam quæ tegebat Iacobi Apostoli ossa, quoniam persuasio erat à septem eius discipulis dicatam esse, sacrari denuo non placuit. hostia sacra in ea sacrificatum. In
 10 vicino monte, Sebastiani Martyris nomine ædes eodem tempore consecrata. His ex rebus Compostellana religio per se sanctissima vehementer aucta est. Post vndecim menses iussu Regis iidem Episcopi Ouetum conuenere: vt quod à Pontifice erat impetratum, communi consensu Ouetensem Archiepiscopum constituerent. Ermenigildus omnium suffragiis electus, qui eo honore fungeretur, & cæteris præesset omnibus. Placuit præterea Archidiaconos recti exempli creari, qui bis annuatim Synodos cogere, omniaque constituerent tanquam Deo rationem reddituri: obirentque singulas dioceses, monasteria, & parochias inuiserent. Additum præterea vt Episcopi qui ditione carerent, Ouetensi Præfuli vicariam operam exhiberent, cura in multos partita, eiusque redditibus alerentur: iis aliisque tota ditione Episcopis in Ouetensi vrbe & diocesi singulæ ecclesiæ da-
 20 rentur, quarum redditibus viuerent, cum conuentus ecclesiastici haberentur, & forum domicilium esset propter frequentes barbarorum irruptiones. Sedecim Episcopis templa duodecim designata attributaque, partim ditione spoliatis, partim integris, Legionensi, Asturicensi, Iriensi, Vlcensi, Britoniensi, Auriensi, Bracarensi, (hic Archiepiscopatus erat) Dumensi, Tudensi, Columbriensi, Portucalensi, Salmanticensi, Cauriensi, Cæsar-Augustano, Calagurritano, Turiasonensi, Oscensi. Quorum Episcopatum nomina, & numerus ex ipsis concilii actis adscripta sunt, in eorum gratiam, qui antiquitatis studio sunt dediti. Inde certe effectum est vt ea tempestate Ouetum Episcoporum ciuitas vulgo diceretur. Ouetensis ecclesiæ fines Regis voluntate descripti, magnisque redditibus & possessionibus, vt ea ferebant tempora, amplificati sunt. Vtroque loco Rex, Semena
 30 Regina, filii Regis & proceres affuerunt: rebusque omnibus ex sententia compositis conuentus solutus est.

876

Reliqua quæ Alfonso regno contigere. C A P. XIX.

INTEREA Maurorum arma quiescebant. Nam diuturno otio, & regionis amœnitate ardor animorum cum quo in Hispaniam venerant, extinctus erat, obsoleuerat martia maiorum indoles. neque quid interea accidit ad memoriam insigne. Anno tantum eius
 40 seculi octogesimo primo, vniuersa Hispania terra mouit, multa concussa ædificia. Mahomade Rege Cordubæ ex ritu gentis sacris in templo operante, fulmen repente dilapsum vnum & alterum ex iis qui prope erant interfecit: vnde magnus genti terror, neque
 50 villa piacula cælestibus placandis ommissa. Proximo anno Abdalla eius Lupi filius, quem Toledo aufugisse dictum est, accepti beneficii immemor, ingenioque ad perfidiam conuerso, hostilia in gentem nostram moliri cepit: redintegrataque cum Cordubensi gratia, palam arma mouere. Inuidia in præceps agebat in patruos concepta, quibus Alfonso impense fauens Ordonium filium, quasi mutue fidei pignus educandum instituendumque tradiderat. grauem Christiani nominis ignominiam, sed tanti ea tempestate Maurica
 60 amicitia erat. Hoc initium quamuis exiguum magna rerum moles consecuta est. collectis Abdalla suorum copiis in Alfonso ditionem inuasit. Latissime populationes fuerunt, timor magnus, spes non minor. ad Cilloricum oppidum Maurus acie superatus à Panoruo, quod oppidum tentare ausus fuerat, cum clade repulsus. Legio in quam se Maurorum impetus vertit, quoniam eam Alfonso valido præsidio obtinebat, deuitata: nullaque realia memorabili traiecto Astura flumine, quod per ea loca decurrit, Legionemque ipsam alluit, per fines Lusitanie Cordubam reditum. Abuhalitus Maurorum castra
 70 sequebatur. Abulcemus eius filius, qui apud Alfonso Regem obses pro patre erat, eius rogatu patri est redditus. Autumno hæc præcipiti gerebantur. quo in hyemem conuerso, Abdalla duos Zimaes patruum, fratremque tumultuaria pugna commissa locis natura asperis, qua in Hispanie parte memorie non est proditum (in Carpetanis suspicor) magna cede superauit, captosque Beccariam in arcem victos misit. Eodem impetu Cæsar-Augusta Abdallæ armis capta est. Quæ res vtriusque nationis in eum vires, armaque con-

886

uertit: tamen missa illa legatione apud Cordubensem Regem factum excusarat: & quoniam non recipiebatur, ad Alfonsi amicitiam receptum, missis identidem legatis captare non desistebat. Vno tempore Vigila & Didacus Comes, quasi in communem Christiani nominis hostem arma contulerunt. Almundarus Regis Cordubensis filius, & Abuhaltus Corduba missi Cæsaraugustam omnibus copiis & viribus obsederunt. Frustra conatus erat, vrbe munitissima atq; frequenti, Abdalla ex rebus gestis feroci. Verso impetu Cantabriæ atque Castellæ fines vastati. affuerunt Vigila & Didacus Comites, Maurosque ditione omni arcuerunt. Legionensis Rex prouisa tempestate, contractis vndique copiis sese ad Sublanciam tenebat ad omnem occasionem intentus, acieque dimicare paratus si Mauris animus esset: quod illi certamen detrectantes in patriam redierunt, Facundi & Primitiui monasterio in Vaccæis celeberrimo, solo æquato, quæ magna clades est habita. Nonnulli Mauri ab Abuhalito occulte missi ad Alfonsum. his interpretibus de pace constituenda actum est: simul ab Alfonso Rege Dulcidius Toletanus presbyter eo studio Cordubam legatur fine anni octingentesimi octogesimali tertii. Dum ea legatione tempus extrahitur classis Cordubæ atque Hispali comparata, Calæciæ littora tentare iussa est: vbi multa oppida mœnium munitione nudata, iniuriæ opportuna esse cognitum erat, aduersis ea tempestatibus iactata est atque submersa. Dux Abdelhamitus & paucissimi ex naufragio euaserunt. Interea agente Dulcidio induciæ sexennes cum Mauris pactæ sunt: corporaque Eulogii & Leocritiæ Martyrum concedentibus Christianis Corduba Ouetum delata. Consecuta est mors Mahomadis imperii Arabum ducentesimo septuagesimo tertio, salutis octingentesimo octogesimo sexto. filios triginta quatuor, filias viginti reliquit haud insulso ingenio vir: eius enim illa vox fuit cum in hortis deambulare ad militem, quam pulchrum viridarium, quam illustris dies, quam lætum seculum dicentem si mortem daretur euadere: immo inquit si mors non esset, haudquaquam ipse regnarem. Successit Almundar filius: cuius imperium mite, ingenium liberale fuit. Initio regni Cordubensibus vectigal, quod ex decima pendere consueuerant, condonauit. Illi beneficii immemores ab eius auctoritate continuo defecerunt. In ipso belli apparatu Regem mors oppressit, nondum integro biennio elapso ex quo regnare cœperat. sex filios & septem filias reliquit. Successit suffragio militari Abdalla defuncti frater, anno octingentesimo octogesimo octauo. regnauit annis viginti quinque. Initia turbulenta fuere. Homarus principi loco inter Mauros inquieto ingenio vir, ab imperio rebellauit. Olisipo, Astapa, Hispali, aliaque oppida eius partes sequebantur. Graues motus facilem habuere exitum. seditionis auctor venia impetrata Regi conciliatus est. Ea facilitas animos fecit vt rursus tumultuaretur. & erant Mauri ducta ab antiquo origine in duas factiones distracti, Humeias & Alauecinos, vti antea monstratum est. in eo dissidio res nouare cupientibus studia populi deesse non poterant. Abdalla vestigiis omnibus Homarum insequitur, eoque redegit, vt ad Christianos confugiens eiurata patria superstitione, nostra sacra susciperet haud syncera fide, vt tempus quod omnia detegit, declarauit. Contra Alfonsum Cantabrorum arma mota. Zuria princeps in ea gente, Zenonis gener & sua sponte & prouincialium studiis prouocatus arma sumpsit. Ordoniumque à parte Rege missum ad eos tumultus sedandos ad Arriogorriagam acie vicit. Inde loco nomen quod sanguinolentos lapides significare affirmant linguæ Cantabriæ periti, cum antea vocaretur Padura. Victoriæ merces fuit gentis principatus. Scottorum Regum sanguine Zuriam prognatum esse vulgo Cantabri persuadent, vero an falso non satis constat. quo minus filii iniurias Rex pater vindicaret locorum asperitate factum arbitror, atque ipsius ætate ingrauescente. Quo tempore ad pacis artes conuersus, & reipublicæ exornandæ studio, tota ditione diuis templa, hominum præsidio arces, oppida, vrbes ædificabat. Initio regni Sublancia Ceaque prope Legionem, Gauzo arx ad maris oram Ouetum inter & Geigonem rupibus imposita: deinde Portus Cale, Bracara, Viseum, Aquæ Flauix (nunc Chiaues) Auca, instaurata: quæ vrbes à multo tempore vastæ atque incolis vacuæ iacuerant. Similem cladem Senticæ perpeffa erat. pari Alfonsi Regis munificentia ædificata est Zamora nomine. sic Mauri vocabant à cyano lapide (turcicum alii dicunt) qui Arabum lingua Zamora est, & in eo agro reperitur. Tauri vrbis ædificandæ Garfiæ filio cura demandata, quæ veteribus Sarabis fuit. Conimbrica in Lusitania, Septimancæ, Dominæ, vniuersique Gotthorum campi in Vaccæis Mauris erepti: cui tractui, Italiæ atque Galliæ exemplo, Campaniæ licebit nomen facere. Iis in locis Facundi & Primitiui Martyrum nominibus regio sumptu monasterium magnificum, quod Mauri euerterant, instauratum atque extructum est. Benedictinorum

ordini, quo nullum in Hispania, diuitiis, amplitudine, maiestate illustrius olim fuit: non-
 strate in paucis nobilissimum habetur. Tantis Regis molitionibus ærarii tenuitas tot
 bellis, tantis sumptibus exhausti impar erat. noua tributa imperata: quod nisi in suprema
 reipublicæ calamitate, & quando omnes intelligunt, si salui esse volunt, parendum neces-
 sitati, sine periculo non vsurpatur. sic rerum euentus declarauit. Alienati enim ea ex re
 subditorum animi erant. Semena Regina alieno & ipsa in virum animo, faces subdebat:
 filioq; Garfiæ suafit vt in patrem arma tumeret. Rex quamuis in affecta ætate pristina vir-
 tutis memor Senticam aduolat: filium in potestatem redactum in Gauzone arce vinculis
 constringit. non restitere, vt ferme fieri consuevit, in vno gradu commotæ semel populi
 10 voluntates. Nunnus Fernandus Castellæ Comes opibus & clientelis potens Garfiæ so-
 cer erat. eius conatus cum vincti mater & fratres iuuarent, rursus in Regem tumultuatum
 est. toto biennio bellum vario successu gestum, exitu tandem coniuratis prospero. Rex
 calamitate victus seu tranquillitatis studio regnum abdicauit, & Garfiæ filio de manu tra-
 didit. Ordonio alteri filio Calæciæ principatus attributus est salutis anno nongentesimo
 decimo. Quo anno decurso cum Compostellam religionis ergo inuisisset, & concedente
 filio in Maurorum fines denuo populabundus irrupisset, operæpretio factæ Zamoræ obiit.
 Asturicæ primum tum ipse tum vxor Semena sepulti sunt: deinde Oueti in D. Mariæ tu-
 mulo composito. Quo tempore Abdalla Cordubensis Rex, cum filios reliquisset vnde-
 cim, filias tredecim, ætatis anno septuagesimo secundo Cordubæ obiit. Quid Abdallæ Lu-
 20 pifilio contigerit clam est: neq; deesset industria si monumenta suppetere. nunc conie-
 cturis standum. ac putem ope Regum Ouetensium CæsarAugustæ principatum retinuisse:
 ab eoque eius vrbs Reges perpetua serie deriuasse: de quibus longo interuallo sermo re-
 curret. Cordubæ imperium suscepit Abderrahmanus Abdallæ ex Mahomade filio nepos,
 nouo exemplo vt in Maurorum imperio nepotes præferrentur filiis. Viginti tres annos
 natus erat cum ad regnum accessit, & quinquaginta annis regnauit. Almanfor Ledim Al-
 la vocatus est, hoc est defensor legis Dei, præterea Miramumenim, quæ vox Regem cre-
 dentium significat. & ferme imperiis inclinantibus magnifici tituli vsurpantur ignauiaq;
 ornamentis extrinsecus additis fucatur. Tametsi Abderrahmanus in magnis Regibus nu-
 merari debet, domi militiæq; clarus. dum vixit in vnam curam dissidia gentis pacandi, fa-
 30 ctionumq; studia quibus populares æstuabant, sedandi maxime incubuit: æquissime po-
 pulis iura dabat. Castrum prope Cordubam extruxit, in Africa Septam cepit: regia muni-
 ficentia vrbes oppida tota ditione magnis ornamentis Abderrahmani regno aucta illustra-
 taq; sunt. Regnum cepit anno Arabum trecentesimo, iuxta Roderici etiam Præfulis com-
 putationem, hoc loco à vera non discrepantem.

9 2 0.

Garfiæ, & Ordonius Reges. C A P. X X.

POTENTIA scelere quæsitæ, haud solet esset diuturna Garfiæ regnum per vim occu-
 patum, tribus annis, & mense vno tenuit. Quo tempore noua expeditione suscepta in
 40 Maurorum fines irruit, & agris circum longe lateq; vastatis, direptis oppidis, Aiolam Mau-
 rorum regulum obuiam prodire ausum, acie quidem victum cepit: verum in reditu ad
 Tremulum oppidum, custodum culpa in patriam fuga euasit. Rex Zamoræ defunctus
 est atque Oueti sepultus salutis anno nongentesimo tertio decimo. Ordonius nunciata
 fratris morte, quoniã sine prole decesserat, Calæcia, vbi res gerebat, continuo ad regnum
 aduolauit, bonus & moderatus Princeps si extrema cum primis contexuisset, neque inno-
 centi Castellæ Comitum sanguine manus foedasset. Regnauit annis nouem, mensibus sex.
 Sub initia quod magnopere ad tuendam auctoritatem referre cogitabat, si illustri aliquo
 facto Maurorum spiritus fregisset, delectu suorum habito in Carpetanos irrupit. Tala-
 ueram soli cæliq; lætissima facie præcipuum municipium incolarum frequentia, & mœ-
 50 nium ex secto plurimum lapide munitione nobile circumfedit, victisque acie Mauris, qui
 à Rege Cordubensi auxilio obsessis missi erant, oppidum expugnauit, diripuit, incendit:
 neq; enim circumfusis omni ex parte Mauris retineri poterat. Oppidi præfectus cum mul-
 tis aliis captus est. exercitus Mauricis spoliis grauis in patriam reductus. Cordubæ Rex ex
 eo euentu de rerum summa coniciens, veritusque præferocis Regis arma, suorum viribus
 diffusus, Mauritanæ Tingitanæ Regem supplex sollicitat, vt ex Africa supplementi causa
 nouas Maurorum copias transmittat. Annuit ille gentis periculo permotus, & studio reli-
 gionem Christianã opprimendi, quæ indies maiora incrementa suscipiebat. Valida Afro-
 rum manus missa Duce Almotarapho est, iis copiis regius exercitus Maurorum adiunctus.
 Auolapafus rei summæ Præfectus in Christianorum fines irruens, ad Durii ripam proue-

9 1 3.

ctus est. ad Castrum Sancti Stephani Gormatii nomine, Rege obuam facto dimicatum
 est. non alias maiore mole concursum, neque dubio magis euentu. ad extremum utroque
 Duce Mauro cadente, cæsi magno numero hostes, reliqui in fugam compulsi. Christia-
 norum animi magna sollicitudine liberati, reputantes quantum periculi accessisset ex A-
 frica, vix tolerantibus Maurorum Cordubensium potentiam. quo maior victoriæ fructus
 esset, victos & trepidos vrgeri Mauros placuit: Lusitaniæque agros & oppida quam longe
 ad Anam vsque patet, Emeritæq; & Pacis Augustæ fines victoris exercitus incurfione de-
 populari: tanto ex his rebus incolarum terrore, vt in iungendi fœderis voluntatem vehe-
 9 1 8. menter incumberent: & ad victoris arbitrium pacem magno redimere fuerint coacti, Or-
 donii regni anno quinto, salutis nongentesimo octauodecimo. Rex tantis rebus perfectis
 rediit in patriam, & triumphantis in morem Legionem inuectus est. Urbem eam ea ætate
 principem, locorum opportunitate inuitatus, regiam constituere cogitabat. Nouis itaque
 ædificiis illustrare, locis amplificare parans, primum omnium templum Petri & Pauli no-
 minibus sacrum, & Episcopi cathedra in signe, quoniam extra murorum ambitum erat &
 periculo proximum, in regium palatium transtulit (quod in thermarum vsu olim à Mau-
 ris magna amplitudine, & præcipua totius operis maiestate extractum fuerat) Mariæ Vir-
 ginis nomine. tametsi duæ aliæ templi partes, Saluatoris altera, Ioannis Baptistæ nomine
 altera sacrata est, Fruminio Legionensi Episcopo totius cæremoniæ Antistite, cui vnde-
 cim alii Episcopi ex vniuersa prouincia ad id euocati aderant. Auxit noui templi maiesta-
 tem, cum Rex nouo exemplo de manu eius Pontificis regni coronam capiti suo imponen-
 20 dam curarit. Eo ex tempore Ouetensis Regis nomen Legionensi mutatum. Verum ab hoc
 initio Ouetum vrbs eo ignobilitatis dilapsa est, vt progrediente tempore Archiepiscopa-
 tus honore detracto, nostra demum ætate, ne suffragii quidem ius in comitiis regni ha-
 beat: quod ciuium ignauia factum arbitror magis quam Regum inuidia. Itaque inter hu-
 ius ætatis diplomata, Hispanicæ antiquitatis eruendæ studiosi, in quibusdam Ordonium
 Ouetensem Regem dici considerant, in alio quodam Legionem regnare, nimirum appella-
 tione cum rebus & temporibus alternante. Mindonensem urbem iure Episcopatus do-
 nasse Ordonium memorant, Ribadeo vrbe ea dignitate spoliata. Tametsi alii magis exi-
 stimant Mindonenses Episcopos: priscis temporibus Vallibrienses fuisse nuncupatos. In-
 terea Rex Cordubæ Abderrahmanus Almanfor ex re male gesta dolore exæstuans, & vin-
 30 dicandi iniurias cupiditate ardens, vniuersas regni vires & copias in vnum contrahit: atq;
 per Lusitaniæ fines in eam Calæciæ partem armis penetrat, vbi Rondonia sita est, Mindo-
 niam Sampyrus ait. Ad eum locum vtriusque nationis castra posita. acie pugnatum ardo-
 re animorum singulari, virtute non impari. multi ab vtraque parte ceciderunt. exæquata
 clade noctis tenebris certamen diremptum. neutri manifeste victores. Tametsi eius præ-
 lii ea fama fuit, vt vtraque pars se vicisse prædicaret: nostri quoniam hostem Calæciæ fini-
 bus discedere compulissent: barbari cum toties victi ad noctem vsque certamen sustinuis-
 9 1 9. sent. pugnatum est anno nongentesimo nonodecimo. Neq; multo post Cordubæ Rex su-
 perioris victoriæ opinione ferox, viribus reparatis, auctusque auxiliis ex Africa, Christia-
 norum finibus euastatis in Vascones & Cantabros penetrauit. Ordonius Rex & sua sponte
 40 ad bellum incitatus, & Sancti Garfiæ (is Vasconum Rex erat cognomento Abarca) pe-
 riculo permotus, sollicitatus precibus, in Mauros mouit. Ad vallem Iuncariam (Iunque-
 ram hodie dicimus) Vasconum & Legionensium copiis cum Mauris dimicatum anno
 9 2 1. nongentesimo vigesimo primo. non minor quam in Calæcia animorum contentio, non
 minor strages fuit, neq; minus dubia victoria. hoc superiores Mauri, quod Garfias Azna-
 rius (mallem Fortunius Semen eius filius) Aragoniæ Comes in eo conflictu periit: &
 secundum eam pugnam Cantabriæ pars illa, cui Alauæ nomen est, Maurico imperio ces-
 sit. Capti in prælio Episcopi Dulcidius Salmanticensis, Tudenfis Hermogius. pacto pre-
 tio redempta libertas. dum aurum appenditur obsides dati. Pro Hermogio sororis filius
 Pelagius in ipso ætatis flore, venustate eximia barbari Regis animum, alioqui in libidinem
 50 procliuum vehementer inflammauit. augebatur impuri atque nefarii amoris flamma ado-
 lescens & suapte natura ad modestiâ compositus, & in plena sapientiæ ac sanctitatis domo
 educatus, de turpitudine identidem appellatus repugnauit primum: deinde cum preci-
 bus vinci non posset & vis adhiberetur, procaci Regi pugnos in faciem infregit. Animi
 constantia, & pudicitie cultus exitium attulit. ferreis forcipibus laniatus, membratimque
 dissectus, Regis impii & immanis iussu in Bætum fluuium iactatus est die Dominica, qui
 9 2 5. dies Iunii mensis vigesimus sextus fuit, nimirum salutis anno nongentesimo vigesimo quin-
 to. Defuncto honores quoque Martyri habiti cultusque decretus: corporis partes in D.
 Genesii, caput in Sancti Cypriani cæmeterio sepulta. Eo maiori gloria dignus, quod qua-
 tuor-

tuordecim non amplius annos natus erat, minus mensibus sex, cum id virtutis & constantiæ specimen edidit. Rhosuita virgo Saxonica Pelagii Martyris mortem Heroico carmine hac ipsa ætate, sed paulo aliter cecinit. Ordonio Legionis, Carolo Simplici Francorū Regibus, Zanellus presbyter à Ioanne Romano Pontifice, eo nomine decimo in Hispaniam legatus est hac occasione. D. Iacobi religione per omnes nationes peruagata, atq; Sifnandi Compostellani Episcopi virtutum celebri fama, Pontifex missio cum litteris idoneo homine preces communicari petiit: vt propitiato Apostolo sancto opem eius viuus moriensque impetraret. Sifnandus Zanello in Italiam amandato obsequium Pontifici defert. Rex etiam litteras cum muneribus adiungit. Zanellus officio functus multis libris onustus in Hispaniam euoluto integro anno redit: præterea à Pontifice legatus factus cum potestate cognoscendi quæcunque ad religionis statum pertinebant. Persuasum Romanis ab antiquo, in ratione precandi Gotthica multa deprauata esse, insolentes sacrorum ritus atque opiniones dereligionem discrepantes inuectas. Ergo Zanellus in eam curam incumbendum iudicans, libros ecclesiasticos cum cura conquisitos diligenter excussit, atque in ritu quamuis diuerso, contra quam suspicabatur, omnia religioni consentire deprehendit: Romamque rediens Pontifici visa cognitaque retulit in magno Patrum confesso. Gratias illi pro diuino munere agentes, libris comprobatis illud modo sanxere, in sacratori secretaq; sacrificii Christiani parte, Romano ritu precandum videri. nimirum alia mystica verba, quibus panis vinumque conuertitur, retenta tamen sententia proferebant, ad hunc modum: *HOC EST CORPUS MEUM, QUOD PRO VOBIS TRADETUR. HIC EST CALIX NOVI TESTAMENTI IN MEO SANGUINE, QUI PRO VOBIS & PRO MULTIS EFFUNDETUR IN REMISSIONEM PECCATORUM. QUIBUS* verbis ne nostra quidem ætate vtuntur, qui ritu Gotthorum sacrificant diuina hostia permisso Pontificum. Hunc exitum eam tunc controuersia habuit, multis deinde seculis repetita: donec Hispanorum siue constantia, siue contumacia victa est, atque Gotthica precandi ratio Romano ritu mutata, vti competenti loco explicandum est. Ex eo tempore sane, quo ad Iuncariam pugnatum est, belli fortuna conuersa videbatur. Ordonius Rex decori tenax, breui reparato exercitu, qua parte Vasconum fines erant, ipso Vasconum Rege adiuncto, in Maurorum ditionem inuectus Riuogiarū oppida, pagos, agros, belli flamma consumpsit: & cladis acceptæ ignominia vindicata Zamoram rediit. Nullum in rebus humanis gaudium est syncerum & constans. quod tunc vsuuenit. Munina Eluira Regina lectissima foemina extincta morbo est, filiis Sanctio, Alfonso & Ramiro, præterea Garfia Semenaque. Eluiræ funere curato, Rex Argontam duxit principi loco in Calæcis: neque multo interiecto tempore in suspicionem adductam repudiavit, temere scilicet & immerito: vti rerum euentus & Regis poenitentia comprobant. Sanctiuam Garfiæ Eneci Regis Vasconum filiam in eius locum substituit, Sanctio fratre concedente. cum quo iunctis viribus in Riuogiam rursum irruptione facta Anagarum, quod veteribus Tricium fuit, armis cepit & Vicariam: vbi Gotthorum regno conuentus iuri dicundo fuisse creditur, auctore Roderico, ex eoque inditum nomen. Atque hæc hactenus ita Ordonii res erant, vt in eius regno laudari multa possent iure, accusari pauca, qualia Regibus libenter condonantur. Difficile est & miraculo proximum in summa licentia tenere modum, & in tanta rerum varietate nunquam offendere. Castellæ Comitum cædes Ordonii iussu alienissimo tempore perpetrata, in quibus tantum præsidii erat aduersus Maurorum arma, superiorem omnem gloriam corrupisse visa est. quod qua ratione contigerit, & quibus ex causis Regis animus fuerit irritatus, ex altiori principio repetendum. & nonnulli noui principatus in Hispania, quæ in initia incrementaque habuerint, noua narratione explicandum.

LIBRI SEPTIMI FINIS.

N n

HISTORIÆ DE REBUS

HISPANIÆ. LIBER

OCTAVVS.

Regni Nauarrici initia. C A P. I.

POST memorabilem atque funestam cladem, qua victa oppressaque vniuersa à Mauris ferme Hispania est: ex Gothici imperii casu quasi ex magnæ structuræ ruderibus cum euersa est, plures extitere principatus minuti initio, finibus angusti, atque viribus infirmi: tempore consequenti patriæ libertatis vindices, affectæ ac prostratæ reipublice instauratores præclari. Quorum exortum atq; progressum omnium explicare ardua res esset, & longioris disputationis quam pro suscepti operis modo. Insignium maxime & præ cæteris nobilium initia, incrementa, successusq; breui narratione attingere: quoniam cum Legionensium Regum rebus deinceps connexi confusique sunt, necessarium fore sum arbitratus: Vasconum, Aragonum, Barcinonis atque Castellæ, cui Veteris nomen est. Etenim ex communi Hispaniæ incendio atque vastitate, pulsæ sedibus Hispanorum reliquæ pars in Astures confugere, vnde Legionense regnum constitutum, de quo superiori libro commemoratum est: pars Pyrenæi montis iuga claustraque occuparunt, vbi Cantabri & Vascones sibi sunt. Lacetani præterea, Illegetes, atque Ceretani (quibus in locis nunc Ripagorsæ, Suprarbe, Vrgelia, Cerdaniaq; visuntur) eorum locorum præsidio atque munitione non modo libertatem tutati sunt, sed iuuandæ etiam reliquæ Hispaniæ consilia inter se communicarunt viri præstantes, maioriq; quam pro viribus animo, freti credo numinis ope: nam aduersus tantas difficultates ratione providere non poterant. Occasio non maxima. Ioannes quidam homo religiosus, tranquillioris vitæ studio succensus, non procul Iacca vrbe, in Vruela monte domicilium constituerat, adiunctumque diuinæ rei procurandæ causâ, sacellum Ioannis Baptistæ nomine sacrum. Sanctitatis eximie opinio fama que cum per ora hominum volitaret, quatuor se illi socii adiunxere, vitæ generis quod sequebatur æmulatores. multi præterea mortales è vicinis locis accurrebant numinis propitiandi promerendiq; causâ sancti viri precibus: quem omnibus officiis cultum dum vixit, extinctum exequiarum honore prosecuti sunt. Defuncti funus magna populi frequentia procurauit. in his ingenue conditionis viri sexcenti, siue ex composito conuenientes, siue secessus opportunitate inuitati, quo res occultior esset, in commune de reipublicæ salute, de Maurica seruitute pellenda consultare aggressi sunt. Locorum præsidium animos faciebat, & Francorum auxilia præclare conantibus haud defutura sperabant. Asturum exemplum prouocabat, qui Pelagio Rege creato iuuandæ rei Christianæ consilia explicare, & Maurorum arma irritare veriti non erant. quod initio temerarium visum est, euentu salutare fuit. Re diu multumque agitata, optimum fore visum est ex suo numero aliquem deligere, cuius imperio & auctoritate deuincti in eam causam iuuandæ patriæ ingrederentur. Garsias Semenus omnium suffragiis delectus, nullo quidem gradu cõtingens Gotthorum Regum familiam, quod nomen ipsum declarat Hispanum magis quam Gothicum sonans, haud dubie autem nobilissimus, magna que & veteri prosapia, Amescuæ regulus atque Abarsusæ. vxor Eneca pari nobilitate. De tempore auctores in diuersum trahunt, ac ne de appellatione quidem regni satis constat. Nonnulli Suprarbis Regem dictum putant, alii Nauarræ seu Vasconum: neutri argumentis euincuntibus. Et est omnis antiquitas obscura, præsertim Hispanica: quippe magnorum fluminum decursus noti sunt, obscuræ origines primæ fontesque vnde derivantur. Insigne nouo Regi fuit rubra parma, nulla pictura distincta. nonnulla oppida hoc Rege Mauris erepta: in his Insa, Suprarbis princeps municipium. Sacellum quod Ioannis cura & sumptu extructum erat, locis amplificatum auctumque redditibus in regii ædificii amplitudinem & maiestatem sensim excreuit: Regum veterum bustis nobile, præsentium ipseque verustate religiosum. Semen Rex & successores eum locum sepulturæ delegere. Obiit anno septingentesimo quinquagesimo octauo. Successit Garsias Enecus (ab utroque parente eius appellatio conflata est) Princeps vere magnus, insigni felicitate. Nam huius virtute Vascones, qui inter Asturum, Maurorum & Francorum arma imperium-

periumque identidem alternabant, bello domiti in horum Regum ditione stabili possessione constiterunt. In eam finitimæ Cantabriæ partem, cui Alauæ nomen est, arma prolata. Præterea Aragoniæ & Barcinonis Comitum initia hoc Rege extiterunt. Aragoniæ quidem Aznarius filius Eudonis Magni in ea loca delatus, quæ Aragonæ & Subordano fluminibus alluuntur: cum quædam oppida Mauris eripuisset, Rege Garfia concedente se Aragoniæ Comitem dixit, tunc Vasconibus contributæ, deinde sui iuris vi competenti loco est explicandum. Aznarii filius Aznarius alter fuit, nepos Galindus: de quorum rebus gestis nihil est ad memoriam insigne litteris proditum. Galindo defuncto filius successit Semen Aznarius. Barcino autem Ludouici deinceps Imperatoris, & tunc patre superstite armis occupata: Bernardusque natione Francus illi vrbi cum potestate præfectus anno octingesimo primo. inde origo Barcinonensis principatus. Quo anno in sequentem euoluto, Garfias Enecus defunctus est. Successit Fortunius Garfias: de cuius rebus gestis Vascones historici magna ac pene incredibilia fabulantur. Ac illud constat ad Rotcidam vallem prælio illi memorabili interfuisse, in quo Francorum nobilitas nostræ gentis armis trucidata est, Carolo Magno Imperatore, Duceque acie victo. De eius victoriæ lætitia non parum diminutum est Semeni Aznarii Comitis Aragoniæ interitu in eo prælio desiderati: cum ostentandæ virtutis studio in confertos hostes irruisset contemptu mortis ferocior. Eo maior luctus fuit, quod sororem eius Teudam Fortunius Rex vxorem habebat. Successit Semeno Comiti Semen Garfias eius patruus, Endregoto defuncti fratre, qui meliori iure niti videbatur prætermisso. causæ clam sunt: fortassis curis grauioribus idonea ætas non erat. Obiit Fortunius Rex anno octingentesimo quintodecimo, Sanctio Garfia que ex vxore genuerat successore. Hoc Rege Roncalenses ob egregiam nauatam operam in bello Maurico, immunitate donati: vt eius ætatis atque Regis diploma declarat. Bernardus Barcinonensis Comes (nonnulli Marchionem faciunt) criminibus appetitus, ab iis qui teneram eius Bernardi ætatem gubernabant, qui Caroli Magni nepos erat ex Pipino filio quasi adulterii consuetudine cum Augusta Ludouici Imperatoris coniuge, læsæ maiestatis reus esset, calumniæ dolore actus, ex Gallia quo se contulerat, in Hispaniam rediit: vbi præcipua auctoritas erat, multæque clientelæ, quas superiori tempore sibi adiunxerat. Obiit anno octingentesimo trigesimo nono. Wifredus eo nomine primus Barcinonensis Comes Ludouici Pii beneficio eo principatu auctus est, nondum hæreditario iure, sed ex Imperatoris voluntate, annorum numero aut vitæ spatio vt in cæteris præfecturis præscripto. Garfias Aznarius per idem tempus Aragoniam obtinebat, defuncti interea patris Semeni Aznarii successor. Omnino Sanctii Regis armis Vascones, qui vltra Pyrenæi fastigium ad Galliam fusi Francorum imperio parebant, vexati: neque prius quiescere permisi, quam perpetuam cum Suprarbis Regibus amicitiam iurati. Muzæ bello, eius quem aduersus Mahomadem Cordubæ Regem rebellasse superius monstratum est, occisus fuisse traditur, nimirum annum circiter octingentesimum quinquagesimum tertium. Post Sanctium Regem, Semenum Garfiam quidam numerat auctor defuncti filium: de quo in monimentis eius cænobii, cui Sancti Saluatoris Leirensis in Vasconibus ipso Pyrenæi montis complexu nomen est, memoria propagatum, eo loco cum vxore Munia esse tumulatum. nihil præterea. Iis monimentis, cum certiori historiæ lumine careant, quantum fidei sit adhibendum, ex suo iudicio quisque statuatur. nobis in alterutram partem pronuciare consilium non erat. His sane Regibus defunctis, cum stirps regiæ familiæ consumpta esset, quatuor annorum interregnum secutum est. Quo tempore prius quam prouinciæ voluntates in vnum aliquem conspirarent, quem Regem creatum reipublicæ rectorem imponderent: plerique Vasconum scriptores affirmant, re cum Romano Pontifice, nimirum Leone eius nominis IIII. cum Francis & Longobardis communicata, ex eorum consilio ea ex illarum gentium legibus delibasse, quæ ad libertatem tuendam, cuius tunc prima cura erat, opportuna fore iudicarunt: ne vquam Reges concessa potestate abuti possent ad oppressionem reipublicæ. Leges scriptæ, quas forum Suprarbis vulgo vocant: quarum vis in eo porissimum & summa erat vt quoniam ditionem à Mauris partam ipsi de manu nouo Regi tradere cogitarent, ne quid accepta potestate maioris rei nisi de consilio & voluntate procerum duodecim, qui ea de causa deligendi erant, decernere fas esse crederet: neque ius libertatis minueret: & quæ Mauris essent erepta cū proceribus optima fide diuideret. Hæc omnia vt rata essent mediū magistratū creati placuit, tribunitiæ potestatis ad instar, vulgo hoc tempore Aragoniæ Iustitia nominatur: qui legibus, auctoritate, & populi studiis armatus; hætenus regiā potestatem

801.

817.

839.

853.

ne nimia efferretur, certis finibus inclusam tenuit. ac procerib. præsertim datum, vt fraudi non sit, si quando inter se tuendæ libertatis causa in scio Rege conuentus habuerint. His ita constitutis Bigorræ seu Bigerrionum in Aquitanix parte Comes Enecus Sanctius, à velocitate cognomento Arista, trecentorum procerum suffragio ad regnum vocatus est: atque Pompelone in S. Victoriani iuratus iura subditorum, leges, atque libertatem, rempublicam gubernandam suscepit. Illud additur: fecisse subditis potestatem, si datam fidem violasset, Regem externum siue ex Mauris siue ex Christianis in auxilium pactæ libertatis euocandi. quod de Mauris quoniam turpitudinem continebat, ferunt à populo repudiatum. Atque hæc verissime memoria propagata esse vulgo homines, sed & doctrina expositi nonnulli existimant, alii fabulæ similia esse arbitrantur: ac Aristam potius patri in regno successisse statuunt. Quæ enim nouarum legum condendarum, nouique instituendi magistratus causa extitit satis idonea: aut qui potuerunt cum Longobardis consilium communicare quæ gens ante aliquot annos Caroli potentia oppressa extinctaque erat. diuinare in re tam dubia non iuuat. fortassis enim, quod Semeni primi Suprarbis Regis electione factum est, vulgo historici ignoratione temporum ad Aristam, quem primum in his Regibus esse crediderunt, falso ablegarunt. Illud constat Enecum per hæc tempora in Pyrenæi montis iugis regnum tenuisse. vxorem habuit Enecam Gonsalui Comitis filiam, ex Ouetenfium Regum sanguine. Præterea Teudam duxit Zenonis Cantabrię Ducis filiam, vt est alio loco indicatum. filium vnicum, quo ex coniugio incertum, sed Garfiam tamen Enecum genuit, regni successorem. S. Saluatoris Leirensis monasterium in Pyrenæi iugis constitutum loci religione, ædificii maiestate, opimisque redditibus celeberrimum, Arista opus esse creditur. Nunilonis & Alodiæ virginum corpora non ante multos annos Boscæ prope Anagarum (Oscæ in Bastetanis dicunt alii) pro religione occisarum, in eo monasterio seruantur. Tameñ Bononia Gallix Cisalpinæ vrbs eorum sibi possessionem arrogat. Arista Regis diploma refellit, quod in eius cœnobii schedis seruatur: & locorum vicinitas vbi interfectæ sunt, huic opinioni suffragatur. Regni fines Arista Rege prolatis, & Vasconum planicies veteri ditioni adiecta: cum priores Reges se montibus tenuissent. Pompelo & Alaua quoniam temporum iniuria ad Mauros redierant, Arista armis expugnata: vnde se Pompelonis Regem dixit, vt vetera Regum diplomata indicio sunt. Quo tempore Wifredus alterius Wifredi filius cognomento Villosus, Barcinonensem comitatum Caroli cognomento Crassi Imperatoris munere factum hereditarium, retento tantum iure ad se prouocandi obtinuit, anno octingentesimo octogesimo quarto: cum eam urbem Salomon Cerdaniæ Comes decem & nouem annis gubernasset iussu Ludouici secundi Imperatoris propter teneram Wifredi infantis ætatem. Per idem tempus Garfias Aznarius Aragoniæ Comes defunctus est. successit eius filius Semenus Garfias. De anno quo Arista obiit auctores variant, neque quid certi sequamur habemus: suspicamur tamen, quod ratio temporum videtur exigere, Alfonsi Ouetenfis regno, cui Magno cognomen fuit, esse defunctum anno octingentesimo octogesimo octauo. Successit Garfias Enecus ætate minor (nam decem & septem annos natus erat) animi magnitudine & rebus bello paceque gestis cuius priorum Regum par. Confirmata is ætate suscepti regni auctoritatem tuebatur, multis victoriis de Christiani nominis hostibus relatis: quas vt sigillatim recenseamus operæ non est, neque institutæ breuitatis. Vxorem habuit Vrracam Fortunii Semeni Aragoniæ Comitis aut filiam aut sororem: variant enim scriptores vsque eo, vt quidam Fortunii propinquam scribant filiam Endregoti (eius cui Aragoniæ principatum à patruo præreptum diximus) Galindi neptim fuisse. omnino ex eo coniugio Fortunius & Sancius cognomento Abarca nati sunt, tum Sanctiua, quæ Ordonio Legionensi Regi in seniū præcipiti & binis nuptiis perfuncto tertia vxor accessit, vt est superiori libro demonstratum. Ad vallem Ayuarem (Rodericus Larumbè ait) in tumultuario conflictu à Mauris peremptus est, dum fines regni proferendi & impiæ gentis extirpandæ studio excursiones in Mauros identidem facit, anno nongentesimo quinto, vt ex schedis Aluendensibus intelligitur. Successere deinceps Fortunius, atque Sanctius, quo Rege ad Iuncariam male fuisse pugnatum sine superioris libri dictum est. Garfiæ Eneci Regis sepulturam Leirensis monasterium sibi arrogat. defendunt D. Ioannis Rupensis sacerdotes, argumento sepulcri quod eo loci inter alia priorum Regum busta Eneci Regis inciso nomine cernitur. Litis diiudicandæ neque facultas erat neque animus. multis locis constituta Regibus cenotaphia, vt in quemque benefici extiterunt, opinionum varietati occasionem præbuisse arbitror. De Vasconum regni initiis pro re præsentis satis dictum est.

VACCLOS fere Romani olim vocitabant Hispaniæ incolas ea parte cui Castellæ veteris nomen à nostris inditum est, Per Carrionem, Pisoricam, Heuam & Regamonem fluuios descriptæ, secretæque à Legionensi ditione. altera ex parte Asturum, Cantabriæ, & Riuogiæ fines attingebat. ad Asturum montes, vbi Segobia & Abula sita sunt, Mauricum ferme imperium per hæc tempora finiebant. Ager fertilis frugum, vini generosi ferax, bonus pecori, olei infœcundus magna ex parte: cælo terraque maior aliquanto aquarum copia, quã in reliqua Hispania. homines miti magnoq; ingenio, minime mali, salubri corpore, venusta facie, patientes laborum. In ea prouincia (tametsi initio vniuersam non obtinuerunt) reguli opibus & clientelis præpotentes, Christianæ ditionis fines armis & virtute tueri cœperunt, atque indies magis propagare. Comites vocabantur Regum nimirum Ouetenisium permissu, in principatus tamen, an in præfecturæ tantum significatione incertum. parendi certe necessitas iniuncta erat, siue regni conuentus ageretur, siue alicunde bellum ingrueret. Antiquis temporibus Comitum appellatione prouinciarum Præfectos honestare moris fuit, annorum numero quibus præesse deberent præfinito. consequenti tempore Regum indulgentia aut imbecillitate, honos ille dum vita manet cœpit esse proprius: demum ad posteros propagari hæreditatis iure. Antiquitatis vestigia in Hispania retinentur, cum proceres Hispani non prius paterni principatus a parentum obitu nomen vsurpant neque Ducis, Marchionis, aut Comitum titulos ascribunt, quam Rege denuo annuente: præter paucas familias, quibus iure priuato contra facere à Regibus est concessum. Atque cum hæc explorata sint, tum illud incertum, qua conditione initio Comites, & in quantum tempus Castellæ ditionem obtinuerint: nisi quod fidei proximum est, eorum principatum eadem initia incrementaque quæ reliquos toto Christiano orbe habuisse, quibus neque amplitudine cedit neque admodum vetustate. Comitum enim Castellæ mentio satis vetusta est: atque in eo numero Rodericum primum ponere licet ex antiquis priorum Regum diplomatis, Alfonsi Casti cœtaneum. Nam de annorum numero laborandum non est, quem in plerisque antiquitatis monumentis vitiatum esse certa ratione constitui. Post Rodericum in Castellæ Comitibus Iacobum cognomento Porcellum numerant viri antiquitatis Hispanicæ eruendæ diligentia eruditioneque præstantes, Roderici filium. sic Alueldense Chronicon ait. Hic Alfonsi Magni Regis Ouetenis tempore vixit, quantum ex schedis veteribus licet coniecere. Filiam nomine Sullam Bellam Nunnio Belchidi connubio iunxisse traditur. Erat is natione Germanus, & religionis ergo Diui Iacobi inuisendi cupidus venerat in Hispaniam. vbi rei Christianæ promouendæ studio, affinitate cum Iacobum Comitem sibi conciliasset, communibus cum eo opibus & auspiciis Burgos nobilissimam Hispaniæ & ditissimam urbem fundauit: vicinis pagis, in quos incolæ dissipati viuebant, in vnum ciuitatis corpus formamque collatis, vnde vrbi nomen. Burgi enim Germanis pagi sunt. Erant præter Iacobum Porcellum eodem tempore alii Castellæ Comites, nempe prouincia in plures partes distracta. Ferdinandus Ansurius, Almondar cognomento Albus, atque huius filius Didacus. Præter cæteros tamen Nunnus Ferdinandus principem auctoritatis & potentia locum occupabat: vsque eo vt filiam, Garthiæ Ordonii Regis fratri vxorem dederit, & ipsi Regi. qua ex re, & quoniam Regem Alfonsum cognomento Magnum, eius Garthiæ patrem armis compulerat abdicare, maiores spiritus gerebat scilicet quam vt æquo animo Ordonius ferret omnis insolentiæ impatiens. Delatores præterea Regis animum in inuidiam inflammabant, quales in principum aulis multi viuunt, nulla propria virtute præstantes, melioribus tantum prosternendis ad summa euadere soliti: quæ pessima ars nimium prosperis multorum successibus creuit. His inuidiæ stimulis percitus Rex Comites euocat: velle se simulat de re publica & summis totius regni rebus consilia cum illis communicare. Locus colloquio delictus oppidum quod Regulare vocabatur, medio inter vtramque ditionem spatio. die dicta Comites affuerunt nullo satis idoneo præsidio militari, venturi securi. conscientia probè gestorum metum excludebat. Per fidem tamen colloqui Regis iussu capti, vinculisque constricti, atque Legionem amandati sunt. Ex ea re Castellæ vrbes & oppida incredibilem animis dolorem conceperunt. auctusq; mœror & desperatio, cum paucis post diebus nunciatum esset Comites impie & crudeliter fuisse trucidatos. Nouos motus veritus Ordonius, cum ad arma gentem eam cõsternatam esse videret, dum arma, equos & milites comparat, in ipso belli apparatu Zamore ex morbo extinctus est salutis anno nongentesimo vigesimo tertio. in S. Mariæ Legionensi, quod ille templum dedican-

dum curauit, vti superius indicauimus, tumulatus est. iusta exequiarum more regio magnifice facta. Quo tempore Sifnando Compostellano Præsule defuncto Gundefindus successit, is qui generis nobilitatem (nam Comite quodam natus erat) vitæ & morum prauitate obscurasse visus est. Gundefindo defuncto Hermigildus successit, in pari nobilitate haud dissimili vitæ genere ad posteritatem deformatus. Ex Belchide & Didaci Porcelli filia Sulla Bella, Nunnius Rasura & Gustius Gonsaluus nati sunt. Nunnius Ferdinandi Gonsalui Castellæ Comitis, quem nostrates historiæ laudibus ad cælum ferunt ob multas res bello paceque præclare gestas, auus fuit. Ex Gustio Laræ reguli, quos vulgo historiæ Laræ Infantes vocant, nati sunt. Ita Iacobi Porcelli sanguis regię familiæ insertus, vti loco competenti explicandum est, per multas præterea procerum Hispaniæ domos diductus atque vagatus est, nunquam extincta nepotum sobole vsque ad nostram ætatem.

Froila eo nomine secundus. C A P. III.

EX T I N C T O Ordonio, Froila eo nomine secundus defuncti frater, nulla domi militię-
 uel laude clarus, nullo procerum suffragio neque legibus, neque auspicato regnum inuasit armis: in quibus plerunque iura regnandi sunt. Initiis exitus consentanei fuerunt. haud diuturnum regnum, nempe mensium quatuordecim, dedecore & turpitudine infame, crudelitate nobile: vnde illi Crudelis cognomen factum. metuat multos necesse est quem multi timent. præsidium Regum in ciuium amore est, exitium in odio. Olmundi viri principis filios peremit nulla idonea causa. eorum frater Fruminius Legionensis Præsul solū vertere compulsus est. Iniicere manus viro sacratio religio fuit, homini cætera neque moderato neque pio. Ex vxore Munia Alfonso, Ordonium & Ramirum genuit, Froilam stupro patrem Pelagii cognomento Diaconus: eius cui Alfonso (vulgo Aldonsam dicunt) Veremundi Regis cognomento Podagrivi neptis olim nupsit. Legionense sepultus est, lepræ morbo ex quo obiit non magis deformis, quam totius vitæ ignauia & Castellæ alienatione. Indigna Comitum cædes ab Ordonio Rege perpetrata prouinciæ voluntates exacerbat. Is dolor nouis iniuriis cumulabatur, cum Legionenses iudices iuris repetendi causa adire necesse erat, aut generales regni conuentus agebantur. quod animis ergo agitabant, neque expedire promptum erat, defectionis maturandæ ex Froilæ Regis ignauia opportuna occasio suppeditata est. palam Regum imperium repudiatum. Reipublicæ constituendæ moderandæque causa ex vniuersa nobilitate duo proceres delecti, penes quos bello paceque rerum arbitrium esset, vitæ necisque potestas. Iudicum nomen est datum. alia principatus nomina repudiata: ne speciosæ appellationis prætextu, concessa potestate ad opprimendam libertatem abuterentur. Nunnius Rasura & Lainus Caluus iudices creati, par hominum ea tempestate longe nobilissimum & potentissimum. Lainus ætate iunior erat. Nunnii filiam Nunniam Bellam sibi toro iunxerat. vigor animi ætati consentaneus. rem militarem curare iussus. Nunnio quem ex multo rerum vsu & magnarum rerum tractatione collecta prudentia commendabat, reipublicæ gubernandæ cura imposita est, concedente collega. iura populis plerunque solus dabat Burgis, vbi multi esse consueuerunt, vrbe primaria, sed & aliis tota prouincia oppidis. Octo ad Medinam Pomariam millibus passuum oppidum extat Biudicum nomine, & in eo tribunal vetusti operis: vnde incolæ ducta per manus opinione persuadent, ab his iudicibus leges promulgatas esse, iuraque data disceptantibus: ex vetusto scilicet iudicum libro, in quem veteres Castellæ leges collatæ erant, & cuius frequens mentio reperitur in schedis & monimentis huius ætatis: tenuitque tandiu, donec ab Alfonso, cui Sapienti cognomen fuit, antiquatus est, nouo legum volumine promulgato, quod in septem partes tribuitur. Hi iudices quanto tempore vixerunt, exploratum non est: ac ne res quidem eorum satis explicatæ, memoriæ proditæ sunt. Ex vtriusque certe genere nobilissimi & fortissimi viri procreati. nam Lainus Caluus Roderici cognomento Cidi auus quintus fuit. Nunnii Rasuræ filius Gonsaluus. Nunnius paternum magistratum gessit, non minori gloria quam pater. Erat enim ingenio facili, morum suauitate atque actionum omnium elegantia singulari. Ad hæc nobilium liberos in aula sua educandos instituendosque suscepit: magnorum id virorum bello paceque seminarium. Ipse ex ea liberalitate curaque magnam a prouincialibus gratiam iniuit. Semenam vxorem habuit, Nunnii Ferdinandi Comitis filiam, eius qui ab Ordonio Rege inter alios Castellæ Comites peremptus est. Ex eo coniugio Ferdinandus Gonsaluus natus est, virtutum gloria & in summa varietate fortunę præcipua constantia cuius priscorum heroum æqualis. Verum de Ferdinando mox. ad Reges sese conuertat oratio.

Sanctius Abarca Vasconum Rex. C A P. IIII.

MVLTI commentis Vasconum historiam foedatam esse nemo mediocri antiquitate cognitione poterit ignorare. eius enim gentis historici peruulgato affectui indulgisse mihi videntur narrationem illustrandi portentosis rerum incredibilium mendaciis. Vnde historia, cuius potissima virtus est veritas, iis libris per similes euasit, qui ab otiosis hominibus in iuuentutis gratiam ex fabulis, nugisque compositi passim circūferuntur. quod cum in reliqua historia cernitur, tum per hæc tempora maxime: cum Garzia Eneco Vasconum Rege, vt paulo superius dictum est, à Mauris in conflictu trucidato, fingunt eundem casum vxorem Vrracam pertulisse, siue eodem tempore, siue diuerso: vt mirari magis possis discrepare auctores in mendacio, quam quid veri sit discernere. Conuenit tamen Sanctium quemdam Gueuaram, cum explorandi causa superuenisset, infantem e Reginz mortuz vtero, per vulnus quod acceperat, brachium efferentem vitæ argumento, extractum exenterata matre, clam domi suæ ad iustam ætatem aluisse: quo res occultior esset (nam nescio quas laruas formidabat) cultu rusticano, pro calceis perones gestasse, quos vulgo Abarcas dicimus: inde illi Abarcæ cognomen factum, Gueuaris Latronum nomen, quod latenter Regem aluissent. Demum elapso decem & nouem annorum interregno, in eo habitu ad conuentum, vbi de Rege deligendo suscepta deliberatio erat, deductum: & cum fides esset facta, Regem renunciatum cunctorum ordinum promptissima voluntate, laetissimo omine: ex tantis periculis vnde seruatus erat, reputantium initiis exitus haud dissentientes fore. Verum hæc quæ speciose dicta sunt, plerique repudiant maiori prudentia & eruditione viri: neque antiquitatis monumenta consentiunt, neque ratio temporis patitur, post cædem patris Sanctium Abarcæ esse natum: quando Alfonso & Ramirum Legionenses Reges ætate proximos generos habuit. Ac potius credam prolecta iam ætate virum, à patris morte regnum suscepisse: tametsi ex schedis Leirensis monasterii Fortunium Sanctii fratrem, natu maiorem aliquādiu imperiū tenuisse ante ipsum confirmet eius monasterii sodales, vero an falso haud facile dixerim: sed contendunt tamen regio cultu abiecto, in eo monasterio (pertæsum videlicet erat rerum humanarum) vestem mutasse. Sane Sanctius ex vxore Teuda, Garziam Sanctium maiorem, & post eum Ramirum, Gonsaluum, Ferdinandū genuit: filias quinque Vrracam, Therasiam, Mariam, Sanctiam & Blancam (quam nonnulli nupsisse affirmant Nunnio Cantabriæ regulo: alii refellunt, nominis coniectura, quod nullus per hæc tempora eo nomine eius prouinciæ principatum tenuit.) Neque magis numerosa prole felix fuit: quam bellica gloria clarus: Sanctii enim armis, quæcunque temporum iniuria, in Suprarbe & Ripagorsa amissa erant, Mauris erepta sunt. quin veteris ditionis fines vehementer amplificati, Cantabriæ principatu adiecto, secundum Iberi ripam, flexumque vsque ad eius ortum; Aucæque montes: versus Occasum vsque ad Tudelam, Oscanque. Ipsam adeo Cæsaraugustam victoriarum cursu penetrasse indicio est arx prope Cæsaraugustam urbem Sancii Abarcæ nomine. neque contentus Hispaniæ finibus, transcensit Pyrenæi iugis, eam Vasconum partem sub iugum misit, quæ in Galliæ latere eorum Regum imperiū longo tempore agnouit. Hoc bello Regem implicitum Mauri propter anni tempus hibernum existimantes auxilio haudquam venturum, Pompelonem obsederunt. Sanctius periculo nunciato milites peronibus contra frigoris iniuriā munitos, mōtes traduxit. Inde vero Abarcæ cognomen factum: quod in Caligulæ & Caracallæ Imperatorum nominibus non absimili causa contigisse exploratum est. Facile fuit ei qui naturam vicisset, hostes prælio, vt fecit, superare: victosque compellere vt obsidionem soluerent. His omnibus bellis profligandis Centulli Ducis virtus vnus maxime celebratur. Sanctii Regis clarissimum nomen euaserat, nisi partam gloriam conuerso in Castellam bello contaminare magna ex parte voluisset: quod illi malo fuit, vt paulo post demonstrabitur.

Alfonsus & Ramirus Legionenses Reges. C A P. V.

ALFONSVS eo nomine quartus cognomento Monachus regnum iniuria à Froila interceptum post eius obitum recepit, anno nongentesimo vigesimo quarto. Tametsi Froilæ filium Alfonso fuisse Tudenis est auctor: resistunt alii maiori diligentia & auctoritate, confirmantque Ordonio potius eo nomine secundo fuisse genitum. Hoc Rege Ioannes Toletanus Præsul Westremiri & Boniti successor, illustre exemplum veteris sanctitatis decessit, anno nongentesimo vigesimo sexto. In defuncti locum nullus alius subrogatus est, barbaris scilicet vetantibus aliquem præfici, qui in ea temporum fece rem Chri-

ftianam inclinātam sustentaret. Curioni tantum D. Iustæ cæteri sacerdotes pacis & concordia faciendæ studio primas Toleti deferebant: eiusq; iussis obtemperare moris erat. Quo tempore Ferdinandi Gonsalvi Comitis Castellæ illustris fama erat. Comitis honore. cum pater Iudicis tantum magistratu functus fuerit, an Regum beneficio auctus sit incertum: an quod magis videtur, subditorum voluntate excellentes tanti viri virtutes admirantium, æquitatem, mansuetudinem, religionis studium, magnum in re militari vsum. Quo virtutum præsidio non modo veteres ditionis fines tutatus est, sed etiam Legionensium Regum ditionem ultra Pisoricam fluuium coercuit. Mauris vrbes & oppida eripuit. Vasconum insolentiam Regis Sanctii Abarcæ cæde multauit. cum enim populandi Castellæ fines modus non esset, & legatos damna reposcentes acerbo responso violasse visus esset, minis adiunctis, quibus belli denunciatio continebatur: Comes omnis insolentiæ impatiens in Vasconum ditionem populabundus inuasit. Ad Gollandam oppidum vtrinque vires & copiæ collatæ. multis cadentibus à neutra parte victoria stabat. ad singulare Ducum certamen ex prouocatione ventum. hastis concurritur, ambo ex equis ad terram prostrati: Rex lethali vulnere accepto, Comes grauius sauciatus, sed citra vitæ periculum. Ex ea re Castellæ militibus animus auctus, breuique victoria parta. Fusi fugatiq; Vascones à Tolosæ Comite qui auxilio superueniebat, in aciem reuocati. Rursus prælium redintegratum. idem successus fuit. Comes cum Comite singulari certamine pugnavit. Tolosano cæso in ea dimicatione, victi prorsus, & fugati sunt Vascones. Regis & Comitis corpora Ferdinando concedente, à suis in patriam relata funeris honore non caruerunt. Sanctii Abarcæ sepultura Rupenses D. Ioannis, & Leirenses D. Saluatoris Monachi gloriantur. Litem diiudicare nostri instituti non est. existimo tamen Sanctium Abarcam sub initia Alfonsi Regis extinctum salutis anno nongentesimo vigesimo sexto: cum viginti totos annos regnasset. Successit in regno Garfias Sanctius eius filius: quem inuenio Regem se Pompelonis & Anagari dixisse. regnavit annis quadraginta. vxor Therasia. Hæc in Vasconibus. Alfonsus autem moribus Froilæ quam patri similior fuit. nulla virtus, nulla dignitas, nulla bello subacta & ad ditionem adiuncta prouincia: prorsus vt gentis inuidia flagraret & rerum gerendarum mole oppressus frater Ramiro, cum Zamoram euocatus esset, regnum de manu tradiderit anno nongentesimo trigesimo primo, cum annis sex & mensibus totidem regnasset, vitam principalem mutare certus, cum priuata atque monastica. in S. Facundi monasterio, quod ad Cææ fluminis ripam cernitur, in Monachi cucullati morem detonsus est, otii cupidior, quam pietatis, vt euentus declarauit: nulla neque decoris cura, neq; Ordonii filii, quem ex Vrraca Semena Sanctii Abarcæ scilicet Vasconum Regis filii genitum, in tenera ætate præsidio destitutum, opportunum iniuriæ relinquebat. Vrracæ soror Therasia Ramiro nouo Regi connubio iuncta fuit: vnde Veremundus, Ordonius, Sanctius & Eluira nati. Ramirus regni cura suscepta, Mauricum continuo bellum repetiit. Intelligebat vir prudens nulla re studia gentis parari, & diuinam beneuolentiam pro mereri magis quam Christiani nominis hostibus vindicandis. In ipso armorum apparatu Alfonsi leuitas præclaros conatus repressit, temere susceptum vitæ genus pari inconstantia repudiantis. Legionem arma conuersa. Alfonsus diu intra urbem eam obsessus, fame & rerum omnium inopia victus, necessario deditionem fecit, dedito vincula iniecta, custodiaque intra eandem urbem locus designatus. Nihil præterea tum quidem atrocius decretum: nam Froilæ Regis eo nomine secundi filii in Asturibus, tumultuantes, eo necessario vocabant. tumultuandi causa præferebatur non vna Ducibus & genti. Froilæ filii conquerebantur à Rege fuisse contemptos, cum ad comitia regni vocati non essent, ea quibus Alfonsus sponte regno abierat. Asturum arma incenso in Alfonsum studio mota erant, quo tempore regni recuperandi consilia agitabat. Ea res quoniam ad multos pertinebat, supplicii magis metu, quam cupiditate aut successus spe Froilæ filios sequebantur. mitti tamen ad Ramirum legatos placuit, paratos se imperata facere renunciantes, urbibus atque oppidis recipere, rebus omnibus iuuare: modo induceret in animum, sine exercitu, sine maleficio venire. id placati animi fore indicium. Ille fraudem subesse ratus, siue minus ex regia dignitate fore cogitans, à subditis leges vt accipiant dici, cum validis copiis irrupit, belloque hostes demuit. multitudo conseruata. de fontibus pœnæ sumptæ. Froilæ filii cum in potestatem venissent, luminibus orbati sunt. Idem supplicium Alfonsus Regis frater pertulit. Non procul Legionem vrbe, monasterium D. Iuliani nomine extabat huius Ramiri impensa extructum. in eo monasterio vsque ad vitæ exitum asseruati, atq; post mortem sepulti sunt, tum hi omnes, tum Semena Alfonsi vxor. Magni motus, quorum expectatione suspensi erant prouincialium animi, faciliorem opinionem exitum habuere. Mox arma vt fuerat ante propositum, in Mauros reuocata. In Carpetanos

petanos impetus factus. Madritum eo tractu princeps municipium vi captum, direptum, incensum. mœnia euerfa. Interea Mauri vindictæ cupiditate inflammati, magnis vndique collectis copiis, in Christianorum fines irruerunt: ac primum in Castellæ agros inuadunt Comes ex superiori bello viribus debilitatus, & rei Christianæ ignominia prouocatus, Ramirum obsecrat missa legatione, ne quam contumeliam remanere in republica Christiana, neve barbaros inultos abire patiatur. se in Regē fœcerum arma necessario sumpsisse, variam & commutabilem belli fortunam esse. Debere eum reipublicæ iniuriam, si qua esset violatus, condonare. beneficii memoriam nunquam se animo depositurum. Commune periculum regium animum flexit. Affuit continuo Ramirus operæ nauandæ studio. Ad Vxanam prælio dimicatum. barbari magno numero cæsi. reliqui in fugam acti. milites Christiani auro, argento, & veste pretiosa onusti domos abierunt. Ex hoc tempore quidam suspicantur, Castellæ Comites rursus in fidem atque clientelam Legionensium Regum concessisse. quî enim aiunt, Rex decori tenax arma contulisset, veteresque & recentes iniurias condonasset, nisi iure pristino recepto: Subsecuta est noua in Mauros expeditio. Ramirus opprimedi Mauros studio ardēs, CæsarAugustâ duxit: vbi Abenaia regulus infirmis viribus Abderrahmani Cordubę Regis beneficiarius principatum obtinebat. expeditionis socius Ferdinandus Comes erat. Maurus vtriusq; Principis armis veritus vt par esset, Ramiri Regis se vectigalem constituit. Eo fœdere redempta ab hoste pax est, ab armisq; discessum. Barbaris fides ex fortuna pendet. Itaque nostrorum discessu, simul Abderrahmani metu, quem expedire arma nunciatum erat, ex nouo inter vtrumque Principem Maurum fœdere facto, in Christianorum fines inuaditur. Ad Septimancas vsque penetratum est. ægerrimè ferebant Mauri Christianos victis leges imponere, à quibus ante accepissent. Rex continuo obuiam barbaris factus. Prælio insigni, & quocæ ætate nullum maius extitit, dimicatum. cæsi barbari triginta millia (alii septuaginta aiunt) multa spolia relata. magnus captiuorum numerus. ipse Abenaia regulus captus. Abderrahmanus cum viginti equitibus fugæ beneficio euasit. temere effuseque fugientes Mauros Ferdinandus Comes excepit: neque enim prælio interfuit, qua de caussa incertum, sed fugientes tamen non minori clade multauit. Documēto est diploma ea de causa S. Amiliani monasterio, quod ad Auce montem situm est, & olim S. Felicis nomine vocabatur, à Ferdinando concessum. accepti beneficii partæque victoriæ monumentum. Eo diplomate pleraq; Castellæ oppida & vrbes singulo quoq; anno iussa sunt, boues, triticum, vinum, lineam vestem pro cuiusq; agri prouentu, in eius monasterii vsus pendere ex voto, quod Comes ad bellum proficiscens nuncuparat. vnde præterea intelligitur, ex Cantabrię parte, ea cui Alauz nomen est, auxilia Regi affuisse. Geminos angelos equis candidis vectos, in prima acie curasse, atq; eorum ope victoriam constitisse publicè persuasum: quod neq; contingere, neq; fingi, nisi clarissimis victoriis solet, qualis illa fuit. summus Maurorū Antistes (Alfaquinum ipsi vocant) in Comitis Ferdinandi potestatem est redactus. Ex magna formidine respirasse prouincia visa est, quam incusserat Maurorū apparatus belli, sed & prodigia in cælo visa. Nam eodem quo pugnatum est anno, eius seculi 34. (alii quatuor annos adiiciunt) Regibus Ramiro Legionis, Garfia Sanctio Pompelonis, deliquium Solis 14. (15. malle) Kal. Augusti, feria 6. hora integra, secunda post meridiem, densa caligine terras inuoluit. Idibus Octobris, feria quarta, Solis lumen pallido colore est mutatum. hiatus in cælo visus. stellæ inusitata specie ad Austri plagam cadentes. exusta terræ occulta siderum vi. aliaq; numinis iracundiam portendentia. Hęc Ferdinandi Comitis diploma ait. alii ipso quo pugnatum est die defecisse Solem confirmant, octauo Idus Augusti, Iusti & Pastoris festo die, qui dies Lunæ fuit. Ex his sanè rebus anxiaz mortalium mentes, hostiū cladem portendi post factum intellexerunt. eo publica læticia maior formidine procurata. Myron interea decefferat Comes Barcinonensis. tres filios reliquit ætate minori, Seniofredum successorem, Oliuam cognomento Cabretam, cui Besaluni & Ceretaniæ principatus datus est, Myronem annis consequentibus Gerundæ Episcopum Comitemq; rerum procuratio propter noui Principis ætatem penes Seniofredum eius patruum Vrgeliæ Comitem diu fuit: qui gradus extitit posteris principatus occupandi. Omnino Seniofredo patruo reipubl. gubernante. anno 940. conuentus Episcoporū est habitus ad oppidum, cui Fonti cooperto nomen est, in agro Narbonensi. In eo conuentu controuersia inter Episcopos Antigisum Vrgelitanum, & Adulphum Pallariensem agitata de finibus. ac vero de tota ditione Pallariensis, quam ad Vrgelitanos Præsules pertinere Antigisus disputabat. Patrum sententia, Adulpho mortuo sancitum, vt Pallaria vrbs ab Vrgelitano Præsule sacra peteret: quod certissimis documentis probabatur olim in vsu fuisse. Actionū Præsides Arnustus Narbonensis, Tarracone à Mauris occupata: cuius Præsulis partes fuissent controuersias inter

vicinos Episcopos componere, iuraq; iis populis dicere. Seniofredo Barcinonensi Comite defuncto, nulla ex se prole relicta, tamen vxorem habuerat Mariam Sanctii Abarce Vasconum Regis filiam, Borellus Vrgeliæ Comes, Seniofredi alterius filius Barcinonensem principatû armis iniuriaq; occupauit. Nam si iure cur Oliua defuncti frater exclusus? Borello Armengaudus frater fuit, sanctitatis opinione præcipua: eoq; merito cælestium numero adscriptus, dicatusq; templis. Verum hæc aliquanto post. Ramirus Rex ætatis flexu, ad pacis artes & religionis cultum conuersus, ex Maurici belli manubiis Virginum cœnobium Legionis constituit Saluatoris nomine: vbi Eluiram filiam vnicam, virginem sacrari ex ritu Christiano curauit. alterum monasterium Andreæ nomine. tertium Christophori ad Cæripam. ad Durium quartum Matri Virgini sacrum. aliud denique in Ornenfi valle S. Michaeli Archangelo. His rebus occupatum Regem noui atque intestini motus ad arma reuocarunt. Ferdinandus Gonsaluus & Iacobus Nunnius viri principes, nouarum rerum studio, an aliqua iniuria abs Rege violati, ab eius auctoritate defecerunt. parum praesidi in factione erat. Mauri euocati Accipha Duce, quem Tormes interfuit Salmanticæ agrum vastant. Alia in parte Roderici armis (quem coniuratis adhæsisse arbitror) Amariæ fines & pars Asturum vexabantur. Non satis constabat cui primum malo occurrendum esset. in ancipiti periculo vicit sententia Mauros, quoniam publice hostes erant, bello persequendos esse. In finibus reiecti cum magna suorum strage. Præterea seditionis auctores in potestatem venerunt: haud multo tamen post è vinculis, quibus Legionis constricti asseruabantur, sine alia multa dimissi: tantum sacramento adacti denuo in Regis verba, letioris noxæ argumentum, an regis in victoria modestiæ singularis. Eo bello confecto Asturum motus vltro confedisse arbitror: præsertim cum Regis clementia ad sanitatem inuitaret. Castellæ Comes Ferdinandus ex Vrraca vxore filiam Vrracam genuerat. magni referebat ad felicem rei Christianæ cursum, foedus inter vtramq; nationem inuolatum stare. neq; id Ramirus ignorabat. pacis ergo firmandæ studio, Ordonio filio, quem regni successorem designabat, Vrracam cōnubio iungendam curauit haud inuito eius patre. sub vitæ finem noua expeditione suscepta, Talaueram vsque in Carpetanis penetrauit. Maurorum copias obsessis opitulatû aduenientes prælio vicit. hostium duodecim millia cæsa. septem in seruitutem redacta. Ex ea victoria cum se satis ad auctoritatem nominis tuendam, quæ cum ætate confensescere consuevit, profecisse iudicaret, exercitû spoliis Mauricis locupletatum reduxit in patriam. Ipse religionis ergo Ouetum profectus, propter eius vrbis sanctitatem corpora sanctorum, quæ multa erant veneratum, locis natura grauibus lethali morbo concepto, cum Legionem reductus esset, rebus domesticis compositis, abdicato regno, filioque de manu tradito, pœnitentia & Eucharistia ex Christiano ritu ab Episcopis & Abbatibus, qui animam agenti aderant, procuratus supremum diem obiit, anno nongentesimo quinquagesimo, quinto Ianuarii die. regnauit annos decem & nouem, menses duos, dies quinque & viginti. funus in Saluatoris cœnobium, quod ipse construxerat est illatum. Fuit hic annus insignis multis oppidis aut recens constitutis, aut denuo instauratis, Vxama, Roa, Riata, Clunia in Areuacis, (quæ nunc Corugnia dicitur) Sepuluedam constituerat locis munitis Ferdinandus Gonsaluus Castellæ Comes, cuius maximo virtute res nostræ ea tempestate nitebantur.

Ordonius Legionis Rex eo nomine tertius. C A P. VI.

RAMIRO vita sancto Ordonius filius eo nomine tertius Legionis imperium adeptus est. magno vir animo, magna rei militaris scientia, domi prudentia singulari. vitæ breuitas, nam quinque annis tantum & mensibus septem regnauit, & domestica calamitas effecit, ne diu præstare posset qualem promiserat Regem. Sub initia enim Sanctius frater regnandi ambitione corruptus, aut quod vero propius est, iniuria aliqua prouocatus, Garfiæ Sanctii auunculi Regis Vasconum, sed & Ferdinandi Castellæ Comitis arma, quos præsens adiit, in Ordonii exitium concitauit nullo fraternæ caritatis sensu. imperandi cupiditas, dolor iniuriæ: vrrunque impotens malum. In Legionensis regni fines, iunctis Vasconum & Castellæ copiis imperus factus. Ordonius regni statu nondum firmato, neque intestina discordia suorum voluntati confusus, locis natura aut arte munitis se tenere constituit, neque totius dimicationis copiam facere. hostes ardore cum quo venerant sedato, & aliena spe suo periculo tandiu arma gerere stultum iudicantes, haud magno operæ pretio redierunt in patriam. Ordonius Comitis vlciſcendi studio, qui nullo propinquitatis respectu cum fratre & auunculo in suam perniciem arma sociasset, continuo Vrraca Comitis filia repudiata, Eluiram duxit (sic erant mores eius ætatis) vnde Veremundus natus est, is

est, is cui ex aliquanto annorum interuallo, rebus mutatis regnum paternum obuēnit. Calæcorum motus, Sanctiū videlicet studio concitati, Ordonii armis & diligentia breui pacati. & quo maius operæ pretium esset, in eam Lusitanix partem, quæ Maurorum imperio parebat, immixtæ copix militares. longe lateq; populationes factæ. Olisiponem vsq; penetratum. inde in patriam reditum. Interea Ferdinandus Castellæ Comes in Maurorum fines inuectus, Carrasum castrum Maurico præsidio depulso occupauit. Abderrahmanus Cordubæ Rex, quamuis ætate inclinata, omnis insolentix impatiens ingenti exercitu conflato, in quo octoginta millia homines numerabatur, Alhagibo Almanfori magni nominis Ducimandat, in Christianorum ditionem magno impetu inuadere. Comes ex vniuerso imperio omnes, quorum ætas idonea erat, ad bellum conuocat: & cum minores vires copieq; essent quam pro imminente periculo, anxius de belli exitu, in concilio procerum Munione (id oppido nomen est) de rei summa deliberat. Variæ dictæ sententix: uti in graui metu quisq; fere pro moribus loquitur. Pars in qua plus audaciæ inerat, bellum geri volebat: pars cōmeatu in loca munita collato sustinere, dum barbarorum vires, qui impetu valent, mora confescerent. Gonsaluus Diacius inducias etiam à Mauris pretio redimendas disputabat nulla honestatis, quā metus non recipit, cura. Quid, inquit, an tantis copiis & tam exercitis exiguum nostrorum numerum obiciemus, temeritateq; in certum exitum ruemus? an non sentis in vnius prælii euentu discrimen rei Christianæ verti: Nimirum in tua ditione bellū geritur. si vicerimus parum vtilitatis accedet: si victi erimus prouinciā viribus nudatā, metu oppressam in hostiū venire potestatem, quod horret animus, necesse erit. Vide ne turpe sit vrbes & oppida tot seculis & tam multo Christianorum sanguine parta, vno puncto vnoq; momento amittere: quod posteris non virtutē, sed temeritatem interpretentur. ut fere audacia consilia ex euentu famam habent. Atque illud considera, maioris sepe virtutis esse animum ratione comperescere, quā hostes ferro superare. In hoc magnam sibi partem fortuna vendicat, illud magnorum virorum præcipuum munus est. Quid vero magis temerarium quam sacra, patriam, vxores, liberos, penates inani laudis cupiditate in apertum & maximum periculum vocari? Tu quod fert animus id facito, etiam ego nullum salutis periculum tuo iussu subire recusabo: meo tamen consilio nunquam cum tanto reipublicæ discrimine totius certaminis aleam subibis. Comes haudquaquam ignorabat eam orationem ex ore Gonsalui à multis missam. vicit tamen laudis studium. Itaque cum de suorum virtute, de diuino præsidio, de gloria parta, cui maculam inuri morte ipsa grauius arbitrabatur, longa oratione disputasset, reliqui aut vero aut simulate sententiam laudarent: votis rite nuncupatis obuian hosti Laram vsq; progressum, vbi Maurorum castra erant. Eo loco Ferdinandus Comes animi causa venatum egressus, dum aprum insequitur à sociis diuulsus est. In vicino monte sacellum operis vetusti erat hedera contactum: & Petri Apostoli nomine erecta ara. Vir sanctus Pelagius nomine, & focii duo. vitæ tranquillioris genus consecretantes locum domicilio delegerant. ascensus difficilis erat, arcta via. fera tanquam ad asylum in sacellum se recepit. Comes loci religione tactus à vulnere quidem abstinuit, nixusq; genibus Dei opem venerabundus implorabat. Præsto adest Pelagius: & quoniam dies in noctem inclinabat, tenui cœna exceptus, in precationibus & lacrymis noctem transigit. Cum luce Pelagii oraculo de belli successu edoctus hilaris ad suos redit, de ipsius salute sollicitos, re omni exposita, incalescunt militum animi ad pugnam, qui timore suspensi fuerant. Collatis mox vexillis dimicatur. ab exiguo Christianorum numero numerosa hostium multitudo prostrata est. Dux cum iis qui ex clade euadere potuerunt, fugæ beneficio seruatus. Ea victoria res Christiana, quæ inclinata esse videbatur, restituta est. nostri læti & hostium spoliis onusti domos redierunt. Pelagio viro sancto prædæ pars cessit: & procedente tempore Ferdinandi impensa, ad ripam Aslancix fluminis monasterium magnificum è bellorum manubiis excitatum S. Petri nomine: vbi Gonsalui patris ossa tumulata sunt. cui monasterio Pelagii sacellum in vicina rupe eminenti coniunctumque, nostra etiam ætate monstratur. Vincentii Martyris corpus dempto tantum capite, atque Sabinæ & Christetæ Vincentii sororum habere se eius cœnobii Benedictini monachi gloriantur: alii eam possessionem ad alios ablegant. Garciæ certe quondam eius monasterii Abbatis, quem in sanctorum numero reponunt, sepulcrum eo loci monstratur. Mauri post superiorem cladem haudquaquā animis fracti, denuo de Castella cogitabant. Et Ordonius Rex Lusitanica expeditione defunctus, & vindictæ studio ardens, bellum in Ferdinandum Comitem comparabat. Magno in periculo res erat. Verum Ordonii animus ut erat ad modestiam compositus, legatione Comitis facile mitigatus est, omnibus precibus veniam deprecantis: quæ fecisset non sua quidem sponte, sed eorum potius fraude perpetrata, qui ipsius facilitate abusi essent. paratum se imperata facere: nouisque officii præ-

teritam offensam compensare. Ingentes Maurorum copias in Christianorum perniciem comparari debere eum priuatis affectibus atque dolori communem nominis Christiani causam potiore habere. Ea legatione non Rex conciliatus modo, sed tantum copiarum adiunctum, quanto opus erat ad Maurorum impetum, qui ad Sancti Stephani oppidum non sine maleficio processerant, propulsandum. pugnae euentus nostris prosper fuit: magna barbarorum strages. Ordonius Rex tantae victoriae nuncio laetus bonaque spe plenus, nouam in Mauros expeditionem adornabat, cum Zamorae morbo lethali oppressus est anno nongentesimo quinquagesimo quinto. Corpus Legionis ad D. Saluatoris, ubi pater tumulatus erat, in sepulcrum illatum regio funere atque apparatu.

Sanctius cognomento Crassus Legionensis Rex. C A P. VII.

ORDONIO superstitite, ubi gentium Sanctius frater fuerit, & an vllam reipublicae partem attigerit incertum est: ac ne illud quidem constat, fuerit ne inter fratres reconciliata gratia, an perpetuo inimicitia vigerit. pudenda scriptorum huius aetatis incuria, luce saepe destituatur historia necesse est. Conuenit, defuncto Ordonio Sanctium nullo impediendo Legionis imperium suscepisse. Crassi cognomen a multo abdomine factum. corpore erat rebus gerendis inutili, ingenio minime malo, praestanti animi indole, & rebus aduersis admirabili constantia. Altero regni anno, qui fuit eius seculi quinquagesimus sextus, alienato exercitu atque tumultuanti ob studia partium nondum penitus restincta, ad auunculum Regem Vaseonum confugere compulsus est, regnumque relinquere suspensis incertisque amicorum voluntatibus, multis inimicis: quorum studia in Ordonium propensa erant eius Alfonso filium, cui Monacho cognomen fuit. Sanctii discessu Ordonius facile regno potitus est: & quo maior esset auctoritas, Vrracam ab Ordonio patrueli repudiatam patre Comite concedente uxorem duxit. Erat ingenio malo prauoque: vnde illi Mali cognomen. & cum impotenti naturae frenos daret, quod semper in summa potestate exitiale fuit, odium gentis & ex inuidia contemptum incurrit. Oblatam ex ea re occasionem regni recuperandi non despiciebat Sanctius: prius tamen corporis extenuandi causa auunculi Regis consilio profectus est Cordubam: ubi excellentes medicos esse, ac nominatim eius morbi sanandi peritos fama vulgauerat. Venientem Abderrahmanus benigne accepit. cura adhibita, cuiusdam herbae (nomen non proditur) virtute, extenuata aruina corpus ad competentem habitum perductum est. Quo maior esset gratia, valida Maurorum auxilia, vt in regnum restitueretur, adiuncta. Gloriosum Regi barbaro erat rerum pace & bello arbitrum esse videri. Sanctii aduentu, amulus ne tentata quidem defensione in Astures fugit (tantus repente Ordonium timor inuasit) inde pari desperatione ad soceri Comitis ditionem. Miseros omnium studia destituunt. in quo praesidium esse debuit, ab eo propter ignauiam exosus uxore ablata finibus Castellae pulsus est. In Maurorum ille clientelam concedens, egenus & profugus turpem vitam exegit: ac prope Cordubam demum extinctus est. Eodem tempore Castellae arma mota sunt, intestiniq; tumultus extiterunt. Vigila ex alterius Vigila nepotibus, quem Alauae principatum tenuisse dictum est, iis locis atque in finitima Castellae parte late dominabatur. Is aetate ferox, familia, opibus & multis clientelis potens, in Castellae Comitem Ferdinandum Gonsaluum arma sumpsit. Comes vti erat omnis insolentiae impatiens, Vigila & socios victos, omnibusque vestigiis insecutus, ac nullo loco consistere sinens, patria relicta ad Mauros confugere compulit. quae res magnorum motuum occasio extitit. Alhagibus Almanfor, an horum precibus prouocatus, an praeteritae ignominiae sanandae cupiditate ardens, magno comparato exercitu in Castellae fines excurrit, formidabilis aequae ac infensus nomini Christiano. Ferdinandus de lectu suorum habito, Pelagii inuisendi cupidus, ex itinere eius domiciliu adiit. decessisse inuenit. sollicito de belli euentu ac dormienti Pelagii oblata species indicat victorem fore. numine frater progredere ad bellum venturi securus, praelio primo quoque tempore decerneret. Ad Petra Hitam concursus est tanto animorum ardore, quanto nusquam ante. barbari multitudine confidebant. nostri causa, virtute, animis, & diuino patrocinio. exiguus numerus pro hostium multitudine: quadringenti quinquaginta equites, pedites quindecim millia. viuida bello virtus. iriduo continenter pugnatu memorant, nisi quantum nox temporis curandis corporibus dedit postremo die D. Iacobus in acie visus victoriam peperit. Hostes maiori quam vnquam clade oppressi in pugna & in fuga: bi duo enim fugientes persecuti sunt nostri. Hoc bello profligato ex vniuersa Castellae legati principes ciuitatum, sed & externarum gentium gratulatum Comiti pro diuino munere venerunt, vnius virtute contentium periculo in praesens, in futurum metu magno & grauissimo rem Christianam ereptam. Legionis Rex Sanctius nobilissima

- laudatam ad virum splendido comitatu adiuncto deduci iubet. Comes successu lætus, tamen Rex commississe videbatur ut hostis loco esset, quod pro equo & accipitre precium pactus erat. Regem postulat. Summa vsuris immensum excreuerat. cum solutio differretur, agros Legionensium euastat. neque prius malis finem facit, quam abs Rege quæstores missi sunt ut pecuniam Comiti integra fide penderent. Re ad calculos redacta, inuentum regio thesauros soluendo pares non esse. Conuenit ut debiti compensatione, Castella sui iuris esset, neque amplius Legionensium Regum imperium respiceret. Quod
- 9 6 5. fœdus factum affirmant à partu Virginis anno nongentesimo sexagesimo quinto. Quo anno Maurorum validæ copiæ in regni fines inuictæ Legionem obsederunt. vnde non leui clade accepta militum qui in præsidio erant, & ciuium virtute repulsi sunt. Ex Oceano maris ligno nimirum stellarum concursu excitata vis flammarum ingens, in terras finitimas effusa & Zamorã vsq; perlata, multa oppida & agros incendio deformauit. Garfias Sanctius Vasconum Rex diem obiit anno nongentesimo sexagesimo sexto. Reliquit ex Therasia vxore Sanctium & Ramirum: filias præterea Vrracam, Ermesildam & Semenam. Quo loco defuncti corpus fuerit tumulatum clam est. In Leirensi monasterio quidam suspicantur. Aluendenses schedæ in castro Sancti Stephani aiunt. Imperium Vasconum Sanctius cognomento Garfias post patrem adeptus est: & cum eo Ramirus frater, exæquata duorum potestate an diuisa ditione incertum. decem amplius annis regnasse Ramirum ex Alueldensi conciliorum libro hac ipsa tempestate descripto satis constat: cælibem & sine prole decessisse magnæ coniecturæ indicant. Sanctius, qui se Pompelonis, Anagari, & Alauæ Regem dixit, ut vetusta diplomata declarant, regnauit annis viginti septem, nulla re memorabilis propter incuriam eius ætatis scriptorum: nisi quod satis constat Cantabriæ ducatum Vasconum regno adiecisse: Triciumque eius prouinciæ principem ciuitatem Cantabrici imperii sedem ea tempestate. religioni amplificandæ deditum fuisse, Leirensiq; S. Æmiliani ad Anagarum, D. Ioannis Rupensis monasteriis agros & oppida insigni liberalitate donasse. Vxorem habuit Vrracam, vnde Garfias Sanctius natus est cognomēto Tremulus, quod initio pugnæ vehementius commoueri toto corpore solitus esset, quam is armorum vsus regiaque dignitas postulare videretur. quod tamen naturæ vitium, præclaris factis compensare in ipso prælio solitus erat: nullumque aut prudentis Ducis, aut strenui militis officium prætermittere. Noui motus in Calæcia extiterunt, prouincia in factiones diducta haud idoneo tempore, cum Maurorum arma lacefferent. de causa non constat. Regis diligentia tumultus breui compositi, quibusdam factiosis male mulctatis. alii in Lusitaniam partem eam pulsi sunt, quæ Regis imperio parebat. Comes quidam Gonsaluus nomine, ingenio prauo pro Rege eam prouinciam gerebat. Is exulum patrociniū ut susciperet (erat enim partibus infectus) arma in Regem sumpsit, atque ad Durii ripam progressus est. Ibi cum virtute diffideret, ab ingenii calliditate præsidium petens, humillimis precibus eorum quæ commissa erant veniam impetrat. Erat in omnia Regis familiaria iura assuetus. In pristinum gratiæ locum receptus, incauto Regi pomum medicatum præbet: quo gustato veneni vis per venas diffusa vitalia sensim occupare cœpit. Legionem deduci se curat. desperata salute prope eam urbem, tertio die ex quo venenum hauserat, extinctus est anno nongentesimo sexagesimo septimo. Corpus in D. Saluatoris illatum. regnauit annis duodecim.
- 9 6 7.

Ramirus eo nomine tertius, Legionensis Rex. C A P. VIII

THERASIAM Sanctio Regi nupsisse exploratum est. Ramirumq; quinque annos natum ex ea patris morte relictum, regnum obtinuisse annis quindecim. propter teneram eius ætatem, rerum procuratio penes matrem Reginam & Eluiram (Geloirã alii scribunt) amitam erat, lectissimas scæminas prudentia singulari: tamen si sexus & ætatis despectu magni motus excitati sunt. Hermigildi successorem Sifnandum Compostellanum Præfulem, cum nobilitate fretus (erat enim Menendi Comitæ filius, Gundesindi Episcopi propinquus) ecclesiasticos redditus & facultates turpiter consumeret, Sanctius Rex exauctoratum carceri manciparat: Rodesindo Cellæ nouæ Benedictino monacho in eius locum substituto. erat is regio ex sanguine Guterrio Comite ex Aldara vxore natus. Sifnãdus hoc tempore è custodia elapsus, armis Compostellanam ecclesiam occupat, successoremque vltimi supplicii metu perfusum abdicare cogit: redireq; in monasterium suum, vbi vitæ reliquum exegit. Fœdus cum Cordubensi Rege initum extabat: nouisq; officiis confirmatum erat, cum Pelagii corpus in noui Regis gratiam Alhaca Cordubensis Rex concessisset: quod in monasterio Sancti Regis impensa Legionem exstructum collocatum est: uti ipsi in animo

animo fuerat, sacris exuuiis Martyris ædem augustiorem facere. Id cœnobium Ioannis Ba-
 ptistæ atq; Pelagii olim nomen prætulit, nunc D. Isidoro sacrum. Ea pax hac occasione est
 violata: Vigilæ, quem Cordubam aufugisse monstratum est, quotidiano conuictio Mauri
 ad arma contra Castellæ Comitem, vnde tam multæ iniuriæ extabant, excitabantur. Al-
 hac Rex tametsi pacis quam belli cupidior erat, suorum vocibus prouocatus, numeroso
 exercitu conflato in castellæ fines inuasit. Sepulueda, Gormatium, Septimançæ, Don-
 niz expugnata: & rerum successu faciente animos cœdere contempto in Legionensium
 fines penetratum est. Zamora in eo tractu vi capta, soloque æquata. Quibus malis vi-
 dus Ferdinandus Comes anno altero, salutis nongentesimo sexagesimo octauo supre-
 9 6 3.
 mum diem obiit Burgis. Sepultus est ad Aslanciæ ripam in D. Petri monasterio: vbi in-
 scriptiones, eius & Sanctiæ vxoris nominibus ad aram maximam cum cippis monst-
 rantur. Funus non magis apparatu suorum celebre fuit, quam iustissimis vniuersæ prouinciæ
 lacrimis, optimi atque fortissimi Principis, quo Duce tandiu Christianorum res steterat,
 interitum deplorantium. Ex duabus vxoribus filios genuit Gonsaluum, Sanctum, Garciam
 cognomento Fernandum: nonnulli Petrum & Balduinum addunt. Cæteris aut immatu-
 ra morte sublatis, aut posthabitis, Garcias Fernandus patri successit: in quo indoles erat, &
 magnarum virtutum semina, quæ breui ad frugem peruenerunt. reliquit præterea Vrra-
 cam filiam, de qua paulo superius nõ semel mentio facta est. Eodem tempore Nortmanni,
 qui in parte Galliarum confederant, cui olim Neustriæ nomen nunc Nortmanniæ, Heruci Re-
 9 7 9.
 mensis Pontificis opera ante aliquot annos facti Christiani, cum Hispaniæ littoribus affue-
 uissent, comparata instructaq; numerosa classe, in Calæciæ oram excursionem faciunt. vi-
 eos, castella, oppida incendunt. multi mortales cum alia omnis generis præda capti. bien-
 nium ea calamitas tenuit. Rex ob teneram ætatem, prouinciæ defendendæ non satis cogi-
 tationes explicabat. Sifnandus Compostellanus Præsul, homo armis quã infulis aptior, ra-
 ptim collecta incolarum manu ad Fornellos oppidum hostem consecutus in tumultuaria
 pugna sagitta sauciatus periit ad quartum Kal. April. anno nongentesimo septuagesimo nono.
 9 7 9.
 vitæ exitus cõsentaneus fuit. illud in reliqua vanitate laudatur, quod Compostellæ mœni-
 bus extruendis, ne hostium iniuriæ loci sanctitas opportuna esset, diligenter operã nauauit.
 Cæterum Nortmannos præda graues, & impedito agmine procedentes, Gonsaluus Sanctius
 Comes ei bello delectus Dux, ad mare improviso adortus ingenti cæde prostrauit. cecidit
 Dux ipse Gunderedus. præda & captiui erepti. naues ad vnã capte, incenseq; magno peri-
 culo & solitudine Hispania liberata est. Cordubæ per idẽ tempus Alhaca Rex defunctus
 est anno 976. Arabum trecentesimo sexagesimo sexto. Quo anno Rasis Maurus com-
 mentarios de rebus Hispaniæ Arabice à se conscriptos Balharabo misit Miramamolino A-
 fricæ, eius hortatu ad scribendum incitatus. Alhacæ inter octo filios ætate minores atq; ad-
 9 8 1.
 eopteros Miramamolino auctore, cuius arbitrio controuersia permessa est, cum Mauri in
 Hispania voluntatibus discreparẽt, successit Hissemus annos natus decem & menses qua-
 tuor. regnavit annos triginta tres, menses quatuor nomine tenus: cum rerum potestas pe-
 nes Mahomadem esset virum industrium, qui Alhagibus, hoc est, Prorex initio dictus est,
 9 8 1.
 regni modo procuratione consensu procerum eius fidei concredita: deinde Almanfor,
 id est, victor, cum sæpe de hostibus victoriam reportasset. Hinc intestini motus nati sunt,
 Rege in ignauia, otio atque voluptatibus desidente, aliis eius nomine imperantibus. Vber-
 rimis Hispaniæ agris, mitissimo cælo, clementibus accolarum ingeniis multum de animo-
 rum ferocia mutatum erat, de viribus corporis detractum. neq; prius dissidia constiterunt,
 quã Hissemus paterno regno spoliatus est. Haud multo meliori loco res nostræ erant. molli
 educatione, vt inter scæminas Regis mores deprauati erant, animi vigor laxatus. Vrraca v-
 xor, quam duxit anno, 981. viri potens erat. matris & amitæ Eluiræ virginis sacre, quarum
 9 8 1.
 aliqualis reuerentia vitia comprimebantur, consilia repudiata. Aditu difficilis, verbis pro-
 tax Calæcos proceres irritauit maxime, feroci homines ingenio. Ab his gradibus suis con-
 temptui esse cœpit. male cogitantibus rempublicã conturbãdi occasio suppeditata est. A
 Calæcis, vt necesse erat, initium rebellandi factum. Veremundus Regis patruelis, Ordo-
 nii Regis eo nomine tertii filius, tumultuantibus ducem se præbuit spe paterni regni, quod
 iniuria ablatum erat, armis recuperandi. Ramirus suo periculo à torpore excitatus tan-
 dem, hostibus occurrit. vno & altero anno, vario successu bellum geritur, scissis regni stu-
 diis in ambos: ad extremum æquo Marte pugnatum ad Portellam Arenariam (id oppido
 nomen prope Monterrosum est.) multi vtrinque cadunt. à neutris victoria stetit. ab ar-
 mis ita secundum prælium discessum, vt Calæcia in Veremundi potestate maneret. Com-
 postella noui regni sede. Pelagius Lucensis Episcopus, eius vrbis Veremundi ex voluntate
 Pontifex creatur, natus Roderico Comite, prauis moribus. Itaq; loco excidit. Petrus Man-

forius monachus Abbasq; virtute spectata, in Pelagii locum subrogatus est. hoc Pontifice templo Compostellano restituta sunt quæcunq; iniuria superiorum temporum erant ablata. Rodericus Comes filii restituendi causa, Mauros in prouinciam euocat. miserabilis rerum facies, & ludibrium religionis Christianæ. barbarico impetu atq; armis Calæcia vehementer infestata. Compostella ipsa capta, templi paries ad terrâ prostratus. ab Apostoli sepulcro temperatum, qua de causa incertum: nisi quod satis constat, suam sedem suumq; templum Iacobum Apostolum esse tutatum, & illatz iniuriz graua exegisse piacula. corruptis intestinis dissenteriz morbus toto exercitu vagatus, magnâ partem cum ingenti dolore consumpsit. Almanfor ipse, tantæ cladis ecqua causa esse videretur ex quodâ percontanti cum esset responsum: vnum è discipulis filii Mariæ loco sepultum, arrepta fuga redire in patriam cõtendit. Verum in Celtiberis ad Medinam Celinam nobile oppidum, simili fato consumptus est. Alia parte repetitis expeditionibus Mauri multa oppida nostris eripere Gormatium prope Vxamam, atq; Atiensam, in Vacceis Septimancas longa obsidione fatigatis incolis victoq; acie Ramiro Rege, cum ad dissipandam obsidionem accurrisset. nunquam maiori in periculo res Christiana fuit ex quo resurgere cœperat in Hispania, nostris discordia scissis, Alhagibo magni nominis Duce cuncta pro Regibus Cordubæ administrante, implacabili odio nominis Christiani. Compostellani quidem templi paries discedentibus barbaris Veremundi Regis, & Petri Mansorii Pontificis diligētia instauratur, & Mauricę superstitionis sordibus procuratis, templum ex Christiano ritu, solenni cęremonia expiatur. Petro in eius ecclesię episcopatu Pelagius Diacius successit, ex iudice profano repente Episcopus factus, malis artibus viq; & hoc deiecto, quoniam insolentes mores erant, superbæ aures, frater Vimara suffectus vita simili, siue prodicione in flumine Minio periit. Vitio illorum temporum mores sacerdotum in leuitatem incubuerant maxime, non in Hispania tantum, sed in aliis etiam orbis terræ partibus. Romaq; ipsa, quæ caput & domicilium sanctitatis esse cõsuevit, grauissimo schismate exagitabatur, Bonifacio, Benedicto, & Ioanne per hæc tempora, de pontificatu cõtendentibus. Morū prauitas quanta fuerit ex Luitprando Ticinensi Diacono, qui visa in historiam retulit, cognoscere licet. Vimaræ alius ex eadem familia successor est datus, cuius nomen memorię proditum non est (Isquariam nonnulli codices habent suspicor falso.) Is duobus consanguineis, nihilo sanior cum esset, Regis iussu carceri est mancipatus. Ad Ramirum redeamus, quem otium & ignauia exitiale in Principibus malum, ad vitæ exitum tenuerunt. Obiit Legionē anno 982. Sepultus est in Destrianæ monasterio, quod in Ornenſi valle. S. Michaelis nomine à Ramiro auo extructum fuisse monstratum est. vnde Ferdinãdi eõ nomine secundi iussu, post ducentos circiter annos in Asturicæ templum maximum migravit. Sampyrus Asturicensis Episcopus, vnde pleraq; mutuati sumus, hęc finem scribendi fecit. Progreditur Pelagius Ouetenſis Episcopus, qui Alfonso Imperatore vixit. vtriusq; fidem, quoniam plerisque rebus interfuerunt, certissimam arbitramur, Sampyri maiorem.

Veremundus Podagricus Legionensis Rex. C A P. IX.

RAMIRI obitu, regni successio ad Veremundum eo nomine secundum deuoluta est, tum lege, cum defuncti sine liberis Regis Veremundus patruelis esset, tum necessitate: quoniam regni partem armis occupatam obtinebat. regnavit annis septendecim, nervis eger, vnde illi Podagrici cognomentum. Priscas leges Gotthorū nouo edicto sanxit: & Pontificum Romanorum respõsa, vt secundum ea ius redderetur, sanctissima lege statuit. Verum priusquam huius Regis res gestas ordine explicare incipimus, ad Garſiam Fernandū Castellæ Comitē reuocanda narratio est. A quo satis constat iniri principatus initio, cū Mauris ad Gormatiū oppidum, ipsamq; Durii ripam acie dimicantibus cæsi profligatiq; hostes haud exiguo numero. Accidit in eo prælio, quod memorię prodendū esse videtur, vt Ferdinandus Antolinus vir nobilis & religionis cultui deditus, rei diuinæ procurandæ causa, quod semper ante pugnam facere consueuerat, maneret in templo dū ab aliis dimicantibus. Numini quã grata eius viri pietas esset, miraculo indicatū. ipso in templo primum, deinde domi ignominiz metu residente latitanteq; eius specie quidam, Genius scilicet bonus, inter primos fortiter pugnare visus est: vt eius diei victoria Antolino potissimū tribueretur. recētia vulnerū vestigia, & sanguinis maculæ in equo & in armis inuenta miraculum confirmarunt: req; omni prodita, Antolini innocentia virtusque illustrior euasit. Garſias Comes hoc profligato bello, duas vxores duxisse memoratur, priorem Argentinam nomine, formę dignitate captus, quam pater nobili loco Francus Compostellam religionis causa, ipsam & matrem ducebat. Sexto à nuptiis anno, cū vir ex morbo decūberet, iniri cõiugii

ædio, an patriæ cupiditate procerem quendam Francum è Compostella redeuntem in
 Galliam secuta est. Sic nostrates historiæ affirmant. Garfias Comes Egidio & Ferdinando
 viris principibus, reipublicæ procuratione demandata, in eam Galliæ partem mutata veste
 contendit, vbi Argentinam morari exploratum habebat. Erat Argentinæ priuigna nomi-
 ne Sanctia, ex priuata, vt sit contentione nouercæ infensa. Ab hac spe nuptiarum iniecta,
 siue feminei ingenii leuitate, Comiti aditus in ædes præbitus. Argentina & adultero in
 strato obruncatis Garfiam in Hispaniam secuta est. Nuptiæ magno apparatu & gratula-
 tione Burgis celebratæ. Pleriq; totius huius narrationis fidē eleuant, & Garfiaz vxorē Oniã
 dictam affirmant S. Saluatoris Oniæ argumēto, quod monasterium de vxoris nomine me-
 morant a Garfia Fernando Comite Castellæ constitutum, alii Abbam, vt sepulcrorum ad
 Aslanciã & Cardeniã vetustę inscriptiones ostendunt. verum quis certo dispiciat? nos tan-
 tam varietatē admirari magis, quam quid potissimū sequeremur habebamus. Neq; multo
 maiori fide traditur Maurorū irruptione, quo tēpore Comes abfuit, cum Burgos vsq; pro-
 gressi essent. S. Petri Cardeniæ monasteriū euersum, monachos trucidatos: quod alii ante
 centū annos cōtigisse ponūt. nisi fortassis bis eadē calamitas extitit. In Riuogia oppido Bo-
 sca, Nunilo & Alodia sorores germanæ, ob fidei cōstantiam ferro occubuerunt. corpora Bo-
 noniã, quæ vrbs in Galliæ Cifalpinę parte est, translata fuisse nōnulli affirmāt: resistunt alii,
 vt ante dictū est. Præterea Victor in oppido Cereso Burgenfis agri natus, & Eurofia virgo
 simili supplicio cōsumpti. Eurofiæ corpus ad Iaccam urbē in Lacetanis, Victoris sepulcrū
 in municipio Villorado colitur anniuersariis sacris. Barbari enim hac tēpestate, non cū ho-
 minibus tantū bellum gerere, sed cū cælo etiã, & Christiana sanctitate dimicare videbātur.
 Neq; deerant viri, scēminę præstati magnitudine animi, qui se pro religione patria in certa-
 men offerrent, suoq; sanguine veritati susceptæ darent testimoniū præclarum. Efferæ gen-
 tis immanitatem atq; arrogantiam seuerissimis suppliciis diuinum sæpe numen vindica-
 bat. & ferme vbi impietatis exemplum, ibi animaduersionis documentū deterrendis im-
 piis, piis confirmandis extabat. vt Alcorrexii Hispalensi Regulo accidit eadē tempestate. Is
 Ordonio Rege per Lusitaniz fines in Calęciam inuectus, Compostellam urbem euertit in
 Calæcis primariam augustamq; ipsa loci sanctitate. impii ausus continuo cælitus vindicati.
 Morbi lues repente exorta grassataq; omnem exercitum consumpsit. per pauci incolumes
 redierunt in patriam, diuinæ vindictæ præcones, testes deformes acceptæ calamitatis. Eo
 periculo sublato nouæ calamitates extiterunt: atq; adeo vt nullæ maiores ex quo resurgere
 cepit Hispania. Væcordi Principum dissidio Ordonii Regis & Garfiaz Comitiss, in quibus
 præsidium esse rebus asperis debuit, in ea mala præcipitatum. Cordubę Mahometes Alha-
 gibus Issemi Regis nomine, arbitrato suo rē Mauricã administrabat, magni nominis Dux,
 bello paceq; prudentia singulari. Erat is studio incensus nominis Christiani opprimendi.
 graue erat piorum imperiū in Hispania proferri, vires Mauricas consenescere, ludibriq;
 gentis nomen esse. ægro animo atq; incenso faces addebat Vigila, is quē Ferdinando Gon-
 saluo Comite ad Mauros profugisse monstratum est, nulla patriæ religionis cura, præ vtili-
 tate priuata, præq; studio vindictæ. Contractis Maurorum copiis, adiunctaq; Christianorū
 manu, quæ Vigilæ auctoritatem secuta erat, in Christianorū terras inuadit. Durioq; trans-
 misso, qui fluuius vtriusq; nationis extremus limes diu fuit, (vnde locis Extremadura nomen
 in aliam partem consequenti tempore deriuatum) ad Asturæ fluminis, quo Legio in
 Asturibus alluitur, ripam castra posita. Veremundus viribus impar raptim collecto exer-
 citu, improviso in hostes impetum facit, neglectis custodiis, & omnia magis quam nostro-
 rum aduentum expectantes. irumpitur in castra. tumultus persimilis pugna fuit. plerique
 inermes cadunt. Vt quemq; fors cōglobauerat, Maurorum turma pro castris aut inter im-
 pedimēta dimicabat alii fugere, alii arma capere. magna pars vulnerari aut occisi sunt. Rem-
 inclinatã & periculo proximã Maurus Dux prudētia restituit. in diuersa parte ac ē suorum
 instruit. inducitq; in Christianos. Hostium illi impetum non tulerunt totis castris palantes,
 exiguo numero, & longo pugne labore defatigati. Conuersa repēte belli fortuna qui vicif-
 se videbātur, fugę se mandant. Insistunt barbari fugientiū tergis. pauci integri, magna pars
 cōfecti vulneribus Legionē tenent: venissetq; ea vrbs in hostium potestatē, ni propter an-
 ni tempus hibernum frigoris & pluuiarū iniurias ab obsidione recedere cōpulsī essent ma-
 gna gloria parata, spoliis & præda onusti, certiq; bellum repetere cum primū se anni tempus
 aperuisset. Veremundus Rex periculo permotus, neq; satis vrbs munitione confusus Sar-
 ditorū reliquias, Regumq; corpora, ne hosti ludibrio essent, Ouetū transferenda curauit.
 Ipse eodē se contulit: Legionis muniendę defendendęq; Guillelmo Gonsaluo Comiti cura
 demandata. pugnatū ad Asturā est anno nōngentesimo octogesimo quarto. Quo anno My-
 ro Gerundensis Episcopus, Myronis Comitiss Barcinonēsis filius supremū diē obiit. Mauro-

9 8 5.

rum præterea valida manus per eum terrarum tractum vagata (tantus belli ardor incesserat) Borellum Myronis patruem ad Moncadam arcem acie superarunt. è nostris supra quingentos desiderati. reliqui cum Borello Comite Barcinonem sese ex fuga receperunt. Proximus annus nongentesimus octogesimus quintus insignis fuit duorum principum vrbium casu, Legionis & Barcinonis. Barcino Kalend. Iulii, feria quarta, Indictione tertia, à Mauris obsessa, iis qui Borellum acie vicerant, capta est eius mensis die sexta. plerique ciues Cordubam in seruitutem abacti. breui tamen Barcino ad Christianorum ditionem reuocata est, cum Borellus priusquam caperetur ex ea vrbe elapsus, ad colligenda auxilia Minoresæ & vicinis locis delectu habito, iustum exercitum conflasset. Supremum diem octo post annos obiit, Raymundo & Armengauda ex duabus vxoribus Ledgardi & Aymerudi relictis. Raymundo Barcinonis principatum testamento legauit: Armengaudum Vigeliæ Comitem esse voluit, Armengaudorum nobilissimæ familiæ in Catalaunis conditorem: quæ bello spectatos Duces cõsequenti tempore haud exiguo numero dedit. Legionem Mahomad Alhagibus numeroso conflato exercitu denuo petiit, propositi tenax, & superioris belli successu ferocior quam antea. Annum ferme circumfessa ea ciuitas est. muris cõtinenti ictu machinarum quassatis, ad Occasum & Meridiem aditus ab hoste patefactus est. Quantum in vnus viri virtute præsidii sit, Guillelmi Præfecti exemplo cognitum est: qui continenti tot mensium labore, viribus fractus ex morbo cum decumberet, periculo renunciato lectica se ad eam muri partem deferri iussit, vbi maxime laborabatur. Suos hortatur vti magno animo resistent: fugæ locum ne ignauis quidem fore: armis salutem, patriam, religionem, libertatem, coniuges, filios tuendos. Nisi defensa vrbe, quæ spes irritatis continenti labore hostibus, nullo perfugio? Sæpe à paucis æquo campo Christianis impiorum multitudinẽ profligatam. Cælitum opem inuocarent. idoneo tempore haud dubie affuturam. His verbis confirmati milites triduo hostes aditu prohibere. postquam iis diebus exactis captam vrbem Præfectus, seque cum paucis relictum videt, memor virtutis pristinæ, memor nominis Christiani, in confertissimos hostes rapitur, ibique pugnans cadit. barbari suorum cæde & temporis diuturnitate incitati, nullo neque ætatis neque sexus discrimine in multitudinem sæuierunt. Vrbs direpta, euerseque mœnia, & propugnacula ad terram prostrata. Eandem calamitatem Asturica passa est, Valentia Campelstris. S. Facundi monasterium, Gordonium, Alba Luna, aliaque oppida & pagi, qua incensa euerseque, qua vi capta atque direpta. Eodem belli impetu in Castellæ finibus Vxama, Valerunica, Atiensis expugnata, incendio & direptionibus deformatæ. Neque resisti poterat. tantus furor Christianorum animos inuaserat, vt cum tantum externi belli esset, conuerso in se ferro vecordes atque amentes rem Christianam intestinis dissidiis conficerent. Nam sequenti mox anno septem nobilissimi fratres Laræ reguli (vulgo Laræ Infantes dicimus) Roderici Velasquii perfidia perierunt, nullo propinquitatis respectu: erant enim ex ipsius sorore nati, nomine Sanctia. Paternum genus ad Castellæ Comites & Didacum Porcellum referebant. ex cuius filia, vt superius est demonstratũ, & Nunnio Belchide, præter Nunnium Rasuram Comitis Garsie Fernandi proauum, Gustius Gonsaluus natus est. Ex hoc Gonsaluus Gustius Salarum Laræ regulus, pater horum septem fratrum. qui septem fratres non magis in Hispanica historia virtutis fama, quam infelici exitu nobiles fuerunt. Eodem die à Garsia Comite militiæ honore donati sunt, morte & cæremonia per ea secula inter Christianos solenni. Accidit vt Rodericus Velasquius Byllarenus regulus vxorem nomine Lambra ex Viruescano tractu duceret, principi loco feminam. nuptiæ Burgis celebratæ affuit Garsias Fernandus Comes, & septem fratres cum patre Gonsaluo Gustio. Exarsit non magna de causa rixa inter Gonsaluũ natu minimum inter fratres, & Lambrae propinquum Aluarum Sanctium, haud memorabili euentu: nisi quod Lambra ea iniuria violatam se esse interpretata, ad Barbadillum oppidum, quo honoris gratia deducta à fratribus erat, vindictæ studio mandauit seruo vt cucumerem sanguine delibutum in Gonsaluum iactaret: quo facto atrox iniuria Hispanorum more continebatur. Seruus in ipso Lambrae sinu trucidatus. Rodericus Velasquius de tota re factus certior, nam aberat reipublice procurande causa, iniuriæ impatiens & vxoris conuitio fatigatus, de vindicandis fratribus cogitare cepit. Optimũ visum est in pacis & beneuolentiæ simulatione, quo nihil est exitiusius, insidias tendere. In primis Gonsaluus Gustius Cordubam legatur per speciẽ pecunias exigendi, quas Rex barbarus erat pollicitus: re vt procul à patria interficeretur: quod litteris Arabice scriptis Regem vt faceret deprecabatur. Ille viri caniciem miseratus, an humanitatis respectu, ab innocentis cede abstinuit, carceri mancipare satis habuit. liberior custodia erat, & Regis sorori ad vinctum patebat aditus: ex qua consuetudine Mudarram Gonsaluum natum memorant, Manricorum familiæ in

Hispaniæ nobilissimæ parentem auctoremque. Gonfalui calamitate haud satis ferox Roderici animus mitigatus est. ad Almenaram in Arauianæ campis ad Gauni montis radices, quæ forsitan Antonino Barbariana fuit, in dispositas Maurorum insidias septem fratres per speciem Maurorum fines inuadendi, secutos inducit, vt nullo tali metu securos. Tametsi Nunnus Sallidus, quo institutore educati erant, fraudem subodoratus, in exitum festinantes morari conatus est, frustra cum fata vrgerent. ducenti equites sequebatur, impar Maurorum numero manus. Itaque ab hostibus circumuenti, cum multos ipsi peremissent, atq; illud in primis cauerent ne inulti animam ponerent, neu capti superiorem gloriâ & generis nobilitatem seruitute fœdarent: fortium virorum more pugnantes, cruentam atque luctuosam victoriam barbaris reliquere. ipsi ad vnum cecidere cum Sallido pædago. Caesorum capita fratrum Cordubam missa, gratum Regi barbaro munus, seni patri triste spectaculum: cum fluentia tabo oculis explorare & cognoscere iussus esset. nōnullo vt in malis commodo: successit enim ex ea re Regis humanitas, dimissusq; in patriam est. Stupro genitus Mudarra, cum quartumdecimum ætatis annum natus, agēte matre ad patrem abiisset, Roderici nece fratrum iniuriam vltus est. Lambra penes quam maior culpa erat, lapidibus obruta igneq; consumta. Ea fratrum vindicta, Sanctiæ nouercæ, & vero gentilium suorum gratiam promeruit, vsq; eo vt paternæ ditionis hæres fuerit institutus, addita etiam Sanctiæ nouercæ adoptione, cuius hic ritus fuit, rudis quidem sed insignis. Quo die nostra sacra suscepit, & balteo militari donatus à Garfia Fernando Comite Castellæ est, nouercæ amplissimi indusii manica acceptus, collari etiam indusii capiti inserto, additoque osculo in familiam transtulit. Ex eo more vulgare prouerbum manauit, Ingressus manica, collari tandem egreditur: de eo qui ad familiaritatem admissus maiora sibi indies sumit. Mudarræ filius Ordonius fuit, nepos Iacobus Ordonius à Lara, is cum quo Ariæ Gonfalui filii, vt patriam perduellionis crimine liberarent, quasi publico consilio Rex Sanctius à Vellido Ataulpho venabuli ictu confossus esset, ex prouocatione dimicarunt. Iacobi Ordonii filius fuit Petrus, Vrracæ olim Reginæ amoribus nobilis, nepos Amalaricus à Lara Molinæ regulus, vnde Manricorum gens, & Regum Lusitanorum maternum genus, Malfada Amalarici filia, Alfonsi Lusitanæ Regis eo nomine primi coniuge. Verum de his aliquanto post sermo recurret. Ad D. Petri Aslantæ intra monasterii septa, Mudarræ sepultura monstratur. de septem fratrum tumulo, eius cœnobii, & S. Æmiliani Cucullati monachis lis est, nullo arbitro qui litigantes componat. Quiescebat fessa malis Hispania, magisque facultas deerat, quam voluntas tumultuandi. tandiu quies stetit, donec septimo demum anno ex quo Laræ fratres interempti sunt, salutis nongentesimo nonagesimo tertio, Mauri noua 993. expeditione suscepta, Lusitanæ terras vastarunt: atque ea parte in Calæciam inuecti, Compostellam urbem vi expugnarunt incenderuntque. ne ab ipso quidem Iacobi Apostoli sepulcro impia sæuitia temperasset, ni repentinus fulgor excitatus diuinitus impios conatus repressisset. templi tamen campanæ, vt de superatis Christianis trophæi instar essent, Cordubam ablatæ, diu in summo Maurorum templo lampadam vsū præbuerunt. Consecrata mox diuina vindicta, qua dissenteria morbo, qua pestis luce, qua Veremundi gladio contumpti nouissimum agmen carpentis, & locis omnibus in reditu prementis. pauci in patriam incolumes redierunt. vniuersæ etiam expeditionis ductor euasit Mahomades Alhagibus: qui toties impune Christianorum fines inuaserat. Eodem anno Rex Vasconum Sanctius Garfias defunctus est. Successit Garfias Sanctius cognomento Tremulus, vt est superius indicatum. Regnavit annis septem, laude bellica clarus, ingenio liberali, ac vero in largitiones profuso: quarum nisi modus adsit, in perniciem vertuntur fonte ipso, publico ærario exhausto (vti Sanctio accidit) & necessitudine imposita eius supplendi causa, noua vtiligalia imperandi. In S. Æmiliani tabulariis huius Regis diplomata extant: quibus quanta fides tribuenda sit, quisque ex suo iudicio statuat. Inde intelligitur Sanctio fratrem fuisse Gonfaluum, & cum Vrraca matre Aragoniæ regnum tenuisse. quæ si vera sunt, aut temporarius principatus fuit, aut eo sine prole defuncto ad fratrem & posteros imperium rediit. Omnino Veremundus Legionensis Rex clade Maurorum lætus, atque ex superiori successu cogitans si Christianorum arma, quorum ex discordia tantæ calamitates natæ erant, in vnum fœdus & quasi corpus conspirarent, rem Mauricam opprimi posse: missis legationibus, Vasconum Regem & Castellæ Comitem Garfiam ad sociandas vires sollicitauit. Debere eos communi Christiani nominis periculo moueri, & iniurias, si quæ priuatim existerent, patriæ saluti condonare. Nefarios barbaræ gentis conatus communibus armis vindicarent. Iis legationibus atque postulatis iustissimis vterque Princeps facile annuit. magnis delectibus ex tribus nationibus, numerosus exercitus collectus est. Rex Vasconum abfuit, noui scilicet regni rebus componendis districtus. Veremundus Rex, tametsi neruis æger

erat, lectica delatus, & cum eo Garfias Comes, aduersus Mauros profecti sunt. quæ superioris cladis sanandæ causâ, nouas copias conscribere, atque Corduba egressos enunciatum erat: & Calæciæ agris vastatis, direptis oppidis in Castellam imperus vertebatur. Ad oppidum Calacanasorium ad Castellæ & Legionis confines situm, castra castris collata. acre prælium fuit. noctis caligine dirempta pugna est. multi ex vtraque parte ceciderunt, dubia victoria, nisi quod Mauri per occultam tesseram sequenti nocte profectio denunciata, peiora tulisse, ac vero nostrorum virtute esse superatos confessi sunt, cum fugæ similis profectio esset: quod spolia in castris relicta & strages rerum festinandi studio, toto itinere abiectionum magis etiam declarabant. Tanta Alhagibi Ducis impatientia, vt ex rei malè gestæ dolore, in valle Begalcoraxo obstinata inedia vitam finisse feratur anno non-
 9 9 8. gentesimo nonagesimo octauo: cum rem Mauricam procurasset pro otioso Rege & ignauo totis viginti quinque annis. vir acer, minimeque otium patiens bis & quinquages in Christianorum ditionem armis inuasit, sæpe victor. Qua die ad Calacanasorium pugnatum est, quidam piscatoris habitu Cordubæ ad Bætis ripam tanta locorum longinquitate, cecinisse fertur, voce flebili, nunc Arabica, nunc Hispanica lingua modos mutando: Ad Calacanasorium amisit Almanfor tympanum. vnde in specie hominis à genio malo victoriam euulgatam suspicati sunt: præsertim inter manus effugiente vmbra, cum ciues Cordubenses tenere conarentur. Corpus defuncti Medinam Celinam delatum. Successit anno Arabum trecentesimo nonagesimo tertio, ipso quo defunctus est pater, in regni procuratione filius Abdelmelicus: tenuitq; gentis principatum sex annis & octo mensibus. Quo
 20 ex tempore Maurorum regnum, quod Mahomadis virtute steterat (tantum in vnus viri capite opis plerunque situm est) in occasum aperte cœpit inclinare. intestina dissidia magnorum imperiorum labes, exitio fuere. Abdelmelicus otii quam belli cupidior, fatalis discordiæ semina, quæ comprimi debuissent negligere visus est. aggressus quidem à morte patris bello Christianos laceffere, magnum terrorem incusserat: Legioneq; quidquid ex superiori excidio remanserat, aut noua cura instauratum erat, Abdelmelici impetu disturbatum. lætior tamen principiis, quam exitu ea Mauris expeditio fuit. Garfiæ enim Comitibus aduentu terga vertere compulsi sunt: atque numero imminuto in patriam exacti. Tanta deinde desperatione, vt à cogitatione belli inferendi, Abdelmelico rerum potente
 30 cessatum fuerit. Nostris rei bene gestæ fructus syncerus non fuit, annonæ angustia, quam pluuiarum malignitas attulit grauissimam. Gudesteus Ouetenfis Episcopus, tertio iam anno in vinculis erat iussu Regis, nimirum credulas aures præbere soliti prauorum hominum criminationibus. Ea res in religionem à populo vertebatur. viri sancti, innocentis Episcopi calumniam interpretabantur præsentis malo lui: & nisi mutarent, pestis luem futuram ominabantur. res ad seditionem spectabat. Nam multitudo religione imbuta facilius sacerdotibus quam regibus paret. emissus ergo Gudesteus è carcere est. Annum qui à Christi
 9 9 9. ortu fuit nongentesimus nonagesimus nonus, annonæ caritate fœdum, Veremundi etiam Regis obitus insigniuit. ad Beritium oppidum podagræ doloribus, quibus diu obnoxius fuerat, oppressus est. sepultus in Villabona, inde Legionem post annos viginti tres in Ioannis Baptistæ æde tumulatus est. Duas vxores habuit, Velasquitam & Eluiram. Velasquitam licentia illorum temporum magis, quam ex Christianæ legis permisso, repudiavit, suscepta ex ea filia Christina. ex Eluira Alfonso genuit & Therasiam. Iunior ex duabus
 40 sororibus stupri consuetudine Ordonium & Eluiram & Sanctiam. Christina filiorum Ordonii natu maxima Ordonio nupsit, cui cognomen Cæco fuit, ex regio sanguine. Ex hoc coniugio Alfonso, Ordonius & Pelagius nati sunt, præterea Alfonso vxor Pelagii cognomento Diaconi. Pelagius Froilæ Regis eo nomine secundi nepos fuit ex filio notho Froila. Ex Pelagio & Alfonso Petrus, Ordonius, Pelagius, & Nunnus, atq; Therasia prognati: vnde Carrionis Comites bello spectati Duces, domi atque militiæ clari prodierunt, quod
 50 alio loco explicandum est. ad rationem temporum redeamus. Pelagius Ouetenfis, Lucasque Veremundo tribuunt, quæ de Atrulpho Compostellano Episcopo superius commemorata sunt, feroci tauro obiectum, incolumem euasisse. nobis Compostellanæ historiæ potior fides: & mutata tempora indicio erat, nullum Atrulphum nomine per hos annos Compostellæ Episcopum fuisse.

Alfonfus eo nomine quintus Legionensis Rex. C A P. X.

ALFONSI minorem ætatem Melendus Gonsaluus Calæciæ Comes, eiusque vxor nomine Maior, Veremundi patris iussu gubernandam susceperant, regiisque moribus imbuendam. Alumno cum quinque annos natus esset, Rege renunciato, rempublicam
 eximia

eximia fide procurarunt: sic pater moriens testamento mandauit, sic omnes regni ordines
 sanxerunt. ætate confirmata quo maior esset auctoritas, & operæpretium educationis tu-
 telæque constaret, eorum filia nomine Eluira Regi connubio iuncta est: vnde Veremundus
 & Sanctia nati. Regnavit annis viginti nouem. Altero regni anno, qui ab ortu Christi
 secularis maximus fuit, Sanctio Tremulo Vasconum Rege defuncto, successit filius ex Se-
 mena vxore (hallucinantur qui Constantiam, Eluiram, aut Stephaniam dicunt) patri co-
 gnominis Sanctius: quem Sanctius Leirensis Abbas in minori ætate optimis præceptis ex-
 coluit, & omni liberali doctrina informauit. Regnavit annis quatuor & triginta, iis virtuti-
 bus insignis, quæ illi Maioris cognomen pepererunt. præcipua felicitate vniuersam Hispa-
 10 niam, quam late Christianæ ditionis fines extendebantur, sub vnum ferme imperium re-
 uocauit: tamen non optimo consilio, tributum in partes maiestate & viribus imminutis,
 filiis reliquit. Vtriusque Christiani regni quantum quietæ res erant, eorū prouidentia qui
 ad reipublicæ gubernacula sedebant, tantopere Castellæ arma primum hac tempestate
 mota sunt, deinde Maurorum gens vtraque intestinis dissidiis tumultuata agebatur in præ-
 ceptis. Sanctius Garfias ab auctoritate patris Garfiæ Fernandi Comitis discessit, incertum
 qua de causa. prauo homines ingenio nunquam desunt alternis criminationibus discordi-
 æ flammam excitantes. Forte Sanctius paterni imperii diuturnitate fessus, tantum facinus
 est aggressus, graue arbitratus paucos annos, quot in illam ætatem cadere poterat, ex-
 pectare. Ad arma ventum: scissisque gentis studiis inter patrem & filium, vires imperii de-
 20 bilitatæ sunt. Ea res Mauros non latuit: prouinciæ esse in armis, diuisam nobilitatem, di-
 uisum populum, suas vtrique parti clientelas. Nihil propius factum quam vt pars cum par-
 te confingeret. id ne accideret Maurorum aduentu factum. Eo impetu, Abula tardis prin-
 cipiis ab excidio resurgens, euerfa denuo est. Clunia & Gormatium in Vxamēsi agro ean-
 dem cladem pertulere. In magno periculo res erant: neque externo tamen metu com-
 mora factionis studia remittebant. Garfias Fernandus clade suorum prouocatus, cum
 parte hosti procedit obuiam. atrox dimicatio fuit. victus Comes in hostium potestatem
 venit, iis acceptis in pugna vulneribus ex quibus obiit. tenuit Castellæ principatum octo
 & triginta circiter annos: rerum gestarum magnitudine & gloria patri non impar. fortuna
 vitam eripuit, nominis famam & claritatem non eripuit. Corpus ingenti summa red-
 30 emptum in Cardeniæ monasterio D. Petri tumulatum. pugnatum est anno millesimo sex-
 to. Garfiæ filia fuit, Vtraca nomine in Cosmæ & Damiani monasterio ad Coaruuas
 municipium virgo sacra. Id monasterium à patre Garfia sua impensa ab imo totum exru-
 ctum, amplissimis prædiis, opimis redditibus locupletatum, multaque veste pretiosa exor-
 natum ea lege est, vt si quæ virgo ex ipsius posteritate nuptias respueret, eius monasterii re-
 ditibus vitam sustentaret. Sanctius Garfiæ filius, extincto patre in principatu successit. hæc
 vna iniuria, quod à patre defecerit, & acceptæ cladi occasionem præbuerit, infamis. cæte-
 ra pius, magnisque corporis & animi virtutibus. Cordubæ eodem tempore Abdelmeli-
 cus Alhagibus obiit. successit in magistratu Abderrahmanus, ingenio prauo ignauique:
 quem ignominia causa vulgo Santiolum vocare soliti erant. hoc intra quintum mensem
 40 sublato, Mahomad Almahadius correptis armis Hissenum Regem otio torpentem, sagi-
 na inuilem, neque sua virtute sed aliena ope stantem cepit: & occisum prædicans alio ei-
 simillimo iugulato, regnum inuasit Arabum anno quadringentesimo. Almahadium, Hisseni
 propinquus Zulema ex Africa veniens factionis copiis, & Sanctii Castellæ Comitis
 viribus adiutus, prælio ad Cordubam vicit. quinque & triginta Maurorum millia cecide-
 runt, robur exercitus Maurici, vnde ruere in præceps cœpit. Sanctii Comitis virtute &
 industria potissimum victoria constitit. Almahadius intra urbem inclusus, quod ad supre-
 mos casus remedium prouiderat, Hissenum ex latebris vbi vinctus fuerat, in lucem pro-
 duxit, hortatus vt legitimum imperium externo atque inimico præferrent. Præoccupati
 metu ciuium animi, hortationes eius & monita respuebant. Itaque vrbe relicta æmulo,
 50 Toletum fuga abiit. pro Almahadio, Almaharius Alhagibus constitutus erat. Is aduersus
 Christianorum vires, à Christianis auxilia petiturus, Catalaunos supplex adiit. Omnibus
 precibus, vt vires conferant, orat. nauatæ operæ ingentia præmia proponit. Raymundus
 Barcinonensis & Armengaudus Vergelæ Comites cum valida suorum manu barbari fi-
 dem secuti, se iis copiis adiunxerunt, quas interim Almahadius Toleti & vicinis locis con-
 scripserat numerosas & validas. Nouem Christianorum millia sub signis erant, Maurorum
 quatuor & triginta. ad Acanatalhacaram quadagesimo ab vrbe Corduba lapide (nunc
 Albacarum oppidum, decem & sex passuum millibus Corduba distat) castra castris colla-
 ta. graue & anceps prælium fuit. vtraque cornua vicerunt. Zulema & Sanctius initio mul-
 tos ex hostium numero peremerunt. In his Arnulphus Ausæ, Aetius Barcinonis, Otho

1006.

1006.

Gerundæ Pontifices, quod nefas erat & dedecus pro barbaris viros sacros bellum gerere, in primo conflictu ceciderunt. ipse Vrgeliæ Comes peremptus est. Almahadius rem suorum inclinatum virtute restituit, victoriamque hostibus de manu eripuit. Victus Zulema Asafra primus aufugit: deinde loci munitione diffidens longinqua fuga se tegere
 1010. constituit. Anno Arabum quadragesimo quarto, salutis millesimo decimo, regnum Almahadio cessit: tamen Alhamerii ex voluntate cuncta procedebant, belli pacisque consilia. haud diuturnum imperium fuit. Nam Raymundo Barcinonensi in quo presidium erat, profecto Alhamerii prodicione occubuit, Hissemus tot annorum Rex in regnum restitutus. Almahadii caput ad Zulemam missum (ad Citauam oppidum, quorsum res motæ euaderent, expectantē) si forte hoste sublato, Hissemi Regis, pro quo arma suscipere visus erat, imperium agnosceret. Verum is regnandi ambitione exæstuans. cuius dulcedinem pregratularat, fallax bonum. blandaque specie ingentia tegens mala, vires vndique contrahebat, prædasque identidē de finitimis agebat. Abenhumeiæ factio in Zulemam propensa, Hissemi opprimendi consilia agitabat. fecissetque ni indicio facto insidiæ vitæ essent. Zulema ea spe deiectus, à Sanctio Comite pro iure initæ olim amicitæ auxilia submitti postulat. cautior ille suam operam licitatus, vnde maior spes ostendebatur, cum Hissemo fœdus fecit ea lege: vt sex arces, superiorum temporum iniuria Mahomadis Alhagibi armis Christianis ereptas redderet. quod ille necessaria re compulsus fecit, ne in eo rerum discrimine conceptas spes corrumpere, simul Christianorū arma viresque in suum caput prouocaret. Interea Almahadii filius Obeydalla factionis ope, Toleti eius vrbis Rex dictus est: Abdal-
 lam vocant alii, & Therasiā Alfonso fratre Legionis Rege concedente (immane facinus) vxorem habuisse affirmant. prouidebatur eo coniugio vt vtriusque regni vires alterna ope firmiores euaderent. volente virgine (nam promouendę religionis occasio erat Mauro nostris sacris initiato, quod velle se facere simulabat) Toleti, quo deducta erat, nuptiæ principali apparatu celebratæ. ludis festisque epulis conuiuium ad multam noctem productum. remotæ mensæ. virgo toro geniali imposita. adest Maurus incensus cupiditate explendæ libidinis. Illa, Apage inquit, tantum nefas, tantam fœditatem. duarum rerum optio datur: aut
 nostra sacra suscipe tu tuique, nostroque amore fruire: aut nostri corporis contactu abstinere debes. Alioqui vltionem ab hominibus pertimesce nostram ignominiam non neglecturis: vindictam numinis Christianorum sanctitatis & castimonie vindicis certissimi.
 Vtrinque exitium capiti tuo imminere vates denuncio. luxuria ne pestis blanda te in præceps agat. Hæc dixit. Libidinis furore Mauri aures occlusæ erant. eluctatus desponsæ virgini vitium affert. simul grauissimo morbo implicitus, salute desperata Therasiam cū amplis muneribus ad fratrem remittit. Illa Legione in D. Pelagii veste mutata, reliqua ætate pietatis studiis, cultuque religionis, acceptam ignominiam solabatur. Obaydallæ haud diuturnum regnum fuit. Hissemi copiis victus, in eiusque potestatem redactus est. fœda rerum Mauricarum colluuius erat, mota in omnes partes republica. Christianis lætissima occasio sese dabat impiæ gentis opprimendæ: si iunctis viribus, suis potius auspiciis maluissent bellum gerere, quam Maurorum controuersis seruire. Verum hæc fuit omnium temporum calamitas: rebus communibus priuati affectus potiores sunt, nihilque minus mouet quam
 religionis studium. Neque magis Maurorum ditio belli ardore opprimebatur, quam fame grauissima, deserto tandiu agrorum cultu. Zulema Sanctii ope destitutus, CæsarAugustæ & Caracæ regulos euocat. Is adiunctis Cordubam expugnat, Hissemoque in Africam elapso rursus in regnum inuehitur. Inter Hissemi sectatores Haitanus principem auctoritatis & potentie locum obtinebat. Is Orihuelam ciuium deditio occupat ad Mediterranei maris oram: & loci opportunitate Halim Abenhamitum ex Africa Septæ pro Hissemo Præfectum, regni spe attrahit in Hispaniam. Zulema vtriusque viribus impar, & ad Cordubam prælio victus, ciuiumque deditio captus, ipsius Halis manu. cum verborum contumelia, quasi primus in legitimum regem arma cepisset trucidatus est, nulla fides regni sociis. Haitanus ergo conquestus pacta conuenta ab Hali nouo Rege non seruari, cum Mundaro
 filio Hyaiæ CæsarAugustæ reguli fœdus facit. pugna ad Cordubam commissa cum conatus non processissent, ad Abderrahmanum Almortadam ex Humeiæ familia propensus: quoniam iam imperio idoneus fore videbatur, rei perficiendæ opportunitatem nactus est Halis Regis cæde. Quem Haytani conatibus obuiam progressum ad Accim in balneo lauatem, eunuchi oppresserunt Arabum anno quadragesimo octauo. Successit militari suffragio Halis frater Cazinus Hispali euocatus, vbi ea tempestate morabatur. regnum tenuit annis tribus, mensibus quatuor, diebus viginti sex, haud tranquillum: cum Almortada Haytano & Mundaro adiutoribus, Regis nomine suscepto, Murciam & vicinam oram occuparet. Aures superbas habebat, difficiles aditus. à quibus erat in regnum euectus, eos
 quasi

quasi creditores malignis oculis intuebatur. Id exitio fuit. ad Granatam suorum conjuratione, reque cum eius urbis regulo communicata peremptus est. Cazinus, Almortada sublato, tum sibi regnare visus est. Nam & eius benevolentia promerendæ causa occisi æmulii spolia missa à Granatensibus erant, Breui tamen ea lætitia vana euasit, & noua solitudine mutata est. Cordubenses ciues, vt nunquam commoti multitudinis animi in vno gradu resistunt, Cazino Hispalim profecto, Hyaia eius propinquum, nimirum fratris filium Regem dicunt, ingenio miti, atque munifico qua vnare maxime populi studia excitantur. Verum hoc Malacam, quam antea urbem imperio obtinuerat, discedente, Cazinus Cordubam armis recepit anno Arabum quadringentesimo quartodecimo. Nouum eius urbis imperium breue fuit, omnino mensium septem, dierum trium. Cordubensi enim seditione excitata, cum militum insolentiam ciuitas non ferret, fugatus Hispalim est. neq; ibi diu constitit: cum gentis fauorem regni æmulus præoccupasset, tandiuque incertis sedibus vagatus est, donec in Hyaia potestatem redactus, carceri mæcipatur. Erant plerique horum Reges ex Alauecinorum factione, viribus & auctoritate eo tempore potentissima. Aduersæ factionis ciues reparatis viribus potentiores effecti, Abderrahmanum Mahomadis fratrem, eius qui contra Hissemum (sic arbitror) primus arma cepit, Regem iubent. pari leuitate intra secundum regni mensem sublatus est. acerbum imperium & gentis inconstantia, motusque exitio fuere. Mahomad quidam in eius locum subrogatus regnum tenuit anno vno, mensibus quatuor, diebus viginti duobus. & hic ciuium coniuratione periit. Halis filius Hyaia ex aduersa factione imperium adeptus, pari perfidia Malacæ periit. regnavit mensibus tribus, diebus viginti. Idradius Halis frater Hyaia patruus ex Africa, vbi Septim imperio obtinebat, Malacam delatus lege propinquitatis regnum occupauit Granatæ, Hispalis, Almeria atque urbium finitimarum. mediterranea penes Hissemum erant, quem post Hyaia eadem Cordubenses rebus præferant. Principum periculo sæpe ipsorum præfecti peccat: vt Idradii exemplo exploratum euadit. Alhagibus pro eo reipublicæ præfectus acerbe imperabat: publica & priuata bona domum auertere, alienasque calamitates suum compedium facere solitus. Ex ea re commota ciuitas. Alhagibus occisus est. Rex spoliatus imperio. In ea rerum colluue, Humeia quidam iuuenū globo adiutus, in arcem irrumpit: se Regem dici à militibus postulat. Excusant illi ciuium perfidiam, temporū calamitatem, alieno exemplo documentum datum haud impune similes conatus cedere. Ad hæc ille. Hodie inquit, Regem dicite, cras perimite. Vsq; adeo est impotens libido dominandi, imperii dulcedo tanta. vno tempore ciuium imperio Humeia & Hissemus vrbe exacti. præterea Humeia factionis ciues, vnde tantæ calamitates extiterant, ad vnum vrbe pulsi. Hissemus varia fortuna agitatus CæsarAugustæ demum constitit, benigno exceptus ab eius urbis Rege Zulema Abenhuto, data arce Alsuela: vbi vitam priuatam vsque ad obitum exegit. Ex hoc Maurorum imperium, quod tandiu viribus firmum steterat in Hispania, in plures toparchias abiit. singulis præfectis, prout in quoque erat auctoritatis plurimum, commissarum urbium imperia regio nomine occupantibus. neque in ea rerum Mauricarum perturbatione quisquam erat, qui eorum conatus reprimeret. Multi itaque deinceps Reges extiterunt, Cordubæ Iahuar, Hispali Albucazinus & filius Habeth. Toleti Haytanus, Halis scilicet Regis Cordubensis adiutor primum, deinde aduersarius. Hissemus filius. nepos Almenon. tamen alii Toletanorum Regum (quoniam ea vrbs sæpe à Regum Cordubensium auctoritate deficere conata est principem sibi locum inter Hispania ciuitates arrogans) antiquiorem originem reperere conantur. In urbibus aliis noui Reges emerferunt, quorum numerum vt incamus operæpretium non est, ac ne faciendi quidem facultas. Quæ imperia tandiu steterunt donec Almorauides Maurorum familia & gens potentissima ex Africa in Hispaniam venerunt Iuzepho Tesephino ductore & Rege, Arabum anno quadringentesimo octogesimo quarto. Quod alio loco commodius explicandum est. ad Sanctii Comitis & Alfonso Regis res gestas sese conuertat oratio.

Reliqua qua Alfonso Rege contigerunt.

C A P. XI.

SANCTIUS Castellæ Comes paternæ necis vlciscendæ studio, adiunctis Legionensium & Vasconum copiis, cum quibus ictum superiori tempore fœdus stabat. Toletanæ urbis fines igne ferroque vastauit. Eandem calamitatem Cordubensis ager pertulit: cum nostri studio elati eo vsque populabundi prorupissent. Vtrinque hominum pecorumque prædæ abactæ: tantusque belli terror Maurorum animos occupauit, (nam scissi in partes & ex intestinis dissidiis republica labefactata vix consistebant) vt pacem à victore Comite magno redimere compulsi fuerint, imperii maiestate sugillata, paulo ante Christiano nomini for-

midabiles. Garfiæ patris corpus, quod eatenus apud Mauros fuerat, ex fœdere traditum, atque in Petri Cardenæ monasterio tumulatum est. Sepulveda ad vtriusque ditionis fines situm municipium in potestatem redactum. Vxama, Gormatium, aliaque iis locis oppida, quæ superiori bello amissa erant, ad Christianorum ditionem iusque reuocata, Quo ex tempore Castellæ nobilitati datum, vt plerique auctores sunt, ne suis sumptibus prædæ tantum spe militiam tolerare cogentur: quod ante facere consueuerant, sed stipendio constituto, vt cæteris nationibus solenne erat, receptumque moribus. Ex his rebus quantum suorum sibi beneuolentiam Sanctius Comes adiunxerat, tantopere superiorum gloriam materna cæde fœdasse visus est. Erat illa Mauri cuiusdam Principis amore capta, quæ potentissimæ libidinis esse cognouerat. verum illi nubere dubitabat, filii iustum dolorem, atque ex dolore iracundiam verita. Itaque necato filio scelestis nuptiis vt locum pararet, venenum temperare constituit. quod ille indicio facto matrem honoris specie quamuis inuitam & recusantem præbire compulit. Vnde nonnulli suspicantur morem illum inter Hispanos quibusdam locis receptum frequentemque mansisse, vt fœminæ viris præbiant. Tanti facinoris expiandi causa, & vt popularem ex ea re inuidiam aliqua ex parte leniret, virginum monasterium extruxisse memorant, & de matris nomine Oniense nuncupasse. quod consequenti tempore Sanctius Rex Vasconum cognomento Magnus monachis Cluniacensibus attribuit, & nostra ætate principem locum obtinet inter reliqua eo tractu cœnobia. Nati sunt Sanctio ex Vrraca vxore Garfiæ filius, præterea Nunnia, Therasia, atque Tigrida. duæ priores viris principibus coniuges datæ, Tigrida Oniensi monasterio Præfecta. Nouum iter per idem tempus Compostellam ad D. Iacobi templum Sanctii Comitis impensa apertum atque constratum, per Vascones scilicet, Riugiam, Virucanos, agrumque Burgensem: cum prius angustis Christianorum finibus, ex Gallia peregrini per Cantabros & Asturum montes, loca aspera atq; impedita, iter facere magno labore consueuissent. Interea Alfonso Rex, & ipse diuturnæ tranquillitatis beneficio propter Maurorum dissidia, fœdusque inter Christianos Principes sancitum constansque, ad

1020. pacis artes conuersus, Oueti generales regni conuentus agitabat salutis anno millesimo vigesimo. In eo conuentu prisæ Gotthorum leges reformatæ. Mox Legio vrbs quæ Mauros iniuria ad casas redacta erat, Regis diligentia sumptuque instaurata: templumque constructum D. Ioannis Baptistæ nomine ex luto & latere compactum. in quod Veremundi patris, aliorumque Legionensium regum ossa Maurorū metu locis errantia, illata sunt atq; stabili sepulcro sedeq; collocata. Pelagii monasteriū instauratū, vbi Constantia soror regis virgo Deo sacra vitam diu egit. Vigilæ (alii Velam nominant) conatus aduersus Castellæ Comites, quibus ex priuata contentione iniuriaque infensus fuerat, quanti extiterint superius est explicatum. Huius filii tres Rodericus, Iacobus, & Enecus à Sanctio Comite in gratiam admissi, atque ad paternos honores restituti sunt. breui tamen ad ingenium redeuntes & veteres iniurias noua perfidia cumulantes, Sanctio relicto Legionem ad Alfonso Regem abierunt: nam in Mauris parum præsidii esse poterat in tanta rerum colluue & Principum inconstantia. Ab Alfonso benigne accepti, atque ditione non exigua vnde vitam principalem sustentarent, in submontanis donati aliquando quiescere visi sunt. re nouæ perfidiæ depromendæ idoneum tempus expectabant, vt euentus declarauit: quod breui euenit. Alfonso rege defuncto ad Viseum urbem Lusitaniæ, quam cum Mauris cuperet eripere, obsidione premebat, atque dum incautius detractis armis, lustrandi studio muro succedit, sagitta ex vrbe emissa interfectus est: funus procurantibus Episcopis, qui Regem ad bellum secuti erant, obsidione soluta corpus Legionem delatum: atque in D. Ioannis vbi patris & matris sepulcra ipse constituerat, tumulatum est, salutis anno millesimo vigesimo

1028. octauo. Filios reliquit Veremundum regni successorem & Sanctiam in minori ætate. Quo tempore Attilanus Legionensis Episcopus, & Florianus presbyter diuini verbi præco eximius, in magna sanctitatis opinione erant: eoque merito cælitum numero adscripti sunt. Barcinonis principatum Raymundi filius Berengarius de aui nomine cognomento Borellus, iam vndecimum annum obtinebat, otio & ignauia ad posteritatem magis, quam vlla virtute insignis. Huius socordia rem Christianam in eo Hispaniæ tractu inclinam Bernardi Talliaferri Comitis Besaluni virtus eximia, magna ex parte tutata est & hoc in Rhodanomerso, cum in Galliam iter faceret, Wifredus Cerdaniæ Comes Mauros de finibus laceffentes, ex ea prouincia male mulctatos reiecit. Berengarii filii Raymundus Barcinonis, Guillelmus Minorelæ Comites, & Sanctius Benedictinus monachus, patri superstites fuerunt.

Veremundus

VEREMUNDVS eo nomine tertius ætate puer patre defuncto sumpsit regium insigne, regni proceribus atque Episcopis presentibus eius seculi anno vigesimo octavo. Quo anno Sanctii Castellæ Comitis mors accidit, cum genti viginti duobus annis iura dixisset. In Oniensi monasterio, quod eius impesa extructum fuisse dictum est, ad aræ maximæ leuā tria sepulcra cum inscriptionib. monstratur, Sanctii Comitis, vxoris Vrracæ, Garfiæ filii, qui patre defuncto Castellæ principatum obtinuit maxima spe propter virtutum specimen singulare, successu non eodem: cum intra primum principatus annū fuerit extinctus summa eorū perfidia, quorū minime oportebat, in ipsa nuptiarum lætitia. Erāt Garfiæ duæ sorores, Nūnia & Therasia. Nūnia (alii Elpirā nomināt, alii ab ætatis vt arbitror prerogatiua Maiorē) Sanctii Vasconū Regis certe vxor fuit: vnde nati erāt Garfias, Fernandus, atq; Gonfaluus. Therasia aut patre concedente, aut statim ab eius obitu Legionensi Regi Veremundo vxor data est: vnde Alfonso susceptus, breuis æui infans futurus. Garfiæ Castellæ Comiti impuberi tredecim non amplius annos nato, Sanctia Veremundi soror pacta est. His affinitatibus prouidebatur vt fœdus ante aliquot annos inter Christianos Principes iectum & pax publica, cū qua res communes & priuatę resurgere videbantur, immota staret. Iis nuptiis celebrandis Legio vrbs designata est. Garfiam Principem splendidus tūm ex vniuersa ditione, tum ex Vasconum regno procerum comitatus prosequabatur. Ipse Rex Sanctius cum Garfia & Fernando filiis eo profectus, quo maior lætitia esset, sequebatur militum multitudo iusti exercitus in modum: quorum virtute Montio oppidum nō procul Palentia situm, aliaque eo tractu oppida, Ferdinando Guterrio Comiti, qui noui atq; adolescentis Principis despectu ab eius auctoritate defecerat, erepta atque in ditionem pristinam restituta. Ipsi Ferdinando, quoniam voluntate deditionem fecerat imperata facere paratus, venia cōcessa. Modicis itineribus Legionem, vt cum tanta multitudine opus erat, procedebatur. Garfias moræ impatientia Sanctio Rege ad S. Facundi oppidum relicto, ipse cum paucis citato se ad sponsam cuius inuisendæ flagrabat studio, proripuit. Vigilæ filii tēpus venisse arbitantes perfidiæ depromendæ, vindicandi iniurias, quas à Sanctio Comite illatas esse, inique scilicet conquerebantur, vt erant à multo rerum vsu callidi, quos idoneos arbitrabantur, eos in sceleris societatem adsciscunt, in benevolentiaque simulatione insidias comparant. Itaque aduenienti Principi, quasi officii gratia obuiam procedunt: & procumbentes nixique genibus veniam postulant, & manus osculum petunt, solenni inter Hispanos cæremonia. Quis in supplici habitu coitionem & dolum suspicaretur? fallaces & incertas hominum voluntates, lætitiā nunquam synceram. culpam in decus vertere venia impetrata cum properare debuissent, noua perfidia cumularunt. Principemq; vt erat candido animo, venturi securum & in ipsa nuptiarum lætitia haud satis cautum, impetu facto peremerunt ad S. Saluatoris ædem ipsamque templi ianuam, quo nimirum rei diuinæ procurandæ causa conuenerat. Immane atque impium facinus. Rodericus ipse inter fratres natu maximus, quem de sacro fonte infantem susceperat, nefarius parricida, primum ferire ausus est. reliqui coniurati ictus ingeminarunt. Sanctia prius vidua quam vxor atroci nuncio exanimata, cum spiritus quem continerat dolor, in præcordia esset reuocatus, in occisi amplexus ruens cælum, terras eiulatibus complet. miserabilis rerum facies, cum summa lætitia grauissimo luctu repente mutata esset. vix contineri potuit quin sponsi tumulum viuens subiret. Occisus est tertiodécimo die Maii, ipso quo pater defunctus est anno. In D. Ioannis extemporario sepulcro conditus, deinde in Oniensi monasterio, quod vtroque Garfiæ sepulcrū mōstratur. Versus ex eo reipublicę status. Sanctius Rex Vasconum, qui castrorum in modum in Legionis suburbiis se erectis tentoriis cōtinuerat, Castellæ principatu auctus est, Comitis honore atq; nomine regis insignibus atq; appellatione commutatis: vnde eius potentia Legionensi Regi suspecta & formidabilis esse cepit. Parricidæ ex fuga Montionem sunt delati: forsitan sperantes Ferdinandum Guterrium ob erepta oppida Garfiæ & Sanctio Principibus infestum, facile coniurationi assensurum, approbaturum facinus. Verum siue eo prodente siue diligentia Sanctii Regis, cum vestigiis omnibus fugientes insequeretur, in potestatem redacti igne combusti sunt: seueroque supplicio sancitū perfidos conatus haud impune procedere. Interea Veremundus paternæ cędis exemplo à bellis abhorrēs, & noua Garfiæ Principis calamitate humanarum rerum inconstantiam edoctus, ad religionis studium & pacis artes animum conuertit. Ac primum quæcunque in populi moribus erant deprauata temporum licentia, malicia hominum, corrigendi cupiditate, iudicia constituta, leges ordinatæ: ne-

que minori diligentia latrocinia tota ditione sublata: & suppliciorum magnitudine sanctum ne quisquam peccare auderet. Oppida, vrbes & arces, atq; in iis Diuorum immortalium templa, quæ bellorum iniuria euerfa erant, publico sumptu instaurata. His actionibus magnam à prouincialibus gratiam inierat, & pacis optimæ bonis florere videbatur: quam Sanctius Nauarræ Rex importuna ambitione turbauit. Etenim Veremûdus prole carebat & regni successio legibus ad Sanctiam sororem reditura putabatur: quod ne ad externum Principem per eam deuolueretur summa cura prouidebatur. Votû id erat Regis, & prouincialium, quod Sanctio Regi Vasconum clam non erat. audendo, & fallendo, & bella ex bellis serendo Reges fere magni euadunt: vnaq; & ea præcipua causa bellandi est praua imperii & diuitiarû cupido. Itaq; ex vtraq; ditione, valido exercitu conflato, in regiã Veremundi ditione populabundus irruit, eiusq; fines vltra Cææ fluminis ripã submouit: videbaturq; cunctam prouinciam, cursu victoriarum secundo subiugaturus. Veremundus iis incommodis castigatus, hortatu procerum, qui pacem quam bellum malebant, ad faciendû fœdus animum adiecit, cuius hæ conditiones fuerunt. Sanctia Ferdinando Vasconû Regis filio (is natu secundus erat) nubito. Dotis nomine Veremundus dato in præsentia quidquid armis eo bello esset detractum, in posterum regni successorem denunciato. Castellæ is regnum concedente patre post eius & matris obitum obtineto. Eo fœdere pax stabilis Christianis tota Hispania reddita est, vniuersa ditione quam late Christianorum in ea imperium patebat, ad vnius familię ius & potestatem redacta. Coniunctis temporibus gemini principatus Castellæ atq; Legionis, quod magnopere mortales detestari solent, externi imperii iugum pertulerunt, duabus fœminis ad vtriusque successionem admittis, quod Legionis regno sæpe antea vsurpatum erat exemplo salutari sæpe: sed quod cæteris per orbem nationibus haud satis probare potuimus.

Sanctius Maior Rex Vasconum.

CAPVT XIII.

SANCTI VS ætate prouecta erat cum Castellæ principatu auctus est, & Ferdinando filio ad Legionensis regni successionem patefecit aditum, rebus in omni vita gestis, domi militiaq; clarissimus: vnde non tantum Maioris cognomine honestatus est, sed etiam Imperator Hispaniæ vulgo dictus. vt solet populus haud magna de causa suis sæpe Principibus splendor affingendo titulos assentari. Omnino urbem Anagarum domicilio delegit: in eaque, quoniam in vtriusque ditionis confinio sita erat, imperii sedem constituit. Ita pacis artes coluit, vt belli curam nunquam dimitteret. Ac primum arma in Mauros conuertit, qui intestinis diffidiis tumultuantes iniuriæ opportuni fore maxime videbantur. Inerant milites superioribus bellis exercitati, & prouisi ante commeatus. latæ populationes factæ. Cordubam vsq; penetratum. nullus obuiam prodire ausus. Regem tamen terrorem belli circumferentem, Maurorumque oppida, agros & arces vastantem diripientemque domestica calamitas retro reuocauit. Proficiscens in bellum, generosum equum, ac quo nullus erat nobilior, Reginæ sollicitè commendauit: nihil enim ea tempestate equorum armorumque possessione carius erat Hispanis. Garsias Regis filius natu maximus à matre Regina equum sibi dari petiit: neque illa abnuebat, ni molestum id Sanctio fore Petrus Sessius nobili loco vir regio stabulo præfectus denunciasset. Garsias ex repulsæ dolore in furorem actus, siue vero interpretatus, haud leui de causa plus Petri preces, quam ipsius postulatam valuisse: siue simulato, vt dolorem vlcisceretur, adulterii crimen matri imponere constituit. nec iuuenili impetu rem executus est: quo maior fides esset, solerter Ferdinandum fratrem ad sceleris societatem inuitat. Impium illi & nefarium facinus visum est primum: deinde commento ita conuiuere, vt tragædiæ spectator neutri se parti adhæsurum iureiurando polliceretur. Garsias criminatio Regis animum vehementer perculit. Hinc Reginæ celebrata pudicitia, & integra semper fama mouebat: illine filius, quem nisi magna de causa in eam causam ingressum esse existimare non poterat. Ferdinandus sententiam rogatus ancipiti responso, patris animum vehementius conturbauit: atque ita vt Reginam custodiae manciparet in Anagari arce. In nobilium & procerum conuentu de retanta disceptari placuit. omnium communi sententia statutum, vt nisi esset qui iure, armisve Reginæ pudicitiam tueretur, ignis pœnam subiret. Erat Regi filius ex impari matre, quam alii Vrracam, alii Caiam nominant principi in Vasconibus loco, Ramirus nomine. Is innocentis nouerçæ vicem miseratus, atq; Garsias fratris fraudem odoratus singulari certamine, quod ea tempestate inter Hispanos erat vsitatum, proficitur se depulsurum calumniam, quæ innocentia obtendebatur. magnum Regi ex ea prouocatione parabatur malum vtriusque parte vincente, victaue. Verum eam omnè procellam viri fan-

Viri sancti diligentia discussit, qui multa monendo hortandoque, cum diceret dedecus Regiæ non ad ipsam tantum pertinere, sed ad Regem etiam, ipsosque, atque adeo Hispaniam vniuersam: viderent ne criminando matrem, quam etiam fontem tueri debuissent, diuinam vindictam in suum caput prouocarent, grauissimaque supplicia, quibus impios ausus Deus vindicare consueuisset: eo perduxit regios fratres, vt calumniam confessi primum, deinde ad patris pedes prouoluti veniam deprecarentur. Rex negat, nisi Regina placata se eis tantum scelus condonaturum. Siccine, inquit, tantum facinus in nos regiamque nostram suscipere animis atque designare ausi estis, nefarii sceleratique filii? si eo digni estis nomine, grauissima iniusta macula nostro generi atque sanguini. Tueri matrem quam uis fontem erat consentaneum, manifestæque sceditati vitam & sanguinem velum praterdere: nunc innocentem de turpissimo crimine postulasse quantum nefas? Parcite superi, in hoc scelere omnia insunt scelera, impietas, crudelitas, furor, tolerabilem aliquam vindictam sumite. Parcite mortales, in vno crimine summi, medii, infimi violati estis. Externæ nationes parcant ad quas tantæ nequitiae fama peruenerit, neque ex ea de nostris moribus coniecturam faciant. Parce o sanctissima coniux non magis filiis quam patri. Vix lacrymas teneo, vix me contineo, quin parentum reuerentiam vestris capitibus sanciam. In ira tamen quid nobis potius sit dignum, quam quid ipsi sitis promeriti considerabo. neque vt in luctu veteri nouus exoriatur luctus committam. Detur id ætati, detur temeritati vestræ. Nimia te Garzia fili indulgentia corruptit, vt princeps impietatis auctor fratrem in fraudem impelleres. Neque penas in presenti expeto, neque in posterum veniam do. Matri vestræ sanctissimæ innocentissimæque de vobis arbitrium permitto. quod illa sanxerit, id ius factum esto. & ipse meæ facilitatis credulitatisque veniam per omnia numina deprecabor. Sic filii a patre repulsi sunt. Regina procerum precibus fatigata, & filiorum lacrymis victa veniam hac lege dedisse traditur: vt Ramiro pretium operæ atque defensæ innocentiae merces esset Aragoniæ regnum: in quo natalium vitium, eximia virtus & fides compendarent. Garzias penes quem potissimum eius tragediæ culpa fuerat, maternæ ditionis atque impetii ad quod legibus vocabatur, hæreditate careret. Vtrunque patre Sanctio concedente factum. Tamen nonnulli huius narrationis fidem eleuare conantur, ac potius Sanctii testamento & voluntate ditionem inter filios partitam fuisse arbitrantur, exemplo quod Ferdinandus filius Sanctii alio tempore est imitatus. Nobis neutrum pro magnitudine satis compertum est. Conuenit quidquid hoc fuerit ante annos aliquot contigisse: Garziamque siue delicti procurandi causa, siue voti reum Romam abiisse.

Sanctii Regis obitus.

CAPVT XIII.

PACE rebus reddita & domestica calamitate mitigata, Sanctius animum ad religionis cultum consequenti tempore conuertit. Celebris erat ea tempestate Cluniacensis monasterii sodalium, quod in Burgundia situm est, fama sanctitatis. Laxatam iniuria temporum D. Benedicti disciplinam seuerioribus legibus astringendâ curabât. Inde coloniæ in varias Galliæ & Hispaniæ partes mittebantur. Sanctius hominum fama permotus in Leirense monasterium, quod olim veterum Regum munificentia extructum erat, id genus monachos euocauit. Idem in Oniensi monasterio præstitum virginibus, quibus attributum erat, Baylenum oppidum ablegatis. Ei cœnobio Garzias primum præfectus est: qui cum aliis monachis ex Gallia venerat: deinde Eneus, quem in Aragoniæ montibus secretam à conuictu hominum vitam exigentem Rex compulsi noui collegii curam suscipere. Defuncti corpus, quem in cœlitum numero ponunt, Onienses monachi anniuersariis sacris colunt. D. Ioannis cœnobium, quod prope Iaccam constitutum fuisse docuimus, veterum Regum Suprarbis sepulchris nobile, iisdem Cluniacensibus monachis incolendum est datum. Et ne tantam multitudinem, quantam necesse erat tot domiciliis occupandis euocare ex Gallia necesse esset, prouidus Rex Paternum sacerdotem & duodecim socios in Galliam dimiserat, vt Cluniacensis collegii moribus informati, exculti institutis eam vitæ rationem traducerent in Hispaniam. Neque in eo tantum optimi Principis cogitationes restiterunt: verum cum animaduertisset temporum perturbatione factum, vt in iura ecclesiarum & possessiones prophani homines, qui vi plurimum poterant inuassent, ea in libertatem asseruit. Ex atque Sanctii diploma, quo Ioanne. XIX. Romano Pontifice concedente, monachis Leirensibus facta potestas est salutis anno millesimo trigesimo secundo, Pompelonsensem Episcopum creandi. Etenim antiquis temporibus propter frequentes barbarorum incursiones Pompelonses Episcopi in Leirensē monasterium sedem transtulerant: vt quoniam in Pyrenæi iugis situm est, locorum munitione ab iniuria

tuti essent. Nunc Sanctii virtute pace parta, Episcoporum conuentus Pompelone habitus est. Conuenerunt Pontius Ouetensis Archiepiscopus, Garfias Anagari, Nunnus Alauæ, Arnulphus Ripagorsæ, Sanctius Aragoniæ, hoc est, Iaccæ, Iulianus Castellæ, hoc est, Aucæ Præsules. In eo concilio nihil prius actum est, quàm vt Sanctio Leirensi Abbate & Pompelonensi Episcopo agente, pro eo quod principem gratiæ locum apud Regem, cuius magister fuerat, obtinebat, prisca sedes Episcopo Pompelonensi redderetur: quod in præsentibus dilatatum, successoris demum Petri Rodæ tempore executioni est mandatum. Nam ferre veteribus vulgo homines stare malunt, & noua instituta eum passim repudientur, ægre à populis suscipiuntur, neque facile in mores abeunt. Sub vitæ finem Palentiam urbem instaurandam curauit haud magna aliqua de causa. bellorum iniuria multo tempore euerfa iacebat: parietinæ tantum extabant, & rudera stragesque lapidum, priscae structuræ ædificiorumque vestigia: præterea vetusti operis rude templum, quod olim D. Antonini nomine dicatum fuerat. Sanctius otii tempora ferarum venatione transigere solitus, ne nihil videretur agere, & est venandi ars bellicæ meditatio, iis in locis aprum insectatus est ad ipsum vsque templum, quo fera confugit, seu forte fortuna, seu quia in ea vastitate in ferarum lustra versum erat. Rex nihil loci religione motus, aprum ad aram decumbentem venabuli ictu transigere parabat: cum forte animaduertit brachium repentina torpedine diriguisse, concidisse vires. Vindictam esse numinis interpretatus, quasi loci sanctitati honorem non habuisset, & ex ea re religione obstrictus D. Antonini opem venerabundus implorat: delicti, quod per inscitiam admissum erat, veniam precatur. sentit mox brachium pristino restitutum vigori. Pro eo merito fruticibus extirpatis, cæsaque sylua, urbem denuo exædificandam curat, exornatque ædificiis. Templum pro tempore extructum, in antiquum dignitatis splendorisque locum restituit, instauratæ urbis nouo Episcopo designato. Tragedias scribere videor & fabulas: sed ipsis Hispaniæ historiis non quasi commentitia, sed facta eiusdem generis multa memoriæ sunt commendata. nos fidem neque adiungimus, neque detrahimus: quam res meretur ex se lectores statuunt. Tantis rebus Sanctius bello paceque peractis, magnam sibi gloriam pepererat, amplam posteris ditionem. Hæc nomen eius vehementer illustrabant, illa magis: actionum grauitas, constantia & magnitudo animi, probitas, fides, excellens in omni genere virtus. Vitæ exitus paulo tristior fuit. Ouetum festinabat cupidus inuisendi sacra sanctorum corpora, quorum possessione ea ciuitas religiosa semper est habita, plenaque præsentis numine. ex insidiis in itinere interfectus est. Res prospere gestæ multorum illi & magnorum Principum odia conciliarant. cædis auctor, neque memoriæ proditum est quis fuerit, neq; tunc fortè cognosci potuit. Corpus Oueti tumulatum. inferiæ more patrio datæ. Ferdinandi filii Castellæ Regis cura inde post aliquot annos Legione in D. Isidori templum illatum. Octobris die octauodecimo occisus est, salutis anno millesimo trigesimo quinto, importuna regni diuisione filiis magna certamina relinquens, parata reipublicæ magna mala: vt ferè Principes subditorum periculo debacchari consueuerunt, maloque publico peccare.

1035.

LIBRI OCTAVI FINIS.

HISTORIÆ DE REBUS HISPANIÆ, LIBER NONVS.

Rerum status in Hispania. CAPVT I.

ONSEQUENTIVM temporum calamitates motusque graues, & dissidia inter fratres & necessarios, documento erunt bonæ posteritati regni hæreditatem, præsertim cum modica est neque latissimis regionibus patet, indiuiduam esse debere. Pulcherrima opinio & rebus humanis maximè salutaris, potestatis naturam esse incommunicabilem: ambitionem regnandi impotens malum esse, impium, suspiciosum, inquietum, fallax: nullo neque amicitiae neque propinquitatis respectu frænari, quo minus omnia permisceat atque pessundet. Gentem quidem nullam video, neque tanta humanitate & doctrina excultam, neque tam feram & immanem, apud

apud quam hęc persuasio non peruaserit: & video tamen plerisque ab omni memoria, indulgentia videlicet paterna victos, aut præpostera cautione persuasos, imperium in plures diuisisse. quos perperam atque inepte fecisse tristissimi plerunque rerum euentus declarant: neque tamen deterruerunt alios, ne maiorum errorem imitarentur. Nimirum abolitæ opiniones sæpe recurrunt: dum humani ingenii vitio præterita præsentibus commodiora fore putantur, & suæ quisque spei nimium indulget. quod Sanctio Regi, cuius actiones & vita superiori libro explicatæ sunt, & Sanctii posteris accidit. Cum enim res Christiana, quam late piorum imperium in Hispania patebat, sub vnus ferme imperium esset reuocata non absque diuino munere, vt Maurorum imperium, quod in præcipiti erat, opprimeretur tandem, ditionem in plures partes diuisit. Igitur quoniam rerum nouam syluam ingredimur, & vberior atque copiosior scriptio deinceps futura est, commodum fore arbitror sub lectoris conspectum ponere rerum statum, qui Sanctii Regis morte in Hispania esse cœpit. Inter Sanctii filios paternum regnum ita diuisum est. Garfias natu maximus Vasconum regnum obtinuit, atque Cantabriæ ducatum: præterea quidquid terrarum ab vrbe Anagaro vsque ad Aucæ montes pertinet. Ferdinandus ætate proximus Castellæ principatu, patre superstiti & matre Nunnia concedente auctus fuerat, Comitibus appellatione in Regis nomen mutata. Gonsaluo è tribus Nunnia Reginae filiis natu minimus, Suprabeda data est, atque Ripagorsæ, Loharii & S. Emeterii arces. Ramiro, quem ex impari matre, præcipuæ tamen nobilitatis genitum fuisse docuimus, Aragonia imperium fuit, detractis aliquot arcibus: quas prouidus pater concordia inter fratres vincienda causa, in Garfias ditionem contradidit. Reges omnes appellati. vnde intestina bella nata, motusque exitiales: dum singuli magnitudinem paternam æquare student, seque angustis finibus clausos esse dolent. Legionense regnum Veremundus eo nomine tertius, Ferdinandi leuir obtinebat imperio, regionibus in Astures, Calæcos, & Lusitaniæ partem fusum atque in Vaccæis Pisorica flumine terminatum. In Catalaunis Raymundus Barcinonis Comes cognomento Senex late imperabat. qui ipso quo Sanctius Rex defunctus est anno, salutis millesimo trigesimo quinto, patri Berengario Borello in principatu successerat: in ex quo quidem corpore, virtute præcipua & ardore animi cuius maiorum exæquandus. Eius enim auspiciis & armis Minorsæ arx, Calasi Regis prata (nomen id loco est) Tarraga, Ceruera, aliaque vicinis locis oppida, quæ patris incuria ignauiaque amissa erant, Mauris erepta, & in pristina Christianorum ditionem reuocata sunt. vicinis Maurorum regulis bello fractis, tributa imperata, leges datæ. Duas vxores deinceps habuit, Radalmurim & Almadim. ex priori coniuge geminæ proles factus est pater, Petri & Berengarii. ex altera Raymundus Berengarius est natus, à molli, densa flauaque cæsarie Stupæ caput vulgo dictus. Atque is erat reipublicæ Christianæ status. Maurorum regna, vt est superius demonstratum, tot ferme erant, quot eorum ditione vrbes primariæ numerabantur. Cordubenses ob imperii vetustatem, tametsi intestinis dissidiis debilitati erant, proximum auctoritatis locum obtinebant. secundum hos Hispalenses, Toletani, Cæsaraugustani, Oscenses. alii præterea minuti Reges genti imperabant, opibus, potentia, auctoritate nostris impares, pronique in exitiũ, si essent qui præcipitantes vrgerent. Verum ab hac pulcherrima cogitatione, dissidia inter fratres & cognatos nulla idonea de causa repente enata, mentes & animos auocarunt. Garfias Vasconum Rex an voti reus, an impietatis quam matre criminanda susceperat, eluenda causa ante mortem patris Romam abiit (vti paulo ante dictum est) Apostolorum Petri & Pauli templa, vti erat in more positum inuisurus, plena maiestatis & numinis. Ramirus fratris protectionem ad augenda ditionis occasionem verti posse considerans, & alioqui nulla fides vicinis Regibus est, foedere cum Cæsaraugustano, Oscensi, Tudelanoque Maurorum Regulis facto, iustoque exercitu ex sua gente conflato, Tafaliam in Vasconum finibus aggressus est. Garfias confecto itinere redux in patriam vleiscenda fratris audaciæ cupidus, & ferenda opis obsessis necessitate, suorum delectu habito numerosam regni publicè armat: improvisoque aduentu fratrem soluere obsidionem & tota Aragonia spoliatum, in Suprabem & Ripagorsam aufugere compulit: tanta festinatione fugæ, vt repentino fratris aduentu consternatus, nudus ferme in equi, quem sine ephippiis & fræno ad manum habuit, dorsum insiliens vitæ periculum euaserit. Magnorum motuum hæc initia fuerunt. Legionenses enim Ferdinando Castellæ Regi non satis æqui erant. perditissimi assentatores, vt sit, neque bello neque pace boni, Veremundi Regis auribus insidiantes, eius animum in sororium irritabant. Interceptæ sororis dolor stimulabat, atque ditionis imminutæ iniuria, Sanctii & Ferdinandi armis paterni imperii parte detracta, vti est superius indicatum. vtriusque iniuriæ vindicanda opportuna occasio sese dabat, fratrum dissidio, Ferdinandi virum imbecillitate propter angustiam ditionis. Ergo ex

sua gente iusto exercitu conflato, de finibus laceffere constituit. Ferdinandus suarum rerū periculo admonitus, Garfiam fratrem ditionis amplitudine validum, & noua victoria exultantem in auxilium aduocat. Ad Carrionis ripam in Tamaronis valle, atq; ad Lantadam oppidum, castra castris collata. totis vtrinq; viribus dimicatum. multi ex vtraque parte cadunt. Veremundus ipse ante alios ætate & gloria belli, vt sibi quidem videbatur, præterea equi velocitate confusus, cui Pelagiolo nomen erat, in confertos hostes rapitur, mediumq; penetrat agmen, Ferdinandi cum quo armis decernere cupiebat nanciscendi præceps cupiditate. Verum dum mortis contemptu hostium acies pererrat, militari lancea traiectus atque ex equo præcipitatus occubuit. Idem vitæ atq; regni finis fuit. Ferdinandus victricibus armis continuo Legionense regnum, quod alioqui iure debebatur, occupauit. Quod facile fuit, ex aduerso Regis casu omnium prouincialium animis consternatis. Tametsi peruulgato gentium omnium affectu, externi imperii odio arma initio corripuerunt, vtriusq; Regis conatibus obfistere parati. Inanis sine viribus audacia est, vani conatus. Itaque cum regni caput Legio, ad quam continuo victor exercitus aduolauit, neque satis munita esset, ex quo à Mauris euerfa fuerat, neque satis instructa armis, milite & comeatu ad obsidionis mala toleranda, victori Ferdinando vrbis portas, quas primo aduentu clauserāt, magna vtriusque gentis lætitiæ significatione aperuerunt. Ad D. Mariæ de Regula Legionensis Rex proclamatur, atque regni insignibus & diademate exornatur. Seruandus Legionensis

1038. Episcopus totius cæremonix Antistes, die Iouis, qui dies Iunii mensis vigesimus secundus fuit, decimo Kalend. Iulii, vt Rodericus scribit, nimirum salutis anno millesimo trigesimo octauo. Regnavit deinceps annis octo & viginti, mensibus sex, diebus duodecim, cū duodecim annis partem patre superstite, partem defuncto regnasset in Castella, angustiis quidem tunc regionibus descripta, lætissima tamen cæli solique facie.

Ferdinandi bella in Mauros.   C A P. I I.

FERDINANDVS Rex imperii diurnitatem & magnitudinem, qua parto Legionensi Regno, facile omnium Hispaniæ Regum ea tempestate potentissimus euasit, religionis & pietatis castissimo cultu, maximarum laude virtutum, & rei militaris summa ac singulari gloria exæquauit. vnde Magni cognomen eximio gentis fauore peperit, vt veteres historie declarant: & eius ætatis schedæ populo scilicet in assentationem effuso, Imperatorem aut Imperatoris parem vocant. Numerosa præterea prole felix fuit. Prius quam Rex esset, Viracam primum genuit, deinde Sanctium successorem, Eluiram Cabræ Comitis vxorem, Alfonsum præterea, ad quem consequenti tempore rerum summa rediit, & Garfiam natu minimum ex vnīs atque legitimis nuptiis omnes, Filios in tenera ætate ciuilibus, adultos militaribus artibus erudiendos curauit: filias pietatis studia colere, exercereque ea quæ fœminis consentanea sunt. Pace domi parta, atque reipublicæ statu fundato, pium bellum susceptum: victriciaque arma in barbaros versa. quod ad noui imperii auctoritatem sancientiam haud parum referre putabat, si Mauros ad extremos Durii fines, in veteris Lusitaniæ parte (vnde Extremaduræ nomen fluxisse putant, in alium Hispaniæ tractum, Tagi & Anæ ripis inclusum) bello exagitasset. Itaque Ferdinandus nouis magnisque delectibus exercitu aucto in hostes irruit, Christianorum finibus assuetos, & tunc vicinos agros & oppida vastantes. Victis atque male mulctatis, præda omnis erepta. Emeritæ atque Pacis Augustæ, cum vincendi studio atque dulcedine vltius progressum esset, fines eodem impetu ferro igneque vastati. non agris, non oppidis parcebatur. multa hominum pecorumque præda abacta. Sena & Gane oppida in potestatem redacta. Viseum vrbis in intima Lusitania circumfessa, ac tandem vi expugnata: tametsi barbari qui in ea ciuitate erant, pro extrema spe enixe dimicarent. eo lætior expugnatio fuit, quod in ea non solum publicas, sed etiam priuatas iniurias Ferdinandus vltus esse visus est: eo sagittario capto, quem sagitta è muro emissa, Alfonsum Legionensem Regem, Ferdinandi socerum peremisse superius est demonstratum. supplicium facinoris fuit effossi oculi, vtraque manus, & pes alter amputati. Eodem victoriæ cursu arces Sancti Martini & Taransæ in eodem tractu venerunt in potestatem. Pro quibus rebus Compostellam profectus Ferdinandus ad D. Iacobi, quæ Hispaniæ tutelarem esse multis argumentis, à multisque annis comprobatum habebant, rebus diuinis procuratis, vota pro diuino beneficio partim exoluit, partim denuo nuncupauit, quæ cœperant, rata fixaque vt essent precatus: neque belli fortunam, quæ arridero cœperat, ex summo volui contingeret: non ante cessare, atque ab armis discedere certus, quam impium Maurorum nomen in Hispania deleret. atque hæc altero anno gesta sunt ex quo Legionensis Rex factus est. In sequentem annum, qui eius seculi quadragesimus fuit,

1040.

fuit, bello repetiti barbari. Conimbrica obfessa, ac tandem in potestatem est redacta, Mauris vnam salutem pactis: nam malis omnibus oppressi erant & diuturna obsidione fatigati quam septem annis tenuisse confirmant nonnulli, numero proculdubio mensium, per errorem in annos transformato. Vrbs ea ætate in Lusitania celebris Conimbrica: nostra publicis omnium artium scholis, quæ ingenuo homine dignæ sunt, cum primis nobilis: quas Ioannes eo nomine tertius Portugaliæ Rex non ante multos annos fundauit impensa sua: opimisque redditibus auxit, vnde professoribus artium ingentia salaria constant. Lormanicoenobii monachi, Ferdinandi conatus magnopere iuuissè memorantur comætu præbito, quem ex labore manuum, quo vitam sustentare soliti erant, in multos dies clam Mauris rerum dominis comparatum habebant. Subsidi præbiti quod fuerit præmium ignoratur. His victoriis imperii Legionensis fines vsque ad Mondaicum fluuium propagati. Conimbricæ atque reliquis oppidis & arcibus, quæ Mauris eo tractu erepta erant, Sifnandus vir primarius & Mauricarum rerum scientia præstans, ad quos aliquando à Christianis transfugerat, fortemque & fidelem operam Benabero Hispalensi Regi Christianis qui in Lusitania supererant opprimendis nauarat, cum potestate præfectus est: bello paceque rempublicam curare iussus. Dum Conimbricæ obsidio ducitur, Græculus quidam Compostellæ, quo religionis ergo venerat, cum frequenti multorum sermone audisset affirmari, Iacobum sæpe equo insignem & armis in præliorum conflictu visum inter vtraque acies imminere, nostrisque opitulari: Iacobus, inquit ille, non miles fuit, sed piscator. proxima nocte, cum se quieti tradidisset, oblata Apostoli species est, nostris ad Conimbricam opitulantis. fides somnio habita: cum eadem hora urbem esse captam, post dies aliquot est renunciatum. Ferdinandus rebus omnibus compositis rursus Compostellam adiit, dona magni pretii ex belli manubiis Iacobi templo oblaturus: cuius patrocinio opeque superiores victorias constituisse, & nouas indies pariturum sperabat. Secundum gratias numini & Apostolo tutelari actas, Legionis & Castellæ vrbes atque oppida triumphantis in morem obiuit. reipublicæ procurandæ cura erat, & subsidii colligendi in belli sumptus: quod denuo maiori mole atque opibus inferre barbaris in sequentem annum cogitabat grauissimum: qua parte Mauri ad Iberi ripas, pecore diuites, eo quod Christianis abstulerant, secure habitare nunciatum erat. Regibus Vasconum atque Aragoniæ, quorum erat acceptas ea parte iniurias vindicare, intestino bello occupatis, quod per hæc tempora magna mole gestum est. Commodum Ramiro accidit Ripagorsæ & Suprarbis imperio auctum esse Gonfalui fratris morte: quem salutis anno millesimo quadragesimo quinto, (alii superstite patre id contigisse ex veteribus schedis disputant) Ramonetus Vasco ad Monclusi pontem è venatione redeuntem ex insidiis ac proditorie interfecit. occisi corpus ad D. Victoriani sepultum est. Noui regni opibus Ramirus Rex bellum aduersus Vascones Aragoniam occupantes, administrabat: potentia nequaquam pari, sed rei militaris atque imperatorie peritissimus, & finitimorum auxiliis subleuatus: nam Gisbergam, seu vt alii vocant Hermesendam Bernardi Rogerii Bigerronum Comitis ex Garfenda vxore filiam, in matrimonio habebat: ex qua Sanctium & Garfiam filios genuit: præterea Sanctiam, quæ Tolosæ Comiti nupsit, & Therasiam Guillelmi Bertrandi Prouinciæ Comitis vxorem. Ad hæc ex impari matre filium alium nomine Sanctium, quem Aiuaris, Xabieris, & Latris, præterea Ripagorsæ Comitis nomine, principatu auxit. verum nulla prole suscepta, ad veterem Regum ditionem hæc vrbes ex aliquanto interuallo redierunt. Insignia Ramiro fuerunt crux argentea in cæruleo æquore, quæ à posteris sunt mutata. Ad Ferdinandum redeamus. qui belli impetum in Carpetanos conuertere certus, agrumque Toletanum, vnde grauiâ incommoda rei Christianæ à Mauris inferebantur, Gormatium primum, deinde Vadum regium, Aquilariam, & Valeranicam (hæc hodie Verlanga est) vinctas præsidii occupauit. Demum Turiasonensem tractum ferro igneque vastauit. Maurorum speculas, quibus per eam ætatem vniuersa Hispania distincta erat, vnde vigiliæ custodiæque, hostium conatus speculabantur, fumoque finitimis significabant, magno numero vique ad Medinam Celinam euertit. quibus rebus perfectis in Toletanæ vrbs fines irrumpit, transcensis iis montibus, qui vtriusque nationis ditionem finiebant. Talamantica, Vzeda agros depopulatur. ad Fenarii ripam Caracam & Complutum & regionibus vicinum Madritum omnibus iniuriis afflixit. Præsenti calamitate & maioris mali metu Almenon Toleti Rex prouocatus, magno auri atque argenti pondere pacem redimere compulsus est. Idem fecerunt Cæsar Augustanus, Portugalenfis & Hispalensis Maurorum Reges. vectigalibus annuum tributum imperatum. quod gloriosum erat nomini Christiano, ignominiosum scædumque Mauris. ex tanta paulo ante potentia, repente vsque adeo debilitatis, vt neque suis, neque alienis viribus; cum proxima esset Africa, consistere-

rent: & leges ab iis acciperent, quibus ante dederant. Quæ quidem neque nostrorum prudentia, neque humanis consiliis contigisse putandum est, sed Dei immortalis præsidio: qui præsens suo numine atque auxilio rem Christianam ferme prostratam erexit, & castissimæ religionis cultu, cui exemplo Principis eruditi proceres & populares, dediti in primis erant: vsque dum nostrorum probitate & fide barbari prouocati, repudiata patria superstitione, vltro religioni Christianæ nomina darent quidam, sanctorum virorum corpora alii, quæ Christiani venerabantur, auro atq; gemmis maiores thesauros esse putarent quod proxima narratio declarat.

D. Isidori ossa Legionem Hispali translata.

CAPVT III.

ERAT Legionem templum Ioannis Baptistæ nomine dicatum, veterum Legionensium Regum sepulchris quidem nobile: cæterum vetustate deforme & male materiatum. Sanctia Regina, vt erat pietatis laude excellenti, viro persuadet vti religionis augendæ causa illud templum instaurandum, & Sanctii patris corpus Oueto, vbi sepultus fuerat, in illud transferri, suæque & Regum posterorum sepulturæ designandum curaret: nam in S. Facundi animo destinarat. Rex æquissimis postulatis facile annuit, pietatis studiis vxori non impar, & religionis sanctissimæ amore flagrans. Eiusdem hortatu, cum templum magnis molibus ad culmen vsque perductū cuperet sacris sanctorum reliquiis, quæ multæ erant in Hispania, illustrare: ac eorum præsertim quos Hispali (quæ erat vrbs in Bætica facile princeps, Maurorum autem crudeli dominatu premebatur) olim pro religione magno numero occubuisse erat exploratum: Benabetum eius vrbs Regem armis aggressus est, eiusque fines longe lateque vastauit. Multa oppida in Lusitania atque Bætica, in quarum prouinciarum parte regnabat, aut cæde, ruinis incendioque fœdata, aut prorsus imperio subdita. Rex Maurus iis cladibus compulsus magno pacem redemit: atque annum pactus vectigal in Ferdinandi fidem se imperiumque contradidit; quem ille ea lege recepit, si Iustæ virginis corpus, qua potissimum de causa bellum susceptum erat, quam primum Hispali transmitteret. per eum modum fide vltro citroque data ab armis discessum est. Episcopi Aluitus Legionensis, Ordonius Asturicensis: præterea Nunnius Comes, Gonsaluuus, atque Ferdinandus viri primarii Hispalim abs Rege legati, sacri corporis repetendi causa: additum ad omnes casus militare præsidium. Ciues Hispalenses re vulgata, tametsi opinionib. de religione discrepabant, siue sua sponte cum non ignorarent quantum præsidii in sacris corporibus esset ad tuendam rem publicam atque salutem: seu à Christianis qui in ea vrbe supererant, persuasi, repente ad arma excitati, negant se viuis exportandi Christianis Iustæ virginis corpus fore facultatem. Legati ancipiti cura suspensi erant, & quid factu opus esset dubitantes: nam Regem Maurum vrgere periculosum videbant: & re infecta redire tum sibi, tum nomini Christiano ignominiosum fore iudicabant. Aluito Pontifici legationis principi secundum quietem visus augusta pulcherrimaq; specie D. Isidorus eius vrbs olim Episcopus, vt ipsius ossa pro Iustæ corpore Legionem deportaret, mandauit. fore vt corpus quo designabat loco inueniret: ipsumque paucis diebus interiturum, veritatis somnii, atque diuinæ voluntatis indicio. vtrunque accidit magno legatorum miraculo. Nam & Isidori corpus in Hispali veteri, quo ipse loco designarat, effossum est, continuoque Aluitus grauiter æger, ita vt medici diffiderent, septimo die extinctus est. Reliqui legati certi diuinæ voluntatis, vtriusq; Pontificis corpus, Isidori & Aluiti secum Legionem detulerunt. Rex & filii Durium vsque religionis ergo obuiam profecti, sacra pignora solenni supplicatione atque apparatu inter faustas populi acclamationes, præcipuamque lætitiã, nudis pedibus suis ipsi humeris aliquanto spatio scilicet succolantes, in D. Ioannis Legionensis ædem intulerunt. Multa tum Hispali, tum toto itinere prodigia edita. cæcorum oculi aperti: surdis insinuatus auditus pedum vitio afflictis gradiendi restituta facultas. Aluiti corpus in templo maximo tumulatum est. Isidori in Ioannis Baptistæ loco sublimi atque præclaro. vnde consequenti tempore factum, vt ædes illa vetus Ioannis Baptistæ nomen, Isidori appellatione mutarit. Miraculum auarit, cum iumenta quæ vtrunque corpus portabant, sponte sua nullo ducente ad vtrunque locum constitissent. Nec me præterit ancipiti hæc hominum opinione æstimari: sed quia non noua dicuntur, sed tradita olim ab aliis, fidem auctores præsertim Lucas Tudensis, qui hæc scripsit libro dicato, sibi vindicent. nostrum est antiquis monumentis testata, integra fide litteris mandasse. Vincentii, Sabinæ & Christetæ corpora, Abula per idem tempus translata sunt, vt Pelagus

lagius Ouetensis est auctor: Vincentii Legionem, Sabinæ Palentiam Christetæ in Sancti Petri cœnobium, quod ad fluuium Aslanciam situm est. Coiancæ (quæ nunc Valentia in Ouetensi agro est) Rege Ferdinando & Regina Sanctia disceptantibus, procerum, & Episcoporum nouem conuentus est habitus anno millesimo quinquagesimo. In eius legibus 1050 promiscue populo mandatur. Diebus Dominicis nocturnis diurnisque precibus interesse, quæ stas horis in templis decantantur. Tum omnibus diebus Veneris per annum ieiunia ex ritu ecclesiastico instaurare. Præterea duæ regiæ puellæ, Maurica superstitione abiecta, Christiana sacra susceperunt: Casilda Almenonis Toletani Regis, & Zaida Benaberi Regis Hispalensis filia. Casilda prior cum esset à tenera ætate ingenio facili, & ad humanitatem propenso, in domo paterna Christianos, qui magno numero captiui tenebantur, vitamq; in luctu & squalore calamitosam agebant, cibo & rebus omnibus recreate solita erat clam patre. Quem memorant, re indicata, filiæ latebras aditusque omnes diligenter obseruasse: deprehensamq; aliquando, cibos, quos in sinu ad captiuos ferebat, repente in flores, rosasque mutatos, patri ecquid ferret cum magno animi motu roganti, veste explicata monstrasse. Quo illa miraculo percita monitaque diuinitus, si à fluxione sanguinis sanari cuperet, qua curanda medici omnia artis remedia frustra consumpserant, in lacu D. Vincentii nomine, quod in agro Viruescano est, ablueret, ad nostra sacra adiecit animum. Pietatis officia diuinum numen, Christianæ religionis luce volebat compensare. Itaque à patre, cum quo rem omnem comunicarat, pro iure amicitia, quæ illi esse coeperat cum Christianis, ad Ferdinandum Regem missa est, eius morbi curandi causa. Morbo depulso, & aquis salutaribus ritu Christiano expiata, diuini beneficii memor, immemor patriæ: in rupis fastigio quæ ad lacum est, domuncula exædificata, sanctissimam vitam exegit, mulcis illustrem miraculis. quo merito in cælestium numero locum habet, templisque recepta est. Tertiodecimo Aprilis die, eius memoria anniuersariis sacris celebris est in nonnullis ecclesiis Hispaniæ. Casildæ exemplo, siue sua sponte incitata Zaida, lauacro Christiano ex nostro more lustrata, in Alfonso Regis nuptias post aliquot annos concessit. Prodigia, quæ Isidori corpore exportando contigisse diuinitus paulo ante dictum est, multum contulisse visa sunt, vt in suscipiendæ Christianæ religionis voluntatem vehementer incumberet. Accessit somnium, in quo diuum Isidorū viderat in augusta specie, blandaque voce, vt rem maturaret monentem. Rex pater consilii incertus, cum nec filiæ precibus resisti posset, & suæ gentis animos alienare nōlet, si eo concedente intelligeretur filiam factam esse Christianam: re cum Alfonso Ferdinandi filio tandem comunicata, optimum visum est, vt simulatis inimicitia causis, cum manu militari in Hispalensem agrum ipse irruerit: filiamque ex composito idoneo loco constitutam, eiusq; aduentum expectantem, quasi vi captam raperet, in patriamque deduceret. Quæ res cum ex sententia processisset, Zaida Christianis moribus informata, nostris imbuta sacris, atque Elisabethæ nomine indito (Mariam Rodericus ait) Alfonso deinde nupsit, quo tempore rerum in Hispania potitus est, vti competenti loco explicabitur. Pelagius concubina fuisse ait, stupri cum eo iunctam consuetudine. verum hæc post aliquot annos 40 contigerunt.

Garfias Rex Vasconum occisus.

CAPVT IIII.

Ipso anno quo Isidori corpus Ferdinandi cura Legionem perlatum est, Christi millesimo quinquagesimo tertio, Garfias Vasconum Rex in prælio occisus est: animo ferox, 1053 militari laude præitans, non Ducis modo prudentis, sed etiam militis fortissimi partes implere solitus. Discordiæ fraternæ semina superioribus annis iacta ad maturitatē hoc tempore peruenerunt. à paruis quidem initiis orta (vt fit) in magna tandem odia exarserunt, Garfiæque perniciem, quod minime oportuit. Ferdinandus Viruescæ agrum & Riuogiæ partem, tanquam sui iuris repetebat. exoletis videlicet annalium exemplis, ad Castellæ ditionem pertinere disputabat. Garfias contra iniuriam sibi factam regno diuiso querebatur: iusque suum in priuata controuersia, recentissimæ consuetudinis vsu, & patris testamento tuebatur. Regnandi inexhausta auiditas fraternos animos in præceps agebat: dum vterque paruum quiddam instar eorum, quæ spe ac magnitudine animi concepisset, regni ditionem ducit, quæ humanæ felicitatis magna labes est. Ferdinandum aliquando officii causa intuisentem, Garfias frater cum Anagari æger esset, retinere voluit donec postulatis satisfaceret: nisi indicio ille opportune facto, fuga periculum declinasset. Inuidiæ, quæ ex ea suspicione grauissima exarsit, quasi pro officio maleficium reddidisset, studio depellendæ procurandæque, Garfias Burgos abiit: vbi Ferdinandum fratrem ex aliquato

spatio & ipsum ex morbo decumbere nunciatum erat. Ille tempus venisse ratus iniurias vindicandi, iurisque obtinendi, in causa de qua disceptatio erat, Garfiam fratrem in custodia tradit ad Ceiam oppidum. Inde breui custodibus corruptis in Vascones euasit: & doloris ulciscendi cupiditate inflammatus, magnis delectib. tota ditioe habitis, Maurorum præterea auxiliis euocatis, in Castellæ fines irrumpit: atque Aucæ montibus superatis, late populationes facit. Ferdinandus collecto numeroso exercitu, quem ex superioribus bellis valde exercitatum habebat, obuiam procedit bellum defendere, quod tanta vi inferebatur, quam iniuriam facere paratior. Ad Ataporcam (nomen id oppido est sex-todecimo ab vrbe Burgis lapide) in conspectum ventum est: & positis castris utraq; acies ad pugnam instructæ. non animo, non armis, non arte belli, non vigore aut viribus corporis quisquam ea tempestate Ferdinando par erat. Garfias ferox natura, rapidus in consiliis, ac lingua immodicus militum animos vehementer alienarat: nam multos antea importuna auiditate tota ditioe, bonis euerterat, criminibus siue veris siue assumulatis: & sub ipsum conflictum de ea re à plerisque appellatus, vt damna reponeret iis qui pertulerant, eorum preces constanter repulit: ne alieno tempore, cum audacia opus erat, timoris significationem daret, & expressa necessitate benignitas esse videretur. alioqui superbas aures habebat, dicta contumeliosa, aditus difficiles, & contagione rerum alienarum erat corruptus animo. Vir primarius, cuius nomen clâ est, de facto constat, pro eo quod Garfiæ Regis teneram ætatem rexerat, gratia apud eum & auctoritate plurimum valens exacta prudentia, & ipsa canicie venerandus, cum in quanto periculo res essent prouideret, foedere sanciendo satagebat à prælii cogitatione Reges auocare. tentata pacis spes eo an-nitente, datumque à Ferdinando vt prior de pace fratrem appellaret. missus caduceator varios & commutabiles præliorum euentus esse docuit. quæ à fratre per errorem com-missa erant, debere eum humanæ imbecillitati, communi omnium saluti, condonare: ne-que dum priuatum dolorem ulcisci parat, rem Christianam in præceptum dare, alienasq; iniurias innoxio suorum sanguine ulcisci velle. Paratum se satisfacere, quantum delecti ar-bitri in re præsentis iudicarent. Quod ætatis auctoritati, & fraternæ indulgentiæ datum e-rat vt prior de pace interpelleret, caueret timorem interpretari. infirmi id animi signifi-cationem esse suspicari, fore proculdubio exitiale. se enim cum numerosas & validas copi-as sub signis habeat, quod ne ipse quidem ignorabat, modestia, iustitia, atque æquitate su-perare voluisse: orbique testatum facere, haudquaquam sua voluntate ingentem cladem suscipi, quam iam prouidebat animo. Additæ ad hanc orationem pædagogi preces & lacrymæ. Regem tamen, quem in exitium fata rapere videbantur, neque gratia flecitur, ne-que auctoritas frangit, neque præsens periculum mouet. Ergo ab utraque parte pugnae si-gnum datur, & magno animo in prælium concurritur. Garfiæ pædagogus paucitate, im-beccillitate, & alienatione suorum perspecta, cum de victoria desperasset, neq; patriæ exi-tio superesse vellet, deuouit se: & inermis arreptis tantû gladio & lancea militari, in aciem hostium irrupit, præliansque occidit. Reliqui Ferdinandi impetum non tulerunt. res tre-pidæ, metus ingens, malum vrgens Vascones exagitabat. duo milites Vascones, cum à suo Rege paulo ante defecissent, ad regiam cohortem ferro penetrantes, Garfiam hasta traic-tum peremerunt. Cadente Rege reliqui omnes in fugam acti. Ferdinandus victoria læ-tus, fratrisque casu conturbatus, militibus suis mandauit, vt Christianis parcerent. Mau-ros ex fuga palatos passim per agros, magno numero aut interfecerunt, aut in captiuita-tem regerunt. Garfiæ Regis corpus militibus datum, Anagarique tumulatum est in D. Ma-riæ, quam ipse eadem ab imo totam extruxerat. Ex Stephania vxore, quam ex Gallia du-xerat patre superstite, quatuor filios reliquit, totidem filias. Sanctium, qui continuo in regno successit, Ramirum cui pater Calagurris principatum, quam Mauris abstulerat do-no dederat, Ferdinandum & Raymundum, Ermesendam, Semenam, Maiorem, atque Vracam quæ Garfiæ Comiti nupsit, ei de quo sermo nobis deinceps est rediturus. Occisi imperium, ytriusque fratris armis laceratum imminutumque est. Ferdinandus oppida & vrbes, de quibus controuersia erat, nullo resistere auso in potestatem redegit: Virues-cam, Aucæ montes, & Riuogiæ partem eam quæ ad Ogiam pertinet: quod flumen in vici-nis montibus, vbi D. Dominici Calciati fanum est, ortum atque in vicinam planiciem dilapsum locis Riuogiæ nomine dato, ad Harum municipium in Iberum influit. Reli-qua Riuogiæ pars, & Vascones, atque Cantabriæ ducatus, Anagarum, Lugrunium, alia-que vrbes & oppida in Sanctii ditioe manserunt. Aragoniam huius belli progressu, be-neficioque Ramirus armis recepit, spe complexus regnum vniuersum occisi fratris. Nam se Aragoniæ, Suprarbis, Ripagoriæ & Pompelonis Regem, vt scheda veteres testantur, per hæc tempora nominabat. & successu elatus Mauris, quorum reliquiæ supererant in Ripagoriæ

Ripagorſæ agro ditioneque, Benauarrium illato bello abſtulit. Demum inter Ramirum & Sanctium nouum regem fœdus ea lege eſt factum: vt vtrinque arces inter ſe traderent lo-
co obſidum. Rueſta & Pintilla Sanctio datæ. Sanguesa, Lerda, & Ondueſium Ramiro.
Cura vtroſque ſolicitabat, ne dum mutuis diffidiis indulgent, Ferdinandi viribus, quæ
formidabiles eſſe ceperant, finitimis carperentur. contra eum ergo arma fociare, eoſdem-
que inter ſe amicos & inimicos habituros eſſe pacti ſunt.

Ab imperio Germanico eximitur Hiſpania CAPVT V.

10 **Q**uo tempore bellis ciuilibus ardebat Hiſpania, Germaniæ imperium (nam in eam
prouinciam annis ſuperioribus ex Gallia migrauerat) Henricus eo nomine ſecundus
regebat. Romanæ eccleſiæ Pontifex ſupremus & maximus erat Leo nonus. Leonis ſuc-
ceſſor Victor eo nomine ſecundus pontificatum adeptus, cupiensque ſacrati ordinis mo-
res & vitam ſuperiorum temporum licentia nimium laxatos, maiori ſeueritate coercere,
Florentiæ, quæ Hetruriæ caput eſt, Episcoporum concilium egit anno milieſimo quin- 1055
quageſimo quinto. Ex eo conuentu Hildebrandus ex Cluniacenſi monacho Subdiaconus
Cardinalis, cuius magna erat opinio probitatis, & ingenii dexteritate ad verſandos
hominum animos valebat maxime in Germaniam atque Galliam dimiſſus eſt, vt Impera-
torem de reuocanda veteri diſciplina appellaret: Turonis Galliæ vrbe eos motus compeſ-
ceret, quos Berengarius eius eccleſiæ diaconus, nouis de religione opinionibus excitat.
In eodem conuentu, vt noſtrorum hitoriis memoriæ proditum eſt, Henrici legati eius iuſ-
ſu & verbis querimonias & mandata ad Patres detulerunt, quorum hæc ſumma erat. Re-
gem Ferdinandum contra morem maiorum & legum præſcripta facere, qui ſe imperii Ro-
mani iure exemptum ferret, & incredibili arrogantia ac leuitate in ipſum imperii nomen
inuaderet. Atque ego, inquit, eam iniuriam libenter tolerarem (tantum apud me tran-
quillitatis ſtudio potest) ſi nullam præterquam dignitatis noſtræ iacturam fieri viderem.
Sed in conſilio capiendõ Patres omnem orbem, quam late imperium Chriſtianorum pa-
ter reſpicite: cuius incolumitas ſtare non poteſt, niſi ſit vnus, cuius auctoritatem cuncti re-
ſpiciant, cuius imperio deuincti ſint, obtemperent voluntati. Reſpiciate ſacroſanctam Pon-
tificum maiestatem, quorum fluxa auctoritas eſt, niſi Imperatorum (quos ea de cauſa in
orbe Chriſtiano proximum poteſtatis locum obtinere voluerunt) armis & potentia mu-
niatur. Naſcentem temeritatem in ipſis incunabilis comprimite: ne prauum exemplum
ceſſatione noſtra, diſſimulacione veſtra ad alios promanet: & cæteris omnibus prouinciis
ad dulce & ſæpe fallax libertatis nomen arreptis, imperii & pontificatus ſacroſancta maie-
ſtas ad inanem appellationem perducatur. Sacrificiis ex ritu Chriſtiano Hiſpaniam in-
terdicite, Regiſque inſolentis caput diris execrationibus deſigite. quod ſi feceritis, hono-
ri eccleſiæ me non de futurum profiteor, & rei publicæ ſalutem vna vobiscum curaturum,
quæ in periculum vocatur: ſi timore deſugeritis, me honori imperii non deſore, mihi que
priuatim conſulere certum habeo. Secundum eam orationem Patres eam rem ſibi curæ
fore reſpondent. re deliberata, Victor pronunciauit, Henricum (cuius rebus vt faueret
natura cogebat: erat enim natione Sueuus) videri æqua poſtulare. Miſſi legati Ferdinan-
dum verbis Pontificis & Patrum monuerunt, vt imperio deinceps ſatisfaceret, & Impera-
toris nomine abſtineret: quod neque legibus, neque auſpicato deſumpſerat, dira omnia
niſi continuo pareret comminati. Rex ancipiti cura anxius ſiue morem gereret ſiue pare-
re recuſaret, ne ex vtraque parte grauiffimis perpetuiſque malis Hiſpaniam implicaret: con-
cilio gentis coacto de tanta re diſputare conſtituit. Variæ dictæ ſententiæ. Pars, quorum
religione animi tacti erant, obtemperandum iudicabant: ne Pontificem & Patres in ſuum
caput irritarent, & bello implicarent Hiſpaniam, quod futurum prouidebant, & quod o-
mniratione vitandum videbatur: cum vires prouinciæ in plures Reges diſtractæ, & inte-
rius motibus debilitatæ eſſent: tantumque hoſtium Chriſtiani nominis, Hiſpaniæ viſce-
ra fatigaret. Pauci priſtinæ virtutis memores iugum Hiſpaniæ libertati imponi grauiffi-
mum ſi morem gererent, diſputabant: quod ceruicibus admiſſum, haudquaquam excu-
tipoffet. præſtare in acie mori, omneſque acerbitates pati, quam tanto malo & indigni-
tate Republicam implicari. Rodericus Diacius ea tempeſtate, opinione virtutis ſingu-
lari, viuido ingenio, in ipſo ætatis vigore circiter annos triginta natus erat, bonus conſilio,
manu promptus: qui Gormatii Comitem Gometium non multo antea, in priuata con-
tentione, adacto in viſcera gladio peremerat. Occiſi patris, pro quo ſupplicium debeba-
tur, merces Semenæ filiæ coniugium fuit: cum illa iuuenis virtutem admirata, ſibi virum
dati, aut lege in eum agi Regem poſtulaffet. Rodericus ad paternam ditionem, dotati

principatu occisi foci auctus, viribus & potentia validus, quinque Maurorum Regulos, qui Aucæ saltu superato, in Ritogia excursions faciebant, cum tumultuaria manu prælio vicit: prædaque omni adempta captos ea lege dimisit, vt sibi vectigales essent, & quotannis tributum quod imponebatur ex fide penderent. Accidit vt Zamoræ (quam urbem ex quo Ramiro tertio Rege euerfa erat, iacueratque prostrata, Ferdinandus reficiendam curarat, datumque ciuibus, vt suis legibus, hoc est antiquis Gothorum viuerent, pactum vectigal quinque Regulorum legati repræsentarent, Cidumque honoris caussa vocarent: quod nomen Arabum lingua dominum significat. vtrunque coram Rege & aliis principibus factum. quæ res multorum illi inuidiam conciliauit. & est natura insitum vt recentem aliorum felicitatem malignis oculis aspiciamus: modusque fortunæ à nullis magis exigatur, quam qui in æquo fuerunt paulo ante. Rex id nomen ratum illi esse voluit: eoque deinceps per totam vitam cohonestatus est, veteris appellationis nulla ferme memoria. Sunt qui de Calagurris possessione vrbs ad Iberum sitæ, Ferdinandus & Ramirus Reges cum disceptarent, rem ad singulare certamen deductam affirmant, & pro Ramiro Martinum Gometium, pro Ferdinando Rodericum pugnasse. Victum ac trucidatum in certamine Martinum, vnde origo generis ei familiæ, cui à Luna cognomen est in Hispania verustæ & nobilissimæ, & quæ tot insignes viros procreauit. quæ vt tanquam falsa reiciam, facit Garfiæ Vasconum Regis armis eam ciuitatem Mauris ablatam esse, vt patulo ante dictum est: nihilque in ea iuris Aragonio Regi esse potuisse. Omnino Rodericus noui coniugii illecebris, multisque ex eo negotiis implicatus, quo tempore de imperii iure suscepta deliberatio est, concilio gentis non interfuit. Regis animus cum ætatis inclinatione ad pacem quam bellum propensior erat: tamen non ignorabat haud à paruo initio ius libertatis imminui: rogari tamen Roderici sententiam placuit, priusquam certi aliquid constitueretur. Negat ille consilii rem esse. armis defendendum, quod armis erat partum. Iniquum videri alienæ virtutis fructum ad eos redire, qui rebus perditis periculum & laborem non communicassent. Nonne, inquit, emori per virtutem præstat, quam libertatem à maioribus partam ludibrio esse genti barbaræ & immani: quæ præ se omnes homines contemnit: cuius superbæ sunt aures, contumeliosa dicta, aditus difficiles, nouæ crapulæ, inhumana crudelitas? An qui modo vix Maurorum seruitutem euasimus, nouum à Christianis paratum seruitium suscipiemus? Ludibrio nos & nostra habent. Vniuersus orbis, quam late nomen Christianum patet, Germanis Imperatoribus pareat scilicet? Omnis gratia, potentia, honos, diuitiæ nostro & maiorum sanguine parta Germanis cedent: nobis relinquent pericula, repulsas iudicia, egestatem? Romani imperii iugum, quod maiores nostri excusserunt, reponet Germania? erimusque vulgus sine gratia, sine imperio, sine auctoritate: iis obnoxii, quibus si vigeret animus, si viri essemus formidini esse deberemus? At difficile est Imperatoris conatibus resistere, Romani Pontificis iussis non obtemperare. verum infirmi animi est, pro belli timore incerto, certissimis malis rempublicam implicare. multa experiundo fiunt, quæ segnibus ardua esse videbantur. Occupauit nescio quæ multos torpedo, quos neque gloria mouet, neque flagitii infamia: satis magnam libertatem ratos, quod à flagris abstinetur. Tam auersas Sanctissimi Pontificis aures à rebus nostris fore non arbitror, vt non iustissimis precibus, atque æquitate causæ moueatur: mittantur modo, qui nostræ libertatis causam audacter coram eotentur, doceantque iniqua petere Germanos. Mihi stat sententia, armis susceptam à maioribus libertatem tueri, aduersus omnium hominum conatus. hocque ipso gladio defendam patriæ proditores esse nequissimos, quicumque aut ineptæ religionis simulatione, aut præposteræ cautionis specie diuersum consilium dabunt: neque maiori cura statuent seruitutem repudiandam, quam illi dominationem appetunt. Quantum quisque patriæ libertati studebit, tantum illi aut amicus ero, aut infensissimus aduersarius. Vicit Roderici sententia, atque secundum eam Pontifici quidem responsum datum. aduersus autem Imperatoris conatus, magnis tota prouincia delectibus, numerosus exercitus conflatus. in quo decem millia militum erant, adiunctaque Maurorum auxilia, ex iis vrbs, quæ Regi vectigales erant. copiis omnibus Rodericus præpositus, cuncta administrare iussus. Ad hunc imperii summa respiciebat. Placuit ad ostentationem virium superatis Pyrenæi saltibus in Vascones penetrare. Tolosam vsque peruentum, urbem ea tempestate amicam (sic puto:) vnde honestissima legatio ad Pontificem missa, obtestatum vt re diligentius perpensa mitteret, qui coram in re præfenti do iure imperii disceptarent. Eius legationis princeps Rodericus Comes erat, alius à Cido, & Aluarus Fannius Minaia. iis agentibus facile ab æquissimo Pontifice est impetratum, vt Rupertus Sanctæ Sabinæ Cardinalis cum amplissimis mandatis, præterea

terea Imperatoris legati, eius controuersæ componendæ causâ venirent in Hispaniam
 Tolosæ ubi legati constitunt, Ferdinando Rege interea in patriam reuerso, agitata cau-
 sa, atque pro libertate Hispaniæ pronunciatum est: decretumque Germanis nullum de-
 inceps ius in Hispaniæ Reges fore. Quod ab eo initio susceptum, confirmatumque populi
 deinde moribus, consensu cæterarum gentium, & publica iureconsultorum sententia, &
 iudicio est comprobatum. tantum plerunque præsidii rebus communibus, in vnus viri
 virtute & prudentia situm est. Romani præterea Pontifices Hispaniam sibi vectigalem
 reddere cogitarunt: vt argumento sunt litteræ Gregorii septimi ad Reges, Comites, cæ-
 terosque Principes Hispaniæ, id confirmantis antiquis temporibus obseruatū, priusquam
 10 a Mauris Hispania esset euersa. Verum iis conatibus nihil esse profectū, ac vero pari ani-
 morum constantia itum obuiam, rerum euentus declarat, retenta semper a nostris immu-
 nitate. Roderici genus ad Lainum Caluum referebatur Castellæ Iudicem, vt est superius
 indicatum. Ex eo enim & vxore Eluira Nunnia Bella Ferdinandus natus est. ex Ferdi-
 nando Nunnus. hic ex vxore Egilona genuit Lainum Nunnium, cuius filius fuit Didac-
 us Lainus, nepos ex eo & Therasia Nunnia Rodericus cognomemo Cidus. Ex Roderi-
 co & Semena vxore Didacus Rodericus natus est: qui patre superstite in prælio à Mauris
 fuit interfectus. præterea filiarum duarum, Eluira, & Sol, de quibus deinceps in historia sermo re-
 curret. Aliquot deinceps Episcoporum concilia sunt coacta. Primum Compostellæ an-
 no millesimo quinquagesimo sexto. Actionum præses Cresconius Compostellanus, qui
 20 se Apostolicæ sedis Episcopum dicit. Affuere Suarius Dumienfis, & Vistrarius electus Lu-
 centis Metropolitanus. Præterea presbyteri, diaconi, clerici, Abbates. In eo concilio
 multa sunt constituta præclare, tum illud: Vt Episcopi & presbyteri quotidie diuina ho-
 stia sacrificarent. Canonici cilicium penes se haberent, quod induerent ieiunii tempore,
 & quoties diuino numini litanis placando datur opera. Iacæ in ditioe Ramiri Regis al-
 ter Episcoporum conuentus habitus salutis anno millesimo sexagesimo Sanctii Aragonii,
 1060 Paterni Casaraugustani, Arnulfi Rotensis, Guillelmi Vrgelitani, Heraclii Bigerronum,
 Stephani Olorenfis, Gometii Calagurritani, Ioannis Lectorenfis, Austindo Auxitano
 Archiepiscopo actionum Præside. Sacrorum ritus, qui temporum iniuria deprauati e-
 rant, restituti. Sacerdotum mores nouis institutis exculsi: iisque mandatum ne alio mo-
 30 re quam Romano precarentur. Episcopi sedes Iacæ constituta quæ olim Oscæ fuerat: ea
 lege, vt captæ de Mauris Oscæ honor pristinus redderetur, Iacæ etiam vrbe illi contribu-
 ta, quod consequentibus annis est factum. Biennio post in D. Ioannis Rupensis, Ramiro
 Rege præsentente, concilium Episcoporum fuit ad septimum Kalend. Iulii, Sanctii Arago-
 nii, Sanctii Pompelonensis, Garfiæ Naiarenfis, Arnulfi Ripacurtiensis, Iuliani Castellens-
 sis, Pontii Ouetensis, atque aliorum Episcoporum magno numero. In eo concilio à San-
 ctio maiore superioribus annis factum decretū, vt Aragonii Episcopi ex eius cœnobii mo-
 nachis legerentur, communi Patrum consensu sancitum est. Per hæc tempora (nam de
 anno scriptores variant, nec certi quid constitui potest) Hugo à Pont. Rom. in Hispaniam
 Legatus Barcinone in Episcoporum & procerū conuentu Raymundi Barcinonensis Co-
 40 mitis voluntate, Gothicas leges, quibus ante utebantur Catalauni abrogauit, nouasq; san-
 xit, vnde iura populis ad nostram ætatem dantur. Hunc esse Hugonem illum Cardina-
 lem puto cognomento Candidum, qui anno huius seculi sexagesimo quarto ad Principes
 Hispaniæ est Roma legatus, cum duo summum pontificatum gererēt: & vterque legibus
 1064 crearum se diceret, Alexander & Honorius. Ab Alexandro, à quo Hugo missus erat, quo-
 niam meliori iure nitebatur, Hispani Reges steterunt. Is Legatus vt Gothica precandi ra-
 tio abrogaretur, quamuis magno conatu obtinere non potuit. Missi contra Mantuam in
 Gallia Cisalpina, vbi de schismate conuentus Episcoporum habiti sunt, Episcopi tres,
 Munio Calagurritanus, Eximius Aucensis, Fortunius Alauensis Gothicos libros quos
 socum detulere Pontifici & Patribus probarunt quasi orthodoxos, nullaque vitiosos
 50 parte.

Reliqua actiones Ferdinandi.

CAPVT VI.

PROXIMOS Reipublicæ motus & litem quæ cum imperio extitit, Mauri ad occasionem
 venientes rebellandi, excutiendique imperii iugum, quod illis imposuerat Ferdinadus
 superioribus annis: eodem tempore quasi ex composito correptis armis, in Carpetanis &
 Celtiberiâ à regia auctoritate deficere visi sunt. Erat Rex ætate grauis, bellis fessus, quæ per
 totâ vitam multa & graua gesserat. Erat præterea tatis sumptibus regium ætariū, exhaustum,
 vectigalium grauitate, vt fit, fessi prouinciales. Sanctia Regina virilis animi fœmina, religio-

nis propagandæ cupidissima, noui belli suscipiendi auctor extitit: auroque & argëto, quod in priuatos vsus cultumq; corporis comparat, Ferdinandum vltro iuuit. Ille his subsidiis subleuatus, contracto vndique numero exercitu, in hostium fines impetum fecit secundum Iberum flumen late populationes factæ. in Catalaunos & Valentia agrum cum ferro penetraffet, exercitum præda Maurica grauem reduxit. In Carpetanos pari exitu & felicitate bellum administratum. vtrouique victor cum victis leges dedisset, Regesq; vectigal, vt facere consueuerant, pendere in præsens, & in futurum polliceri compulisset, triumphantis in morem in patriam rediit. Ad Valentiam quidam Isidori, quem per totam vitam coluerat, & cuius per quietem formam videre sibi visus fuit, oraculo monitum esse tradunt diem obitus ipsi instare: proinde expiandæ animæ superos propitiandi; ad quos breui discessurus erat, diligentem curam gereret. Oraculi veritatem morbus qui continuo Regem inuasit, manifesto declarauit. Rex fide data, & captiuis receptis, prædaque omnia abacta quam ceperant, gentes eas in deditioem cum accepisset, castris inde motis, Legionem se deferri curauit, lectica scilicet militari, quam pro se quisque milites, ac viri primarii subire certabant. tantus erat cunctorum ordinum amor. Eius seculi anno sexagesimo quinto, nono Kalend. Ianuar. die sabbathi in urbem peruenit: vbi de more sacra corpora sanctorum veneratus, & felicem vitæ exitum precatus, lacrymis toto ore manantibus & corpore ad terrâ prostrato: tamen ægritudo ingrauescere videbatur, ipsa nocte qua Christi Dei inter homines nati memoria recurrit, nocturnis precibus interfuit. sequenti luce re diuina procurata, corporis & sanguinis Domini perceptione expiatus est. die altero, ad D. Isidori delatus magnis vocibus, vt omnes exaudirent, ad Deum conuersus coram Isidori sepulchro: Tua est, inquit, potentia, tuum est regnum Domine: tu es super omnes Reges: tuo imperio omnia sunt subiecta: quod te largiente accepi regnum tibi restituo. tuam tantum clementiam imploro, vt animam meam in æterna luce iubeas collocari. Hæc dixit: positisque diademate, & insignibus regis, trabeaque detracta, quibus exornatus venerat, ab Episcopis qui magno numero aderant, pœnitentiæ & sacrae vnditionis remediis ex ritu Christiano procuratus, indutus cilicio, conspersus cinere, die tertio, qui Ioannis Euangelistæ memoria sacer est, hora sexta extremum spiritum edidit. Iuxta patrem suum in eodem templo tumulatus est. Exequiæ funeris verissimis totius populi lacrymis celebriores fuerunt, quam pompa & apparatus principali: quæ tanto Principi deesse non potuit. Hæc ex Roderico Præsule, & Luca desumpsimus: haud ignari esse qui Cabezonii oppido prope Vallisoletum noto, extinctum fuisse Ferdinandum affirmant; ac ne de tempore quidem conueniunt. Nos quod veritati proximum visum est, id secuti sumus, neque ad arbitrium nostrum reuocamus de tantis rebus disceptare, statuereq;. Sane Ferdinandus dum vixit, insigni pietate fuit, quo merito Legionem anniuersariis sacris eius memoria celebratur: & in cælitum numero locum habet. Præcipua liberalitate & munificentia pleraque tota ditione templa, aut denuo excitauit, aut muneribus auxit, Legionem præsertim D. Isidori, & D. Mariæ de Regula, monasteria. In Vaccæis. S. Facundi cenobium, in quo præsertim cum ætatis inclinatione, quo tempore in pietatis studia diligentius incubuit, multus interesse solitus erat: vsque eo vt cum sacerdotibus diuinas laudes publice caneret, atque in communi triclinio cibum cum monachis sumeret paratum scilicet frugalemque. Accidit vt vas vitreum ab Abbate acceptum, inter Regis manus esset lapsum, quod ille aureum continuo restituit, vt Rodericus Præsul est auctor. additque Legionem in templo maximo ob angustiam rei familiaris templi ministros nudis pedibus incedere: (tam rude seculum, tanta rerum necessariorum inopia inter Hispanos erat) id Rex cum vidisset, annuos redditus ad comparandos ministros calc eos designasse: mille aureos Cluniacensi monasterio annuos ex regis vectigalibus pendi mandasse. Regina Sanctia paripietate scemina à viri morte biennio decurso in contemplatione vitæ per virtutem actæ, & pietatis studiis, Legionem tertio decimo Decembris die extincta est, & prope viri sepulcrum posita.

Ramirus Aragonia Rex occisus.

C A P V T V I I .

EX Ferdinandi Regis testamento, regnum trifariam diuisum in trium filiorum eius in ditionemque concessit. Sanctius natus maximus Castellæ imperium, Pisorica atque Ibero terminabat: quidquid enim à Garfiæ Regis morte Vasconibus ablatum erat, ad veteres Castellæ fines subiunctum est. Legionis regnum Alfonso legatum: Capania, & Asturum pars, quæ ad Duam fluium pertineret, qui Ouetum præterfluit: præter hæc nonnullæ in Calæcia ciuitates.

civitates. Garfiaz natu minimo reliqua Calæcia data est, & Lusitaniæ pars illa, quæ in Christianorum potestatem domitis pulsisque barbaris erat redacta. omnes reges vocati. Vrracæ Zamora, Eluiræ Taurus cesserunt. Quæ vrbes Infantalicum dictæ sunt, voce ea tempestate vitata ad eam hæreditatis portionem, quæ minoribus Regum filiis vitæ sustentandæ causâ obueniebat, significandam. Haud quietæ res esse poterant, in tot imperia, Regesque distractæ: & Ferdinandi obitu, expectatione magnorum motuum & consiliorum suspensa erat Hispania. quod nonnulli proceres prouidentes prohibere conati sunt, grandæumque Regem à diuidendi regni sententia, menteque deducere, quo tempore in regni conuentibus de ea re suscepta deliberatio est. In his Arias Gonsalvus prisca moris vir, qui magnum sibi locum apud superiores Reges bellica fortitudine, rerum vsu, generis nobilitate, prudentiæ opinione, atque multis & magnis in rebus spectata fide comparauerat. Salutaria monita patrius amor, & potentior fortuna discussit. Sanctius eximia formæ dignitate erat, virium robore præstanti, belli quam pacis artibus instructior, vnde illi Fortis cognomen. Tractabili ingenio, & miti, nisi aliqua iniuria prouocaret, & specie bonarum artium amici falsi, & fallaces corrumperent. Is defuncto patre iniuriam sibi factam regni diuisione querebatur: quod ob ætatis prærogatiuam integrum debebatur, multis imminutum partibus debilitatum. Hæc arcano cum amicis, & palam præ se ferebat. Cæterum ne continuo in fraternam ditionem armis inuolaret, matris quandiu vixit auctoritas retinuit: præsertim cum mortuo viro, Legionense regnum, quoniam dotale erat, ad eius arbitrium reuocatum esset. Regnavit annis sex, mensibus octo, diebus quinque & viginti. & initio quidem initi principatus nouum illi bellum in Mauros primum natum est: deinde etiam in Aragonios: vt ferme bella ex bellis apta nexaque sunt, neque res commotæ semel in vno gradu resistunt. Ramirus Aragoniæ Rex felicibus armis imperii fines proferendo, barbarorum reliquias, quæ supererant, vniuersa ditione expulerat, & victoriarum cursu Almugdaditium Cæsaraugustanum, & Almudafarem Ilerdensem Reges, vestigales beneficiariosque reddiderat. Oscæ Regem aliquot præliis vicerat. Erant Carpetani finitimi Celtiberis, vtrisque Edetani, ad quos Cæsaraugusta pertinet. armis Ferdinandi ii domiti, pactique annum tributum, pacem a victore redemerant. nunc partim Regum mutatione confisi, partim Ramiri Regis armis, rebus nouis studere nunciati sunt.

30 Sanctius nouus Rex expedito consilio validas copias in eas gentes ducit. Nihil in nouis motibus celeritate salutaris. Itaque Carpetani priusquam se plane commouere possent, ad officium redierunt. cum Celtiberis maius negotium, maiorque belli moles exitit. Agrilongelateque vastati. oppidis & pagis illatæ clades. Cæsaraugusta princeps eo tractu vrbs circumfessa à nostris, & belli malis tandiu fatigata, donec deditionem facere compulsa est: ea lege, vt quoniam ab Aragonio fœdere discedendum erat, Sanctii armis à Mauris & Christianis, sicunde bellum ingrueret tuta esset. Eo fœdere haud dubium Aragoniæ arma mouebantur & Ramirum Regem Sanctius non obscure querebatur cum Rege Vasconum iurato hoste arma communicasse, in Castellæ fines irruptione facta. Celtiberos Castellæ beneficiarios suæ ditionis subiugasse. Gradus arcem, quam Mauri ad Eseræ fluminis ripam magnis operibus munierant, Ramirus obsidebat. Eam obsidionem vt ex fœdere dissiparet Sanctius accurrit. Improuiso eius aduentu Aragonii perculsi, & subita Maurorum irruptione à tergo & à fronte circumuenti alii fugere, alii arma capere: temporis momento magna pars vulnerati aut occisi sunt. Rex ipse dimicans in pugna occubuit.

40 annis circiter millesimum sexagesimum septimum: cum supra vnum & triginta annos imperasset. Corpus ad D. Ioannis Rupensis primorum Regum sepulcris nobile templum, sepultum est. tristissima victoria fuit, calamitosa nomini Christiano, Sanctio ipsi victori male ominata: cum à patris cæde rerum suarum cursum auspicatus esset. Extat Gregorii septimi, qui proximo tempore Romanum pontificatum adeptus est, præclarum de Ramiro Rege testimonium: quo primum Hispanorum Regum ait, Toletanæ superstitionis (sic Gothicam præcædi rationem vocat) per gentes fusæ, & quæ mentes hominum stulta persuasione imbuerat, repudiatis erroribus, maiestatem Romani moris, & cultus lucem in Hispaniæ terras inuexisse. Sedi Apostolicæ imprimis & maxime deditus fuit: prorsus vt regnum, seque, & liberos Romanis Pontificibus obnoxios, vestigalesque fore, lege in æternum lata voluerit & sanxerit. Sanctium è filiis natu maximum successorem habuit annos natum duos de viginti, pari pietate virum: cuius ætate annoque millesimo sexagesimo octauo, Perpiniæ in extrema Galliæ ora, haud procul Ruscinonis vetustæ vr-

50 bis vestigiis, Guinardi Ruscinonensis Comitum opera condita est, loco vbi gemina diuersoria Bernardi Perpiniæ erant: inde nouæ vrbi nomen. Sanctium Ramiri successorem memorant Gothicas leges abrogasse, Barcinonis exemplo scilicet:

fanxiffe Cæfareas, & secundum eas iura populis dari. Vxorem habuit Feliciam Ermen-
gaudo Vrgelitano Comite natam ex ea filios tres, Petrum Alfonsum, atque Ramirum de-
inceps Reges. stupro genitum Garfiam, qui alio tempore Iacceranus Episcopus est crea-
tus. Compostellanam ecclesiam ad hæc tempora Cresconius obtinuit, prisca moris inte-
gra probitatis opinione, præstanti vir ingenio. Defuncto successit Gudesteus ex eadem fa-
milia, Cresconii propinquus. Hunc ecclesiæ suæ oppida repetentem, anno altero ex quo
Pontifex renunciatus erat, in lecto nocturna vi oppressit, atque membratim discerpfit
Froila auunculus. Diram rabiem, tetramque dominandi cupiditatem. In huius locum
Didacus Pelagius cooptatus est. quo Pontifice in Hispania lex Toletana est, & lex Ro-
mana recepta: sic historiæ Compostellanæ auctor ait. Legem nos Toletanam, sacrorum
ritus interpretabamur, siue diuina hostia sacrificandum esset siue laudes diuinæ decantan-
dæ ex Gallia Toletum aduectos: inde in alias vrbes & oppida fusos, Gothicis antiquis,
vti competenti loco explicandum est. Legem Romanam cœlibatus necessitatem viris sa-
cratis impositam inuectamque in Germaniam, Galliam, Hispaniamque, Pontificum Ro-
manorum diligentia: quoniam ecclesiastica disciplina multum ab antiquo collapsa, ac
penitus labefacta erat.

Sanctius Castellæ Rex fratres inuadit. CAPVT VIII.

PATRUELES tres vno tempore in Hispania regnabant eodem omnes nomine, poten-
tia non pari, vitæ exitu haud dissimili. Sanctius Castellæ Rex recenti facinore conta-
minatus ferebatur in præceps: tametsi ditionis amplitudine, magnoque rei militaris vsu,
cæteris formidabilis erat. Sanctius Vasconum Rex angustis ditionis finibus imperabat.
iunctis tamen eius & Aragonii Regis viribus, ambo aduersus præualidum hostem alterna
opetuti erant, & paternas inimicitias communibus auspiciis persequerentur, non minori
conatu, quam gloria. Ad Vianam in Vasconibus, quo victor Rex Castellæ præoccupan-
di studio hostium conatus ferro penetravit, insigni prælio dimicatum est. victus Castellæ
Rex & magna suorum clade in patriam est repulsi. Duo Reges eodem victoriæ cursu in
Viruescanos & Riugiam irrumpentes, quæcunque Vasconum Regum ditione Ferdinã-
di armis erant ablata, pristino imperio restituerunt. Conuersis ad hunc modum nostro-
rum animis ad ciuile bellum, externa sine cura erant. ac præsertim Sanctius Castellæ
Rex ne acceptas superiori bello iniurias armis persequeretur, nouo bello impeditus est:
quod aduersus germanos fratres impium ac nefarium suscepit. imperii audis, præceps-
que ad explendam cupiditatem ferebatur, viribus & potentia ferox. fratrum imbecillitas
animos faciebat: neque satis concordēs animi ad propulsandum periculum cõmune com-
munibus armis. æqui atque honesti abiecta cura. tantum apud Sanctium Regem auari-
tia poterat, & vtilitatis studium. Igitur quam maximas potest copias armat, omni pater-
næ ditioni imperare parans. Alfonsus in quem primum irruere volebat, tametsi ad Garfi-
am fratrem, Regesq; patruales legatos miserat, vt aduersus communem hostem vires com-
municarent, omnium telis peti debere feræ instar crudelis & immanis; fretus tamen mul-
titudine militum, & temporis angustia interclusus, armis contendere parat. Vbi res ad
certamē venit, virib. impar & copiis, victus ex prælio profugit, ac deinde Legionē contē-
dit. Ad Plantacam oppidum pugnatum. deinde cum Alfonsus vires reparasset, ad Gol-
pelaram, vt Pelagius Ouerensis ait, (Rodericus Vulpeculariam vocat, oppidum ad Car-
rionis ripam situm) iterum acie dimicatum est. conuersa belli fortuna, victæ fusæque Ca-
stellæ copiæ. Ex re prospere gesta securitas nata victoribus. Rodericus cognomento Ci-
dus Regem Sanctium, vt par erat, his omnibus bellis securus, in re militari (vt superius
dictum est) virtute magnus, magnus disciplina, cum quod futurum erat animo prouidif-
set, militem ex fuga retractum, summo mane hostium castra iubet inuadere. Illi vino som-
noque sepulti, nihil minus quã de prælio cogitabāt. In repentino metu, vt sit, sibi quisq; pro
morib. cõsultat. pars fugere, pars arma capere omnes præcipere, nulli exequi quod faciendū
videbatur. Itaque breui victi oppressique ab hostibus. Alfonsus ipse in templo B. Virginis
quod militari præsidio munitum erat, in oppido Carrione, quo præsidii causa confuge-
rat, captus missusque Burgos, (anno millesimo septuagesimo primo dimicatum est) in e-
ius vrbis arce in custodiam est traditus. Inde concedente Rege Sanctio, in S. Facūdi cœ-
nobium, quod ad Cææ fluminis ripam situm est, ea lege migravit: vt vita principali abdi-
cata, & in sacerdotis cucullati morem detonsus, vitæ Christianæ institutis purioribus ex-
colendis per totam vitam vacaret. Vrraca soror impense Alfonsi rebus fauebat, propter
ingenii suauitatem, morumque modestiam. Petrus Anfurius Comes ab eius latere, rebus
quamuis

quàmuis profligatis nunquam discessit. Ii Sanctio primum eius consilii auctores extiterunt, melioris fortunæ occasionem non defore cogitantes: deinde Alfonso hortati sunt, ut veste monastica, quam temporari in seruiens inuitus susceperat posita, Toletum ad Almenonem Regem pro ea necessitudine, quæ illum inter & patrem fuerat, confugeret. Fecit ille quod monebatur: Toletumque ex fuga delatus, deductusque ad Regem Maurum, hanc summam orationis, cum inter se salutassent, habuisse fertur. Quam vellem, Rex Almenon, quando ita futurum erat, ut Rex paulo ante felix potensque, patria extorris, inops, & coopertus miseris externo præsidio indigerem, ad vosque confugerem supplex, meo aliquo merito tuam benevolentiam promeruisse. Verum neque ætas mea, neque discrepantes de religione opiniones id hætenus tulerunt: & magnanimis Principibus, qualem te esse fama vulgavit, beneficii faciendi idonea satis causæ esse solet iniuria oppressos subleuare. Ego ut in malis gaudeo, à te potius quam ab alio quoquam Rege, præsidium fuisse postulandum: quem eximia benignitate pollere perspectum habeo. Tu quoque lætare venisse tempus, quo Magni Ferdinandi proli benefacere possis. Quid etiam agerem, aut ad quem potissimum confugerem? præsidia omnia extincta sunt. regni opibus frater germanus, si fratrem nominare fas est hominem omnium, quos terra sustinet crudellissimum: sed Sanctius tamen frater per iniuriam spoliavit. Belli causæ dominandi ambitio fuit. in Garfia fratre parum opis erat. cum in eum irruere præiudicatum habeat. patruelis infens rebus nostris. Longinqua ergo fuga me tegere consilium fuit, atque ad tuam opem confugere. Neque peto ut præualidum hostem mea causæ irrites, tuisque viribus in regnum profugum restituere coneris. tamen hæc preces sæpe apud præclaros Reges locum habere solent: tantum exilio locum peto, rebus profligatis perfugium. In mœnore & luctu vitam, quæ tantum relicta est morte ipsa tristior apud te exigam vna spe lætam, quod brevi futurum mihi persuadeo, ut qui nunc sceleribus suis ferox est, rebus repente commutatis, excruciatu omnibus malis, impietatis susceptæ in fratres & necessarios pœnas reddat. Quod si contingat spei nostræ exitus par, si exorata numina aliquando opem tulerint: ingratum hominem beneficiique immemorem haudquaquam senties. Almenon gloriosum ducens tantum paulo ante Regem ad se supplicem venisse, eiusque aduentum rebus suis commodum futurum cogitans, lætus pauca respondit. Eius se calamitatem misericorditer ferendum tamen æquo animo casum, quem nulla sua culpa aliena inhumanitas attraxit. Varias esse humanarum rerum vices. proinde aduersam fortunam ferret in præsentibus: in futurum meliora speraret. Secum quandiu vellet viueret: atque ita viueret, ut præter regiam dignitatem & patriæ desiderium, quæ ad victum cultumque principalem forent necessaria, nihil defuturum certo sciret. filii eum loco habiturum esse. Domus prope regium palatium, ut habitaret, designata, quo ferme nunc loco Conceptionis nomine virginum collegium extat ad Carmelitarum monachorum templum, quod eo tempore in potestate Christianorum erat. vnde rei diuinæ procurandæ opportunitas, Regisque conueniendi, quandoque libitum esset. Fidem illius iurifurandi religione astringi placuit, Regisque & regni commoda conceptis verbis iurare. Erat Alfonso eximia formæ dignitate, modestus, prudens, à cupiditate omni remotus, insigni morum facilitate. Hæc in natura inerant; maiora ipse industria faciebat iisque virtutibus, quibus cum usus erat, facile studia conciliabat. Vrraca soror de fratris incolumitate sollicita, tres Ansurios fratres, Petrum, Gonsaluum, Ferdinandum Sanctii Regis permisso, quorum opera & consilio rebus omnibus vteretur, cum his multos alios, ut præsidio simul honori & solatio essent, Toletum amandauit. Hos omnes Rex Maurus stipendia militaria facere voluit, ut esset vnde vitam sustentarent. & quoniam eorum opera forti & fideli sicunde bellum ingrueret, ut cogitabat: quod aduersus finitimos Mauros libenter illi factitabant. Et cum à bellis otium erat, frequenti venatione vitam in exilio propagabant, loco idoneo villa exædificata, ubi venatores erant: quæ deinde in oppidum excreuit, cui nunc Brioca nomen est. Alfonso ipse Toleti multus apud Regem esse, & frequenti usu barbari animum indies magis promereri. Accidit die quadam, ut remittendi animi causâ ad vicinum vrbi viridarium, quod Tagus amnis interfuit, eiusque aquis colonibus in sublime elatis irrigatum, prouentu maximo præcipua amœnitate est, Regem prodeuntem prosequeretur. Alfonso somnus inuasit. Rex & procères sub vicina arbore confidentes Toletum loci natura munitissimam esse disputabant: prorsus ut nulla arte, nullis viribus expugnari posset. Tunc quidam ex astantibus maiori prudentiâ vit: Vnam, inquit, esse rationem vrbi capiendæ video, si quidem toto septennio cõtinua clade hostis fruges & fructus terræ corrumpat, obsessam haud dubium ciuitatem hanc

annonæ difficultate rediget in potestatem. Id Alfonso non plane dormiens, audissimis auribus accepit, memoriæque commendauit. Nam quod vulgo sine locuplete teste auctoreque fertur, Regem Maurum periculo admonitum, vt experimento disceret, dormiret Alfonso, an somnum simularet, liquatum plumbum in manum coniecisse, indeque perforatæ manus illi cognomen factum, ad nutricum cunas ablegamus: & ab eximia potius liberalitate id cognomen partum arbitramur. Contigit præterea alio tempore Alfonso Regi assidentis capillos erigi, Rege barbaro semel, iterum, & tertio manu componere conato, quoniam denuo erigebantur: coniectores Mauri malum omen continere prædicabāt, regnumque illi portendi, ac de medio tollendum quamprimum iudicabant: suadebantque ostenti vim & significationem negliendam non esse. Barbarus & sua natura ad humanitatem propensus, & Alfonso beneuolentia conciliatus, induci non potuit vt fidem datam & iura hospitii violaret. instaurari tantum iusiurandum voluit, & Alfonso animum fidemque noua religione obstringi. Dum hæc Toleti gerebantur, Sanctius frater post victoriam ferox, ditionem Alfonso occupauit. vrbes aliæ vi, aliæ voluntate imperio eius adiunctæ. Legio vrbs aduenienti quidem portas clausit: deinde obsidione compulsa deditionem facere in victoris potestatem venit. Omnes qui sub Alfonso imperio fuerant, metus inuaserat, & victori omnia prona erant. Calæcia mox bello petita, vbi frater alter Regnum obtinebat in factiones scissum obnoxium periculo: prouinciam enim vectigalibus exhauserat, quæ indies maiora imponebantur. Verna nimium gratus, Regis potens publica & priuata consilia gubernabat, maiori auctoritate quam grauitas illius ætatis, & imperii prudentia postulabat. Ea res multorum illi inuidiam conciliabat: & est non magni Principis argumentum magnos habere aulicos: solentque Reges recte factorum ad se gratiam trahere: eorum quos intimos habent, inuidia & periculo peccare. Itaque proceres rei indignitate permoti, libertum in Regis oculis trucidarunt. Quo facinore, quoniam ad multos pertinebat, contaminati animis, simul se muniendi ad omnes casus studio, in Regem arma ceperunt. In ea regni alienatione Garsias veritus, vt præualidi hostis viribus par esse posset, cum trecentis tantum militibus, qui se sequi voluerunt, ad finitimos Mauros, qui Lusitanæ partem obtinebant, profugit. Suadet omnibus precibus, vt vires conferant: Regis inopis, exulis, atque eiectionis, causam aduersus fratris iniuriam tueantur. Superesse in prouincia ciuium studia integra, opportuno tempore eruptura. Debere eos humanitatis respectu moueri, atque fraternæ ambitionis odio, quem vniuersæ paternæ ditionis potitum, propediem hostem insensissimum experturi essent: nisi priusquam imperium confirmaretur, nascenti malo opportune occurrerent. Se vna vindicta contentum fore, atque recepti regni finibus. belli præmia, quæ ipsorum opinione suaque prædicatione maiora futura erant, illis omnia cessura. Ad hæc Mauri moueri se quidem eius calamitate dixerunt: vt periculum communicarent adduci non posse: ac multo minus, vt hominis eiectionis & exulis, qui sua seruare non potuisset, magnificis promissis confiderent. Hac spe deiectionis, ad priuatam suorum manum multis aliis adiunctis attractisque, qui noui imperii odio aut spe prædæ ex vtraque scilicet gente sequi priuato consilio voluerunt, in prouinciæ fines incurrit. Portugalliæ oppida & vrbes non pauca sub ditionem reuocatae sunt. Sanctius ad Scalabim urbem, cui à S. Irene nomen est, obuiam procedens, collatis signis magnaue hostium strage edita fratrem vitum cepit: atque ad Lunæ arcem, quæ in Calæcis sita est, missum, in custodiam tradi mandauit: vbi vitam omnem exegit in squalore & tenebris, homo ingenio ignauus, procaæ ore, minimeque tantis Reipublicæ fluctibus sustinendis par.

Sanctius ad Zamoram occisus.

C A P V T I X.

SANCTIVS patris consiliis voti compos, postquam omni paternæ ditione potiebatur, neque facinus per otium reputare, neque timere Deum sceleris vltorē, impietatis vindicem: neque inconstantiam rerum humanarum considerare, longæuam vitam sibi polliceri, cæteros mortales præ ingenii fastu contemnere. Quod vnum supererat, vtroque fratre in ordinem redacto, sorores etiam paternæ hæreditate spoliare aggressus est. Causabatur iniuria à patre regni vrbes in plures hæredes distractas esse. litem marite arbitro eatenus secundum se diiudicatam considerabat: sorores multo imbecilliores fratribus esse. Primum Zamoram urbem peti placuit magnis operibus munitam. Vrraca enim in cuius potestate erat, & Arias Gonsaluus, cuius auspiciis & consilio respublica bello paceque gubernabatur, prouisa tempestate, com metu, milite, & rebus omnibus ad sustinendam obsidionem opportunis urbem instruendam curarant. Ciuium eximia fides erat, magnaque virtute

virtute

virtute communem salutem tueri, atque aduersus Regis insolentis impetum propugnare parati erant, Circumfessa vrbs atq; omne genus machinis impugnata, in Regis potestatem haud dubium redacta esset: ni ex ciuium numero Vellidus quidam Ataulphus, sua sponse an re cum aliis communicata incertum, certus tamen Regis ex insidiis perimendi, vrbe egressus esset, atque in Regis gratiam insinuatus, quasi vrbs arcana proditurus, si pretium operæ fit, aditum se monstraturum promittens. vno eo comite ad speculandum locum, quo in vrbem erat penetrandum, circum vrbs mœnia deambulantem, incautumque, neq; cauendis insidiis intentum, venabulo quod manu gestabat transfixit. Immane facinus, scæda mors, sed vitæ tamen meritis & actionibus consentanea. Cædis auctor patrato facinore pedes in fugam concitat. sequuntur regii milites, Regis in suo sanguine volutantis gemitu & clamoribus excitati: atque inter eos longo proximus interuallo Rodericus cognomento Cidus, vindictæ studio ardens. ille se proxima porta in vrbem infert, patefacto à custodiis aditu. Ex eare coitionem & dolum regii suspicati, extrema omnia ciuibus comminabantur. Mortuo Rege, Legionenses & Calæci infaustam militiam auersati, cœloq; & hominibus inuisam, è castris alio dilapsi. Castellani, quos Regi fauere natura cogebat, pars Regis corpus ad Oniense monasterium mœsti detulerunt: vbi iusta funeris haud magno apparatu & celebritate facta. multo maxima militum pars ad Zamoram mansit, in vltionem paricidii intenta. Zamoræ ciuibus, quasi cædis conscii fuissent, proditoris crimen impositum. Didacus Ordonius ex Laræ familia, ante alios ætate, virium robore, & rebus gestis præstans, equo vectus, armisq; fulgens, ex loco vnde exaudiri posset, hominibus, auibus, iumentis, piscibus, herbis & arboribus, cladem, exitium, vastitatem minabatur: maria, terras, cœlum inani verborum sonitu complens. mussabant ciues inter metum præsentem, & verecundiam absentium fluctuantes. Maior periculi quam honesti cura erat. Arias Consalvus quamuis ingrauescente ætate bellicis muneribus inutilis esse videbatur, deo ri tamen tenax, contumeliæ impatiens, se & filios pro patriæ salute certamini offert. Erat in more positum, vt quicumque vrbi aut oppido proditoris crimen imponeret, paratus ex prouocatione dimicare singulari certamine cum quinque hominibus aduersus singulos sigillatim pugnaret. Tres Ariæ filii, Petrus, Didacus, & Rodericus ex ordine in campum pugnaturo processerunt. Incredibili Ordonii felicitate & virtute interempti omnes, Rodericus tantum, cum accepto lethali vulnere in vindictam præceps ferire conaretur aduersarium, aberrate ictu gladio habenas, quibus Ordonii equus regebatur, discidit. equus eo vulnere percitus, Ordonium frustra retinere conantem, è diffinito ad cerramen spatio, quod transilire Hispanorum more nefas habebatur, inuitum rapuit. In lite an causa decidisset eo casu, dati iudices in neutram partem pronunciantes, ipso silentio ciuibus fauere visi sunt. Sic certamen diremptum. quod cum primis nobile fuisse historiæ nostrates declarant: atq; vulgaria carmina, quibus peruetusto more Hispani clarorum hominum virtutes ad lyram in conuiujs decantare concentu non omnino rudi neq; insuauis soliti sunt.

Alfonso reuocatur in regnum.

C A P. X.

Hæc ad Zamoram gerebantur. Vrraca vero de rerum summa sollicita, veritaq; ne noui motus existerent, nuncium Toletum mittit, qui Alfonso fratri res gestas, infelicem Sanctii Regis casum denunciaret. Instruit secretis notis, quibus haud dubie intelligeret mandata sua esse. dat litteras insolentibus characterum formis descriptas: vt quid sibi vellet, si forte interceptæ essent, cognosci non posset. Illarum hæc summa erat. Nihil syncerum esse in rebus humanis. mixtum dolori gaudium nunciare. Sanctium Regem interemptum Ataulphi dolo. qui & si communis hostis, erat tamen germanus frater: eiusq; vicem dolere æquum esse, ac vero necessarium. Sanctii morte Zamoræ vrbs obsidionem breui dissipatum iri. tametsi certamen erat susceptum: cum Ordonius ciuibus conscis cædem proditorie patratam affirmaret. Quod caput, & diuos semper erat precata, ipsum ad regnum vocari. celeritate opus esse ad præoccupandos prouincialium animos, studia concilianda. Videret ne inutili cunctatione agendi tempora dubitando, consultandoque consumeret. Hæc litteris continebantur. Verum Vrracæ nuncios multi Maurorum exploratores, qui inter Christianos erant, fama denique ipsa sua celeritate occupauit. Petrus Anfurius rerum mutationem propediem futuram expectans, quotidie Toletum ad tertium lapidem progressus ex viatoribus res omnes sciscitari solitus erat: nouique nuncii comprimendi studio, in itinere vnum & alterum exploratorem, qui gesta nunciarant, occulte ferro peremerat. Tandem Vrracæ nuncium nactus, & de re tota diligenter edoctus, Toletum redit. Dabat consilium vt clam Mauro Rege in patriam profugeret. magnos casus

intercedere posse. neque barbaris fidem inesse, vt rationibus suis potiore honestatem haberent. Alfonso animo anceps, & quid consilii captaret dubitans, tutiora tandem consilia & honesta periculosis potiora fore iudicans, Regem Almenonem adiit: rem omnem vti nunciata erat, exponit, regni hæreditatem ad quod vocabatur cernendi peti facultatem. Eo inscio, à quo tantis beneficiis deuinctus esset, discedere in patriam inhumanum & inurbanum fore iudicasse: quod à suis moribus procul abesset. Salutare id consilium Alfonso fuit. Rex enim Mauros re prodita, omnes Alfonso aditus obseruabat, itinera obsederat, & diligenti custodia munierat, ne se posset commouere. Itaq; Alfonso comitate fideque victus, vehementer se lætatum ait, cum ex aliorum prædicatione cognouit Sanctii morte, ipsum ad regnum vocari. & tunc gaudere amplius sublatam occasionem superiora officia, quæ fuerant ipsius meritis, suaq; voluntate minora, aliquo maleficio mutandi, si se inuito in patriam discedere cogitasset. Quod felix, faustum, auspiciatumq; esset, quamprimum iret: fraterna regna capefferet: in ita tantum amicitia memor nouo iureiurando fidem obstringeret, sibi & Hislemo filio maiori perpetuo amicum futurum. Deum testem, atq; arbitrum conuentorum fore, ne datam vltro citroq; fidem, eosdem amicos inimicisque habituros, fallerent. Igitur rebus omnibus compositis discedentem Alfonso pecunia iuuat, & aliquanto spacio honoris causa profecutus, continentia atq; fidei singulari exemplo in Rege barbaro abs se liberum dimittit. Hæc veriora arbitror, quam quæ Lucas ait: deluso barbaro per dispositos equos aufugisse in patriam. Zamoram primum itum, vbi Vrraca erat, quam matris loco semper habuit. Cum ea consilio communicato, de eius aduentu missis in omnes partes nunciis, eximia prouincialium voluntate, propensiq; studiis, quæ superiori tempore excitarat, in Legionis regnum receptus est. Garsias frater temporum mutatione euaserat. regnumq; pristinum armis recuperare cogitabat. legati ad eum de pace sunt viri primarii. Erat homo ingenio minime malo. itaq; nihil periculi subesse ratus, atq; à fratre sperans omnia facile imperaturum: nulla fide accepta ad eum venit. capto libertas ad vitæ finem erepta. crudele exemplum publicæ tranquillitatis respectus excusauit, cultusq; & victus principalis. ita vt præter regnum nihil desideraret, si erepta libertatis vlla esset idonea satis compensatio. Castellæ proceres interea Burgis conuentus agitant, decreuerantq; Alfonso quidem ad regnum euocandum videri: recipiendum tamen non esse priusquam se inscio Sanctii mortem patratam esse iureiurando confirmaret. Cum in eam urbem ventum esset, cæteris dubitantibus, ne facti memoria fraudi aliquando esset apud nouum Regem, cuius gratiam promereri commodius rebus suis fore cuncti iudicabant: Rodericus cognomento Cidus, qua in cæteris vti solebat animi magnitudine, Alfonso conceptis verbis in D. Agathæ iurare compulit. Diræ imprecationes in eius caput aditæ, si fratris cædes ipsius consilio perpetrata esset. Cæremonia peracta, magno omnium qui aderant plausu & acclamatione, Castellæ Rex renūciatus est: haud obscure Roderico infensus, vt rerum euentus deinde declarauit. Praui homines, qui principum offensas acriter speculantur, & alienam felicitatem ægris oculis aspiciūt, eius animum amplius exacerbabant. Erat Alfonso natus minimum triginta septem annos, cum in regnum reuocatus est. bello strenuus fuit, vnde Fortis cognomen tulit, pacis artibus instructus, ingenio facili & modesto. Has virtutes natura insitas res aduersæ, quibus exercitus erat, multum auxerant. liberalitas profusa fuit profus, vt regni opes exhaustisse videretur. Salutis anno millesimo septuagesimo tertio Sanctius occisus est, & Alfonso rediit in patriam. Quo anno Romæ quidem Hildebrandus ad summum pontificatum euectus, Gregorii VII. nomen suscepit: singulari vir animi magnitudine atq; cōstantia, qui pro ecclesiæ libertate cum Henrico Imperatore, eo nomine tertio, inimicitias suscipere grauissimas, & exercere non dubitauit per totam vitam. In Hispania autem Dominicus Exiliensis præcipua vir sanctitate, tertio decimo Kalend. Ianuarii, sexta feria defunctus est. Memoria eius anniuersariis sacris in Hispania celebratur. In Riuogia Cannis oppido natus ex opilione ad S. Æmiliani Cucullati monachus effectus, atq; consequenti tempore eius monasterii Abbas, quod monachorum iura constanter tueretur, à Rege Vasconum Garsia, superioribus annis in exilium missus fuit: vnde illi (sic suspicor) Exiliensis nomen. Monasterium Exiliense, quod priscis temporibus S. Sebastiani nomine dicatum erat, Ferdinandi Regis ope suaq; diligentia instaurauit: vnde alio tempore in Dominici Exiliensis nomen vetus appellatio mutata: non ipsi tantum monasterio, sed etiam coniuncto municipio, quod locis confragosis ad vallem Tablatellum, quadragesimo ab vrbe Burgis lapide situm est, ipsa militari via, qua itur Gormatium. Hæc propter antiquitatis notitiam, loci nobilitatem, prætermittere consilium non fuit. Nunc ad Regum res gestas, & historię ordinem redeo.

Alfonsi Regis initia. CAP. XI.

ALFONSI initia turbulenta fuere, læti progressus. Anno quidem altero ex quo regnum
 recepit, salutis millesimo septuagesimo quarto, Reges Mauri Cordubensis & Tole- 1074.
 tanus armis de finibus decertabant. Alfonsus officii memor, conflato numerofo exercitu
 in Carpetanos mouit. ueritus initio Almenon, ne is belli apparatus ad se opprimendum
 pertinere: deinde quod res erat intelligit auxilio uenisse. collata ab utraque parte vires.
 Cordubenses fines incurfionibus uastati, corruptæ fruges, deformatus ager, pagi, villæ, op-
 pida incensa. prædæ hominum, pecorum, armentorum actæ. Iusto prælio pugnatum non
 10 est, Rege Cordubensi uniuersi certaminis aleam subire detrectante. Exercitus uictoria læ-
 tus, spoliis grauis, in patriam reductus. Quo tempore Agnete prima Alfonsi vxore defun-
 cta, alteram Constantiam nomine ex Gallia, ubi nata erat, aduectam duxit. Ex hoc coniu-
 gio Vrraca Alfonso nata est, regni deinde atque fortunarum hæres, ut competenti loco de-
 clarabitur. Constantiæ hortatu (sic arbitror) missa abs Rege Romam legatio enixe Ponti-
 ficem postulante, uti rei ecclesiasticæ, in quam uitio temporum, hominum culpa depraua-
 ti mores incubuerant, constituendæ nouisque institutis componendæ causa, Legatus in
 Hispaniam cum amplissimis mandatis & potestate mitteretur. Missus à Gregorio septimo
 Pontifice Maximo Ricardus Massiliensis Abbas, anno huius seculi septuagesimo sexto 1076.
 Burgis in Citeriore Hispania concilium Episcoporum agitauit. In quo regiæ uoluntati mo-
 20 rem gerens, in omni regno eius Romanum ministerium confirmauit. Sic Pelagius Oue-
 tensis loquitur (ut ego interpretor) leges ecclesiæ ueteres in mores reuocata. ac præsertim
 quod in Germania non absque motu factitatum erat, vxores sacerdotibus detractæ: quas
 prisca moris oblitæ, & uoluptatum illecebris superati, plerique habere consueuerant. Quæ
 res sanctissimo Pontifici inuidiam peperit, usque eo ut conuitiis & contumeliis probrosis-
 que carminibus passim eius nomen proscinderent. Adeo graue est assueta relinquere, &
 ueteres mores noua censura mutare. Præterea Aragoniæ exemplo, precandi ritus ex Ro-
 mano more sanciti. prisca Gotthorum instituta rebus diuinis procurandis, propitiando
 numine antiquata. Mauri Reges Cordubensis atque Hispalensis, cum uictigal quod su-
 periori tempore pacti erant, pendere recusarent, Rodericus Cidus ad eos legatus est ea de
 30 causa. Granatenses eo tempore & Hispalenses armis de finibus certabant. Regis Grana-
 tensis stipendia nonnulli milites Christiani faciebant. Cidus pacificatoris persona assum-
 pta, dissidentes in pace ponere conatus primum est: deinde aduersus Granatensem Re-
 gem, quoniam ad nullam pacis conditionem adduci poterat, pro Hispalensi in acie stetit.
 Insigni prælio uicti Granatenses ad ea cõsilia recurrere compulsi sunt, quæ per impruden-
 tiam ante repudiarant. Roderico arbitro pax inter Reges facta. milites præda diuites, atque
 uictigali Cordubæ & Hispali, pro qua re uenerat representato, in patriam reduxit. Bella-
 toris ex his rebus nouum cognomen adeptus, egregia militum & totius prouinciæ uolun-
 tate, uirtutes eius admirantium, ipsum nouis honorum titulis, quoniam re non poterant,
 exornantium. Proceres Castellæ atque Legionis ex iisdem rebus inuidiæ flammis ureban-
 40 tur: prorsus ut nouis criminibus apud Regem petatum peruertere constituerent. Propè
 spem res erat à superiori tempore Regis animo alienato. Ex ea spe inuidis ardor animorum
 crescebat. Accidit Regem in Bætica nouo bello implicari aduersus eos Mauros, qui tri-
 buta pendere denuo recusabant. Maurorum alia manus è Celtiberia, ubi late ea tempesta-
 te dominabantur, per Medinæ Celinæ fines in Castellam irrupit. Gormatii agros omni
 maleficii genere uastabat. Cidus quem importuna vis morbi tenuerat in patria (fortassis
 etiam morbi simulatione procerum inuidiam declinare studebat) tumultuario delectu
 habito, Maurorum atrocina prohibuit: ipsos regni finibus magna celeritate dimouit. Ad
 hæc studio prouectus in Maurorum fines Toletum usque excursiones fecit. Ingens ex iis
 50 locis præda abacta. agri & oppida deformatæ. supra septem utriusque sexus millia in serui-
 tute abducta. Inuidis & male cogitãtibus proceribus, qui Regis auribus Roderici felici-
 tati insidiabantur, ex ea re criminãdi noua materia suppeditata. Violatæ fidei Mauro Regi
 criminibus petunt. uideret ne dissimulando impotenti homini atque ambizioso habenas
 laxaret. supplicio cogendum, æquo cum cæteris iure uiuere: neque se præ cæteris fastu &
 arrogantia animi eximium putare. Auctore Rege, ac decreto principum punitur exilio:
 mandatumque, ut intra nonum diem uniuersæ regiæ ditionis finibus exiret. Tempori ille
 cedendum arbitratus, apud Abbatem S. Petri Cardeniæ, cuius monasterii per totam ui-
 tam religionem præcipue coluit, vxorem & filios reliquit, certus aduersus Christiani no-
 minis hostes maiori impetu bellum gerere. Erant Mauri per id tempus uitiorum licen-
 tia eneruati. uoluptatum illecebris uirtus & gloria, cum qua uenerant in Hispaniam, extin-

cta erat. Itaque cum priuata Rodericus militum manu, quos in armis exercitatissimos habebat, multi præterea amici & necessarii nomina dabant, tanta erat cupiditas eo Duce aduersus Mauros bellandi, in Carpetanos primum irruit: & aduersi scenarii fluminis ductum secutus, in Celtiberos penetrauit, Alhamamque peruenit, qua parte Salo fluuius Idubedæ montes penetrans Celtiberiæ maiorem partem irrigat. In eo tractu Alcocerium arceam natura loci munitissimam, sitamq; in prærupto monte expugnat. duos Duces Mauros cum iusto exercitu à Rege Valentia missos aduersus eius conatus insigni prælio superat. Ex ea arce agros populatur: omni iniuria belli Mauros finitimos vexat. Ex prædiuiti præda equi triginta, totidem Maurici gladii ex ephippiis pendentes ad Alfonso Regem dono missi, pari numero captiui equos regere iussi, eximia magnitudine corporum, decore habitu, vestes auro purpuraq; distinctæ. Muneris magnitudini quanta maxima à legatis potuit verborum gratia adiuncta. quos Rex quidem hilari vultu suscepit, & cum verborum honore: populus Cidi laudes ad cælum prædicatione ferre: patriæ liberatorem, Maurorum terrorem, reipublicæ patronum vocare. Vnum esse, qui beneficiis maleficia vinceret, & benignitate cum offensa certaret. veteres heroes quos emulari videbatur: rerum gestarum gloria, magnitudine animi exequare. Exilii decretum supplicium, propter Mauros scilicet mutari non placuit: concessum tamen prouincialibus vt impune qui vellent, Cido militarent. in quo reipublicæ tranquillitati bene consultum est. pleriq; enim in armis educati, rebus Bæticæ ab Alfonso compositis, otium quo sibi marcescere videbantur, ægris animis ferebant. Hæc quamuis plures per annos gesta, narratione iuncta sunt, ne diuisa memoriam perturbarent. Nunc retro reuocanda oratio est: & quid præterea rerum in Hispania gestum sit anno salutis millesimo septuagesimo sexto, alio ex principio explicandum.

Sanctius Rex Vasconum à fratre occiditur.

C A P. XII.

SANCTIO Vasconum Regi frater erat Raymundus, homo leuis, inconstanti, turbidoque ingenio: cui discordiæ, rixæ, seditiones cordi erant. rerum nouarum cupiditas: honesti sanctique nulla cura præ studio assequendi quod animo destinasset. vastus in consiliis & immodicus, regnandique ambitione exæstuans. Rex quietis cupidior quam belli, pietatis studiis deditus: quod veteres schedæ indicant, agros eum villas, prædia magno numero cœnobiis monachorum donasse. Ex iis rebus calumniandi materia, vicina vitiorum nomina virtutibus affingendo: quæ magna peruersio est. religionis studium, animi angustiam: morum tranquillitatem, ignauiam interpretabatur & metum. Aderant studia perditorum hominum, quicumq; decoctores, æreque alieno exhausti, inopesque erant, modo nequam homines & audaces cognosceret, eos in familiaritatem libenter admittebat. his vt cuiusq; studium ex ætate flagrabat, liberaliter pecuniam, vestes, arma, equos largiebatur: neque sumptui neque modestiæ parcens, dum illos sibi obstrictos obnoxiosque redderet. Rex ex vxore Placentia Ramirum filium in spem regni genuerat: addunt alii Garfiæ nomine secundum, tertiumque nulla appellatione designata: quos defuncto patre ad Alfonso Castellæ Regem confugisse pro certo ponunt. li ætate minores erant. Rex annis grauis. Ray- mundo regnandi spes nulla nisi in scelere in malo obstinata voluntas. factionis ergo viribus, quas potest arces & oppida præfidi occupat. & quoniam ad sanitatem reuocari non poterat, Rege auctore decreto senatus reipublicæ hostis esse iudicatur: qui aliena inuaserat, sua perderet, regniq; finibus excederet. Ex eo tempore vtetq; in alterius perniciem armari. Raymundus insidiis parandis quam Sanctius cauendis intentior, ad Rotam municipium patranda facinoris opportunitatem nactus, fratrem proditorie obruncat. Cædis auctorem Rodericus Præsul ne nominatim proderet, gentis vnde ipsi genus, patriæque amori tribuendum putauit: aut mea me potius fallit coniectura. Cæsi fratris filius Ramirus ad Cidum profugit. Ramiri fratres ad Alfonso Castellæ Regem. infirma puerorū ætas erat, vires imbecillæ ad sustinendos tyranni impetus: qui prouinciæ studia teneret, regnumq; armis inuassisset. Proceres rei indignitate permoti, communicato consilio inter se, Sanctium defuncti Regis patruelem Aragoniæ Regem, ad regnum Vasconum euocant. Affluit ille continuo, & maiorem prouinciæ partem breui occupauit. Viruescani, Riuogia, ac nominatim Anagarum, & Calagurris, præterea Cantabria vniuersa Alfonso Regis Castellæ armis cessit. meliori is quam Sanctius iure nitens, cum Ferdinandus, pater ex iusta vxore, Sanctii pater Ramirus vulgo conceptus fuisset, de reliqua prouincia Aragonio Regi litteram intendit. ne armis dimicandum esset, cōuenit vt Vasconum regnum Alfonso vectigale esset, Antiquis monumentis Sanctium & Petrum filium, pactum tributū appendisse proditum, testatumq; inuenimus. Raymundus inter vtriusq; Regis arma & studia destitutus

Cæsar-

Cæsar Augustam aufugit. Homo impurus, superis, hominibusq; inuisus, scelerum conscientia exagitabatur, neq; suis neq; alienis fidebat. à Rege tamen Mauro prædia domosq; accepit, vnde inopem & calamitosam vitam sustentaret. neptis eius Marchesia nomine Aznarii Lupi viri nobilis vxor, ea prædia Alfonso Aragonii Regis eo nomine primi tempore, eius vrbs templo maximo, quod D. Mariæ nomine sacrum est, legasse fertur.

Almenon Tolet. Rex, & Raymundus Barc. Comes obeunt. C A P. XIII.

10 PROXIMVS annus ex quo hæc gesta sunt, qui abortu Christi millesimus septuagesimus 1077. septimus erat, duorum Principum funere, quam vlla realia insignior fuit, Almenonis Toletani Regis, & Raymundi Comitis Barcinonensis cognomento Senis. Almenonis filius natu maximus Hissemus nomine, anno integro, ex quanto tempore paternum regnum obtinuit, Alfonso Regis amicitiam patris exemplo & præceptis institutus per sancte coluit. Hissemi frater & successor Hyaia Aladirbilis, moribus patri & fratri dissimilis & toto vitæ genere neq; bello strenuus noque pacis artibus instructus, in iustis & popinis vitam exigere solitus, atque illustrium sceminarum pudicitiam attentare, grauissimum tum Maurorum Christianorum, qui in ditione supererant, odium & inuidiam incurrit. Videbatur enim cum pudicitia non pudorem tantum, sed etiam humanitatem exuisse, crudelis in omnes & ferox. Alfonso Castellæ Rex sacramenti religione, quo se obstrinxerat Almenoni & Hissemo solutus, vtriusq; gentis litteris atq; quotidiano propemodum suorum conuitio sollicitabatur, vt urbem principem ac totius ferme ditionis Mauricæ propugnaculum, impia & crudeli tyrannide eriperet: temporis opportunitatem negligendam non esse dicentium, quam superi offerrent ex Regis imbellis ignauia: in quo neq; vigor animi esset, neque rei militaris disciplina. præterea in tanta ciuium alienatione, Christianorum viribus haud parem fore prædicabant. Hæc initia eius expeditionis, qua Toletum capta est, atque prima fundamenta ponebantur. Raymundi defuncti corpus Barcinone in templo maximo, quod sua impensa ab imo totum extruendum curarat. tumulo contentum est. iusta funeris magnifice facta. Ditio vt ipse moriens testamento mandauit, bifariam diuisa est. pars Berengario data, pars Raymundo, cui Stupæ caput cognomentum fuisse diximus procero corpore, eximia formæ dignitate. Moribus formæ consentaneis prouincialium studia, sed & patris benevolentiam sibi conciliarat: prorsus vt fratri qui maior natus erat, principatu prælarus Barcinonem prouinciæ caput obtinuerit. Ea res illi malo fuit, exitiumque attulit fraterna ex inuidia, vti mox dicemus. Almodiam (sic non nemo vocat) Roberti Guiscardi Nortmanni, quæ gens hac tempestate magnam virtutis opinionem excitat, & ad extremam Italiam ac Siciliam late dominabatur, filiam vxorem habuit, insigni pietate sceminam. cuius sumptibus gemina cœnobita constituta sunt: alterum in Mariæ valle in agro Cabrez: Danielis nomine alterum prope Gerundam. In quo, viro defuncto vitæ principalis illecebris abdicatis, virilis concubitus expers, vitam sanctissime exegit. vtrunque D. Benedicti regula & institutis temperauit. Ex eo coniugio Raymundus Arnaldus natus est, qui patri in principatu successit. Hoc sane tempore Armengaudus Vrgelitanus Comes, Maurorum in ditione reliquias armis: Guilelmus Iordanus Ceretanæ Comes Arianam sectam in Ceretanis renascetem, decretis suppliciis, atq; malis omnibus exagitabat. Multa oppida scẽundum Sicoris annis ripam Mauris ablata: ac nominatim vrbs Balagueris sub Christianorum imperium missa est.

Nortmanni veniunt in Italiam. C A P. XIII.

50 NORTMANNORVM nomen Hispaniæ olim & Galliæ cladibus nobile, per hæc tempora nobilius est redditum: cum in Italiam virtutis & imperii gloriam propagarant, magnam eius partem armis peruagati, ac noui tandem in ea regni conditores, quod ad nostram ætatem inter varias Principum familias sæpe alternauit. Huius gentis originem (quoniam cum rebus Hispaniæ res Nortmannorum confusæ non parum sæpe sunt) & occasionem aduentus eorum in Italiam hoc loco intelligi, aliquid lucis afferre posse cogitavi. Nortmannorum appellatione, vt vox indicat, vocabantur quicumque Daniam inter & Cimbricam Chersonesum oram Germanici maris & vicinas insulas incolebant: feri homines & barbari, cultu vitæ agresti, inhumanis moribus, rei nauticæ periti, & plurimum piraticæ dediti. Luithprandus proxime superioris ætatis scriptor, eosdem Nortmannos & Rhussos facit. nimirum eodem tempore, hi in Orientis, illi in Occidentis prouincias sese

torrentis instar infudere. In parte olim Gallia, Carolo Simplice Francorum Rege concedente, confederunt ea, cui antea Neustria nomen erat, deinde Nortmannia: ut superius dictum est. Rholo Dux fuit genti natura imperii audax: quiduis simulare & diffimulare affuetæ, eloquentiæ studiis & aucupio deditæ, laboris, inedia, æstus & frigoris patientia obduratæ. indumentorum elegantiam consecrabantur: alioqui impotenti effræniq; ingenio. Atque hæc virtutes & vitia Nortmannis inerant, postquam mitiori cælo & mansuetioribus Gallorum ingeniis feritas cum qua venerant mitigata est. Rholonis ex progenie Guilelmus cognomento Nothus, septimus Neustria Dux, ex Eduardi Regis Sancti testamento, ad veterem Nortmannia ditionem Angliæ regnum adiecit. is belli sacri, quod proxime susceptum est, tempore. classe in Angliam delatus Haroldo æmulo, prælio vnico victor vitam regnumque abstulit. Inde Gallos inter & Anglos bella diuturna & grauissima haud multo ante hæc tempora, ad quæ nostra perducta narratio est. Ex Gallia valida Nortmannorum manus in Italiam hac occasione venerat. Est in Nortmannia ciuitas, quæ Constantia Castra olim dicta est. in eius agro Altauilla municipium: quod Tancredus nobili genere Princeps, & multarum imaginum obtinebat, numerosa prole felix, ex geminis nuptiis duodecim filiorum pater nihilominus Ex priori coniuge Guilelmus cognomento Ferreabrachia, Drogo, Wifredus, Gaufredus & Serlo nati. posterior Fransendis nomine septem filios peperit, Robertum, Guiscardum, Malgerium, Guilelmum, Alueredum, Humbertum, Tancredum, & natu inter fratres minimum Rogerium: qui gloria rerum gestarum & ditionis amplitudine, atque diuturnitate cæteros facile superauit. Mater filios & priuignos pari amore prosequi videbatur. hoc illis mutui amoris conciliandi, depellendæq; inuidiæ incitamentum fuit. pater ciuilibus & bellicis artibus instituendos curauit. Manu prompti erant boni consilio. temeritatem ratio comprimebat, metum depellebat audacia. Ditionis paternæ angustia exclusi, veritque ne hæreditate diuidenda, rixæ & contentiones extarent, alio migrandi consilium capiunt. Italia in plures principatus diuisa, intestinis motibus æstuabat. Siciliam & vicinas inferi maris insulas Mauri obtinebant. virtutis ostendendæ occasio ex vtraque re opportuna. Maiores natu fratres cum militari manu primum petiuerunt Italiam. & cum in Gallia Togata virtutis specimen præbuisent, atque in Hetruria: inde in Campaniam itum: vbi Capuanus & Salernitanus Principes armis de finibus certabant. Capuano primum adhæserunt, deinde liberalioris militiæ spe Salernitano. Victoria parta belloque sedato inuitati à Maniaco, qui magnæ Græciæ & Apuliæ parti pro Græcis Præfectus erat, in Siciliam aduersus Mauros transmiserunt. breui operæ pretium factum. multæ in ea insula vrbes ad Christianorum ditionem restitutæ sunt. victi acie, fugatiq; barbari. Mox inter Græcos & Nortmannos suspiciones & simultates natæ. superati Græci fugatique. fratres bello victores in Sicilia atque Italia eius principatus fundamenta posuerunt, quæ breui in iustum imperium excreuerunt. Nam fratres natu minores, duobus tantum ex suo numero relictis in patria, ii ex omni numero qui fuerint clam est, sed relictis tamen in Gallia, rebus quæ in Italia gerebantur cognitæ, cum supplemento militari ex Gallia præsto fuerunt. Partum in Italia imperium diuisum inter fratres: cæteris defunctis tandem in Roberto Guiscardo constitit, atq; Rogerio. Robertus Apuliæ atq; Calabriæ Dux fuit. Rogerius Siciliæ Comes, Mauris & Græcis, eius & fratris armis ereptæ. Robertus ex duabus vxoribus Alberada gentili, & Sigelgaita Salernitani Principis filia, Boamundum & Rogerium filios reliquit, filiam Almodiam: si vera sunt quæ auctores Catalauni tradunt, Raymundo eam Barcinonensi Comiti nupsisse, uti antea dictum est. Ex Rogerio Siciliæ Comite, Rogerius is natus est, qui paterni imperii nomen regia appellatione mutauit. & cognatis omnibus qua defunctis qua oppressis in ordinemque reductis, Nortmannorum ditionem vniuersam in Sicilia atque Italia occupauit felicibus armis: Africam atque Græciam vestigales effecit. Hæc ferme ex Gaufrede monacho, qui res à Nortmannis gestas in Italia, ipsiusmet Rogerii Comitis hortatu proprio commentario explicuit. Verum Italia missa in Hispaniam recurramus.

Bellum in Toletanum Regem decernitur. C A P. XV.

NORTMANNORVM arma in Italia mouebantur. In Hispania Toletanorum ciuium frequentibus litteris & nunciis nostrorum animi ad nouum bellum capeendum sollicitabantur. Hyaiam Regem neque mora temporis sanari, neque periculi magnitudine à turpitudine reuocari: impunitate confirmari audaciam, crudelitatem augeri: præter spiritum, quem ægre inter tot ærumnas ducebant, & spem vltionis, qua vitam calamitosa susten-

sustenabant, miseris ciuibus relictum nihil esse. Nisi quid in Christianis præsidii sit, Maurorum auxilium euocare certum esse quamcumque seruitutis conditionem, depellendæ eius tyrannidis studio, libenter fore suscepturos. Esse quidem omnem seruitutem miseram: seruire autem amenti, impudico, impuro. nunquam in discrimine quidem sobrio, grauissimum atque intolerandum Alfonso Regis animus ancipiti cura suspensus in diuersas partes, hinc honesti specie, inde commodi quod ostendebatur, spe maximi trahebatur. In procerum concilio de re tanta disceptari saluberrimum fore visum est. non vna omnibus sententia fuit. Plerique quibus audaciæ plus inerat, bellum continuo sumendum iudicabant. priuatis id singulorum rationibus commodum fore, vniuersæ Christianæ reipublicæ honorificum & salutare. Expugnata vrbis prædam ad milites redituram Maurorum imperium euertendi, quæ sese offerebat occasio, firmissimo eo propugnaculo totius Mauricæ ditionis capto, negligendam non esse. bellumq; quod opinione facilius fore pollicebantur, esset quamuis periculosum & graue, libentissimis animis sumendum esse: in cuius euentu rei Mauricæ summa vertebatur. Proceres alii bellum detestabantur, & ex amicitia quæ Alfonso erat cum Regibus Toletanis religiones captabant. Consilio honesti species prætendebatur. Ex eo numero quidam exactæ prudentiæ opinione. Quo, inquit, iure, ô Rex, quo ore ciuitatem eam armatus inuades, quæ te domo profugum, egenum, sine late familiari vagantem accepit hospitio: omnibus officiis coluit, vnde tibi ad regnum quod obtines, factus est gradus? Quæ pietas eius filio bellum indicere, si ille quamuis nequissimus, quæ te cum in potestate esses, suis opibus adiutum, patriæ, & loco vnde excideras, reddidit? Nimirum vt filium benigne accepit, habuitque, vt eius posteros fratrum loco esse tibi putares. Neque enim minor voluntatis & officii coniunctio, quam naturæ necessitudo esse debet. Suadere Principi quod decet, multi laboris est: assentatio sine periculo peragitur. vt quisq; est animo ignauus, (absit inuidia) ita procax ore: bella, victorias, vrbium euersiones loquitur. ignauissimi cuiusque consilio bellum suscipi potest, strenuissimi labore & periculo administratur. Quanta sit eius vrbis firmitas, quantis operibus sit munita, nemo ignorat. At inuitamur à ciuibus. Quasi multitudini fidendum sit leuissimæ & inconstanti, atque eo vela conuertere solitæ, vnde se aliquis fauoris & melioris spei flatus ostenderit. At tyrannidem euertere pulchrum est. Honestæ scilicet species, minimeque fallax, ni simul humanitatis & grati animi leges euertentur. At Hælemi morte iurisiurandi religio non soluitur. Verum, sed superos vtriusque voluntatis & perpetuæ benevolentia, quam patetis, testes fallere non possumus: eosdem ne vitiores sentiamus, prouidendum est. Hæc non eo pertinent, vt laborem & periculum defugiamus. ô Rex. Idem animus nobis est, qui fuit semper, promptus & alacer. inermes quoque, nudi & exsangues, si stat sententia pugnandi ad bellum sequemur: sed in consilio dando accipiendoque nobis liberæ voces, tibi propitiæ aures esse debuerunt. Commotus ea oratione Regis animus videbatur: atque eo magis quod ex ore multorum & prudentiorum mitti videbatur, vicit tandem pugnandi studium, vrbisque nobilissimæ obtinendæ commoditas. atque in eam sententiam hanc summam orationis habuit. Non ignoro, viri nobiles, multa esse, quæ animos ab huius bellicogitatione abducant: plura per hosce dies de industria à quibusdam ad terrendum esse iactata. Sed neque improuisa vobis esse debet mendacii vanitas. Ignauia metusque omnia in maius auget. De religione non dicam, ac ne de ingrati quidem animi nota, quæ nobis opponitur. Hyaicæ sceleribus procurandis satis vtrunque credimus expiari. patre iudice & arbitro, qui penas grauissimas daret, an equum est vt paternæ amicitia respectu liber euadat? Vrbis fortissimæ difficultas obicitur: sed virtuti vestræ omnia peruia erunt. sic magnam Hispaniæ partem, nostra & Sancti fratris auspiciâ secuti, armis subiugastis, barbaros sæpe acie vicistis. munitissimas vrbes & arces vestra virtute captæ sunt. Omnia virtuti peruia, quæ ignavis terribilia sunt. Hostium multitudo opponitur. nunc scilicet primum inconditam sustinebitis turbam, quæ ipsa se sua multitudine impedit: imbelles sunt, quibus bellum inferre paramus, & longa armorum defuetudine eneruati. Iam Tolecto capta quominus longissima spacia emensi ad Hispaniæ finem, atque laborum metam perueniamus, nihil obstat. Nomini Christiano, regnoque nostro, & vobis ipsis, labore non maximo gloriam immortalem parabitis. Cauendum ne cunctando metuendoque agendi tempus elabatur: & quod euenit in tardis consiliis, optima deinceps videantur, quorum tempus effugerit. Regis oratione cunctorum qui aderant animi inflammati sunt: propensaque omnium voluntate bellum in Mauros decernitur. arma, equi, tela, com meatus comparantur, pecuniaque in stipendium militare. magni tota prouincia delectus habentur. veterani milites, vt in quoque erat virtutis plurimum, magnis propositis præmiis nominatim euocantur. Hæc omnia eo maiori festinatione administrantur, quod vno tempore nunciatum

erat, Pacis Augustæ Regem Maurum à ciuium Toletanorum parte euocatum, cum validis copiis ad eam urbem capiendam aduentare, propediemque affore. vtriusque Regis copiæ Toletum eodem tempore peruenere. Verum Alfonso inuictas copias atque tot bellis exercitatas sub signis trahebat. Maurus numero & viribus inferior in patriam reiectus abiit. Christiani milites, tamen si urbis potiundæ spe depulsi, quoniam Rex Maurus bello nunciato, se & urbem ad omnes casus egregie munierat, Regis Alfonso iussu agros incendunt, 1079. corrumpunt segetes, direptiones faciunt. atque hæc anno millesimo septuagesimo nono inchoata. idem secundo, tertio & quarto anno factitatum: neque consequentibus annis cessatum est. Canales & Ulmus oppida vrbi vicina præfidiis occupata firmataque sunt. inde excursiones continenter factæ. His iniuriis calamitosi ciues re frumentaria anguste utebantur, com meatus omne genus inopia laborabant. Toletani importata plurimum annona vitam tolerant. circum urbem solum sterile, nudum, saxum, deforme, rebus omnibus indigens. cælo terraque aquarum penuria, quod longissime abest à mari, & tota regio præ reliqua Hispania sublimis est: nisi qua parte planiciem Tagus amnis interfuit latiore prouentu, longioreque, quam latam spaciis. Vno tempore Cidi arma in Celtiberia prosperum cursum tenebant: Maurorum oppida, & arces eius virtute, & diligentia carpebantur. ad Regis Alfonso gratiam plane restitutus non erat. id vnum ad felicitatis cumulum deesse videbatur. 1080. Commødum accidit, vt anno eius seculi octogesimo Maurorum intestina arma in Bætica mouerentur. Almosala regulus arcem Grados vi abstulit. ad Alfonso præsidium Adofirus ditioe spoliatus confugit, eius armis sperans arcem recipere, vlciisci iniurias. Occasionem rei bene gerendæ, haudquaquam Alfonso neglegendam iudicabat. præmissa militum manus. Ipse paulo post cum iusto exercitu in interiorem prouinciam penetravit. Variis Mauri artibus, & ludificationibus cum bellum duci videret, neque totius dimicationis copiam fieri, & Toleranæ expeditionis cura sollicitabat: bello Bætico Cidum tanti nominis Ducem præficiendum curauit. Ex Celtiberia euocatus continuo affuit. Venienti Rex complexum fert, facetus natura, & consuetudine edoctus simulare beneuolentiam blandis sermonibus. non modo exilii multam remisit, verum etiam eo expetente perpetua lege sancitum, ne ingenuæ conditionis viris, quoties solum exilio vertere cogerentur, ante diem trigesimum è regni finibus discedere necesse esset: cum antea moribus fixum esset, vt nonus modo dies parando exilio præscriberetur. Belli eius confecti laus penes Cidum stetit. arcem Grados vt expugnauit. Almosalam regulum redegit in potestatem: ad Regemque transmisit eius arbitrio plectendum. Anno 1081. proximo huius sæculi octogesimo primo Garfias Alfonso frater in vinculis obiit, dissectis vltro venis. Emitti custodia eatenus non placuerat: ne ingenii leuitate rem publicam conturbaret. Neque enim regnandi ambitione crediderim, Garfiam tandiu à fratre in carcere retentum fuisse. Conuenit liberio rem custodiam à morte Sanctii fuisse. auctor etiam quidam sub vitæ finem, propositam à fratre libertatis conditionem affirmat, siue vitæ tædio, siue quoniam ea calamitate diuinum numen propitiari volebat, constanter repudiasset: ac ne compedes quidem, quibus innexi pedes erant, eximi voluisse. mandasse præterea in testamento, vt cum ferreis compedibus sepeliretur: quod vt iussit factum est Legione in D. Isidori tumulo composito. funus magnifice factum vtraque sorore procurante, Episcopis, atque proceribus. Anno captiuitatis decimo, regni quintodecimo ex hac vita migravit. Quo tempore Cidus Bæticiæ rebus compositis, cum in Celtiberiam rediisset, Dianii regulum Alfagium, & Sanctium Aragoniæ Regem, qui Mauris auxilio venerat, collatis signis deuicit. Noua ea victoria auctus, in Castellam ad Alfonso inuitatus rediit. Nauatæ operæ, & tantorum laborum præmium Viruesca, Valeránica, Arceionia fuere, insigni Regis liberalitate perpetuo iure donata. Rursus Alfagius, qui Consaburonem vsque vindictæ studio inflammatus processerat, viribus & potentia formidabilis, abs Rege qui vastando Toletano agro operam dabat, Maurus acie victus, in arcem euasit. in prælio & in fuga barbari magno numero prostrati sunt. Victoris animum inopinatus casus perculit, multumque de victoriæ lætitia minuit. Didacus Viuar Cidi filius, qui paternæ virtutis æmulatione ad parem gloriâ niti videbatur, Regemque ad bellum profectus erat, in acie importuna cæde periit. Defuncti sepulchrum in D. Petri Cardeniæ ad nostram ætatem monstratur, extatque. Neque constitere gemina clade compressi Alfagii conatus. denuo reparatis viribus in fines Christianorum populabundus inuasit: atque in Mediæ Campestris conspectum venit. Eo loco Aluarus Fannius Minaia Cidi propinquus obuiam progressus, cum barbaris acie dimicans victor euasit. 1082. Atque hæc salutis anno millesimo octogesimo secundo gesta sunt. Quo anno Raymundus Barcinonensis Comes cum Gerundam contenderet, ad oppidum Percham, Ostarlitum inter & Gerundam, Berengarii fratris insidiis circum-

circumuentus perii. Sepultus est Gerundæ in æde maxima. Successit Arnaldus Raymundi filius, ætate quidem infans, neque integrum annum natus: diuturnitate tamen imperii, ditionis amplitudine, & rerum gestarum gloria, cuius maiorum Principum par. Parrii-
da dolorem initio & luctum ex casu fratris simulare: mox re prodita, persona detracta, à
prouincialibus odium est redditum. procerum armis non modo fraterno principatu, ad
quem occulte nitebatur, sed etiam suamet ditione spoliatus. exul & vagus, & linguæ vitio
mutus repente effectus, vitam calamitosam exegit Hierosolymis, vbi defunctus est post
aliquot annos. Vrgeliæ & Besaluni Principum progenies à stirpe defecit: iique principa-
tus ad Arnaldi Barcinonensis Comitis ditionem subiuncti. Accessit in parte Gallia Nar-
bonensis, Prouincia Phocæensis dotis nomine cum vxore Alfonsa (Dulcem alii vocant)
Gilberti certe Prouinciæ Comitis filia. Ex eo coniugio Raymundus & Berengarius nati
sunt. tres filia viris principibus olim in Gallia iunctæ. Earum vni Berengariæ nomen fuit.
duarum nomina intercidere. Cum Alfonso Tolosate bellum fuit varium ancepsque: de-
inde pax ea lege sancita est, vt ipsi & posteri, quæ ipsi alternæ adoptionis iure inter se succede-
rent, familia altera sublata extinctaq;. Verum hæc consequentibus annis acciderunt. nunc
ad iter institutum sese conuertat oratio.

Toletum capitur. C A P. XVI.

FREQUENTIBVS nostrorū incursionibus Toletani ciues fatigati Christianorum, qui in
ea vrbe habitabant, animi ad dulce libertatis nomen arrecti erant: & quamprimum se
Rex in vrbe conspectum cum iusto exercitu dedisset, se portas aperturos pollicebantur.
nostrorum vires exhaustæ erant: à belli cogitatione auersi animi. multæ difficultates op-
ponebantur, magni labores, pericula grauiæ. hæc omnia Regis constantia peruicit. Ergo
supremo conatu bellum reparat: non ante in patriam redire certus, quam nobilissimam
vrbem degisset in potestatem. Is erat vrbe situs, ea locorum asperitas & natura, vt si ne-
gotium confici, vrbemque obsidere vellet, diducendi in plures manus milites, & pluræ ca-
stra metanda essent. multo maiores, quam antea fecerat, copiæ conscribendæ erant. Quam-
tum felicitatis rebus afferant finitimorum Regum & Principum opes, inter se id quod per-
raro accidit, consentientes, huius expeditionis apparatus intellectum est. primi Castellani,
Legiones, Cantabri, Calæci, Astures, Lusitani magno numero nomina dant. affuit San-
ctus Aragoniæ & Vasconum Rex, nauandæ operæ studio incensus. ex Italia Germaniaq;
auxilia venerunt. belli quod susceptum erat, fama toto orbe volitabat. Francorum quoniam
Hispaniæ finitimi erant maior numerus fuit, præcipua homines alacritate ad suscipienda
bella, corporum patientia non eadem. Ea gens quoniam hoc & consequentibus bellis
rem Christianam multum iuuit, & qui in Hispania remanere voluerunt, magnis præmiis
affecti inuitatiq; abs Regibus sunt, vectigalium immunitate donata ipsis & posteris: ex ea
re factum arbitror, vt immunitatis atque ingenitæ conditionis homines, vulgari Hispanorum
lingua Francos vocemus. cuius rei veteres tabulæ & diplomata Toletanis per hæc tempo-
ra concessa indicio sunt. Conflatus ex tot gentibus exercitus numero & viribus præstans
ductore Rege Toletum mouit. hilares animi victoriæ certa spes. Rex Maurus de hostium
apparatu certior factus, excitatusque periculi magnitudine, nihil de sua comparatione o-
mittebat. milite & comætu instructus erat. præsidio quod in ciuium caritate & benivo-
lencia est firmissimum, septus non erat: neq; id barbarus ignorabat. Loci tamen natura, fa-
cile se defensurum cogitabat: quod vrbs propè ex omnibus partibus altissimis rupibus, quas
medias Tagus amnis penetrat, circumdata vnum habet & perangustum aditum ad Septen-
trionem, arduum ascensu & duplici muro munitum. Septenis castris abs Rege vrbs circun-
data est. ingrediendi egrediendiq; facultas sublata ciuibus. Cum maxima copiarum parte
Rex in planicie, quæ ad radices montis pertinet, in quo ciuitas est posita, locauit castra.
Obstinatis vtriusque pars animis erat. pro vrbe mœnibus leuibus præliis dimicatum vario
euentu, successu haud memorabili. Hispano par in pedestri pugna Maurus non erat, velo-
citate æquali, virium robore præstanti: equestri prælio aliquanto melior erat, more gen-
tis sequi solitus, deinde cedere. Turres à nostris, plutei, vineæ, aliaque subruendo mu-
roidonea machinamenta, magna diligentia comparata admirationi magis erant hostibus
talium rerum inexpertis, quam vsui: muri enim quamuis parte prostrata difficilis aditus
in vrbem erat, propter prærupta loca & propugnantium virtutem. Inter hæc vario euen-
tu obsidio ducebatur. Vno tempore utrosque belli tædium cepit: & quacunque ratione
ab armis discedere cogitabant. Nostros inopia rerum: quoniam ex longinquis locis
commeatus hominibus, iumentis pabulum petendum erat, & ex diuturno labore vulgati

per castra morbi, & anni tempus in æstatem vergentis mouebat. Quo tempore Cypriano Episcopo Legionensi dormienti visus est venire Diuus Isidorus, qui diceret, non placere obsidionem solui: intra quindecimum diem, urbem Christianorum futuram, eas sedes diuinum numen sibi in perpetuum delegisse. Somnio Episcopi inrer milites vulgato (nam continuo ille Regi renunciandum curauit) cum spe potiendæ vr̄bis animis ardor est additus. Obsessos maior premebat inopia iumenta equosque, profana fœdaque in cibum necessitas verterat. bellum trahi non posse intelligebant, fortunas in extremo fitas. Hostem obstinato animo vincendi, spem auxilii nullam. cateruatim Regem adeunt: atque inconditis clamoribus, de pace agi petunt. satis pœnarum diuturna obsidione datum neque corporibus labores, neque animo mœrorem pati diutius posse. Ad hæc Rex barbarus. *Nominè, inquit, pax dulcis est, re ipsa salutaris. prouidendum tamen, ne pacis specie seruitutem amplectamur. Pax est tranquilla libertas: seruitus, extremum malorum & maximum, non modo armis, sed morte ipsa procurandum. Animi est ista mollicies non virtus, paulisper inopiam ferre non posse. Qui se vltro morti & seruituti offerant plures inueniantur, quam qui famem & rerum necessariarum penuriam magno animo ferant. Si parum per sustentatis, vltro hostes discessuros, vobis polliceor. milites quotidie ex castris dilabi: neque minori angustia premi exploratum habeo. Aderunt præterea gentis auxilia: quæ de nostro periculo sollicita haudquaquam conquiescit. Regis oratione quoniam simulata videbatur, neque cum verbis vultus consentiebat, haudquaquam ciues conquieuerunt: videbanturque agmine facto continuo portas hosti patefacturi. Ergo de deditioe agi cœptum est. Missi de ea re in castra legati dato senatu, factaque dicendi potestate, conqueruntur primum, iniusto se bello ab Alfonso petitos. Beneficia quæ in ea vr̄be acceperat in memoriam reuocant. Intelligere se haud multo minorem in castris inopiam, quam in vr̄be esse: pacis tamen studio facturos fœdus, modo honestis conditionibus. Ac ne vectigal quidem, si modicum imponatur, pendere recusaturos. Ad hæc Rex negat pacis vllam conditionem nisi vr̄be dedita fore. legatis vltro citroque commeantibus dies aliquot consumpti sunt. inopiz malum crescebat in vr̄be. nostris augebatur animus, quoniam priores de pace essent appellati. Conuenit tandem, vt vr̄bs dederetur his conditionibus. Arx vr̄bis portæ, pontes, regium viridarium, quod vr̄bi coniunctum est. Alfonso Regi cedunt. Rex Mauris in vr̄bem Valentiam, aut quocunque gentium placebit abire permittitor. Eadem Mauris quicunque sequi eum velint: suaque vnicuique asportandi facultas esto. Qui in vr̄be permanere malint, ii domos & possessiones retineto: & ex ritu gentis, rei diuinæ procuradæ causa, templum totius vr̄bis nobilissimum & maximum. Maiora vectigalia, quam Mauris Regibus pendere consueuerant, imperandi fas non esto. Qui iura dicant, iuxta ipsorum leges, ex sua gente iudices dantor. Hoc fœdus ab vtrisque iurifurandi religione, & datis vtrinque obsidibus est confirmatum. Rex tantæ vr̄bis accessione lætus, triumphantis in morem in arcem inuectus est, inter faustas vtriusque gentis acclamationes, octauo Kalendas Iunii, qui dies Vr̄bani Pontificis & Martyris memoria facer est, salutis ant-*

1085. no millesimo octogesimo quinto. alii ex hoc annorum numero biennium detrahunt, veterum schedarum fidem secuti: ex quibus Alfonso eo ipso tempore se Toleti Regem in publicis tabulis nominasse satis constat. Omnino annis trecentis sexaginta nouem in Maurorum ditione fuerat: quo tempore ex antiqua vr̄bis elegantia & nitore plurimum erat detractum. Vici enormes erant, non tam locorum natura, quam quod barbari incuria ædificandi & inscitia maxima essent. Arx regia ex formaceis parietibus extructa, quibus nunc locis Petri Cardinalis impensa nosocomium est constructum. Templum maximum in vr̄be media, loco aliquantulum decliuu, rude & male materiatur quod ea tempestate Mahumetanæ superstitioni seruebat, & paulo post ex ritu Christiano extructum est. Vr̄bis captæ fama toto orbe breui peruagata, omnium piorum animos lætitia compleuit, tanta vr̄be detracta, quæ instar propugnaculi barbaris erat: multum virium decessisse reputantium, piisque reliqua pronâ fore sperantium. Toletum capta, Regeque Mauro optima fide Valentiam cum militari præsidio, vbi regnum deinde tenuit, amandato variaz militum manus in omnes partes diductæ, vicinum vr̄bi tractum facile in potestatem redegerunt. Vr̄bis casu perculsi erant Mauri. Multa oppida, & municipia sub ditionem adiuncta, Maqueda, Ascalona, Illescæ, Talauera, Caraca, Mora, Consaburo, Madritum, Valeránica, Butracum, Fita, Medina Celina, Caurium: pleraque verustate antiquissima, locorum propinquitate opportuna, splendore ædificiorum, & agri nobilitate honestissima. Interea Rex veritus, ne ciuitas tantis laboribus capta ciuium proditione, quos ex gente Maurica magno numero remansisse dictum est, amitteretur: in ea domicilium constituit, diuque moram traxit, non prius discedere certus, quam frequentia Christianorum ciuium, &

nouis operibus ad omnes casus munita esset. Magnis præmiis ex tota ditione inuitati multi mortales in ea vrbe fortunarum, & vitæ domicilium delegere. In hoc numero Petrus quidam fuisse traditur, natione Græcus, ex Palæologorum nobilissima familia, quæ Orensis quidem prouinciis quondam Imperatores dedit. Is cum in obsidione Toletana suam Regi operam & industriam probasset, ædes in ea vrbe & amplas possessiones, vnde vitam sustentaret, accepit. Ab hoc genti origo, cui à Toletano nomen est, cum primis nobilissimæ opibus atque clientelis præpotenti. Nam Petri filius Elianus Peresius fuit, nepos Petrus Elianus: pronepos Stephanus Elianus: cuius effigies equestris retro aram maximam templi Toletani in summa fornix abside monstratur. Stephani rursus filius Ioannes fuit, nepos Gonfaluus, cuius in D. Romani æde sepulchrum extat. Vicum Toleti regium, ex eo hoc nomen accepisse memorant: quod nobis incolis, concedentibus Mauris, Regis voluntate fuerit ad habitandum designatus. Nouæ præterea arcis, quo loco nunc cernitur, totius vrbis editissimo & munitissimo fundamenta abs Rege iacta sunt. Quæ omnia eo spectabant, ne Maurorum ciuium multitudo se aduersus Christianos commouere posset. Omnino ex hoc tempore Alfonso Rex Imperatoris sibi (iure an iniuria non disputo) sed nomen tamen desumpsit imperii. Felix rerum successus animos faciebat: & tot accessione regnorum beatus sibi esse videbatur. Tametsi vrbe captæ lætitiæ Vrracæ sororis obitus, quæ eodem tempore defuncta est, non parum imminuit: quam in matris loco semper habuerat, & à Ferdinando patre, Vrracæ res Alfonso enixe erant commendatæ. Supererat Eluira soror altera: quam Cabræ Comiti, quem inclementi dicto violarat, ne vindictæ studio suis & familiæ opibus motus in prouincia concitaret tempore minime idoneo, vxorem dedisse: auctor historiæ affirmat, quæ Alfonso Regis cognomento Sapientis nomine circumfertur.

Bernardus creatur Archiepiscopus Toletanus.

C A P. XVII.

Nihil tum quidem Regi longius erat, quam vrbe nobilissimam Hispaniæ columnam sanctissimæ olim religionis arcem, & Gothici sedem imperii, prisco splendori reddere, atque ornamentis omnibus amplificare. Deligendi noui Præfulis, quod in tanta rerum perturbatione, tantisque tenebris aliquot ætatibus intermissum erat, spes tentata haud pertinaciter initio: quoniam Mauri ciues nondum plane domiti, repugnabant. Biennii mora cum maior Christianorum frequentia in vrbe esset, & veterum ciuium quantum cuique credendum esset, quibus se committeret, & à quibus cauere deberet, Regi exploratum esset: rei perficiendæ causa quo maior esset auctoritas, Mauris tumultuandi opportunitas minor, ex vniuersa ditione conuentum habere constituit. Episcopi & proceres euocati ad quintumdecimum Kalend. Ianuarias affuerunt frequentes. In eo conuentu primum diuinæ benignitati gratiæ actæ, quod cœlesti potissimum ope tanta vrbs ad ius Christiani imperii reducta esset. pro se quisque, vt in quoque auctoritatis & eloquentiæ plurimum erat, beneficii magnitudinem verbis amplificabant. Deinde de creando Toletano Præfule deliberatio suscepta. Omnium communi suffragio delectus Bernardus, S. Facundi Abbas, qui sacris in ea vrbe præesset. suauissimi & optimi mores, præstantissimum ingenium, opinio doctrinæ, spectata magnis & multis in rebus integritas animi, prorsus vt illustre exemplum veteris sanctitatis referret, gentis voluntates homini externo & in Gallia nato conciliarunt. Garumna flumen Aagenum vrbe præterfluit in Aquitania. in eius vrbe territorio oppido cui à Salute nomen est, ex honesto genere natus erat Bernardus. pater Guilelmus, mater Neimiro. iuuenis militiam exercuit, ætate adulta in S. Aurantii Auscio siue Auxitano cœnobio in Sacerdotis cucullati morem detonsus est, excellenti colendæ pietatis studio incensus. Inde ad Hugonem Abbatem Cluniacensem eius accitu migravit. ab eo ad Alfonso Regem in Hispaniam ablegatus est S. Facundi cœnobium quod reliquis tota ditione monachorum collegiis Rex præficere cogitabat, seueriori disciplina astringere, & nouis institutis temperare cupiebat. In eam rem idoneum virum ex Gallia mitti abs Hugone postulauit. missus Bernardus eius tunc monasterii curam suscepit, & nunc ad amplissimum dignitatis & honoris gradum ascendit. atq; quo maior nouo Præfule esset auctoritas, Alfonso Rex intelligens, tantum homines honoris vulgo deferre solitos, quantum quique virium, & copiarum habeat, vanam sine viribus esse nomen dignitatis & magistratus: arces, oppida, municipia, (qui eius concilii postremus actus fuit) magno numero Toletanæ ecclesiæ donauit: Briocam, (quod oppidum exilii tempore Almenonis dono tenuerat) Rodillas, Canales, Cabanias, Couexam, Barcilesum, Alcoleam, Melgariū, Almonecirum,

Alpogrebam. sic Rodericus Præful scribit: Alfonſi Regis Sapientis hiſtoria Complutum addit & Talaueram falſo, vt prudentiores exiſtimant. horum oppidorum quædam nota ſunt, aliorum ne nomina quidem extant. Vetuſtas omnia obliuione obruit. nobis ex coniecturis diuinandi, neque otium neque voluntas erat. Omnino in vrbe, horti, molæ truſa- tiles, ædes priuatae magno numero, atque tabernæ, vnde annuum vectigal conſtaret, donata: ex reditibus atque prouentu ſacerdotes Toletani templi vitam ſuſtentarent. ii regii ex eo tempore beneficii memores, ſtatis diebus ex ritu Chriſtiano Alfonſi Regis manibus parentare ſoliti ſunt. His rebus conſtitutis, conuentus ſolutus eſt. Compoſito ciuitatis ſtatu, Regem alia reipublicæ curæ Legionem vocarunt. Regina Conſtantia, & Bernardus Præful Toleti relictæ. additum militare præſidium. Erant præterea noui incolæ pro multitudine Maurorum admodum pauci, pro conditione temporis ſatis multi. His omnibus præſidiis vrbe ad omnes caſus paratam, inſtructamque Rex non inepte cogitabat fore. prudenter excogitata, noui Præfulis temeritas dicam, an imprudentia? an vtrunque? certe nimia feſtinitio plane conturbauit. Erat Episcopi ſedes pro tempore in D. Mariæ collocata, æde Carmelitis nunc monachis attributa: vt fere conſentiens opinio eſt eorum, quibus iſta præſcrutari curæ eſt. Mauri templum in vrbe maximum obtinebant, atque in eo rebus diuinis ex ſuperſtitione eius gentis vacabant. Ignominioſum id nomini Chriſtiano, foedumque viſum eſt, in vrbe capta religionis hoſtes auguſtiori templo vti. quod occaſionis tarditas attuliſſet, Bernardi feſtinatione præcipitatum. Ergo conſilio cum Regina communicato, cum militum manu per noctem Maurorum templum occupare conſtituit. A fabricis, qui comitabantur conuulſæ ianux. publicæ operæ Mahumetanæ ſuperſtitionis ſordibus loco repurgato, altaria ex ritu Chriſtiano erigunt. In ſumma templi turre æs campanum conſtitutum, quo ad rem diuinam procurandam proxima luce Chriſtiani ſunt conuocati. Repentina re commoti barbarorum animi, atq; ex ſuæ religionis contumelia in furorem acti, vix retineri potuerunt, quin ad arma concurrerēt, & Marte arbitro iniurias vindicarēt. Calamitoſus iſ dies nomini Chriſtiano parabatur: ni paratum noſtris exitium, qui numero & viribus vincebantur, diuinum numen diſcuſſiſſet. Vna Mauros ſpes ſuſtentabat, quod Rege inſcio tantum facinus perpetratum eſſe erat perſuaſum. alii ſpe vindictæ, alii viuendi cupiditate retenti ſunt. Rex iniquiſſime tulit fidem publicam, iuriſiurandi religionem, regii nominis maieltatem, importuna Bernardi feſtinatione violatam, foedatamque. Conſiderabat præterea quanto in periculo res eſſent Mauris furentibus. & ne vrbi aliquid ſecus accideret, verebatur. varios eſſe & commutabiles rerum humanarū caſus diſputabat. Itaq; citato Toletum ſe proripit tanta feſtinatione, vt ex S. Facundi cœnobio, vbi rei geſtæ nuncium accepit, intra tertium diem Toletum peruenerit iracundia exæſtuans, furorē & minas in Reginam & Bernardum ſpirans. Nullæ preces ad aures admittebantur, nulla ope humana placabatur atrox ira. ſtabat ſententia vindicandę audacię inſigni aliquo ſupplicio. proceres Toletani, plebs, atque ſacratuſ ordo obuiam progreſſi in atrata veſte ſqualidi, perfuſiq; lachrymis cum infulis ac velamentis, veniam miſerabili gemitu poſtulant. nihil obſtinatus Regis animus mouetur. Graue malum rei Chriſtianæ parabatur, niſi Mauri proceres Regis animum ad miſericordiam flexiſſent. Etenim animorum impetu confidente, & dolore, quem ex iniuria cōceperant mitigato, ſi Rex grauius aliquid in Reginam & Bernardum decreuiſſet, fore prouidebāt, vt eius facti inuidia penes ipſorum gentem maneret, & præſentem lætitiã perpetuo Chriſtianorum odio luèrent: quod ipſorum rationibus exitiale fore prudenter iudicabant. Magno ergo numero ad pagum Maganum obuiam Regi procedunt. Stabant ancipiti animorum motu mœſti, fixis in terram oculis. hinc iniuriæ dolor vrebatur, inde exitii metus ſolicitabat. ad Regis aduenientis conſpectum in genua proeumbentes, ac lachrymis, quæ toto ore manabant, foedatos ac dicere conantes, Rex occupauit: cum diceret, eo facto non ipſorum patientiam læſam, ſed ipſiuſmet maieltatem violatam eſſe. ſuam eam iniuriam fuiſſe, ſe vindice vltionem expectarent. Exemplum ſeueritatis crudele editurum, quo Maurorum genti teſtatū fieret ſua voluntate haud quaquam iuriſiurandi religionem ſpretam fuiſſe: & poſteri intelligerent regiam fidem conſtantem fore, neq; importuna cuiuſquam audacia fore temerandam. Ad hæc illi magnis clamoribus veniam poſtulare, ſe quidem erratū quod neceſſitas attuliſſet, & vis quædam pene fatalis libentiſſimis animis condonare. Rex Maurorum poſtulado percuſus ſubſtitit. tum è Maurorum numero quidam præcipua auctoritate in hūc modum locutus fertur. Quantum dolorem ceperimus, inuidete Rex, cum templum ex foedere noſtrum, ſanctitatis opinione præcipuum, iniuria ereptū eſt, ex ſe quiuis æſtimare, poteſt: oratione explicare ſuperuacaneum fore ſum arbitratus. Neq; rã opere loci religione mouebamur, quam q̄ ab eo initio imminuendæ noſtræ libertatis, tuæ fidei violandæ haud obſcura fundamēta iacta

lacta esse videbamus. Quod in communem ædem factum est, quin in singulorum domos
 irumpant, atq; in fortunas nostras inuadant, quæ fides? quæ religio frænabit? cum nostra
 gente violanda diuinum numen promereri vestri homines persuasum habeant. Quod ne
 contingat tibi prouidendum est, atq; maioribus præfidiis nostræ gentis incolumitati con-
 sulendum. Alioqui Reginæ, & Archiepiscopo iniuriam libenter condonamus. Ipse nobis
 auctoribus & hortatoribus idem facies: ne quorum iniuriam vindicare pergis, ipsis exi-
 tium afferas. neq; enim religionis vestræ Antistitem, Reginam nobilissimam, posterius & co-
 gnati, te defuncto inultos cecidisse patientur. Itaque per eam dexteram, qua nobis fidem
 dedisti, oramus atq; obsecramus, vt iracundiam ex nostra ignominia conceptam deponas.
 10 maius nobis beneficium dare nullum potes. nisi impetramus in urbem haud quaquam re-
 dire, sed nouas & longinquas ad habitandum sedes quærere certum est. Tu vide ne dolori
 indulgendo, maius nobis malum parias, tibi luctum sempiternum concilies, nomini Chri-
 stiano dedecus atq; ignominiam singularem. Hæc dicente Mauro, reliqui nixi genibus, la-
 crymis toto ore manantibus, manus tendere, idem precari. Regis animus variis motibus,
 atq; contrariis agebatur, quod ex vultu dignoscere promptum erat, nunc læto, modo pal-
 lido. demum cum animi impetum ad rationem reuocasset, & Dei nutu consilia hominum
 moderantis, rem omnem euenisse cogitaret, Maurorum precibus flexus, pro ea voluntate
 gratias agit: eius diei memorem perpetuo se fore profiteretur. Urbem adit, Reginam veniæ
 spe hilarem lætus aspicit. cum Bernardo gratia reconciliata. dies ex atro in candidum re-
 20 pente versus erat. Omnia vrbs loca festa lætitia & faustis acclamationibus personabant.
 Annis sacris eius diei memoriam celebrari mandatū Ianuarii mensis die vigesima quar-
 ta, cui à Pace nomen est. Tametsi non id solum agitur eo die, sed etiam vestis de celo Ille-
 fonso allatæ memoria renouatur.

Gothica precandi ratio abrogatur. C A P. XVIII.

RICHARDVM Massiliensem Abbatem à Gregorio septimo Pontifice Maximo Lega-
 tum in Hispaniam concilium Burgis Episcoporum agitasse, atq; in eo Romanæ eccle-
 siæ leges, ritus & sacrorum cæremonias sancita fuisse paulo superius indicatum est. Multa
 insolenter facere videbatur, & concessa ad salutem potestate maxima & amplissima ad
 10 quæstum & tyrannidem abuti. respublica sursum deorsum agebatur. Romani Pontificis
 nomen & maiestas importunis Legati actionibus sugillabatur. Bernardum pro ea persona
 quam gerebat, eius rei cura sollicitabat: Legati tamen conatus validiores erant, auctoritas
 maior quæ vt obsisti posset. Erat præterea ea tempestate moribus Hispaniæ fixum, ex con-
 cilio postremi Constantinopolitani (sic arbitror) præscripta lege: vt Metropolitanus prius-
 quam inaugurarentur, electionem legibus iubentibus esse factam, neq; vitio creatos esse,
 Romano Pontifici probarent. priusquam id factum esset, sacrari aut aliquam respublicæ
 partem attingere nefas erat. pontificii assensus indicio laneum pallium, quod sacris pera-
 gendis insignè gestare soliti sunt, vt impetrarent, in more positum erat. Id institutum ab
 hoc initio susceptum, tempore procedente ad alios Episcopos, causas explicare non attinet,
 20 sed ad inferiores certe Præsules deriuatum est. Hoc effecit, vt nullius Episcopi rata electio
 sit, nisi Pontificis auctoritate firmata fuerit. Vtriusq; rei componendæ causa Bernardus Ro-
 mam cõtendere parat. Longinqua profectio erat, periculi laborisq; plena. Itaq; priusquam
 itineri se daret, Rege consentiente, templum quod Mauris ereptum erat, ex ritu Christia-
 no est factatum. Episcopi ea de caussa ad conuentum iusto numero euocati. Sacra cære-
 monia peracta est die Crispini & Crispiniani, octauo Kal. Nouemb. salutis anno millesimo
 octogesimo sexto. S. Mariæ, Apostolorum Petri & Pauli, Stephani, atq; S. Crucis nomini-
 bus templum dedicatum. In ara maxima multæ & magnæ sanctorum reliquiæ collocatæ.
 Rodericus Præsul id factum affirmat postquam Bernardus Romam rediit: nobis aliorum
 auctoritas potior fuit cum ratione temporum magis cõsentiens. Omnino Gregorio Pon-
 tifice atque, qui illi successit, Victore eo nomine tertio defunctis, Romam peruenit: quò
 30 tempore Urbanus secundus Romanam ecclesiam gubernandam susceperat, quarto Idus
 Martii, anno millesimo octogesimo octauo. Ab eo, pro quibus venerat, integra omnia im-
 petrata, Legatum Richardum reuocari, pallii vsus: præterea vt totius Hispaniæ & Galliæ
 Gothicæ Primas ipse esset. pro qua potestate cum in Hispaniã rediret, Tolosæ vicinorum
 Episcoporum conuentum habuit, facileq; homines minime malos ingenii dexteritate &
 Gallicæ linguæ commercio, qua ab infantia vsus erat, vt imperium agnoscerent adegit. ii-
 dem Tolerum cum inuitati essent, concilii celebrandi causa, sese venturos professi sunt.
 Cum primum Tolerum applicuit, priusquam Legatus se potestate abdicasset, communi
 consensu de Gothica precum ratione antiquanda actum: qua Hispani vulgo utebantur

ab antiquissimis temporibus, præterea ex Isidori, Illefonti & Iuliani, quos in cælitum numero habent coluntq; auctoritate. Tentatum id quidem aliquoties erat, neq; tamen successerat: quod vulgo homines, sed & primores gentis antiquis stari mallent: nihilq; tenacius inhærer, quam quod religionis specie defenditur. Hoc tempore tanta à Primare & Legato contentio adhibita est, vt cum Regina eorum conatibus enixe faueret, tandem peruicerint. Singulari certamine homines militares, & in armis nutriti rem tantam diiudicari voluerunt. Die dicta, duo milites ab vtraque parte delecti in arenam descenderunt. vicit qui antiquum Hispanorum morem & vetustissimam precandi rationem retinendam esse tabatur, Ioannes Ruizius ex familia Marancia, quæ ad Pisoricam fluum habitabat, & cuius posterius ad nostram ætatem eius certaminis memoria illustres manent. Verum aduersæ partis studia cum nihil eo casu remitterent, neq; victa vincerentur, visum est controuersiam ignis iudicio permittere: sic eius seculi mores erant rudes & agrestes, neque satis expectanti ad Christianæ pietatis regulam. rogo in platea accenso liber vterq; Romanus & Gothicus in ignem proiecti & Romanus quidem continuo ex igne profiliit. id populus victoriam interpretabatur: nam liber alter sub igne & flammis diu permanens, illæsus inuentus est. Rege arbitro, populo nihilominus persuasum, vtranq; precandi rationem superis placere: quando vterq; liber ex incendio euasisset incolumis. Quodam temperamento eam controuersiam componendam videri. in antiquis vrbs templis, quæ Mozarabum vulgo dicebantur, vetus precandi ratio retineretur. quod hoc etiam tempore, statis anni diebus, iis in templis factitari videmus. præterea in templo maximo sacellum extat, vbi ex Gotthica precandi ratione, Francisci Ximenii Cardinalis impensis: ne tantæ rei memoriam vetustas obrueret, sacerdotes constituti sacris dant operam. In reliquis templis, quæ denuo Toleti sacrata erant, constitutum vt ex Romano ritu rem diuinam procurarent, & diuinas laudes statis diei temporibus decantarent. Ex eo factio in prouerbium vulgare abiit inter Hispanos: Leges pro Regum arbitrio versari. Ea controuersia composita, Toledo splendor antiquus, & ciuium Christianorum frequentia reddita est. Nam Mauri ex ea vrbe passim alii alia de causa dilabebantur. in eorum locum noui substituebantur incolæ: quibus tributorum immunitas, multæ præterea prærogatiuæ concessæ sunt, vt huius temporis schedæ & publicæ litteræ indicio sunt, quæ in tabulariis Tolertanis seruantur. Neque eatenus Bernardi conatus substiterunt: sed Regem secutus in vltiorem Castellam, Legionem vrbem primaria nouum Episcoporum concilium habet, anno eius seculi nonagesimo primo, vt Lucas Tudensis est auctor. Affuit Raynerius ex Cluniacensi monacho Presbyter Cardinalis, ab Urbano Pontifice in Richardi Abbatis Massiliensis locum ad Regem Legatus. Vtroq; annitente, tum alia decreta promulgata disciplinæ ecclesiasticæ in mores reuocandæ causa, quæ iniuria temporum nimium laxata erat: tum illud constitutum: Gotthicis literarum characteribus, quas Vlfilas Gotthorum Episcopus, priusquam venirent in Hispaniam excogitarat & inuenerat primus, ne amplius vsus esset, in publicis tabulis, sed propriis Gallicos characteres substitui. Etenim ab antiquissimis temporibus Gotthi, Longobardi, Vandali, Sclau, Franciq; proprios singulæ nationes characteres literarum forma à Latinis discrepantes, quibus utebantur, inuenerunt. Franci & Sclau veterem vsus retinent: cæteræ nationes progressu temporis abdicarunt. commercio id cæterarum nationum, quæ Latino plurimum characteribus utebantur, datum est.

Origo Primatus Toletani. C A P. XIX.

LO C V S admonet, vt de principiis Toletani Primatus, quem in reliquas Hispaniæ ecclesias sibi eius vrbs Præsules tribuunt, & qua ratione auctoritas ducta ab humili venit ad summum, altius disseramus. Rerum omnium obscura principia sunt. antiquitatē, quod propius abest à diuina progenie, mortales affectant. ambiguis originibus liberum fuit aliis alias confingere: & auctoritatem gentis aut imperii à primis temporibus repetere. Itaque plerique ecclesiæ Toletanæ Primatum ad ipsa Apostolorum tempora referri disputant, Eugeniumque Martyrem, qui in Hispaniam aduenit Euangelii euulgandi causa, in Tolertanis Præsulibus primum ponunt. Tolertanos ciues sacra Christiana suscepisse in Hispania, Episcopumque habuisse primos omnium contendunt. Verum quæ tanta confidentia antiquorum dicuntur, vetustis literarum monumentis destituta sunt: ac ne scriptor quidem vllus ante hanc ætatem Eugenium in Hispaniam venisse memoriæ prodidit: ne Gregorius quidem Turonensis, qui de rebus Galliæ scripsit: vnde Eugenium venisse, & vbi interceptum pro fide esse vulgus sed & doctrinæ studiis expoliti homines per suasum habent, quæ eo pertinent, non vt fixæ vetustate opiniones importuna disputatione moueantur: sed ne pro certis ambigua suscipiantur. quid enim ii faciant, si pari argumento Compostellani,

lani, auctoritatem Primatus, tanquam manu assertam in suam urbem traducant: in quam Iacobus Apostolus Euangelii lucem primum tulit: & sacrum eius corpus nauis appulsum ad vicina littora in ea urbe esse sepultum, antiquiore multo litterarum fide traditur. Nobis nihil esset antiquius quam eius urbis, ubi hæc cudebamus commentaria in umbilico Hispaniæ de rebus Hispaniæ, & prope quam nati & instituti sumus, dignitatem illustrare: verum historiæ leges exigunt ne incertos populi rumores & ambiguas rerum origines colligamus: atque per imprudentiam ad eundem (quod in aliis accusamus) lapidem offendamus. & indicio est eam prærogatiuam auctoritatis, de qua suscepta est disputatio, antiquam admodum non esse: quod videam in conuentibus Episcoporum, qui in Hispania habitati sunt, rerum potentibus primum Romanis, deinde Gotthis Toletanum Præsulem haud quam primū confidendo subscribendoque locum occupasse. Honoratus Toletanus Præsul in Eliberrino concilio, quod antiquissimis temporibus habitum est, post octo Episcopos nonus ponitur. In ipsis Toletanis conciliis, ubi maxime oportuit auctoritatem ecclesiæ Toletanæ vindicare, & Regum ac populi fauor aderat, non parum sæpe in numero Metropolitanorum inter postremos collocatur. Ergo ut originē ab antiquissimis temporibus, & auctoritatē Primatus reperamus, sic statuo. Quinq; Archiepiscopos in Hispania extitisse olim, qui aliquādo Metropolitanis, aliquādo Primates dicti sunt, diuerso nomine sententia non alia: Tarraconensem, Bracarensem, Emeritensem, Hispalensem, Toletanū: & præter hos Narbonensem in Gallia Gotthica, quæ Gotthorum tempore Hispaniæ cōtributa erat. ¹⁰ Quo hi iure parique potestate subnixi erant, nullius maiori imperio deuincti. (Romanum Pontificem excipio) In conciliis eum locum obtinebant, quem ordinationis antiquitas dabat. Horum Præsulum multitudinem aut vetus Hispaniæ diuisio effecit, in quinq; partibus, Bæticam, Lusitaniam, Tarraconensem, Carthaginensem, Calæciam: totidemque iuridicundo conuentus supremi, rerum potentibus Romanis: aut gentes barbaræ pepererunt, (sic mea sententia est) cum primum in Hispaniam irrupentes, ea prouincia in plures partes distracta, multa condiderunt imperia. Narbonensis Metropolitanus in Gallia erat: Tarraconensis in ea Hispaniæ parte, quæ in ea rerum perturbatione diutissime Romanum imperium agnouit: Hispalim Vandali obtinuerunt: Lusitaniam & Calæciam, ubi Emerita & Bracara sunt, Alani atque Sueui. Toletum in ditione Gotthorum erat, quæ gens cæteras nationes barbaras multitudine & imperio vincebat: vnde Toletanæ urbis auctoritas cæteris maior esse cœpit, ac præsertim cum verso reipublicæ statu Hispaniam vniuersam Gotthi in potestatem redegere, iure & legibus commutatis, Toletique imperii sedem constituerunt: sensim mutatis rebus Toletanorum Episcoporum auctoritas crescere cœpit. Futuræ amplitudinis haud obscura fundamēta posita sunt in concilio Toletano septimo, cuius canon postremus est: Ut vicini urbis Episcopi admoniti à Metropolitanis, singulis per annum mensibus Toletum veniant, messis duntaxat & vindemiarum feriis exceptis. Regis id reuerentiæ, urbis regæ honori, Metropolitanis solatio datum. Ab his initiis Toletanorum Præsulum creuit auctoritas, prorsus ut Erugio Regē concilii Toletani duodecimi Pates canone sexto decreuerint Episcoporum Hispaniæ electiones, quas Rex facere cōsueuerat, Toletani Præsulis iudicio, assensuque ratas fore. Quo ²⁰ ex tempore primas Episcopi alii deferre Toletano: in subsequentibus Episcoporum conuentibus, Toletani Præsulis prima semper auctoritas esse: primumque sedendo subscribendoque locum occupare. Atque his se finibus Toletani Episcopi auctoritas continuit. Cæteræ Primatum iura, qui i. dem Patriarchæ sunt solo nomine discrepantes, ut leges ecclesiasticæ docent, haudquaquam obtinuit. nulla dignitatis insignia præcipua. potestas præterea nulla maior in subditos. Postquam rebus commutatis insignem illam plagam accepit Hispania, Maurique rebus præfuerunt, Primatis dignitas & maiestas conticuit: & progredientē ³⁰ tempore tanta rerum exitit perturbatio, ut ne Episcopi quidem rite sacriati Toleti essent. quod multis annis tenuit. Demum ea urbe ad Christianorum ditionem restituta Toletanus Præsul, non modo Metropolitanis honore auctus est, sed etiam Primatis dignitatem impetrauit agente Bernardo nouo eius urbis Pontifice, Urbano secundo Romano Pontifice concedente: non absque aliorum Episcoporum obrectatione, qui vno prælato iniuriam factam esse cæteris querebantur. Urbani de hac re litteræ alio sunt loco explicandæ. primus Berengarius, quem Bernardus ipse Aufa Tarraconem transtulit, de Primatu litem intendit, in qua victus est: nam Urbanus secundus datam semel Toletano Præsuli auctoritatem ratam fore iudicauit. Urbani iudicium Paschalis & Gelasius eius in pontificatu successores nouis diplomatibus comprobarunt. Calixtus eo nomine secundus auctoritatem ⁴⁰ imminuisse visus est: cum Iacobo Compostellano Episcopo Emeritenis Metropolitanis iure ea urbe (quoniam in Maurorum ditione erat) translata concessit. auxit præterea Le-

gati pontificii maiestate in prouincias Emeritensem, & Bracarensem, exemitque nomina-
 tim, à Bernardi Toletani Præsulis imperio. Honori id fratris Raymundi datum est, qui
 Compostellæ erat tumulatus: & in Iacobum Apostolum studio incitato. Verum Raymun-
 do Bernardi successore Honorius, Innocentius, Celestinus, Lucius, Eugenius eo nomine
 tertius Toletanum Præsulem Hispaniæ Primatem fore sanxerunt. Raymundo Ioannes suc-
 cessit. quo Pontifice, tū ab Hadriano quarto Romano Pontifice Primatus Toletanus san-
 citus nouo diplomate est, Compostellano abrogato: tum Ioannes Bracarenfis Episcopus,
 qui Toletano de primatu litem intēderat, atq; obtemperare recusabat, Toletum venit atq;
 in eius, cuius imperium refugiebat, verba iurare compulsus est. Cerebruno Ioannis suc-
 cessore exemptionis priuilegium ab Anastasio Romano Pontifice, Pelagio Compostella-
 no Præsuli concessum, ab Alexandro eo nomine. III. abrogatum est. Quo tempore Iacin-
 ctus Cardinalis in Hispaniam Legatus præter alia quæ sapientissime tota prouincia consti-
 tuit, secundum tabulas Toletanæ ecclesiæ litem diremit: atq; veteris controuersiæ Cere-
 brunus, vt nouus victor esset effecit, pronunciata sententia. Alexandri eo nomine III. lite-
 teras ad Cerebrunū, quæ à maioribus erant instituta præclare nouo decreto confirmantis,
 huic disputationi inferēdas esse iudicauimus. ALEXANDER Episcopus seruus seruorum
 Dei, venerabili fratri Cerebruno Toletano Archiepiscopo salutē & Apostolicam benedi-
 ctionem. Cum pro negotiis cōmissæ tibi ecclesiæ imminentibus, nuncium suum ad nos tua
 fraternitas destinasset, in sede Apostolica, quæ iusta petentium vota semper consuevit ad-
 mittere, per eundem nuncium suppliciter postulasti, antecessorum nostrorum felicis me-
 moriæ, Paschalis, Calixti, Honorii & Eugenii priuilegium tibi & literas innouari: in quibus
 Hispaniarum Primatus Toletanæ ecclesiæ noscitur indulgeri. Nos autem quoniam te syn-
 cera in Domino caritate diligimus: & personam tuam, quæ inconcussa est columna eccle-
 siæ & stabile firmamentum, quibuscunque modis conuenit proposuimus honorare: po-
 stulationem tuam duximus admittendam, & desiderium tuum effectu suo passi non fui-
 mus defraudari. Verum communicato fratrum nostrorum consilio, ad exemplar præde-
 cessoris nostri bonæ memoriæ Hadriani Papæ, Apostolicæ sedis auctoritate statuimus, vt
 iuxta propositæ petitionis iudicium deberet priuilegium simul cum litteris innouari: & sic
 ut ecclesia tua ex antiquo habuerit in tota Hispaniarum regione Primatum, sic tu & eccle-
 sia Toletana, cui Domino auctore præesse dignosceris, eundem Primatum debeas super
 omnibus in perpetuum obtinere. Adiicientes priuilegio, quod Pelagius quondam Archi-
 episcopus à prædecessore nostro bonæ memoriæ Anastasio Papa videlicet, quod iure Pri-
 matus non deberet ecclesiæ tuæ esse subiectus, dicitur impetrasse, scilicet priuilegium iam
 dicti antecessoris nostri, sanctæ recordationis Eugenii Papæ, prædecessori tuo super con-
 cessione Primatus, indultum illi modis omnibus præiudicare decernimus: præsertim cum
 illud Anastasii, neque de communi, neque de sanioris partis fratrum consilio fuisset elici-
 tum. Decernimus itaq; vt ipse Compostellanus Archiepiscopus, sicut reliqui Hispaniarum
 Pontifices, tibi tanquam Primati suo & successoribus tuis obedientiam de cetero & subie-
 ctionem iure Primatus impendant: & dignitas ipsa tibi, tuisque successoribus semper fir-
 ma permaneat, & perpetuis temporibus illibata. Statuimus ergo vt nulli omnino homi-
 num liceat hanc nostræ concessionis & confirmationis paginam, aut uo temerario infrin-
 gere, uel ei aliquatenus contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignatio-
 nem omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius se nouerit incurfu-
 rum. Datis Beneuenti per manum Gerardi S. Romanæ ecclesiæ Notarii. VIII. Kal. Dec.
 Indictione tertia, Incarnationis Domini anno. M. C. LXXIIII. Pontificatus uero Domi-
 ni Alexandri Papæ III. anno. XI. Longum esset singula recēserere. omnino Gonsaluo Ce-
 rebruni successori Urbanus eo nomine tertius auctoritatem Primatus ratam habuit. Gon-
 saluo Petrus Cardona successit: Petro Martinus. quo Episcopo Celestinus eo nomine. III.
 pro ea cognatione & necessitudine, quæ illum inter & Reges nostros erat, dum adhuc esset
 Cardinalis, vt maiores templi Toletani sacerdotes Episcoporum ad instar mitris uteren-
 tur, dum res diuina peragitur, impetrauit. auxitque id priuilegium Pontifex renunciatus.
 Excepit Rodericus Semenus Toletanus Præsul, magno animo vir, doctrinæ opinione sin-
 gulari. res eo tempore miraculi instar. Hic in concilio Lateranensi primo coram Patribus
 & Innocentio tertio Pontifice Maximo, suæ ecclesiæ causam declamantis in morem lucu-
 lenter egit: liteque contestata, reliquos Hispaniæ Metropolitanos uicit. Eidem quoniam
 Bracarenfis iugū excutere cupiebat, Legati partes Honorius, III. concessit. Honorii. III.
 successor Gregorius. IX. legem abrogauit, quæ Tarracone aduersus Toletani Præsulis iu-
 ra & merita promulgata erat, ne in ea prouincia Primatis auctoritate fungeretur. Roderico
 Ioannes, Guterrius, Sanctii duo, uterq; ex regio genere successere ordine. præter hos Io-
 annes

annes Contrerius, qui Martini. V. tēpore vixit, & deinde concilio Basiliensi interfuit præterea Contrerii successor Ioannes Ceresuela Aluari Lunæ Magistri equitum vterinus frater. Hi ferme omnes a Pontificibus Romanis diplomata in eandem sententiã abstulerunt: ut veteres tabulæ indicant, quæ in templi Toletani maximi scriniis cum fide seruantur. Iam Alfonso Carrillio Toletano Præsule aduersus Alfonso Carthagenam Episcopum Burgensem inique ferentem crucem Toletano in sua ditione præferri (quod erat potestatis insigne) eam controuersiam Ioannes eo nomine secundus, Castella Rex suam litem fecit, tabulis confectis, quibus Toletum vrbis Imperatoriæ cognomentum dat suamque illi præ cæteris ciuitatibus prærogatiuam constare sancit: arbitratus, quod res erat, Toletani Præsulis auctoritate multum splendoris ipsius regno accedere. Alfonso exemplum, multi alii priores & posteriores eius vrbis Episcopi imitati sunt, crucemq; tota Hispania præ se sublimem tulerunt. In his Petrus Gonçaluis Mendoza, & Franciscus Semenus Cardinales, argumento Toletanos Præsules Primatum iura & auctoritatē obtinuisse, ex quo tempore a Mauris Toletum recepta est: tamen nunquam defuerunt qui obstitissent auctoritati, detrectarent imperium: ac ne nunc quidem præter nomen vllam eius potestatis partem exercent in alias prouincias Hispaniæ: neque componendis litibus, neque fontibus plectendis, neque legibus promulgandis.

Alfonsi Regis vxores, & progenies. C A P. X X.

DVAs hæcenus Alfonso Regis vxores fuisse, Agnetem & Constantiam, atq; ex Constantia Vrracam genuisse, superius est dictum. Constantia post Toletum receptam defuncta est: quo tempore Eluira glos eius decessit, atq; Legionem cum Vrraca sorore & maioribus tumulto coniecta est. In Regis torum, Benabeti Mauri Hispanensis Regis filia suscepta est, superstitione prius Maurica abiurata & Zaidæ nomine Mariæ appellatione mutata. quidam Elisabethæ dicunt. Ex hoc coniugio Sanctius est natus, si vita diuturnior contigisset, magnus Princeps futurus, & paternam æquaturus gloriam: sic virtutum indoles in tenera ætate pollicebatur. præclaras dotes Hispaniæ fata inuiderunt. quartis deinde, quintis & sextis nuptiis Bertam è Tuscia aduectam, Elisabetham ex Gallia: præterea Beatricem, qua ex gente incertum sed postremo tamen vxorem duxit. ex Elisabetha duas filias suscepit, Sanctiam Roderici Comitis vxorem, & Eluiram, quæ Rogerio Sicilia Regi Rogerii Comitis filio post aliquot annos nupsit: vnde Guillelmus Rex & Ansfusus Capuanus Princeps, cui scilicet nomen referens, nati sunt: ut Alexander Cæsius Abbas est auctor, qui Rogerii Regis gesta conscripsit ipsius æqualis. Ex concubina Semena totidem filiarum Alfonso Regi nate sunt, Eluira atq; Therasia. Eluira quidem Raymundo nupsit Tolosano Comiti: vnde Bertrandus & Alfonso Iordanus geniti sunt. Therasia autem Henrico Lotaringio data est vxor: vnde Lusitanis Regibus generis origo & perpetua propago. Nam ex concubina altera, cuius nomen memoriæ non proditur, & cum qua stupri consuetudinem habuit, nullam Alfonso prolem suscepit. Vrracam ex Constantia filiam natu maiorem, Raymundo Comiti vxorem dedit, Comitis Burgundi fratri, atq; Guidonis Archiepiscopi Viennensis primum, deinde Romani Pontificis, cui Calixto secundo nomen fuit. Ex Raymundo & Vrraca: Sanctia prior, deinde Alfonso est natus, is qui multorum regnorum adiunctione præpotens in Imperatoris nomen inuasit. Hæc ex grauissimis auctoribus selecta sunt. præstat tamen de Alfonso vxoribus & progenie Pelagium Ouetensem audire, proxima ætatis auctorem, finem scribendi fere facientem his verbis. Hic (de Alfonso Rege loquitur) habuit quinque vxores legitimas: primam Agnetem, secundam Constantiam Reginam, ex qua genuit Vrracam Reginam, coniugem Comitis Raymundi: de qua ipse genuit Sanctiam, & Adefonsum Regem: tertiam Bertam Tuscia oriundam: quartam Elisabetham, ex qua genuit Sanctiam coniugem Comitis Roderici, & Geloiram, quam duxit Rogerius Dux Sicilia: quintam Beatricem, quæ mortuo eo repedauit in patriam suam. Habuit etiam duas concubinas, tamen nobilissimas: priorem Semenam Munionis, ex qua genuit Geloiram vxorem Comitis Raimundi Tolosani, patris ex ea Adefonsi Iordanis: & Therasiam vxorem Henrici Comitis, patris ex ea Vrracæ, Geloiræ: & Adefonsum, posteriorem nomine Ceidam filiam Abenabeth Regis Hispanensis, quæ baptizata Elisabeth fuit vocata. ex hac genuit Sanctium, qui obiit in lite de Ocles. sic Pelagius. Has Alfonso vxores habuit, hos filios & nepotes, bello quam pace clarior, rebus gestis aliquanto quam prole felicior, in vtraque fortuna admirandus. Quæ consequenti tempore quasi ex summo repente conuerti, & graues Regi regnoq; calamitates attulisse visa est: ut sequens narratio declarabit.

HISTORIÆ DE REBUS

HISPANIÆ. LIBER
DECIMVS.*Noua bella in Hispania Syriaque. C A P. I.*

ORIENTIS & Occidentis regna vno ferme tempore nouis bello-
 rum procellis quassata sunt. Almorauides Mahumerana gens Alaue-
 cinorum familia, qui ad hæc tempora rerum potiti erant in Africa, op-
 pressa, in ora Mauritania, quæ ex aduersum Hispaniæ ad fretum Her-
 culæum inter vtrunque mare porrecta est, imperium primum consti-
 tuerunt. deinde in Hispaniæ parte multo maxima: cum torrentis ad
 instar se in eam prouinciã infudissent feroces & rapidi. In Hispaniam
 hæc occasio traiciendi fuit. Hispalensis Regis filiam Alfonso Rex toro iunctam habe-
 bat, vti paulo ante dictum est. Rex Maurus Hispaniam quam late in ea Mauricum pate-
 bat imperium spe complexus, si nouis ex Africa viribus & copiis esset adiutus: pro iure co-
 gnationis à genero petiit, vt communibus litteris Iuzephum Tephinum Almoravidum
 Regem viribus & potentia præualidum, & perpetua rerum gestarum felicitate ferocem,
 euocarent in Hispaniam: vt suo periculo atq; labore alienæ ambitioni seruiret. quod con-
 tra accidit. Dat Alfonso litteras cum ætatis inclinatione vxorius factus. Pestiferum con-
 silium atq; capitale, nullique magis exitiale, quam ipsi auctori futurum. Iuzepho non ne-
 gligēda videbatur occasio in Hispaniam arma vertendi. paruis momentis magnos sæpe ca-
 sus intercedere. alieno nomine bellum inchoari posse & inuidia, concludi suo ipsius com-
 modo. Veniendi quidem ipsi an voluntas an facultas non fuit. Missus Hali Abenaxa ma-
 gni nominis Dux, virtute factisque clarissimus: cui consilia callida erant, audacia rebus
 inchoandis, conatus perficiendis, ac secundi demum exitus. sequebatur iustus exercitus.
 cum his copiis Hispalensi Regi se adiunxit, vti iussus erat. haud diuturna concordia fuit
 (neque vnquam satis fida potentia, vbi nimia est) dissidio certe nulla magna de causa inter
 vtranque gentem repente exorto ad arma concurritur. Mauri cum Mauris confligunt.
 Africano par Hispanus non erat, diuturno otio & voluptatum debilitatus illecebris. victus
 Hispalensis Rex Alfonso focer, atque in acie trucidatus eo minori suorum dolore, hostisque
 inuidia, quod ex arcano nostræ religioni fauere, nosterque esse credebatur. Abdalla inter-
 fector. eius ditionem omnem victores suam continuo fecerunt. Anno Arabum quadrin-
 gentesimo octogesimo quarto ea clades accepta: sic in historia de Arabibus Rodericus
 ait, hoc est anno Christi millesimo nonagesimo primo. Mauricæ gentes quæcunque erant
 in Hispania ad nouam spem erectæ sub eius imperium adiunctæ, quædam vi, pleræque vo-
 luntate, rem Mauricam, quæ in præcipiti erat, Halis virtute & præsidio sustineri posse cogi-
 tantes. Nulla fides barbaris, præsertim arma tenentibus. Itaque Dux Africanus ditionis
 amplissimæ vitibus fretus, suo quam alieno nomine imperare genti maluit. Aderant gen-
 tis studia: & si qui contra sentiebant, inuidia in occulto erat, palā assentatio. se Hispaniæ
 Miramamolimum dicit, quod erat inter Mauros regie potestatis nomen insigne. Noui præ-
 terea imperii fiducia Reges Mauri, qui tota Hispania Alfonso stipendiarii erant, quasi ser-
 uitate depulsa, erectique ad libertatis spem, annum vectigal pendere recusant. sic res Hi-
 spaniæ erant. Piorum armis in Syria bellum sacrum inchoatum est, rerum gloria & magni-
 tudine, atque consternatione terrarum omnium aduersus bellicosissimos Reges atq; Im-
 peratores Orientis nobilissimum. Hierosolyma vrbs antiqua nobilitate celebris, & Chri-
 sti Dei natalibus, vita, morteque sanctissima barbaræ genti, feræ & immani parebat, gra-
 uiore indies seruitute. Petrus ex nobilitate Ambianensi in Gallia natus, cum adolescens
 militia corpus durasset, & vir effectus, rebus humanis spretis, in eremo vitam egisset, reli-
 gionis ergo Hierosolymā abiit. Inopia, vilisq; cultu, & specie corporis indecora, breuiq; sta-
 tura inter barbaros tutus, omnia circumlustrans, quā atrociam & quam barbaræ crudelitatis
 exempla nostri homines paterentur, animaduertit. Simon ea tēpestate Hierosolymitanus
 Episcopus erat. cum eo re communicata, acceptisque ad Pontificem Maximum litteris &
 amplissimis mandatis, in Europam reuertit. Urbanus audito Petro, lectisque litteris maxi-
 mum animo dolorem cepit. Vrebat ignominia Christiani nominis. Terram Christi Dei
 vestigiis

vestigiis impressam, vnde origo religioni, vbi domicilium sanctitatis extiterat, cultoribus
 vastam, orbam sacerdotibus. Barbaros non cum hominibus modo, sed cum sanctitate lo-
 corum, bellum gerere odio Christianæ religionis inexpiabili atque grauissimo, securos a-
 gere angebatur scilicet. neque tamen eius ignominia procuranda consilia explicabat. Id
 grauissimum videbatur. Græci Imperatores, in quibus opis aliquid esse debuit ob loco-
 rum propinquitatem, metumque impendentem à Turcis barbara gente & immani, de
 suis rebus solliciti parū aliena curabant. Occidentis regna sine metus suspitione res com-
 munes negligere: nihilque minus mouere videbatur, quam religionis iniuria. Urbanus
 Pontifex his quamuis anxius curis, nequaquam se animo demittit. Consilium capit spe-
 10 cie arduum, rebus salutare. Proceres & Præsules ex vniuerso Occidenti ad conuentus de
 religione habendos euocare constituit: vnde velut classico omnium Christianorum ani-
 mos ad bellum sacrum excitare inflammareque cogitabat, optimæ causæ sperans numi-
 nis patrocinium haudquaquam defuturum. Claromons in Aruernis vrbs præcipua no-
 bilitate concilio designatur. Dum hæc in Italia atque Gallia parantur, missisque à Pontifi-
 ce legationibus nationes omnes vt vires conferant, re & consilio adiuuent, sollicitantur,
 eiusque belli apparatus cæteræ prouinciæ ardent: in Hispania res Christiana fluctuabat,
 pronaque in occasum esse videbatur, Almoravidum ob aduentum armaque. Nunquam
 neque maiori impetu, neque maiori Hispaniæ periculo concursus est. genti feræ & im-
 mani victoriarum cursus, secundi bellorum exitus, imperiorum accessio spiritus addebat.
 20 Non in Hispania imperio fundato, arma in nostros vertunt: atque in Carpetanos inua-
 dunt. Toletanos fines & oppida igne & direptionibus vastant. vrbes quæ in eo tractu &
 Celtiberis, dotis nomine Zaidæ datæ erant à patre, armis ereptæ, Concha, Vrcesia, Opta.
 Alfonso Comites duos Garfiam Sororium & Rodericum Mauris obuam mittit, adiun-
 cta valida militum manu. victi acie nostri ad Rhodam oppidum (quod Plinio Virgao esse
 creditur, Bætiam inter & Oceanum) atque fugati sunt. Alfonso tot cladibus castigatus, &
 impendentis periculi metu, intelligens quantopere peccatum esset, noua diligentia, præ-
 terita mala compensare satagens, magnos toto regno delectus habet: auxiliisque vndique
 contractis iustum exercitum conflatur. Multi vltro ex vicinis prouinciis rei Christianæ pe-
 riculo permoti, in Alfonso castra confluxerunt. Ad Cazalliam, quod municipium non ita
 30 procul Pace Augusta situm est, totis vtrinque viribus dimicatum. victi Christiani, cæsiq;
 magno numero. Noua ea clade Alfonso haudquaquam demittit animum, neque secun-
 dis rebus insolens, neque aduersis debilitatus. Expedito consilio bellum reparat, nouisq;
 auxiliis & copiis priorem exercitum auget. cum iis copiis Cordubam vsque ferro pene-
 tratum. in homines, & pecora sæuitum: ac ne tectis quidem & agris parcebatur. Tyrannus
 viribus diffusus, exercitu veteri magna ex parte dilapso, Cordubæ mœnibus se tenet vrbs
 munitissima. læuia modo prælia commissa. Accidit vt Abdalla noctu improuisus, piorum
 castra inuaderet. cæteris pulsis cæsisque nostrorum accursu, Dux ipse captus, proxima lu-
 ce in ipsis Maurorum oculis, qui ex vrbe despiciebant, membratim laniatus, viuusque
 40 combustus est: cum eo è sociis alii. crudele exemplum. sed dolor quem ex Benabeti foceri
 casu Rex ceperat, supplicii acerbiter excusabat. eo victoriæ fructus maior. Maurus
 diuturna obsidione fatigatus deditionem facit, paratus imperata facere. magno in præsen-
 ti auri & argenti pondere mulctatur: in posterum annum vectigal impositum. ditio reli-
 cta quam ceperat, quasi Castellæ Regum beneficiario. Gloriosum id Alfonso fuit, prouin-
 ciæ salutare: nam ab eo initio intellectum est barbarorum arma vinci posse. Rebus in Bæ-
 tica compositis, in Celtiberiam bellum est versum. Cæsaraugusta positus iuxta castris cir-
 cumsessa est, magnisque operibus impugnata. ciues vectigal annum pendere non detre-
 ctabant, dummodo eos in fidem reciperet, totaque ditione continuo sine maleficio disce-
 deret. Honorifica Regi conditio proponebatur. vicit tamen studium & spes vrbs po-
 tiunda, vt in proposito perstaret. Verum dum maiora captat, vtrunque amissum est. Iuzephi
 50 enim nouo Almoravidum exercitu, pecunia, peditatu, equitatu, copiis instructus &
 formidabilis ex Africa in Hispaniam traiecit, ad comprimendos Halis Ducis conatus, per-
 fidiam vindicandam. Eius aduentus vno tempore in vrbe & in castris nunciatus, Mauris
 cum spe melioris fortunæ animos addidit: Alfonso maioris mali periculo metuque ob-
 sidione soluta compulit retro redire. Et Iuzephi quidem arma prosperum cursum habe-
 bant. Nam Hispalim vbi tyrannus erat, primo aduentu rededit in potestatem: tyranno cap-
 ut amputatum. Mox Corduba ex deditione capta est. Harum exemplo reliquæ vrbes
 Bæticae, ac vero quæcunque tota Hispania Maurico imperio tenebantur, breui tempore
 ad ditionem subiunctæ, imperata quædam vi, aliæ voluntate fecerunt: nouiq; Regis vir-
 tute & felicitate confisæ, Christiani imperii iugum plurimæ detrectabant. Graue id Al-

fonso visum est, neque dissimulanda ignominia. Et maioris periculi metus proponebatur, ne rursus Africæ & Hispaniæ viribus, quæ longo interuallo iunctæ erant, res Christiana in Hispania periclitaretur. Priusquam mora vires conualescerent, Maurorum confirmaretur audacia, bellum comparari placuit. Tumultus decernitur, iustitium indicitur, saga sumuntur non à profanis tantum hominibus, sed etiam à viris sacris. sublatis vacationibus, tota prouincia delectus habentur. externa aduocantur auxilia. & pleriq; Hispaniæ periculo permoti, nauandæ in eo bello operæ studio incitati, vltro ex Gallia magno numero uenerunt. Raymundus, Burgundionis Comitis frater germanus: horum cognatus Henricus, domo quidem Lotaringius, quamuis Vefontione natus vrbe Sequanorum maxima, vnde Vefontinus dictus est, Lusitanæ gentis & regni conditor: atque Henrici propinquus Raymundus Tolosæ & Sancti Egidii Comes. Hos inuicta Francorum manus sequebatur, magna atque incredibili ad bellum alacritate. Affuit præterea Sanctius Aragonius Rex, quamuis ingrauescente ætate magno animi vigore, dexteritate maxima: quam perpetuo bellorum vsu aduersus Mauros compararat. Ex his omnibus gentibus numerosus exercitus conflatus: prorsus ut hostes de finibus laceffere non dubitarent. In Baticam intimam penetratum est. populationes, vastationes, direptiones locis omnibus factæ. Ad Alaguetum (nomen id loci est) castra castris collata. Iuzephus viribus impar, consilio cautus, certamen detrectauit. Fugæ persimilis profectio fuit: quod festinatio discedendi & impedimentorum pleraque relicta indicabant. Alfonso satis se ad nominis auctoritatem tuendam effecisse existimans barbaro fugato: & alioqui exercitus ex tam multis gentibus lingua, moribus & institutis discrepantibus contineri longo tempore non poterat: militem præda diuitem, successu lætum, reduxit in patriam. Almorauide m arma hac ignominia accepta aliquandiu conquieuerunt: & Iuzephus noui regni statu componendo distinebatur. Alfonso tamen nihil de sua comparatione interea omittere: quoniam bellum maiori mole futurum propediem exploratum habebat. Nouis cognationibus externorum Principum animos sibi conciliare constituit: ac tribus proceribus, qui ex Gallia uenerant, totidem filias vxores dare. Nauatæ operæ ea merces fuit. Raymundo Tolosano Comiti Eluira nupsit. Henrico Lotaringio Therasia, vtraque furto quidem genita (ut superius est demonstratum) cæterum regio cultu, & in spem magnæ fortunæ educatæ. Raymundo Burgundo Vrraca legitima Alfonso filia connubio iuncta est. Hic urbem Salmanticam instaurasse soceri Regis iussu fertur. Præterea Roderico Comiti Sanctia Regis Elisabetha vxore filia nuptui data est. (ad hunc Gironii reguli cum primis nobiles in Hispania genus referunt.) Henrico quidem dotis nomine datum est quidquid terrarum in Portugalia Christianorum armis partum erat, Comitis nomine: atque ea lege, ut Regum beneficiarius esset: ad comitia regni veniret: & ad bellum quoties inuitatus esset, prosequeretur armatus. Noui ea regni initia atque fundamenta fuerunt: quod paulo post in Hispania fundatum supra quadringentos annos Henrici posteros Reges habuit. Burgundo Calæciæ præfectura data Comitis nomine, quo nomine prouinciarum rectorum uti soliti erant, proximaque spes ad quam destinabatur, Sanctio Regis filio si quid humanitus contigisset. Tolosano Comiti varia supellex, vestis pretiosa, auri atque argenti pondus dos fuit, ditio nulla in Hispania: cum de Gallia cogitaret, vbi late dominabatur. Auctor quidam Alfonso armis eius seculi anno nonagesimo tertio Olisiponem captam esse ait: vero an falso affirmare non possum. Illud dico: non parum sæpe inter vtriusque nationis arma urbem eam alternasse: ac consequenti demum ætate Mauris ablatam, stabili possessione ac perpetuo in Christianorum ditione permanisse.

Sanctius Aragonius Rex occiditur. C A P. II.

1094. **P**ROXIMVS certe annus à Christi ortu millesimus nonagesimus quartus, nobilis quidem Alfonso ortu fuit eius, qui Henrico Lotaringio & vxore Therasia natus, felicibus armis Portugaliz nomen illustrauit, ditionem extendit: primusque in regium nomen Pontificum Romanorum uenia inuitis Castellæ Regibus inuasit. Infaustus autem Sanctii Aragonii Regis infelici casu cædeque: cui vni non modo bene gestæ, atque conseruatæ reipublicæ, uti prioribus faciunt, sed etiam auctæ & bonis omnibus cumulata laus ab Aragoniis datur. Primus enim ex impeditis atque præruptis montibus, vbi priores Reges imperii fines tutati erant haud minori locorum quam armorum fiducia, in subiectos campos & planiciem delatus, vrbes & oppida magno numero armis occupauit: cum regulis Maurorum Balagueris, Ilerde, Montionis, Barbastri, Frageque continenter bella gessit: victosque stipendiarios habuit primum, deinde longa ac difficili obsidione Barbastrum cepit,

cepit, ad Verum amnem præcipua regionis amœnitate nobilem urbem. Undique copiarum admotæ. mœnium munitio opponebatur. pertinacia nostrorum omnes difficultates superavit: dum undique circumstrepit terror, nec remittitur ardor, obliuioque vulnerum & mortis contemptus occupat animos, impetu expugnata direptaque est. Salomoni Rotensi Episcopo attributa, alii Arnulfo affirmant, nobis neutrum satis compertum est. Omnino Armengaudus Vrgelitanus Comes in ea obsidione obiit. ditio Barcinonensi Comiti cessit. Eius calamitatis vindicandæ studio, quoniam Regis socer erat, in captos ciues grauius scruitum. Bolea in Vasconum atque Illegitum finibus, ad Cingam amnem, vbi diu bellum fuit, Mauris erepta: Montioque validum in Illegitibus municipium situ arceque.

10 alia præterea oppida & vrbes, quorum numerum inire longum esset. Omnino in Vasconibus Stella condita, exiguum tunc oppidum, nunc vrbs eo tractu cum primis nobilis & quoniam de Cæsaraugusta cogitabat, ad Iberi ripam viginti supra eam urbem millibus passuum Castellare oppidum extructum est, ad arcendas barbarorum incurfiones. crebris præterea eruptionibus ex eo oppido infesta circa omnia vrbi faciebat: vt interdum interclusis comitatibus obsessa esse videretur à nostris. In Vasconibus Luna municipium conditum. nulla re nobilior, quam gentis origine, eius quæ à Luna nomen habet, verustæ & nobilissimæ. generis conditor Bacalla vir primarius, cui Sanctius id oppidum dono dedit, Rex vere magnus & virtutum omnium splendore clarissimus, insignis pietate: qui ab Alexandro secundo Romano Pontifice Diui Ioannis Rupensis, sed & multa alia tota ditio-

20 ne monasteria ab Episcoporum iure exempta esse impetrauit. Præfulum auiditas obtendebatur in eorum bona inuolantium: sed & monachorum mores ea tempestate (quod D. Bernardus conqueritur) nimium in studium libertatis incubuerant: passimque eorum Præfeti, vt insignia Episcoporum mitram, baculum, breue circum humeros pallium gestare fas esset, libertatis indicio impetrabant. ea fraudis inuenta via est. Quod in Episcopis accusabatur, idem crimine auiditatis Regem perstrinxit, qua vna nota deformis fuit. Nam in templorum & sacerdotum bona licenter inuasit. ararii tenuitas atque inopia, ingentes bellorum sumptus excusare videbantur: data præterea ante annos aliquot à Gregorio septimo Pontifice Maximo facultas, decumas & vectigalia templorum, quæ extructa de-

30 nuo, aut Mauris erepta essent, pro arbitrato permutandi, inuertendi, attribuendique quibus mallet. Illustri ipse modestiæ & Christianæ pietatis exemplo conceptam ex eo facinore religionem, procurandam curauit, odiumque populare, ante aliquot annos Rotæ in D. Victoriani, ad aram D. Vincentii humilimo corporis habitu, cum gemitu & lacrymis publice veniam precatus. Affuit Raymundus Dalinatus eius vrbs Episcopus, cui quæ ablata erant omnia, reponi integra fide mandauit. Et miror nostra ætate quosdam viros principes, cuius exempla imitantur templorum bonis occupandis, eius neque penitentia moueri, neque perhorrescere exitum. Oscensem Regem Abderrahmanum continenti bello vexare solitus, omnem circa ditionem armis occuparat: Montaragonem quarto ab ea vrbe lapide municipium ceperat, magnisque operibus muniendum curarat, vt arcis instar barbarorum ceruicibus immineret. vrbs ipsa tandem circumfessa, copiis omnibus undique contractis. vicini colles præfidiis occupati: ne exeundi commeandi-

40 que in urbem facultas esset. castra in cliuo posita, qui ab eo tempore Sanctii podium dictus est. Vrbs munitissima erat, totiusque Mauricæ ditionis ea parte propugnaculum: vti fuerat Romanorum tempore, à quibus firmitudinis indicio vrbs Victricis nomine nuncupata est. Ergo obsidio ducebatur: vt expugnari non poterat. Oscenses Alfonso Castellæ Regem, vt opem ferat obsessis, sollicitant. annuit ille, vt solent Reges, cum spes utilitatis ostenditur, priuatis commodis magis quam religioni famæque seruire. Aperte Mauris fauere ignominiosum erat. Itaque consilium capit, per Cantabriam Vasconum fines inuadendi. quo facto prouidebat vtrique bello Aragonias vires impares futuras. Missus in id Comes Sanctius: verum Petro & Alfonso à patre Sanctio, contra Alfonso Castellæ Regis conatus destinatis, retro iter hostes conuerrere re infecta compulsi sunt. Incommodè accidit vt Sanctius Rex diurnæ obsidionis tedio mœnia vrbs circumlustraret, & idoneum locum notatum qua parte irrumpi posse cogitaret, contento brachio comitibus designaret: cum sagitta ex muro emissa sub ala confixus est. lethale id vulnus fuit: numinis vindictam ob templorum bona occupata prouinciales interpretabantur. Obiit quarto mensis Iunii die. corpus Montaragonem delatum atque in Iesu Nazareni, quod ipse monasterium extruxerat, extemporario sepulcro conditum est, inde vrbs capta in D. Ioannis Rupensis: quo loco Feliciæ vxoris superioribus annis defunctæ, inscriptio cum cippo monstratur. Filii, vt erat à patre imperatum, in castris perstiterunt, haud ante discedere certi, quam vrbs clade iniuriâ vindicassent. Petrus superstiti patre, Ripagorsæ & Suprar-

bis Rex erat renunciatus, & ex Berta vxore (alii Agnetem volunt) filium sibi cognomi-
 nem (alii Sanctium vocant) genuerat: nunc totius regni paterni hæres institutus est. Al-
 fonso oppida legata. Ramirus natu minimus rebus humanis contemptis in S. Pontii To-
 merii, quod cœnobium in territorio Narbonensi ad Iauri ripas erat, vestem mutarat patre
 auctore: vt ipsius diploma declarat, proxime superiori anno eius monasterii præfecto Fro-
 tardo datum: in quo amplæ possessiones, fundi, prediæque in Monachorum vsum abs
 Rege donata sunt. Oscensis obsidio diuturna fuit atque semestris, vt quidam affirmant.
 alii vltra biennium productam fuisse contendunt. Obsessi fatigati omnibus malis, & ad
 supremam annonæ difficultatem redacti, Almosabenum Cæsaraugustæ Regem auxilio
 euocant, Garfiam Cabræ Comitem, & Gonsaluum virum principem: nam in ea tempo-
 rum face, morumq; labe Christianos Mauris opitulari aduersus Christianos religio non
 erat. Gonsalvus non venit, misit tamen validam suorum manum. affuit Garfias. Rex Mau-
 rus supremo conatu infinitam multitudinem Maurorum sub signis habebat. cum his co-
 piis Cæsaraugusta mouent. Adducta erat res in maximum periculum, & extremum pene
 discrimen. Garfias ipse, siue sincero animo, siue benevolentia simulatione Petrum mo-
 net, nisi res perditas vellet, quamprimum rediret in patriam. Vicit tamen honesti respec-
 ctus & sacramenti religio, quo se fratres patri morienti obstrinxerant, nisi capta vrbe non
 cessaturos. vrbi vicina planicies protenditur cui Alcoratio nomen est, huius prælii euentu
 maxime nobilis. In ea planicie vniuersi certaminis aleam subire constituunt freti numine,
 cuius propitiandi causa corpus D. Victoriani in castra delatum erat. Concubia præterea
 nocte oblata Regi species augustior humana, monentis, vt prælium magno animo inua-
 deret de victoria certus. In primo agmine Alfonso curabat, in postremo Rex ipse, me-
 diam aciem Lifana & Bacalla viri nobilissimi regebant. equites in fronte erant. ab his pu-
 gna cœpit. mox Legionum signa inuecta aduersus barbaros, qui sua multitudine subie-
 ctos campos & vicinas valles compleuerant. Acerrima pugna fuit, nulla eo seculo neque
 maior periculo, neque felicior euentu. Gemitus cadentium, clamor pignantium, fra-
 gor armorum, nihil præterea exaudiebatur. Ex vrbe viros & fœminas vt Maurorum res
 erant, modo lætos, modo pauidos considerare fas erat. In noctem pugna producta haud
 satis intelligebatur, vtra pars meliora tulisset. nostri causa, virtute, & scientia pugnandi,
 hostis superabat numero. in armis vsque ad sequentem lucem perstitum: tanta erat cu-
 piditas instaurandi pugnam, tantus instantis periculi metus piorum animos occupabat.
 Cum cognitum esset Mauros deseruisse castra, Almosabenum contenta fuga Cæsaraugustam
 petere, fugientibus insistent. cædendi finem satietas, & defatigatio attulit. In pu-
 gna fugaque hostes quadraginta millia cæsi. ex nostris vix mille desiderati. pauci quidem,
 minorque pro tanta victoria numerus, neque ii genere aut laude bellica præstantes. Gar-
 fias Comes à nostris captus. secundum pugnam lecta spolia. campi cadaueribus strati. ar-
 ma, tela, vestes, equi iacebant, corpora nondum plane extincta, trunci artus, per fossa fer-
 ro pectora. terra perfusa, inundansque sanguine. Quidam D. Georgium inter vtraque
 acies visum, eiusque præsidio victoriam partam aiunt. Alii ex Moncadarum gente, quen-
 dam cum eodem die in Syria ad Antiochiam pugnasset, equo vectum huic prælio inter-
 fuisse. vulgus portentorum auidum, & vt lætiora sint quæ nunciantur, affingere fabulas
 veritati consuevit. nos si quæ verisimilia sunt pro veris accipiantur satis habituri sumus.
 Conuenit deinceps Aragoniis Regibus insignia fuisse crucem in argenteo clypeo, & qua-
 tuor circum clypeum capita rubra sanguine eorum Regum & Ducum, qui in hoc prælio
 interfecti sunt. Pugnatum est ad quartum decimum Kalend. Decembris. nono post die
 vrbs nobilissima spe omni defensionis abiecta, ex deditioe venit in potestatem, conse-
 quenti mense sextodecimo Kalend. Ianuar. templum maximum ex ritu Christiano sa-
 cratum. Berengarius, quem Bernardus Tolétanus Auisa Tarraconem transtulit, vt mox
 dicemus, Amatus Burdigalensis, Petrus Iaccetanus antea, & iam Oscensis Episcopus,
 Fulcho Barcinonensis, Petrus Pompelonensis, Sanctius Lascarenis sacrae cæremonia
 Antistites. Eodem tempore Pompelone templi maximi noua fabrica cœpta est, cuius ve-
 stigia supersunt. Sacerdotum vita & mores ad D. Augustini leges & regulam conforma-
 ti: quod ab eo initio susceptum, nostra etiam ætate retinetur. Petro Pompelonensi Epi-
 scopo Gomefanus æqualis fuit Burgensis Præsul Semeni sucesor. Semeno Episcopo Au-
 ca, vbi eatenus fuerat, ab antiquissimo tempore pontificia sedes Burgos translata est. de
 iis Episcopis vtri ecclesiæ contributi essent, Tarraconensis, & Tolétanus Præsules diu in-
 ter se disceptarunt. Romani Pontifices, quoniam controuersia componi non po-
 terat, ab vtriusque imperio liberos, sui que iuris fore
 sanxerunt.

Quo tempore hæc in Illyriis, aliisque Hispaniæ regionibus gesta sunt, orbis Christianus in belli sacri apparatus totus erat. equi, arma, tela, saga, tympanorum crepitus, tubarum clangor, nihil præterea exaudiebatur. maria, terræ, agri, oppida permixtione gentium omnium, & belli rumoribus personabant. Urbanus ipse Pontifex Claromonte (quæ vrbs Sidonio & veteribus Aruernum fuit) Præsulum & procerum ex omnibus provinciis generales conuentus agitavit anno millesimo nonagesimo sexto. Inde bellicum gentibus omnibus canit, quam late imperii Christiani fines extendebantur. Lectæ in eo conuentu Simonis Hierosolymitani Episcopi literæ: exposita à Petro Ambianensi mandata: multi Hierosolymitani, Antiochenique ciues, sancti nobilesque viri domo profugii lacrymis, voce, & squalore omnium, qui aderant, animos ad misericordiam permouerant. Concitatis semel animis Pontifex declamantis in morem hanc summam orationis habuit. Audistis, inquit, filii charissimi mala, quæ fratres vestri in Asia tolerant. eorum calamitates nostra ignominia sunt, probrum, & dedecus religionis Christianæ sanguine ipso & vita, si viri essemus, procurandum. Mortem quidem omnibus natura proposuit: est autem postremum in malis maximam turpitudinem suscipere, ferreque vitæ cupiditate. spiritum, salutem, animam Christo, à quo accipimus reddere consentaneum. Ignominiam virtus propulsare solet, quæ propria est Christiani nominis & seminis. eas vires & copias, quas habitus ciuilibus bellis consumpsistis, ad decus & honestatem conuertite. Christi Dei contumeliam depellite, qui quotidie ab impia & barbara gente cæditur, pulsatur, occiditur: cum Christi famuli premuntur, vexantur, exagitantur: terræque insultatur illi, quam Christus suis vestigiis sacrauit. An causa iustior esse vlla potest belli sumendi, quâ religionis vindicandæ, seruitutis depellendæ à Christianis, quos Deus immortalis omnibus gentibus voluit imperare? Si ex bellis commoda expectantur, quid vtilius quam gentem imbellem impugnare, spolia potius quam arma ferentem? Nunquam Asia Europæ par fuit. ibi diuitiæ, opes, aurum, gemmæque, quæ prima mortales putant. Si gloria quaeritur, ecquid honestius, quâ clarissimum virtutis exemplum filiis & posteris relinquere: orbis rectores vocari: domitores Orientis: religionis vindices? Habemus pubem ætate, robore, consilio, fortunisque præstantem, in armis exercitam. an etiam his præsidii muniti, impure genti nominis Christiani maiestatem ludibrio esse sinamus? Christus dux erit, vexillum crux. nihil virtuti, nihil pietati erit inaccessum. conspectum tantum vestrum ferre non poterunt. Ego quidem quod debeo vobis, quod religioni Christianæ, pro qua velut in specula custodiæque constitutus, dies noctesque vigilandum esse mihi statui, quantum cura, labore, vigiliis, auctoritate, consilio eniti poterò, tantum incumbam in hanc causam. & nisi alii sequantur in medios hostium gladios irruere certum est: nostroque sanguine tantam ignominiam, & fratrum nostrorum calamitates ærumnasque grauissimas procurare. Nullum casum dum vixero, nullum laborem, nullum vitæ periculum reipublicæ & religioni denegabo. Pontificis oratione, omnes qui aderant inflammati summi, medii, infimi arma, arma deposcunt. omnium mora grauis est. Ademarum Anicii Vellaunorum Episcopus, & Guillelmus Arausi, principes ex omnibus ad pedes Pontificis prostrati crucem sumunt. ea promilitari tesera erat. secundum eos Galliarum, Italiarumque & Hispaniarum clarissimi Principes. & eorum exemplo infinitus hominum numerus. Hugo Philippi Regis Francorum frater, Gotifredus Eustachii Bononiensis filius Duxque Lotaringiæ, qui vrbe Hierosolyma capta, quod primus in vrbe irrupisset liberis omnium suffragiis Rex Solymorum dictus est, æternum Galliarum decus, & Bononiæ patriæ: quæ vrbs in Gallia Belgica ad Oceanum sita est. Præterea Gotifredi fratres Eustachius & Balduinus, Robertus Flandriæ Comes, Stephanus Blesensis, Alpinus Bituricensis, Raymundus Tolosanus: quem Therasia vxor ad bellum profecuta in Syria, filium alterum peperit, cui Alfonso Iordano nomen fuit, quod in Iordane flumine aquis salutaribus lustratus esset. Præterea ex Hispania Guillelmus Ceretaniæ Comes, qui sagittæ ictu periit in ea expeditione ad Tripolim Syriæ vrbe, vnde illi etiam Iordani cognomen: Guitardus Ruscinonensis, & Guillelmus Canetenensis Comes, Boamundus Apuliæ Princeps, Rugerio fratri de quo contentio erat, principatu relicto, cum duodecim armatorum millibus ceteros Principes ad bellum sacrum profecutus est. Bernardus Toletanus Præsul, qua erat animi magnitudine, constituit nihilominus, quos Canonicos vulgo vocant, totidem portionarios, cruce sumpta ad bellum sacrum profectus est. Vix vrbe discesserat, cum Toletani sacerdotes, an hominis externi inuidia an reditus desperatione, collatis suffragiis nouum Præsulem in Bernardi locum

raptim substituerunt. minor & melior pars (vt sæpe fit) à maiore victa, vrbeque pulsa est. It ad Bernardum atrocem nuncium detulerunt. Ille conuerso itinere Toletum rediit: pulsif- que sacerdotibus, qui nefarii consilii auctores ministrique extiterant. Ex S. Facundi cœ- nobio (cui in minori fortuna præfuerat) euocatos Monachos, eorum loco substituit: vn- de multæ Monachorum voces, ritusq; templo Toletano adhæsisse quidam disputant: quæ per manus ductæ ad nostram ætatem in vsu sunt. Rebus compositis propositi tenax, denuo iter arripuit ille quidem: sed Romam tamen delatus ab Urbano Pontifice, cum tantum belli in Hispania superesset, & nuper erepta ciuitas rectoris præsidio, & diligentia indigere videretur, retro redire compulsus est, voti religione, qua se implicarat exoluta, legeque imposita vt iis sumptibus & pecunia, quam in bellum sacrum compararat, Tarracohem in- staurandam curaret. quæ vrbs Comitum Barcinonensis virtute armisque per hæc tempora ad Christianorum ditionem reuocata est, ipsa antiquitate & imperii Romani maiestate, cuius in Hispania sedes fuit, nobilissima olim & valida: cæterum ea tempestate ad casus redacta, atque oppidum ignobile, Bernardi cura & impensa restituta. Ausetanus Episcopus Berengarius, Archiepiscopus datus est, quo maior esset auctoritas Ausetana vrbe contri- buta: tamen beneficii immemor, litem postmodum Bernardo, à quo creatus erat, de Pri- matu intendit, exoletis verustate annalium exemplis & tabulis ecclesiæ suæ iura liberta- temque defendens: cum recentissima Urbani Pontificis indulgentia Toletanus Præsul non modo totius Hispaniæ Primas esset lege perpetua renunciatus: sed etiã Romani Pon- tificis Legatus in præsens, componendo ecclesiarum statu cæteris ecclesiis iura daret. O- mnino ex Gallia cum per eam prouinciam in Hispaniam rediret, præcipua eruditionis & probitatis laude viros secum Toletum adduxit: quos honoribus in præsentem & opimis sa- cerdotiis auctos, virtus consequenti tempore ad maiora prouexit. Gerardum Mofiaci, qui mox Toletanus Primicerius, deinde Bracarensis Præsul fuit. Petrum, quem Bituricis na- tum, ex Archidiacono Toletano Vxama Pontificem habuit. Vtrunque vitæ sanctitas, ani- mi candor cælestium numero inseruit. Præter hos Bernardus & Petrus patria Aagenfes deducti. Bernardus ex Primicerio Toletano Seguntinus Episcopus fuit, ac deinde Com- postellanus: Petrus ex Archidiacono Toletano Segobienfis Pontifex. Petrus alter Palen- tinus Præsul, Hieronymus Petragorius, qui annitente Cido Valentiniæ ecclesiæ curam su- scipit, cum primum ea vrbs Mauris erepta est, & ea amissa Zamoræ Propontificem egit. hoc defuncto Bernardus quidam ex eodem comitatu iure suo Zamoræ Pontifex esse ce- pit. Ex hoc numero in dissimili vitæ genere Raymundus, & Burdinus fuerunt. Raymun- dus Bernardi Primatis ciuis Vxamæ post Petrum Episcopus fuit, deinde Toletanus Præ- sul, Bernardi successor. Burdinus Lemouicensis ciuis, ex Archidiacono Toletano Conim- bricensis Episcopus, deinde Bracarësis, postremo pseudopontifex Romanus orbem Chri- stianum importuno dissidio turbauit: seq; indignum excellentium virorum, qui Bernar- dum profecuti ex Gallia erant, numero & comitatu esse declarauit: quod commodiori lo- co explicandum est.

Rodericus cognomento Cidus Valentiam capit. C A P. IIII.

INTEREA Roderici cognomento Cidi haud quieta arma erant. vir tantus opera, confi- lio, virtute, incredibilique studio rei Christianæ promouendæ, & quam se cunq; in par- tem daret, ea tempestate omnium facile princeps otium pati non poterat. quin Alfonso Rege concedente, quo tempore Batio ipse bello occupatus erat (vti superius dictum est) cum priuata suorum manu Celtiberos (pro eo quod in magna apud eas gentes gloria erat) repetiit. Venientis amicitiam cuncti eo tractu Maurorum reguli certatim appetebant. Al- barracini, quam vrbe veteres Lobetum Turiamve dixerunt, regulus ad colloquium pri- mum, mox ad fœdus admissus: deinde Cæsarauigustanus, quem propter vrbis amplitudi- nem præsens adiit. & barbarus in magnam spem venerat vrbis Valentiniæ potiundæ, Chri- stianorum ope, qui Cidum prosequerentur. Valentia vrbs in Ederanis sita est, ad maris lit- tus, locis irriguis atque amœnissimis, prouentu læta, commercio exterarum gentium & ci- uium frequentia atq; elegantia peræque nostra ætate atq; eo tempore nobilissima. Hyaia, quem Toletum pulsum fuisse docuimus, eam vrbe imperio obtinebat, paterno iure repe- tito (nam in Almenonis ditione fuerat) Alfonso Regis armis, vt in fœdere conuenerat, quo tempore Toletum dedita est. Dianii regulus, qui imperio præterea Setabim & Dertusam obtinebat, ex priuatis offensionibus, an dominandi cupiditate Hyaia infensus eam vrbe obsidione fatigabat. Cæsarauigustanus regulus ex aliena calamitate & dissidio lucrum cap- tans, à Valentinis auxilio euocatus, ire quamprimum cupiebat, haud defuturam occa- sionem

fionem utrosque opprimendi cogitans. Itaque iunctis cum Cido viribus eo contendit. Dianii regulus viribus impar, eo apparatu nunciato, ab obsidione recedit, foedere cum Valentinis facto. Cidus ut Valentinum Regem bello impeteret, quod Cæsar-Augustinus flagitabat adduci non potuit: cum eum diceret, in Alfonso Regis fide esse: negaretque, nisi eius concessu, sibi fas fore eam urbem impugnare. Ergo Cæsar-Augustinus in patriam rediit. Cidus Valentini Regis partes dum tuetur, omnes circa Maurorum regulos stipendiarios efficit: oppidis & arcibus annum vectigal imponit. unde & ex præda, quæ ex agro vberi copiosa erat, bellicos sumptus aliquandiu sustentavit. Hyala Rex cum ad veterem invidiam ex Christianorum amicitia nouo odio flagraret, Almorauides qui late fines imperii protulerant, à ciuibus in urbem aduocati sunt. Rex occisus. urbs capta. auctor consilii Abenafius rerum potitus est. Cidus prodicionis vindicandæ studio inflammatus, & occasionem venisse gaudens nobilissimæ urbis occupandæ, copiis omnibus Valentiam expugnare parat. Rerum omnium quæ ad bellum vsui erant, summa facultas in ea vrbe erat: militare præsidium, ciuium numerosa multitudo, comæatus in multos menses comparatus, arma equique. Cidi constantia & magnitudo animi cuncta peruenit. diuturna obsidione malis omnibus obsessi, fatigati, atque ad supremam annonæ difficultatem redacti, præterea auxilii spe omni sublata, tandem deditionem faciunt. Cidus qua Virtute cæperat, eadem urbem retinere satagit: audax facinus, & magnis Regibus formidandum, cum tantum ex omni parte Maurorum circumfusum esset. Certus tamen

20 urbis retinendæ Hieronymum Toledo euocat, ut Valentia Pontifex esset. præterea uxorem & filias duas, quas in Cardenia Abbatis cura relictas esse superius dictum est. Regi quod benigne eius votis annuisset, ex præda Maurica, generosos equos bis centum, & totidem Mauricos gladios ex ephippiis pendentes, dono mittit. Sic Cidi res erant, nonini immortalis gloria parra. Carrionis reguli Dieghus & Ferdinandus (Infantes vulgo dicimus) viri ea ætate in Hispania genere & copiis nobilissimi, animo ignaui, ex Cidi copiis audiatem explere posse cogitantes, quoniam mascula prole orbis erat, Regem aduent: peruntque eius opera & auctoritate Cidi filias Eluiram & Solem sibi vxores dari. Annitente Rege Requenam oppidum, quod non procul Valentia situm est, ad colloquium ventum: & re deliberata Carrionis reguli Valentiam Cidum profecuti, voti com-

30 potes facti sunt. Nuptiæ regio apparatu, festaque lætitia celebrata sunt. Adolescentes culti magis mundiciis, quam virilis ac militaris animi, mores suos socero & aulicis in armis educatis haud satis probabant: semelque leone è cauea, forte an consilio incertum, sed egresso tamen, cum præ metu se in turpes latebras condidissent: & iterum in tumultuario prælio aduersus Mauros qui ex Africa venerant, certamen exhorrerè visi essent, ignauiæ atque timoris significationem dederant. Dedecus quod virtute procurare debuissent, turpiter vlcisci cogitant: & est ferme crudelis ignauiæ. Suerus adolescentum patruus, in quo propter ætatem præsidii atque prudentiæ aliquid esse debuisset, in ægris animis facis instar maius incendium excitabat. Re constituta patriæ se desiderio teneri simulant: petuntque volente socero discedendi sibi facultatem esse. Annuit Cidus eorum postulatis,

40 filiaque & generos aliquanto spatio profecutus, mœstus flentes, & quasi tacita diuinatione perfusas lachrymis abs se dimittit. honestissimo stipante comitatu, ad Castellæ fines peruentum: Durioque amne superato, in Valeranicæ finibus Corpesia roboreta facinori perpetrando locus idoneus fore videbatur. Comites alii alio confectis de causis amandati. ipsi vxores à militari via in interiorem syluam seductas, & nequicquam diuorum hominumque fidem implorantes, nudas flagris cedunt. Feriendi finem fatigatio satiataque fecit. Exanimis atque in suo sanguine volutantes, pro mortuis dimittunt. Ab Ordonio, quem Cidus cum fraudem suspicaretur, præcedentium iter dissimulato habitum prosequi mandarât, repertæ sunt, atque in proximo vico medicamentis ciboque recreatæ. Iniuria atrox erat, neque ferenda inhumanitas. & re cognita Carrionis reguli

50 inuidia maxima flagrare cœperunt. indignum passim iudicabatur tanta beneficia, tam insigni contumelia compensata esse. Iuuenes ex stultis amentes planè esse factos dictabant. Cidus vindictæ studio, honesti cura Regem adiit. Toleti tunc generales regni conuentus agebantur: aderantque Carrionis reguli tanto facinore fœdi turpesque. iudices abs Rege, Cido expetente in causa dati. in iis princeps Raymundus Burgundus Regis gener. Disceptata causa, primum quæ à Cido data erant omnia, gemmæ, vas aurea & argentea, vestisque pretiosa, ut redderentur integra fide, mandatū est. deinde de illa iniuria, ut singulari certamine dimicarent duo iuuenes & consilii auctor præcipuus Suerus patruus pronunciatum. Bermudius, Antolinus & Gustius Cidi milites, virique primarii sibi certamen depoposcerunt. Cum Carrionis reguli imparatos venisse

se excusarent, Cidus Valentiam, illi in patriam discesserunt. Rege agente, quoniam redituros Toletum designato tempore non putabant, Carrione depugnatum esse memorant. Victi omnes in certamine sunt: atque Marte arbitro declaratum, inique eos fecisse. Victores ad Cidum profecti. Cidi filia Ramiro Sanctii Regis Vasconum filio, eius quem à Raymundo fratre occisum fuisse docuimus, & Petro Petri Aragonii Regis filio, vltro per legatos expetentibus, coniuges à patre datæ sunt. Ramiro Eluira nupsit, Petro Sol. Iis nuptiis accepti dedecoris & infamiae memoria oblitterata est: auctaque vehementer lætitia, quam ex prioribus generis vindicatis ceperat maximam. Præterea à Rege Perfarum missi ad Cidum legati, cum rerum gestarum fama toto orbe diffusa esset, publicæ lætitiæ multum addiderunt: à Rege potentissimo, tanta terrarum longinquitate vltro de fœdere fanciendo, iungendaque amicitia appellatum esse. Pro Valentia moribus cum Buccaro Rege, qui ex Africa venerat, semel & iterum acie pugnatum. Cidi virtute & perpetua felicitate victi acie barbari: vrbsque possessio quandiu vixit (vixit autem quinquennio post captam urbem) retenta est. moriens cum nouus Maurorum exercitus circumfusus esset, parum ipso defuncto in vrbe præsidii, vt omnes vno agmine in Castellam redeant, testamento mandat. Cum viri, foeminae, pueri, impedimenta prodirent, numerosi exercitus species barbaris obiecta est, atque ex ea re incussa formidine victi fugatique. Nimirum tanti viri felicitati debebatur, vt quos sæpe viuus vicerat Mauros, defunctus profligaret tandem. Nostri contento itinere in Castellæ fines abeunt. Valentia omni præsidio nudata, rursus in Maurorum potestatem rediit. Cidi corpus Burgis in Diui Petri Cardenæ tumulo contactum. iusta magnifice facta Alfonso Rege, atque vtroque genero funus procurantibus. quod gloriosum Cido fuit, sed tantis meritis debitum. Huius narrationis multo maximam partem inter aniles fabulas quidam ponunt: ipse etiam multo plura transcribo quam credo: nam neque subtrahere, quæ ab aliis traduntur, audeo: neque affirmare possum de quibus dubito. In Cardenæ templo quinque sepulcra monstrantur: Cidi, Semenzæ vxoris, Didaci, Eluiræ atque Solis filiorum: nisi forte quædam cenotaphia sunt, gratæ posteritatis diligentia beneuolentiæ iudicio, ad ostentationem memoriamque posita.

Urbanus, Iosephus & Sanctius defuncti. C A P. V.

CIDI obitu magnam plagam res Christiana accepisse videbatur, eo Duce sublato, quo superstiti res publica stetit in tanta atrocitate temporis, tantaque rerum omnium perturbatione. defuncti virtutem, grauitatem, constantiam, fidem in religione tuenda, & amplificanda curam omnis posteritas admirata est. De anno quo decessit scriptores variant: neque facile est auctorem auctori, aut opinioni opinionem præferre. nos quod fidei propius visum est anno millesimo nonagesimo octauo extinctum putamus. Quo anno Urbanus Pontifex à Giberto pseudopontifice variis curarum fluctibus exagitatus, & vndique subsidia conquirens, Salernum abiit, Rogerii Siciliae Comitis inuisendi causa: cuius præcipua ea tempestate pietas aduersus Romanos Pontifices commendatur: & rebus gestis nobilissimus erat. Pro iis meritis ipsi & hæredibus datum est, vt in Sicilia Legati pontificii partes implerent, auctoritatem obtinerent. Diplomatis quoniam publice cognosci interest, & Regibus Hispanis magnæ controuersia de eo iure natae sunt, exemplum subiicimus. **U**RBANVS Episcopus seruus seruorum Dei charissimo filio R. Comiti Calabriae, & Siciliae, salutem & Apostolicam benedictionem. Quia prudentiam tuam supernæ maiestatis dignatio multis triumphis & honoribus exaltauit, & probitas tua in Sarracenorum finibus ecclesiam Dei plurimum dilatauit, sanctæque sedi Apostolicæ deuotam se multis modis semper exhibuit: nos te in specialem, atque charissimum filium eiusdem vniuersalis ecclesiae assumpsimus. Ideirco de tuæ probitatis sinceritate plurimum confidentes, sicut verbis promissimus, ita etiam litterarum auctoritate te firmamus: quod omni vitæ tuæ tempore, vel filii tui Simonis, aut alterius, qui legitimus tui hæres extiterit, nullum in terra potestatis vestrae, præter voluntatem, aut consilium vestrum, Legatum Romanæ ecclesiae statuemus: quinimmo, quæ per Legatum acturi sumus, per vestram industriam Legati vice exhiberi volumus, quando ad vos ex latere nostro miserimus ad salutem videlicet ecclesiarum, quæ sub vestra potestate existant, ad honorem beati Petri, sanctæque eius sedis Apostolicæ, cui deuote hætenus obedisti: quamque in opportunitatibus suis strenue ac fideliter adiuuisti. Si vero celebrabitur concilium, tibi mandauero quatenus Episcopos & Abbates tuæ terræ mihi mittas: quot & quos volueris mittas, alios ad seruitium ecclesiarum & tutelam retineas. O-

omnipotens Dominus actus tuos in beneplacito suo dirigat: & te à peccatis absolutum ad vi-
 tam æternam perducatur. Dat. Salerni per manum Ioannis sanctę Romanę ecclesię Diaconi.
 III. Nonas Iulii Indictione. VII. Pontificatus domini Urbani secundi. XI. Hęc in Italia:
 in Hispania autem eodem Pontifice concedente, Irię sedes & nomen Compostellana
 cathedra, & appellatione mutata: exempraque ab imperio Bracarenfis Metropolitan.
 Dalmachii eius vrbs Episcopi diligentia, vtrunque impetratum est, ea de causa primi in
 Compostellanorum Episcoporum numero. Alfonsus Rex quamuis ingrauescente æta-
 te reipublicę curam gerebat, vt rei bellicę curam nunquam intermitteret, aliquoties
 per hęc tempora in Mauricę ditionis fines delatus, & in Baticę agros excursionses fa-
 ciens. Iuzepho postquam noui imperii statum in Hispania fundauit, in Africam reuerso,
 reipublica respirare tantisper visa est. Rex otium ad religionis amplificandę exornandę-
 que curam conuertit. Toleti Seruandi & Germani nomine in podio saxeo ex aduersum
 vrbs, vbi eo nunc nomine vetustę arcis structura cernitur, cœnobium Benedictinis mo-
 nachis exædificauit, (instaurasse alii putant, & Gotthorum tempore extitisse disputant)
 S. Victoris Massiliensi monasterio contributum: vnde noua monachorum colonia vene-
 rat. Intra urbem gemina sacratarum virginum collegia Regis impensa exædificata: alte-
 rum Diui Petri nomine, quo loco nunc Petri Cardinalis nosocomium extat: Diui Do-
 minici alterum Exiliensis, quod hoc tempore à D. Dominico veteri nomen habet. Bur-
 gis ciuitate Diui Ioannis nomine quartum cœnobium ædificatum extra vrbs mœnia:
 quod hodie D. Ioannis Burgenfis appellatione nuncupatur. Fortunio Abbati noui mo-
 nasterii, quod ea tempestate D. Sebastiani nomen habuit, in Vardulis nobile, deinde D.
 Dominici Exiliensis, quoniam in eo sanctissimam vitam exegit, & vitę consentanea mor-
 te decessit honestissime innocentissimeque actę, oppidum constituendi ei monasterio
 coniunctum concessit facultatem: quod nostra ætate centum septuaginta familias nume-
 rat latiori murorum ambitu: & in Magistri equitum Friensis Ducis ditione est. Proximus
 annus millesimus nonagesimus nonus Urbani Pontificis obitu, atque vrbe Hierosolymi-
 tana à Christianis militibus capta insignis fuit. Successit, qui ab Urbano prædecessore Le-
 gatus in Hispaniam venerat, Raynerius Cardinalis insigni probitate vir, magno rerum v-
 su, Paschalis secundi nomine. Is Pontifex renunciatus templo Compostellano dedit, vt
 Cæonicos Cardinales Romanę amplitudinis æmulatione haberet: Episcopi Compo-
 stellani pallium maioris potestatis insigne. Annus secularis, qui proximę secutus est, Iuze-
 phi morte latus fuit: qui duodecim annos Mauricum in Hispania imperium tenuerat, tri-
 ginta duos circiter in Africa. infaustus Sanctii morte, quem Garfias Cabrę Comes in spem
 paterni regni educandum Alfonsi Regis iussu suscepit. Hali enim Iuzephi successor no-
 ui imperii auctoritatem à præclaro aliquo facinore auspiciari cupiens, transmissis mari,
 magnisque in Africa & Hispania delectibus numerofo exercitu conflato in Carpetano-
 rum fines, ipsosque Toletanę vrbs agros populabundus inuadit. ferro, flammaque sege-
 tes, arbores, oppida euastat. pecorum & hominum prædas abigit. Alfonsus summa sene-
 ctute, & corporis valetudine non satis firma, præterea rebus gerendis fessus hosti feroci-
 enti obuiam prodire non potuit. Garfiam tamen Comitem bello pro se vicarium præfe-
 cit: & quo maior esset auctoritas Sanctium filium quamuis ætate puerum adiunxit: ipse
 Toleti mansit, vbi in extrema ætate multus esse consueuit. Ad Vrresiam castra castris col-
 lata: ac mox totis vtrinque viribus dimicatum. infelix euentu prælium fuit. Sanctius enim
 primum cecidit, deinde Garfias Comes: cum iacentem puerum clypeo tegetet, gladio
 circumfusos barbaros submoueret, tanta virtute vt cum vnum procul tot manus pete-
 rent, nemo propius accederet. Pugnabat pro eo singularis in puerum amor, atque ani-
 mi desperatio, magnum ad honeste moriendum incitamentum. Sed cum subinde ho-
 stes vrgerent, multis debilitatus vulneribus super puerum moribundus incubuit. misera-
 bilis casus, atroxque clades victoriam barbaris continuo dedit. Regem quantus ex ea re
 dolor ceperit, explicare non attinet, res ipsa indicat. neque filii magis casu mouebatur,
 quam rei Christianę calamitate tanti imperii hærede vnico sublato: qui paternarum vir-
 tutum Imaginem referebat, & ad laudem natus esse videbatur. Sciscitanti ecquæ nam
 causa esset cladis toties à Mauris acceptæ: responsum à quodam martiam virtutem mili-
 tum extinctam copia voluptatum, illecebris, securitate: corpus otio eneruatum, ani-
 ma imminutum libidinibus. sublata ergo voluptatum instrumenta, corruptaque bal-
 nea: quorum multus vsus erat morē à Mauris mutuato. Aliquid spei supererat in Alfon-
 so nepote, quem ex Vrraca Regis filia Raymundus Burgundus reliquerat, defunctus su-
 periori anno, & Compostellę tumultus: verum exiguum id doloris leuamen erat,
 propter matris imbecillitatem, pueri ætatem flexibilem, teneram, tantisque rebus im-

parem. His curis suspensus Regis animus, noctes diesque de rerum summa sollicitus erat.

Didacus Gelmirus Compostellanus Episcopus. C A P. VI.

COMPOSTELLANA ecclesia magnis per hæc tempora procellis vexata, non secus ac gubernatore destituta nauis portum tandem occupare visa est nouo Præsule creato: cui Didaco Gelmitio nomen fuit, viro prudenti cum primis ea ætate, magnorum spirituum, industriæ singularis. Didacum Pelagium, quem Sanctio Castellæ Rege Compostellanæ ecclesiæ rectorem impositum & Episcopum, dictum est generis nobilitate præcipua, inquieto tamen ingenio atque turbido, & factionibus seruientem, Alfonso Rex in custodiam tradiderat. audax facinus viro sacro manus iniicere. Auctoritate opus erat. à Richardo Cardinali, quem à Pontifice in Hispaniam Legatum diximus, ad concilium Compostellam euocati Episcopi in re præsentis disceptaturi. productus in conuentum Pelagius, metu an spe sponte abdicare visus est: certèque voluntatis argumento annulum baculumque potestatis insignia coram Cardinali tradidit. In eius locum Petrus Cardinensis Abbas cooptatur. Urbanus Pontifex re cognita factum accusat præcipiti temeritate. Cardinalem Legatum grauissimis verbis castigat. ad Regem litteras dat hoc exemplo. **U R B A N U S** Episcopus seruus seruorum Dei Regi Ildefonso Galæciæ. Duo sunt, Rex Ildefonse, quibus principaliter mundus hic regitur: sacerdotalis dignitas, & regalis potestas. sed sacerdotalis dignitas fili charissime, tanto potestatem regiam antecedit, vt de ipsis Regibus hominum rationem posituri simus Regi vniuersorum. Qua propter pastoralis cura nos compellit, non solum de minorum, sed de maiorum quoque salute pro viribus providere, quatenus pastori vero suas oues illæ sas restituere, quæ nobis commissæ sunt, valeamus. Tuæ præcipue debemus saluti prospicere, quem Christianæ fidei propugnatorem, & suæ propagatorē ecclesiæ Christus effecit. Memento ergo, memento fili mi amantissime, quantam tibi gloriam diuinæ contulit gratia maiestatis: & sicut ipse tuum præ cæteris regnum nobilitauit, ita tu ei studeas præ cæteris deuotius ac familiariter deseruire. Dicit enim ipse Dominus per Prophetam: Honorificantes me honorificabo: qui autem me contemnunt, erunt ignobiles. Gratias itaque Deo & laboribus tuis agimus, quod de Saracenorum iure Toletana ecclesia est liberata. Fratrem autem venerabilem Bernardum eiusdem vrbis Præsulem tuis exhortationibus inuitati, digne ac reuerenter excepimus: & ei pallium contradentes, priuilegium quoque Toletanæ ecclesiæ antiquæ maiestatis indulgimus. Ipsum enim in totis Hispaniarum regnis Primatem statuimus. & quidquid Toletana ecclesia antiquitus noscitur habuisse, nunc quoque ex Apostolicæ sedis liberalitate in posterum habere censuimus. Tu illum, vt patrem charissimum exaudias: & quæcumque tibi ex Deo nunciauerit, obedire curato: & ecclesiam eius temporalibus non desistes auxiliis ac beneficiis exaltare. Inter cætera vero laudum tuarum præconia, peruenit ad aures nostras, quod sine graui dolore audire nequiuimus: Episcopum scilicet Sancti Iacobi à te captum, & in captione ab Episcopali dignitate depositum. Quod canonibus nostris omnino contrarium, & catholicis auribus non ferendum, quod tanto nos amplius contristauit, quanto te ampliori affectione cõplectimur. Nunc tibi Rex gloriosissime Ildefonse, Dei & Apostolorum vice mandamus, orantes quatenus eundem Episcopum suæ integre restituas per Toletanum Archiepiscopum dignitati. Neq; id per Richardum Cardinalem sedis Apostolicæ factum excusaueris: quia & canonibus est omnino cõtrarium. & Richardus tunc legatione sedis Apostolicæ minime fungebatur. Quod ergo ille tunc gessit, quem Victor Papa, sanctæ memoriæ tertius legatione priuauerat, nos irritum iudicamus. In remissionem ergo peccatorum, & sedis Apostolicæ obedientiam, suæ dignitati Episcopum restituo: & ad nostram præsentiam cum legatis tuis ipse perueniat, canonicè iudicandus. Sin autem, facere nos erga dilectionem tuam compelles inuitos: quod nos quoque fecisse nollemus. Memento religiosi Principis Constantini, qui sacerdotum iudicia nec audire voluit, indignum iudicans Deos ab hominibus iudicari. Audi ego in nobis Deum & Apostolos eius, si te ab ipsis velis, & à nobis in his quæ postulas exaudiri. Rex Regum Dominus cor tuum gratiæ suæ fulgore illustret, victorias tibi tribuat, regnum tuum exaltet: itaq; te semper viuere concedat, vt & temporali regno perfruaris feliciter, & æterno perenniter gratuleris, Amen. Acta sunt hæc anno primo Urbani secundi Pontificatus. Quod in annum Domini. M. C. LXXVII. incidit. In Richardi locum Reynerus Cardinalis in Hispaniam Legatus concilio Legionis habito Petrum loco mouet, neque legibus neque auspiciato rebus præfectum. vt Pelagius libertati ecclesiæque restitueretur, impetrari non potuit. agente tantum Raymundo Burgundo Regis genero

tunc

tunc superstitē, Pontifici persuasum, vt Dalmachius Cluniacensis monachus, eoque Pontifici, nimirum ex eodem ordine, carus ecclesiæ Compostellanæ præficeretur Episcopus. ab hoc, cum Claromontem ad generales de bello sacro conuentus, vnus è multis Episcopis abiisset, impetratum est: vt ecclesia Compostellana sui iuris esset, ac Romanæ tantum contributa. Eius prærogatiuæ argumento Compostellani Præfules, non ab alio, quam à Romano Pontifice præsentēs sacrentur. vt pallium daret præcipuæ dignitatis insignē, adduci non potuit, quamuis magna ad id contentione à Dalmachio adhibita, summoque conatu. Lux aliqua reddita rebus, breui obscurata est. Dalmachii obitu nouæ lites extiterunt. Pelagius liberatus vinculis Romam abiit, honorem quo iniuria spoliatus erat, (sic ille ferebat) iudicio repetiturus. controuersia in quartum annum tenuit. Paschalis Pontificis Romani auctoritate Pelagio abdicato, Compostellani sacerdotes de nouo Episcopo substituendo agunt. Ventum in comitia. Dieghus Gelmirus antea vacuæ ecclesiæ impositus rector pro Episcopo, id specimen virtutum dederat, vt si vita suppeteret, idoneum esse qui Episcopus præficeretur, nemo dubitaret. Cæteris ergo canonicis prætermisiss, vnus aliorum omnium voluntate prælatus est ipsis Iulii Kalend. datum etiam vt propter motus reipublicæ acceptas impendentisque calamitates à barbaris, in Hispania sacraretur. Additum nouo diplomate, vt septem Cardinales sacerdotes, ad instar Romanæ ecclesiæ, Compostellæ essent. Iis tantum in ara templi maxima ius esset diuina hostia sacrificandi. Gelmirus ab hoc initio studio elatus ecclesiæ, quam regendam suscepit, nouis honoribus amplificandæ Romam abiit: & quamuis multis repugnantibus pallii vsum Pontifice concedente abstulit. qui illi atque Compostellanæ ecclesiæ gradus extitit ad Archiepiscopatus honorem. quo à Calixto Pontifice Romano post aliquot annos est auctus. vt subsequens narratio declarabit. Hæc quamuis per plures annos gesta, ex Compostellanahistoria repetere atque in hunc locum conferre visum est.

Petri & Alfonsi Regum obitus. C A P. VII.

CLADIS in Castella acceptæ memoria famaue ne magnopere lætarentur barbari, Aragonii Regis perpetua felicitas effecit: armaque, quibus barbari in diuersa Hispaniæ parte impares erant. Calasancium castrum prope Boleam ablatum Mauris erat. Pertusa peruetus Ilergetum oppidum ad Canadris ripam. præterea Barbastrum vrbs recepta est. nam ad Maurorum ditionem redierat. Pontius Rotensis Episcopus Romam abs Rege legatus à Pontifice impetrauit, vt Barbastrum Episcopus deinceps nominaretur & esset. Præcipua belli moles in Cæsaraugustanos vertebatur: quæ vrbs veteri Regum stirpe sublata, in Almoravidum potestate esse cœperat. Hi autem Reges in ea vrbe imperium tenuerant: primus Mudiris, deinde Hyaia, tertius Almudafar, & ex alia gente Zulema: Hamas, Iuzephus, Almuzacimus, Abdelmelich: ac postremus huius filius Hamas cognomento Almuzacaytus, cui Almorauides abstulerunt imperium. In Gallia Atho, qui Raymundo Barcinonensi Comiti Arnaldi patre defuncto Carcaſonem vr-
 40 bempisius fidei commissam proditorie occuparat legitimo imperio repudiato, ciuium coniuratione vrbe pulsus: ciuitasque ad veterum dominorum imperium reuocata est, anno millesimo centesimo secundo. Quo anno Armengaudus Vrgeliæ Comes in Baleari maiore, quo virtutis ostentandæ causa transmiserat, à Mauris interfectus est: vnde illi Balearis cognomentum accessit. Pinciam, quæ nostris Vallisoletum esse creditur in Vaceis, Petrus Anſurius copiis & clientelis, genereque nobilissimus sub Alfonsi Regis imperio obtinebat, vxor Elo, filia Maria, quæ Armengaudo Vrgelitano Comiti filium genuerat: cuius teneram ætatem auus Anſurius rexit, & idoneo tempore ei Arſendam principi loco sceminam connubio iunxit. Quartus huius seculi annus tribus clarissimis funeribus scedus fuit. Petrus Aragonii Regis filius & Elisabetha soror, eodem die ad
 50 quintumdecimum Kalend. Septembris decesserunt. Rex ipse proximo mense, quarto Kalend. Octobris, dolore victus, an incidentis morbi vi superatus. ad Diui Ioannis Rupensis sepultus est. Petro sane sub inſitia belli sacri, posterisque Regibus, atque regni proceribus Vrbanus Pontifex Maximus indulſit, vt templorum, quæ denuo extructa essent, vel Mauris eriperentur: decumas & redditus ipsi perciperent, exceptis tantum iis templis, vbi Episcoporum sedes erant. tanta erat cupiditas impię gentis extirpandę, vt quid incommodi ea indulgentia allatura esset in posterum, non satis considerare viderentur. Omnino mœrorem, quem ex tribus his funeribus vniuersa prouincia ceperat maximum ac propemodum singularem, spes de Alfonso defuncti Regis fratre, qui mox in regno successit, concepta animis magna ex parte mitigauit. cuius diuturnius imperium

fuit maior rerum gestarum fama, atque felicitas, grauitas, constantia, fides, virtusque bellica, amplitudo ditionis maxima. Nam altero regni anno Vrracam Alfonſi Regis filiam patre expetente toro ſibi iunxit. Tametſi regni proceres id ægre tuliffe viſi ſunt: Regemque ſenio morbiſque debilitatum, ægramque vix animam trahentem hortari conati erant, vt Gometio eam Candefpinæ Comiti diuitiis ac poteſtate reliquos Caſtellæ regulos ſuperanti, vxorem potius daret, quam externum aliquem principem aduocare eſſet neceſſe. ſatis externorum hominum in prouincia verſari: ſacri atque profani imperii ſummam penes ipſos eſſe, cum nominis Hiſpani ignominia probroque. Eius conſilii, quoniam pro ſe quiſque Regis iracundiam verebatur, renunciandi cura Iudæo cuidam medico impoſita eſt: quo valetudinis curandæ cauſſa multum ac familiariter vti conſueuerat. Iuſſus eſt molles aditus captare: & quantam poſſet verborum gratiam poſtulatō addere. Maganii (alii Maſcaraquii ſcribunt) prope Toletum Rex animi leuandi cauſſa morabatur. Iudæus occaſionem naſtus, Regi quod iuſſus erat, renunciat. ille iniquiſſimo animo tulit, proceres tantum ſibi ſumere, vt filix nuptias ad ſuum arbitrium reuocarent: atque ita vt medicum perpetuo regix aditu ſuoque conſpectu prohiberet: moxque Bernardi Præfulis hortatu, qui à Regis latere non diſcedebat, filix & Alfonſi Regis nuptias maturaret. Quæ regio apparatu ac celeberrima pompa Toleti celebratæ ſunt anno milleſimo centeſimo ſexto. Rex ea lætitia animo tantisper recreato, & doloris quem ex caſu filii conceperat vlcifcendi cupidus, id ætatis ne quam contumeliam remanere in exercitu Chriſtiano ſineret, arma rurfus induit. Rurfus in Bætix fines penetratum. in homines & iumenta ſæuitum: ne tectis quidem, ſegetibus, arboribus parcitur. omni belli iniuria prouincia tota vexatur. Reliquum vitæ tempus ad otium & dignitatem contulit: ad quod extrema ætas, regni fortuna, & rerum geſtarum gloria inuitabat, non militariſolū, ſed ciuilibus etiam muneribus, quantum fas erat in tanta curarum mole, abcedens. Vrbes Salmanticam & Segobiam, (vt Lucas Tudenſis eſt auctor) bellorum iniuria deformes, vacuaſque incolis inſtaurandas, muniendasque curabat. Petrus Anſurius, quem ego ea ætate in primis grauem hominem & ſapientem comperio, Vrracæ in minori ætate inſtitutor extiterat: & nunc auctoritatis & gratix proximum locum apud Regem occupabat. Eius auſpiciis bello paceque conſilia gubernabantur: rerumque ſummam & molem vnus maxime virtute & prudentia regere videbatur. Quo tempore Regem annis feſſum, nam ſeptuaginta nouem annos vixit, ad ætatis incommodum annuatque ſeptimeſtris valetudo afflixit: quamuis medicorum iuſſu equo quotidie veheretur, ſi exercendo corpore morbum leuaret. à cauſſis remedia omnia ſuperata, nullis ſalutariſubſuccis ſanitate reuocata. Toleti deceſſit feria quinta Kalend. Iulii, ſalutis anno milleſimo centeſimo nono, vt Pelagius Ouetenſis auctor eſt locuples: nam & teſtis oculatus per ætatem eſſe potuit. Regnauit à patris morte, annis tribus & quadraginta, rebus ſecundis modeſtus, aduerſis haudquaquã fractus. Nam tuliffe illum fortunæ impetus fortiter & patienter ferunt. magna laus omniumque maxima ferre quod neceſſe eſt: & quidquid homini accidere poſſit id præmeditatum habere. prudentis eſt prouidere ne accidat, constantis animi fortiter ferre rerum humanarum vices. Multitudo præſertim popularis mobili impetu regitur, neque maiora ſunt formidinis principia, quam remedia. Itaque Alfonſo defuncto, cuius anima res communes ſtare viſæ erant, Toletani ciues, qui plurimum ex colluione multarum gentium conſtabant, de deferenda ciuitate conſilia agitabant. Dum eorum animi confirmantur, Regis corpus ad vigeſimum diem in vrbe manſit. tumultu composito ſedatiſque animis, Bernardo Toletano Præſule curante, aliisſque Principibus proſequentibus funus, in Sancti Facundi cœnobium ad Ceam amnem illatum eſt, magnifico apparatu, nō magis Regis caſum quam reipublicæ iacturam vniuerſa prouincia veriſſimis lacrymis deplorante. Eas lachrymas, ac vero conſequentes ex tanti Regis morte calamitates, lapides ipſi Legionē portendiſſe viſi ſunt ad altare Diui Iſidori, vbi ſacerdos pedes ponere conſueuit rei diuinę operaturus, octo diebus ante Regis obitum aquis vltro, magno omnium qui aderant miraculo, tribus diebus ex interuallo manantes. Pelagius continuis tribus diebus accidiſſe ait, Iouis, Veneris, Saturni: affuiſſe cum ſupplicatione Pontifices ſacraſque viros: luctumque ſignificatum, qui optimi Principis obitu Hiſpaniam occupaturus erat. Alfonſo Rege, Burgis quidem, Leſmius homo natione Gallus, atque excipiendis hoſpitiis peregrinis nobilis, in præcipua opinione ſanctitatis vixit. Eius memoria anniuerſariis ſacris temploque dicato, ea in ciuitate celebratur. Ab Anagaro autem ſextodecimo milliari Dominicus quidam natione Hiſpanus, aut vt alii volunt, in Italia ortus, æque celebris eſt habitus eodem officio pietatis: quoniam viis muniendis atque complanandis, qua Compoſtellam ibatur, diligenter

tem operam dabat, Calzadii vernacula Hispanorum lingua cognomentum inuenit. Huius viri industria Regem vsum arbitror pontibus extruendis, quos Lugrunio Compostellam vsque constituendos curauit. Extat Dominici templum eius nomine extructum per amplum & magnificum, pagusque coniunctus, qui deinde in urbem excreuit, primum Calagurritani Episcopi subiectam ditioni, deinde Hispaniæ Regibus. De qua re extat diploma Ferdinandi Regis, eius cui vitæ merita Sancti appellationem pepererunt. Præterea Iudæus quidam Moyses nomine, eruditionis laude, & multarum linguarum cognitione præstans, sub extremam Alfonsi ætatem abiurata patria superstitione, Christiana sacra suscepit. Rex ipse de baptisimi fonte suscepit: vnde Petrus Alfonsus nuncupatus est. Iudæorum & Maurorum sectas de scripto exagitandas suscepit: multique ex vtraque gente eius opera ad sanitatem sunt perducti. Aragonii scriptores huius Iudæi conuersi laudem, ad Alfonsum Aragonium Regem ablegant: & Oscæ ad tertium Kal. Iulii anno millesimo centesimo sexto Christianis sacris initiatum esse ab Stephano Oscensi Episcopo Rege Aragonio susceptore affirmant. Nobis in neutram partem pronunciare placuit. quisque ex suo iudicio quod verisimilius videbitur, id sequatur.

Vrraca regnum. C A P. VIII.

20 Quo tempore Alfonsus Castellæ Rex decessit, Vrraca filia ad quam iure regnum de-
 30 uoluebatur, virum secuta aberat. Qui non satis fidendum putabat procerum Castellæ voluntatibus, quos ab eo coniugio auersos fuisse non ignorabat: neque se eorum fidei committere, nisi valido suorum præsidio ad omnes casus munitus. præterea varia regni negotia distinebant, ne nouam & amplissimam cerneret hæreditatem. Cuncta tamen ad noui imperii decorem composita, dilatæ voluptates, dissimulatæ Reginæ libidines: quæ non sine sugillatione maiestatis nimium in leuitatem atque turpitudinem incubuerant. urbibus, arcibus, atque præsidiis, præfecti ex Aragonia gente dati: ne se Castellani rerum nouarum cupiditate commouere possent, scilicet agebatur. Petro tamen Ansurio, cuius cū vtraque gente magnæ necessitudines erant, summa reipublicæ gerendæ cura imposita est: ad eum imperii summa redibat, belloque & pace rerum omnium gubernator erat. Eius auspiciis respublica felicem cursum tenere videbatur. Haud diuturna potentia fuit. Regina impotenti animo fœmina, cum præmissa in Castellam à viro esset, quem parentis loco habere debuit, iniuste Ansurium peruertit: ditioneque paterna eiecit (Principum gratia nihil inconstantius lubrica fluxaque: procliuius est, iniuriæ quam beneficio vicem exoluere) nulla id iustiori de causa, quam quod in litteris Regem Castellæ Alfonsum Aragonium scripsisset. id palam iactabatur. initi coniugii Reginam haud obscure pœnitere cœperat, frænos iniicientis impotenti naturæ: & vti ipse suspicor grauiissimi viri increpationes ob male tectas libidines, ferre non poterat. Graue id Regi visum est, viro clarissimo fraudi esse suam innocentiam, & merita virtutum, pro quibus debebatur præmium. Itaque Ansurio ditionem quæ ablata erat, restituit. Ipse Reginæ iracundiam veritus Vigeliæ contendit: quam urbem in eius pro-
 40 curatione fuisse dictum est. Magnorum motuum hæc initia fuerunt. neque tranquillæ res esse poterant in tanta voluntatum & studiorum colluione, tanta alienatione Reginæ, licentiaque vitæ. Ex Betica nouum periculum ostentatum. Hali Rex Maurus cognita Alfonsi morte, in nostros fines irrupit, ferox & validus. Azecham arcem, & Sancti Seruandi monasterium in ipsis ciuium Toletanorum oculis euertit. agris villisque fumantibus ipsam urbem circumfedit, & diebus octo omnibus machinis impugnauit. rem Christianam periculo proximam, situs natura, noua mœnia ab Alfonso Rege nuper instituta ad inferiorem vrbis partem, Aluari Fannii virtus tutata est, viri ea tempestate cum primis potentis, strenuique: cuius extat sepulchrum in Campo Siciuendensi in parte
 50 Celtiberiæ: vbi multorum oppidorum principatum obtinebat. Barbari spe vrbis obtinendæ deiecti, Madrito & Taluera in reditu direptis, mœnibusque nudatis, ingenti præterea præda abacta redierunt in patriam. In alia Hispaniæ parte, bello Aragonius Maurico distentus, Exeam in Vasconibus nobile oppidum cepit, salutis anno millesimo centesimo decimo. ad Valterram Abuhafalemus, quem vulgo historiæ Cæsaraugustæ Regem vocant, acie superatus. His rebus patris Alfonsus foci exemplo se Hispaniæ Imperatorem dicit, si amplitudinem ditionis consideres, haud temere cum Regum potentissimus euassisset, omnium qui post Hispaniæ cladem extiterant: imprudenter tamen cum ex alieni iuris ditione atque temporario imperio tantos spiritus fumeret. Omnino in Castellam rebus domi compositis delatus, proximo anno, comitate morum atque beni-

gnitate, gentis voluntates promereri studet. Ius ipse dicere populis, viduas, pupillos, egenos a potentiorum vi iniuriaque tegere. Optimates pro suis quemque meritis colere atque augere, rempublicam bonis omnibus ornare atque amplificare. vnus Regina perucax animus non flectitur. Bilforadum in Beronibus, Valeránica, Soria, Almansum in Aeuacis, quæ oppida bellorum iniuria vasta erant, coloniis deductis instaurata Regis cura. Repetita Aragonia Rex, non ignarus instandum famæ, & prout prima euassent, fore vniuersa, ardentem fortunam virgere, maiorique conatu bellum in barbaros instaurare cogitabat: cum res in Castella importunissimo sane tempore turbata est. Alfonso Vrracam vxorem à patre tertio propinquitatis iure attingebat. proauus vtriusque Sanctius Rex Vasconum cognomento Maior. nondum moribus receptum erat vt Pontificum Romanorum venia lege cognationis soluta, coniugia inter cognatos coirent. Itaque passim consideramus per hæc tempora connubia Principum dirempta esse, cognatione inter coniuges illegitima iniustaque. Hanc vnam arbitror esse causam cur Alfonso hic in nullo Castellæ Regum numero ponatur apud veteres scriptores. neque verum est, fixas vetustate opiniones nouis placitis conuellere: quod quidam faciunt Regem hunc Alfonsi nomine septimum inter Castellæ Reges numerantes: in quam quid iuris habere potuit, legitimo hærede ex priori coniugio nato, posteriori matrimonio vitioso, & legibus repugnantibus inualido? Regina ob importunas actiones ad arcem Castellare in custodiam tradita, re cum suis communicata in castellam euadit. verum à regni proceribus ad virum remissa, carceri denuo mancipatur Caleciæ proceres, vbi Vrracæ filius Alfonso ex aui testamento rerum potiebatur, inter se inire societates aduersus Aragonios conatus: coniugium, quod inauspicato coierat inuita nobilitate, dissoluendi occasionem nacti. Ex ea re in animis hominum religiones excitatæ, ei obtemperare fas esse negantium qui legitimus Rex non esset. Ad Paschalem Romanum Pontificem missa legatio: causa omnis exposita: ab eoque diploma ablatum: quo causæ cognitionem Didaco Gelmirio Compostellano Præsuli permittebat. Eius diplomatis fragmentum subiicimus. P A S C H A L I S seruus seruorum Dei venerabili fratri D. Compostellano Episcopo, salutem & apostolicam benedictionem. Ad hoc te omnipotens Deus populo suo præesse constituit, vt eorum peccata corrigas, & Domini annuncies voluntatem. Stude igitur secundum datam tibi diuinitus facultatem, tantum incesti facinus, quod à Regis filia perpetratum est, debita ultione corrigere: vt vel à tanta præsumptione desistat, vel ecclesiæ consortio, & seculari potestate priuetur. Quid dati iudices, seu potius mali vindices designati constituerint, memoriæ proditum non est. Illud constat, ex eo tempore Alfonsum in Præsules iniquo animo esse, atque adeo sæuire cœpisse. Burgensis & Legionensis loco pulsus: Palentinus captus, Sancti Facundi Præfectus spoliatus, atque in eius locum Regis frater Ramirus monachus ipsius nominatione & opera cœoptatus. Bernardus Toletanus extra diocesim biennium exulare compulsus, nihil prohibente legationis pontificiæ sacrosancta maiestate. Quo tempore concilium Palentinum, cuius acta extant, & Legionense habuit cum aliis Episcopis & proceribus, ac in primis Gelmirius Compostellanus interfuit. vna cura pacis in prouinciam reuocandæ vniuersos sollicitabat. In Calæcos Aragoniæ & Vasconum armamota. Monterosum arxiis locis vi expugnata. viris sanctis internunciis Aragonius armamota. Agebantur omnia raptim atque perturbate, neque quid legibus liceret, considerabat. præsidia tantum vndique conquirere videbatur, regno quod occupabat, obtinendo. qui repugnabant bonis euersi dignitatis gradu deiiciebantur. Calæci metu depulso Henricum Portugaliæ Comitem in partes trahunt. Alfonsum puerum Compostellæ Regem salutant in templo maximo, & sacro oleo inungunt. Gelmirius Præsul totius cæremoniæ Antistes. Petrus Trauæ Comes qui Alfonsi ætatem regebat, omnium consiliorum auctor. Alfonso Aragonius eo nuncio percussus repudio factò, Reginam Soria dimittit, in cuius vrbs arce custodiæ rursus mancipata erat: imperandi tamen dulcedine illectus, dotalem ditionem non deponit. Id iniquum esse omnibus videbatur. Urbium, & arcium præfecti cum iurisiurandi gratiam non faceret, quod in eius verba conceperant, quasi soluti religione, passim in Regiæ potestatem concedebant. Idem facit Petrus Ansurus prisci vir moris. Qui de fide tamen data sollicitus Alfonsum Aragonium collum laqueo implicatus adiit, vt iurisiurandi tradendis arcibus suæ fidei concreditus violati pœnas sumeret, quo se imprudenter implicarat. Commotus primum Rex eius aspectu, deinde à proceribus admonitus præclare eum in vtraq; re officio defunctum, animo ad humanitatem reuocato, cum multo verborum honore noxam condonauit. Proceres tota prouincia in commune pro salute, & libertate patriæ conspirant, quiduis pati potius

potius parati, quam Aragonium imperium. Gometius Candespina Comes, qui olim Regine nuptias ambierat, & modo ætatis flore amplius conciliatus fuerat, quam regia maiestas pudorque foemineus pati posset: se principem ex omnibus bellum defensurum, illaturumque vltro Aragoniis profitebatur. Petrus Laræ Comes in Regine amoribus rivalis, proximum auctoritatis & potentia locum occupabat. Ducum dissidio, neque pax publica stare, neque bellum ex sententia geri poterat. Alfonsus valido suorum exercitu conflato, in Arcuaces finitimos irrupit. Occurrunt Castellæ copiae. ad Sepuluedam vtraque castra posita sunt. vtrinque pugnae signum propositum. In prima acie Laræ regulus erat, in postrema Gometius Comes: medium agmen alii proceres gubernabant. Rex quadrato agmine in pugnam inuadit. in campo cui Spinae nomen est, dimicatur. Laræ regulus primum certaminis impetum non tulit, fugaque Burgos ad Reginam aduolat de prælii euentu sollicitam, mollis æque & ignauus. Gometius aliquanto melior vim hostium solus sustinet: fufisque atque fugatis copiis in prælio pugnans occumbit. id virtutis extremum testimonium reliquit. nec minori constantia fuit Bolea Gometii signifer, qui equo confosso, & vtraque manu amputata vexillum vtroque brachio amplexus, inclamansque Bolea nomen, multis acceptis vulneribus occubuit. Henricus Portugalæ Comes magis turpitudinis odio, quam quod Alfonsi causam probaret, se Aragoniis adiunxerat. magno id momento ad victoriam fuit. Ex rebus initio lætis magna confidentia nata. Itaque Durio transmissio, per Palentinos fines Legionem vsque Aragonii penetrant. omni belli iniuria agri, oppida, pagi vexantur. Calæci proceres reparatis viribus, denuo certaminis aleam subire constituunt. ad Fontem Anguium (loco id nomen est Legionem inter & Asturicam) supremo conatu dimicatum. eadem prælii fortuna fuit, Aragoniis secunda, à Castella auersa. Petrus Trauæ Comes in prælio captus, magna vir auctoritate potentiaque: qui Vrgelitani Comitis Ermengaudi filiam Maiorem nomine connubio iunctam haberet. Alfonsus puer à Gelmirio Præsule a pugnae periculo subductus Orfilonis arcem petit, vbi Regina mater erat. Nulla ea ætate nobilior pugna fuit, Castellæ clade strageque cum primis memorabilis. Tritium, Burgi, Palentia, Legio secundum eam victoriam abs Aragonio Rege in fidem acceptæ. pecuniam in stipendium Aragonius non habebat. Lusitani consilio in templorum thesauros manus iniectæ, quos inde mouere religio erat. Isidorus alique Diui grauibus inflictis pœnis eam iniuriam vindicarunt: odiumque popolare vocefque, impium facinus accusantium graui violatores manere piacula. sic repente bellifortuna mutata. In Carpetanos belli impetus conuersus est. mox Asturica obfessa: quoniam ea parte bellum contractis vndique copiis Reginam reparare nunciatum erat. Martinus Munio supplementi causa, Aragonios trecentos equites cum ad Regem adduceret, hostium insidiis circumuentus, cæteris fugatis cæsisque viuus ipse captus est. Rex ea calamitate commotus, & maioris periculi metu, copiis imminutis numero, atque per præsidia diductis, Carrionem loci munitione confusus se recepit. ab hostibus intra id oppidum aliquandiu est circumfessus: donec Abbatibus Clufenfis, qui à Pontifice pacis componendæ causa Legatus venerat, opera, & auctoritate induciæ dierum aliquot pactæ. nec multo post obsidio est dissipata. Raptim & temere collecti milites, nullo duce, cuius imperium cuncti respicerent, vagi per agros, non principia noscere, non seruare vigilias, neque militarem disciplinam pati poterant: neque diu retineri in castris. Aragonia arma depulso periculo, in Larenfis reguli oppida & arces conuersa. Alia parte Regine arma mouebantur. arx Burgensis diuturna obsidione fatigata Regine deditioem fecit, deiecto Aragonio præsidio. Petrus Lara cum Regine nuptias ambiret, seque pro Rege ferret, morum superbia atque arrogantia, multorum animos alienarat: ac vero publica flagrabat inuidia. nomen eius & Regine probrosis carminibus profcindebatur: prorsus vt in Mansiliae arce captus à Guterrio Fernando Castrio, custodiz primum mancipatus, deinde custodia elapsus, longinqua fuga se tegere fuerit compulsus, Barcinonemque petere: cum omnes circum finitimos infensos haberet. Ea Petro Larae regulo fugæ causa fuit. erat is natus patre Diegho Ordonio, eo qui pro Zamoræ portis aduersus Arias fratres singulari certamine dimicauit. Alfonsus puer propensa omnium ordinum voluntate, Castellæ Rex renunciatus est. regnum armis erat recuperandum, tricipiti factione, atque ambitione conuulsum. Ex Alfonsi pueri inauguratione, non minor matri quam vitrico dolor erat. Cum eius incrementis suum ipsorum casum implicatum fore, vates minime vani diuinabant. Vrraca filii iracundiam verita, & inter suorum odia destituta, Legionis se arce tenere constituit: loci munitione confusa, in tanta quamuis alienatione provincialium regiam dignitatē tueri posse. verum arcem obsidente filio, pax tandem ea lege facta est, vt redditibus vnde vitam sustentaret designatis, regnum ipsa filio

cederet: quod populi & procerum eximia voluntate delatum erat. Rarionem annorum rebus singulis designare in tanta opinionum varietate promptum non est: ac mirari magis possis in rebus non antiquissimis hallucinari scriptores, quam quid verum sit constituere. Ac ne satis quidem constat, quo anno Vrraca decesserit. plerique septimodecimo circiter anno putant à morte patris pudicitiam sane dum vixit haud satis honeste habuit. in Saldaniæ arce ex partu extinctam ferunt, æternum Hispaniæ dedecus. alii Legionem affirmant, cum thesauros D. Isidori expilasset, quos auferre nefas erat, in ipso templi limine ruptis visceribus, manifesta numinis vindicta expirasse. Illud minori fide nititur: ex Regina & Gometio Candespinz Comite, Ferdinandum quendam natum, cui furto concepto Furtadi cognomen fuit, eius familiæ conditori, cui idem cognomētum insigne est in Hispania nobilissimæ atque præpotenti.

Bellum Balearicum. C A P. I X.

HVNC cursum commotæ in Castellæ res tenebant, quo tempore Christianorum armis Balearici & Cæsaraugustani Mauri multarum gentium conspiratione impetebantur. Gibertus Prouinciæ in Gallia, & Aimilliani Comes decesserat, Dulcia filia principatus hærede. Raymundus Arnaldus Barcinonensis Comes, cui Dulcia nupserat, viribus & potentia validus, tantique principatus accessione formidabilis, vtriusque gentis viribus Baleares insulas occupare constituit: vnde Mauri piraticam exercentes, in finitimam Hispaniã & Galliæ oram excursionses facere, & omnia circum direptionibus vexare consueuerant. id meditati classe opus erat valida & numerosa. nouam ipse in suis littoribus curat ædificandam: quo ab initio Catalaunicæ classes celebrari fama, lateque maris imperium obtinere cœperunt. Genuenses & Pisanos ea tempestate mari potentes præfens adit: & ad Balearici belli societatem inuitat, victoriæ præmia proponit, nominis immortalitatem, si eorum virtute barbari deiectionis insulis essent: vnde velut ex munificentissima arce priorum ceruicibus imminabant. Pollicentur illi milites & naues: mittuntque ad tempus constitutum. his auxiliis ad copias Catalaunorum adiunctis, in insulas traicitur. bellum graue atque difficile fuit. Mauri enim viribus diffisi, & ad artes conuersi, pars arcibus & oppidis, pars montibus se tenere constituunt: neque vniuersæ dimicationis subire aleam, varios & multiplices bellorum casus esse cogitantes: nostros inopia aut morbis, aut diurnitate temporis frangi posse. victæ tamen nostrorum constantia omnes difficultates, vrbisque præcipua in maiori Baleari expugnata est anno millesimo centesimo quintodecimo. Raymundus Barcinonensis Præful in ea expeditione decessit. successit Oldegarius qui paulo post defuncto Berengario Tarraconensi Episcopo, in eius locum cooptatus est. Vrbe capta, reliqua procliuia videbantur: cum barbaros in continenti nunciatum est, an spe prædæ, an vt Comitem suo periculo commotum ex insulis retraherent, in Barcinonenses fines inuectos prouinciam omnem formidine, trepidatione, luctuque complere: urbem ipsam obsidere. Is nuncius multiplicem animo Comitum curam iniecit. hinc timor amittendi sua, illinc conficiendi noui belli cupiditas in diuersum trahebant. Vicit tamen periculi metus, precesque suorum: & Ligurum fidei Balearibus commissis, ipse in continentem traicit. Barbari continuo obsidione soluta ad Martorellum victi, fugatique sunt. agmine magis, quam acie pugnatum. multi ex eorum numero ceciderunt. Eius victoriæ lætitia vt minor esset, gemina incommoda fecerunt. Ligures Mauricio auro corrupti insulas barbaris reliquere, vt Catalauni scriptores affirmant. nam in Genuensium historiis de hac expeditione mirum silentium est. In Galliæ Narbonensis ora Carcaso vrbs amissa. Atho dudum eius vrbs imperium occuparat armis, nullo iure. cum acerbe imperaret, ciuium conspiratione pulsus est: vrbisque principatus Comiti Barcinonensi restitutus, cuius ab antiquo erat: vt paulo ante monstratum est. Atho Guillelmi Comitis Pictauiensis viribus ciues ad deditiōem compulsi. Rugerius Athonis filius natu maximus intra mœnia acceptus, arma deponere iubet. cum dicto paruissent in miseros ciues sæuitum: crudelitatis, inhumanæ superbiæ edita in deditios exempla. plerique ex vrbe elapsi Barcinonem confugiunt. Horum precibus Arnaldus Comes sollicitatus, comparato valido exercitu in Galliam irrumpit. Annitentibus viris sanctis, quibus ægre erat optimi Principis vires à belli sacri cogitatione abstrahi ciuili bello excitato, pax ea lege composita: vt quod Guillelmo Pictauiensi promissum erat, mutata fide Atho posterique vrbe retenta Barcinonensium stipendiarii essent. Atque is Guillelmus Pictauiensis Comes, nulla honesti cura ex aliena calamitate bellaque ex bellis ferendo ditionem augendi occasiones captare videbatur. nam Raymundo Tolosate Comite ad bellum sacrum in Syriam profecto (vt superius dictum est) eius ditionem omnem

in Gallia armis occuparat, homo immodicus, & iudicia hominum nihil reformidans: neque quid de eo fama loqueretur pensi habens. Raymundi filius Bertrandus per hæc tempora ex Syria vbi Tripolim ditione obtinebat, patre in eius vrbis obsidione sagittarum iactu sublato, peractis stipendiis redux in patriam, veteris principatus recuperandi consilia cum finitimis Principibus cœpit communicare: ac cæteris desperatis ad Alfonso Aragonium Regem, cuius virtutum fama celebris erat, & magnæ inter vtramque familiam necessitudines à maioribus inita, confugere constituit. Quantum nefas? patrem amiserat & florem ætatis in bello sacro, tam procul à patria: multos labores & maxima pericula tolerauerat: & ablata tamen patria principatuque, alienæ misericordiæ præsidium petere coactus est. Barbastri benigne exceptus Ruthenos, Agathenses, Cadurcos, Albigenes, Narbonenses, Tolosates, & his finitimas vrbes Aragoniis Regibus ea lege vendigales esse voluit: si eorum armis ipse & posterius patriam ditionem recepissent. quod fœdus salutis anno millesimo centesimo sextodecimo initum est. neque tamen Bertrandus restitutus, magna Pictauiensium potentia, Aragoniis armis partim ciuili bello aduersus Castellam, partim pio aduersus Mauros occupatis. aliquot tamen post annis Alfonso Jordanus Bertrandi frater, cum in arce à Pictauiensi Comite captus teneretur, à ciuibus Tolosatis è custodia eductus ad imperium vrbis est Guillelmo Morello deiecto: qui pro Pictauiensi Comite eam vrbem præsidio obtinebat. Ex Alfonso Raymundus filius, Raymundus nepos, pronepos item Raymundus prognati, eius vrbis principatum tenuere: donec Raymundi postremi filia Ioanna nomine, cum aliis prole careret, Alfonso Pictauiensi Comiti nupsit. Ex eo coniugio cum nulla esset proles suscepta, Ludouicus Sanctus Galliarum Rex Alfonso frater, eo defuncto Pictauienses, & Tolosates ad suum imperium adiunxit.

Cæsaraugustanum bellum. C A P. X.

ALFONSI Aragonii imperio Cæsaraugustani Mauri finitimi erant: propter vrbis nobilitatem & amplitudinem potentes in primis & validi. identidem in vicinos Christianorum agros excursiones faciebant: neque vlla prætermittebatur clades, quæ à barbaris hominibus edi poterat. His malis Alfonso prouocatus, quamuis Castellæ bello nondum plane confecto, eam vrbem copiis omnibus & viribus expugnare parat. Magnus labor ingentia pericula proponebantur: quæ inuicti Regis constantia facile contemnebat. Tahutum ad Iberi ripam lautissimum municipiū Bacallæ opere captum est. Borgia ad fines Vasconum, & Magalona, aliaque eo tractu oppida, & arces, Almogaraues, hoc est, veterani milites præcipua dexteritate, & multis bellis aduersus Mauros exerciti, Castellare arcem, quam supra Cæsaraugustam loco edito ad Iberi ripam extructam esse superius est demonstratum, valido præsidio obtinere iussi sunt. commeatum, arma, tela inferre, vt infesta circa omnia hosti facerent: si casus ferret, obsidionem etiam quamuis longi temporis sustinerent. Id Cæsaraugustani belli initium fuit: ad cuius famam multi ex vniuersa ditione, sed & ex Galliarum finibus viri principes excitati ad arma auxilio venerunt. Gasto Bearnensis, Retro Perticarum, Centullus Bigeronum Comites. Ex vtraque gente validus conflatus exercitus, Cæsaraugustam omni ex parte circumsedere cœpit salutis anno millesimo centesimo octauodecimo, mense Maio. suburbium, quod interfluente flumine ab vrbe discreptum est, intra octauum diem expugnatum. Retro Perticarum Comes ipso obsidionis tempore cum sexcentis equitibus abs Rege missus Tutelam nobile Vasconum oppidum, ad Iberi ripas loco munito constitutum, improviso occupat. nauaræ operæ mercès fuit eius municipii principatus. Mauri ex Hispania, cum in eius belli euentu totius imperii Maurici discrimen verti considerarent, magno numero obsessis opem ferre conueniunt. Affuit ex Africa Teminus cum valida Maurorum manu. ad Orbæ tamen fluminis ripam, supra vrbem ad Mariæ arcem, quam Mauri obtinebant castris positus, cum numero & virtute nostros superiores esse cerneret, in intimam Celtiberiam abiit. Ciues rerum inopia, & quod in malis supremum est, auxilii desperatione laborabant. nostri obsidionis diuturnitate fessi, nouis operibus vrbem expugnare parant. extructæ lignæ turres & propugnacula: agebantur ad mœnia vineæ: dolabris subruebantur lapides: cum Cordubensis reguli (Temini is frater erat) filiū supremo conatu in vrbem penetrare iussum, appropinquare iamque affore nunciatum est. Nouo periculo cōmotus Rex Alfonso, cum copiarum parte occurrit pugnandi certus: ne si barbari in vrbem penetrassent, re ipse infecta discederet. & erat illi cum hyemis asperitate, non minus quàm cum hoste certamen. Ad Cutandem vicum non procul Daroca signa collata. cæsi fugatique barbari. Dux ipse captus. Cæsaraugustani Mauri euentu eius prælii cognito, spe omni defensionis abiecta, ad quintumdecimum

Kalend. Ianuarius, urbem octauo obsidionis mense dediderunt. Latissimus is dies Christianis illuxit, non magis præfenti fructu, quam certissima spe imperii Maurici extirpandi, firmissimo eo propugnaculo sublato. Petrus Librana ad spem vrbis potiundæ iam antea Cæsaraugustanus Episcopus sacratu, expiandæ vrbis curam suscepit, sacraque gubernandi. Gastoni Bearnensi, & Rotroni Perticarum Principibus præmia fuere, singuli in vrbe vici abs Rege perpetuo iure contraditi. sic ea tempestate mores erant, vt plures in vna vrbe Principes constituere non formidarent. Ad Iberum trigesimo sexto ab ea vrbe lapide, Iulia Celsa nobilis quondam Romanorum colonia sita fuit: locus nunc vastus, & tribus inde millibus passuum oppidum Xelsa. id vnum antiquitatis vestigium conseruatur. in ea loca regia castra promotæ, cum primum per anni tempus licuit. in vicinos Maurorum agros irruptiones factæ. Inde in Celtiberos itum, gentem virtutis bellicæ opinionè, locorum asperitate & regionum amplitudine cum primis validam armisque potentem. Ea prouincia alternantibus finibus olim, nunc latior nunc angustior fuit. proprie tamen ab Occasu ad Ortum à Salonis fluij fontibus, qui ad Medinam Celinam (quibusdam hæc Ecelesta fuit) scatent, ad Nerobrigam, quæ nunc Riela est, protendebatur. Caunum montem ad Septentriones, ad Austrum Tagi fontes habet prope Albarracinum: quæ vrbs antiquis Lobebetum fuisse creditur. Iis in locis belli fortuna nostris prospera, Mauris aduersa fuit. Victoribus omnia prona videbantur esse. itaque breui is tractus subditionem nostrorum missus: Turiaso, Alauona, Epila (quæ olim Segontia fuit,) Calataiuba non procul antiqua Bilbili à Mauris extructa, Aubi Mauri opus. in vicino monte, Bombolæ nomen loco est. id vnum antiquæ vrbis vestigium remanet. Præterea Hariza, Darocaque captæ. vltra quam urbem ad Silocæ amnis fontes Regis diligentia loco munito vrbs ædificata est, Montis regalis nomine: vt pro munimento esset aduersus Valentia-norum Maurorum impetus. Carthusiani & Cistercienses monachi recenti memoria vigere cœperant, præcipua morum & sanctitatis opinionè. Hierosolymis præterea Templarii & Hospitalarii milites, quadam inter se religiosa societate deuincti, rei Christianæ promouendæ diligentem operam nauabant. Itaque Bernardi hortatu præcipui Cisterciensium conditoris noua vrbs Templariis militibus extructo cœnobio abs Rege contradita. Alii præterea reditus attributi, quintaque spoliolum: quæ in bello Maurico capta essent: vnde sacra militiæ sumptus tolerarent, finesque Aragonii regni ea parte tutarentur. Guillelmus Auxitanus Præsul ad id bellum suscipiendum, nouæque militiæ conatus iuuandum, & Aragonii Præsules prouincialium animos inflammabant. Hoc initium Templariis militibus in Hispania fuit earum opum, quæ cum immensum creuissent, deinde malo ipsis fuisse creditæ sunt. Verum hæc aliquanto post.

Schisma Burdini Lemouicensis. C A P. XI.

ROMANA ecclesiam per id tempus Gelasius eo nomine II. Paschalis paulo ante defuncti successor obtinebat, magno vir animo: qui aduersus Henricum Imperatorem eo nomine III. pro ecclesiæ libertate, & personæ quam gerebat maiestate tuenda, inimicitias à maioribus susceptas persequi non dubitauit. atque ita vt Romam adueniente Imperatore, cum viribus esset impar, auctario per Tiberim Caietam, vbi natus erat, primum euaserit: deinde in Galliam contenderit, conuentu Episcoporum Remos urbem indicto. Eius conatus mors oppressit. annuus pontificatus fuit. Cluniaci in ipso itinere decessit: concessa paulo ante venia militibus Cæsaraugustam obsidentibus aliisque, modo in templi fabricam aliquid opis conferrent. Eius diplomatis, quoniam in primis est
 „ nobile, exemplum subiicimus. GELASIVS Episcopus seruus seruorum Dei, exerci-
 „ tui Christianorum ciuitatem Cæsaraugustanam obsidenti, & omnibus catholicæ fidei
 „ cultoribus salutem & Apostolicam benedictionem. Litteras deuotionis vestræ inspexi-
 „ mus, & petitioni quam pro Cæsaraugustano electo ad sedem Apostolicam duxistis, fa-
 „ uorem libenter accommodauimus. Eundem ergo electum nostris tanquam beati Petri
 „ manibus largiente Domino consecratum remittentes ad vos, benedictionem vobis Apo-
 „ stolicæ visitationis impendimus. Æquam omnipotentis Dei misericordiam imploran-
 „ tes: vt per sanctorum preces & merita opus suum ad honorem suum & ecclesiæ suæ dila-
 „ tationem vos faciat operari. Et quoniam vos ipsos & vestra extremis obiicere periculis
 „ decreuistis: si quis vestrum accepta de peccatis suis pœnitentia in expeditione hac mor-
 „ tuus fuerit, nos eum cunctorum meritis, & totius Catholicæ ecclesiæ precibus à suorum
 „ vinculis peccatorum absoluimus. Ceterum qui pro eodem Domini seruitio vel labo-
 rant;

rant, vel laborauerint, & qui præfati, & qui præfata vrbis ecclesiæ à Sarracenis & Moa-
 bitis dirutæ vnde reficiatur, & clericis ibi Deo famulantibus vnde pascantur aliquid do-
 nant, vel donauerint secundum laborum suorum, vel beneficiorum suorum ecclesiæ
 impensorum quantitatem, & Episcoporum arbitrium, in quorum parrochiis degunt,
 penitentiæ suarum remissionem & indulgentiam consequantur. Datum Alesti. IIII.
 Idus Decembris. Ego Bernardus Toletanæ sedis Archipræsul hanc absolutionem facio
 & confirmo. Ego Suboschitanus Episcopus hanc absolutionem facio & confirmo. Ego
 Sanctius Calagurritanus Episcopus hanc absolutionem facio & confirmo. Ego Guido
 Lascurrensis Episcopus hanc absolutionem facio & confirmo. Ego Boso sanctæ Roma-
 10 næ ecclesiæ Cardinalis hanc absolutionem facio & confirmo. In Gelasii locum Cardina-
 limum, qui aderant, nominatione Guido natione Burgundio frater Raymundi Burgun-
 dionis, Alfonsi Castellæ Regis patruus, præterea Viennensis Archiepiscopus, ipsis Ka-
 lendis Februarii, eius seculi anno nonodecimo, cooptatus est, Calixti secundi nomine. I I I 9.
 tametsi delatum honorem non ante suscepit, quam cleri Romani suffragium & voluntas
 accederet. Itaque non ante pridie Idus Octobris factus est. In Remensi concilio, cui
 præsens interfuit, Imperatorem sacrificiis interdixit. Simoniacam labem baptizandis
 infantibus, sepeliendisque defunctis suscipi solitam, nouis decretis coercuit. Presbyte-
 ros, diaconos, hypodiatonos à concubinis arcendos curauit: quas illi passim in ea tem-
 porum atrocitate, & rerum omnium perturbatione, vxorum iustarum loco & nomine
 20 habebant. nondumque in Hispania is mos exoleuerat: ex quo à Witiza impio Rege indu-
 ctus erat: neque eradicari penitus potuerat, magna quamuis priorum Pontificum dili-
 gentia: præsertim in Calæcia, vbi sacerdotum mores maxime in turpitudinem incubue-
 rant. Quod indicant litteræ ad Didacum Gelmirium Compostellanum Episcopum à
 Paschali Pontifice missæ ante aliquot annos, hoc exemplo. P A S C H A L I S Episcopus ser-
 uos seruorum Dei, venerabili Didaco Compostellano Episcopo salutem & Apostolicam
 benedictionem. Ecclesia quam regendam disponente Domino suscepisti, iam diu etiam
 cum pastorem habere videretur, pastoris solatiis caret. Idecirco strenuitati tuæ vigilan-
 tius insistendum est, vt in ea rite omnia iuxta normam sedis Apostolicæ disponantur.
 Cardinales in ecclesia tua presbyteros seu diaconos tales constitue, qui digne valeant
 30 commissa sibi ecclesiastici regiminis onera sustinere. Porro quæ presbyterorum inter-
 sunt presbyteris, quæ diaconorum diaconis committantur: vt in aliena stipendia nul-
 lus obrepat. Si qui sane ante Romanæ legis susceptionem, secundum communem pa-
 tris consuetudinem coniugia contraxerunt, natos ex eis filios neque à seculari, neque à
 dignitate ecclesiastica repellimus. Illud omnino incongruum est, quod per regionem
 vestram monachos cum sanctimonialibus habitare audimus: ad quod refecandum expe-
 40 rientia tua immineat: vt & qui in presentiarum simul sunt, diuisis longe habitaculis sepa-
 rentur, prout arbitrio & religiosorum virorum consilio melius visum fuerit: neque in po-
 sterum consuetudo huiusmodi præsumatur. Datum Laterani Incarnationis Dominicæ
 anno. M. C. III. nostri pontificatus IIII. Imperatoris anathematis ignominia notanda ea
 40 causa fuit: quod Gelasio Pontifice Roma ob metum elapso, in eius locum Bracarensem
 Episcopum Burdinum, Romanum Pontificem, quod nefas erat, creandum curauit, at-
 que perfecit, Gregorii VIII. nomine indito. Sic importuno duorum Pontificum dissi-
 dio, tempore sane minime opportuno, ecclesiæ tranquillitatem turbauit: cum vterque
 selegibus, æmulum vitio creatum ferret. Erat Burdinus Lemouicis natus, & Bernar-
 dum Toletanum Præfulem in Hispaniam secutus, (vt superius dictum est) mox per o-
 mnes sacerdotii gradus, eius opera ad Conimbricensis ecclesiæ Episcopatum erat eue-
 ctus. quo tempore ipse Burdini nomen Mauricii appellatione mutauit: morum prauita-
 tem non deposuit. Conimbrica Bracaram ad eius ecclesiæ pontificatum migravit agen-
 te eodem Bernardo. pro quibus meritis haud parem gratiam rependit. Nam corrasis vn-
 50 dique pecuniis, in quibus maiorem spem habebat, quam in causa, Romam profectus,
 corruptisque aulicis, Bernardi senectutem rebus gerendis inutilem causatus, in eius lo-
 cum Paschalis Pontificis venia se substitui postulabat. Parum spei erat ab æquissimo Pon-
 tifice iniquissima postulata extorquendi. Ergo vt erat ingenio callido ex dissidio inter Im-
 peratorem & Pontificem crescendi occasiones captans, ad artes cōuersus, Imperatorem
 que adiens eius voluntatem deuinxisse visus est: prorsus vt eius opera Romanam eccle-
 siam inuaserit pseudopontifex factus. Extant Gelasii litteræ ad Bernardum Toletanum
 Præfulem: quibus Burdini nomen diris à Paschali Pontifice deuotum esse declarat: man-
 datque in eius locum Bracarensis ecclesiæ Præfulem alium substituendum curaret. Tan-
 dem Burdinus Calixti diligentia Sutrii captus, tertio anno circumactis ex quo ecclesiæ

pacem turbare cœpit homo impudens & ambitiosus flagitioque nobilis, per Romanas plateas triumphæ specie camelo traductus est: atque in extremam Italiam ablegatus in cœnobio Caua Trinitatis nomine, in quo custodiæ mancipatus est, obiit. Id præmium ambitioni fuit. is finis magnorum motuum, quorum expectatione metuque orbis Christianus suspensus fuerat.

Pax inter Aragonios & Castellanos. C A P. XII.

PR O P I N Q V I Pontificis inauguratio Regi iuueni gratissima fuit, Hispaniæ vniuersæ salutari: cui ut impense faueret magnæ necessitudines cogebant superiori tempore cum nostra gente contractæ: Castellæ magis, cum qua miscuerat sanguinem. In ea prouincia præcipuæ vrbes, & munitissimæ arces Aragoniis præsiidiis occupatæ detinebantur nullo meliori iure, quam quod Regibus in armis esse solet. plerique prouinciales consuetudine seruiendi, partim ita timidi erant, vt omnem memoriam libertatis & dignitatis abiēcisse viderentur: partim Aragoniis beneficiis deuincti, hosti fauere præ se ferebant. Rex iuuenis, ætate maior, animi magnitudine nulli priorum Regum cedens, æquo animo vitrici contumeliam ferre non poterat. missæ vltro citroque ea de re legationes. Rex Aragonius neque aperte negare, neque continuo annuere æquissimis postulatis. diem tantum ex die ducere: aliam ex alia moræ causam neçtere: & variis artibus priuigni conatus ludificari. prorsus vt ad extremum illud deueniretur: faciales arces repetitum missi sunt: nisi acquiesceret, bellum denunciare iussi. nihil pro sano Rex Aragonius facturum esse videbatur, priuigni ætate despecta, & ex continua rerum gestarum felicitate, humanæ fortis atque inconstantia immemor. Ad arma concursum. maximi in vtraque ditione delectus militares habiti sunt. externa auxilia conquesta. prior Aragonius à rebus omnibus quam aduersarii paratior, per Vasconum fines Riugizæ agros armis hostiliter inuasit: commodum fore arbitratus, si hostes in suis sedibus opprimeret, cogereque non de præda modo, sed de ipsis etiam liberis, coniugibus, parentibus & rebus charissimis certare. Magnum malum vtrinque parabatur, insignisque nomini Christiano clades, vtrauis parte vincente, victaue. Viris sanctis Præsulibusque vtriusque prouinciæ annitentibus concordia viam, quod toties irritum fuerat, tentare placuit. Id consilium non ratione prudentius, quam euentu felicius fuit. Rex Aragonius ad pacem iis deprecatoribus flexus est: cum dicerent, iusta Castellanos petere. Alfonso priuignum iusti filii loco futurum. non recte neq; pro bono facturos Aragonios si arces retinerent amplius. Eatenus aliquam excusationem fuisse, propter, imbecillum Regis ætatem: & quoniam Vrracæ vxoris iura repetebantur. nunc ætate confirmata, regnoque ad priuignum deuoluto matre concedente: præterea coniugio dirempto, iniquum videri alienam ditionem armis occupare velle: atque propinquis & necessariis iugum seruitutis imponere. Incertos belli exitus esse, martemque communem. sæpe diuinum numen à quibus ius stat, eorum innocentiam tueri consueuisse. Conuenit tandem, vt tractu terrarum, qui à Bilforado Calagurrim pertinet, retento, quoniam ad Regum Vasconum ius pertinere non incommodis rationibus, certæque fidei tabulis disputabatur, præterea iis veteris Cantabriæ partibus, quibus Guipuscoæ & Alauæ nomen est, quoniam recenti memoria Alfonso armis occupatæ erant, ex reliquis tota prouincia vrbibus & arcibus, ac Toletis nominatim Aragonia præsidia deducerentur. patrii id Romani Pontificis reuerentiæ datum magna ex parte arbitror. In quo foedere sanciendo nescias vtri Regi palma tribuenda sit: cum modestia & comitate certare viderentur. vitricus liberalitate: priuignus patientia, prudentiaque laude: cum regni auiti parte, pacem publicam redimendam sibi fore iudicaret. moderati animi exemplum memorabile. Itaque ab iis Regibus maxima concordia, tanquam à duobus coniunctissimis fratribus, respublica domi forisque administrata: & ab sæuis ingruentium vndique bellorum procellis industrie fortiterque defensa deinceps est. Atque hæc anno à Christo nato millesimo centesimo vigesimo secundo gesta sunt: tamen nonnulli huic numero aliquot annos addunt. Omnino sancito foedere Rex vterque ad bellum sacrum propensus, arma in Mauros vertit. Aragonius regiones eas depopulatur, quæ Cinga & Sicori fluminibus continentur. Alcolea oppidum cum ad Mauros rediisset, Christiano imperio est restitutum. in Edetanos & Cottestanos Sucrone amne transmissis, penetratum. Alcaracium nobile iis in locis oppidum oppugnatum. expugnari non potuit. vltius in Baticam intimam arma prolata. oppida & vrbes, ne vastarentur agri, passim ditionem facere, annum vectigal pactæ. ad Arinzolum oppidum cum Cordubensi Rege & decem aliis Maurorum regulis acie dimicatum

anno millesimo cētesimo vigesimo tertio. victoria penes nostros stetit. Proximo anno Medina Coelina in Celtiberiæ & Carpetaniæ finibus edito colle munita, vi expugnata. Sic Aragoniæ res erant. Contra Castellæ Rex virtutis ostentandæ cupidus, otii pertæsus, quo ditino regni vires consensescere videbantur, diuersa ex parte in Maurorum fines incurrit. Cantia vrbs, quæ post Alfonsi aui obitum à barbaris occupata erat, denuo recepta est. sacrorum & religionis statum Bernardus Toletanus Præsul Rege annuente composuit. Regionem inde vniuersam, quæ Ana & Tago fluminibus continetur, veteris Lusitaniæ partem, armis hostiliter percurrit. ingentes populationes facta. hominum & pecorum abacta præde. Mauricis spoliis lætum exercitum reduxit in patriam: cum ab his initiis fati se ad tuendam nominis auctoritatem profecisse iudicaret: earumque virtutum specimen præbuisset, quibus præditus fuit maxime, fidei, liberalitatis, constantiæ, religionis cultu castissimo. Bernardo Clareualensi, quem perspecta vitæ probitas cælestium numero inseruit, magnique pro religione labores, gentili suo in primis deditus erat: eoque auctore plurima Cisterciensis familiæ monasteria extruenda curauit: ac ferme quæ hoc tempore toto illo Hispaniæ tractu magnificentissima locupletissimaque extant. Humanarum rerum contemptu id genus homines initio paruo contenti, multis eorum studia certatim iuuantibus, quod ad numen propitiandum referre multum habebant persuasum, breui interuallo immensas diuitias construxerunt. (Venisse in Hispaniam D. Bernardum sub vitæ finem, ex eius ad Petrum Cluniacensem litteris perspicitur.) Sed & 20 templa reliqua & monasteria, quæ tota ditione extructa erant, magnis beneficiis Rex auxit: vt argumento sunt veteres tabulæ, quæ tota Hispania cum fide seruantur in veteribus scriniis, Dominici Calzadii, Æmiliani Cucullati, Michaelis Petrosi, Dominici Exiliensis. quæ templa ea tempestate, opinione sanctitatis, & concursu hominum celeberrima erant. A patruo Pontifice imperatum, vt Zamora vrbs pontificiæ sedis maiestate exornaretur. Bernardus Archidiaconus Toletanus, natione Gallus (vt superius est indicatum) ei ciuitati Præsul est datus. Successit Stephanus: cuius ætate Opilionis indicio, cui species viri humano habitu augustioris visa erat per quietem, locus designatus est, vbi D. Illesonsi corpus sepultum erat, ex superiori temporum perturbatione prorsus incognitus. atque eæ voces propter auctoris humilitatem contemptæ quidem tunc sunt. 30 nas tamen non fuisse Alfonsi Regis eo nomine octaui ætate intellectum est: cum Suero eius vrbs Episcopo, templum D. Petri ruinosum & male materiatum, reedificari cœptum est. effolis enim fundamentis, marmoreum sepulchrum repperit Illesonsi nomine, vnde halitus mire fragrantis efflabatur. Re explorata, ad ipsam D. Petri aram sacri cineres sepulcro composito contecti. Compostellana ecclesia Metropolitana iure & maiestate aucta est eodem Pontifice concedente. atque Emeritensis ecclesiæ, quæ in ditione Maurorum erat, iura & potestas omnis, quo maior esset auctoritas, Compostellam translata. Accessit regius consensus: vt ipsius litteræ indicant. Duodecim Episcopi contributi: Salamantice, Abulæ, Zamoræ, Mirobrige, Cauriæ, Pacis Augustæ, Luci, Asturicæ, Orensis, Mindonii, Tudeque: quibus consequenti tempore Placentia adiuncta est. Præterea Legati pontificii partes Gelmirio Compostellano datæ sunt, non sine obtrectatione Bernardi Toletani motuque. Vicit tamen Gelmirius. & pro iure acceptæ potestatis concilium Compostellæ habuit: Episcopis & Abbatibus duarum prouinciarum Emeritensis & Bracarensis ad conuentum inuitatis. sic fundamenta ponebatur amplitudinis Compostellane. Loci id religioni, & Raymundi Burgundi memoriæ, qui in eo tēplo sepultus erat, tum à Rege filio, tum à Pontifice fratre datum est ipso circiter anno salutis millesimo cētesimo 40 vigesimo quarto. Quo anno, mense Decembri Calixtus ipse Romanus Pontifex decessit, Honorio successore, qui fuit eo nomine. II. Anno proximo ciuilia arma in Gallia Narbonensi mota sunt. Alfonsus Tolosæ Alfonsi Regis consobrinus, vxorque Faidida bello Prouinciæ comitatum tanquam sui iuris repetebant. Barcinonensis Comes & Dulcia vxor paternam hereditatem ab omni iniuriâ tuendam existimabant. ex magno dissidio, pax tandem ea lege facta vt Argentia & Belicadrum iuris controuersi oppida, atque ea Prouinciæ pars, quæ Druentia & Isara fluminibus comprehensa est, Tolosati cederent: cætera oppida & vrbes: præterea Auennionis vrbs partem multo maximam, quæ ultra Rhodanum sita est, Barcinonenses Comites retinerent, pacta alterna inter se & posteros successione, si alterutri sine liberis decessissent.

Regni Portugaliæ initia. C A P. XIII.

NOVVM in Portugalia (quæ prouincia maiori ex parte veteribus Lusitania fuit) regnum auspiciato per hæc tempora fundabatur, ditione non amplissimum, tempore

postremū, magnitudine rerum gestarum cum primis nobile pellendis olim tota ditione barbaris. Sed & nostra auorumque ætate Lusitani homines incredibili virtute & felicitate omnes orbis terrarum partes obeuntes, Africæ partem subiugarunt: innumerabiles insulas mortalium primi patefecerunt, ijdemque occuparunt: Asiam sibi atque Indos stipendiarios fecerunt: veræque religionis lumen in remotissimas nationes & gentes magno pietatis incremento intulerunt. secundum Oceanum occiduum fusa, atque Ana & Minio fluminibus ad Meridiem Septentrionesque comprehensa, longitudine quadringentam millia passuum colligit, multo minori latitudine: & vbi latissime se pandit centum amplius sexaginta millium: vbi arctissime coit octoginta. Diuisa est in partes tres Cistaganos, Transtaganos, & tractum eum qui Minio Durioque comprehensus est, prouentu latissimus: vbi Bracara sita est, citra Tagum Olisipo, vltra Eborā Metropolitanæ vrbes. Solum maiori ex parte sterile est. incolæ aduecto aliunde frumento plurimum vtuntur. gens cupidissima laudis, eximieque fortis, ac præ cæteris Hispaniæ in victu cultuque frugalis, dedita pietati sapientiæque studiis, & omnis humanitatis atque elegantiz. Huius prouinciæ exiguam partem, quæ Regum Castellæ armis erepta barbaris erat. Henrico Loringio data est (vt est superius demonstratum) Comitis nomine dotisque cum Therasia vxore Alfonsi Regis eo nomine sexti filia. Ex eo coniugio Alfonsus, Eluira, Sanctiaque nati sunt. Henricus pater prole auctus, post Gotifredi Regis Hierosolymitani obitum, præstandæ operæ Balduino defuncti fratri, suoque gentili & propinquo (vt quidam putant) studio inflammatus, in Syriam nauigauit, consilio, si humanas rationes expendas, haud satis probabili cautoque: cum vxorem & filios iniuriæ obnoxios relinqueret, & belli sacri tantum in ditione superesset. Sane in Hispaniam reuersus, haud magno in Oriente operæ pretio facto, vrbes Bracaram, Conimbricam, Viseum, Lamecum, Portum, quas imperio complectebatur, Episcoporum sedibus postliminio restitutis, amplificari impetrauit à Bernardo Toletano Præsule: cui componendi ecclesiastici status, cura à Romanis Pontificibus erat demandata. Verum de Bracaræ restitutione, atque vrbibus ei olim subiectis præstitit ex Calixti. II. Romani Pontificis litteris cognoscere, earumque partem

» adscribere. BRACARENSEM Metropolim insignem quondam fuisse, atque in Hispaniarum regna multis & dignitatis, & gloriæ titulis claruisse, tam antiquæ nobilitatis indicia, quam & veterum scripturarum testimonia manifestant. Verum quia consistentis in ea populi peccata corrigere diuinæ dispositioni complacuit, irruentibus Mauris seu Moabitibus, & Metropolis dignitas imminuta, & parrochiarum termini sunt confusi. Sane post longa temporum interstitia, diuina rursus miseratio Metropolim restituere, atque parrochias ex parte maxima dignata est ab infidelium tyrannide liberare. Vnde Dominus prædecessor noster sanctæ memoriæ Paschalis Papa pristinam ei dignitatem redintegrans, sua quæque membra ei per Apostolicæ sedis priuilegium cōiunxit. Eius itaque nos vestigiis subsequentes, charissime frater & coepiscopo Pelagi Bracarensis ecclesiæ, cui Deo auctore præfides, integram ipsam urbem Bracaram cum cauto illo integro, quod Comes Henricus & vxor eius Therasia eidem ecclesiæ contulerunt, & cum terminis Bracarensis Episcopatus, sicut in descriptione prædicti domini continentur, præsentis priuilegii pagina confirmamus: & eidem Bracarensi metropoli Galiciam prouinciam & in ea Episcopatum cathedrarum vrbes redintegramus. Item Asturicam, Lucum, Tudam, Mindunium, Auriam, Portugale, Columbriam: & Episcopalis nominis nunc oppida, Viseum, Lamecum, Egitaniam, Britoniam, cum parrochiis suis. Hæc Calixtus. Asturicæ in Calæcia ante annos omnino quatuordecim, Henricus defunctus est, cum intestinis Castellæ motibus pacandis nauaret operam, Corpus Bracaræ in humili sacello tumulatum. nondum sepulcrorum apparatus in hanc vix opulentis regnis tolerabilem insaniam venerat. Therasia vxor viro defuncto, haud multo honestius, quam soror Vrraca, pudicitiam habens Ferdinandum Paecium Trastamaræ Comitem sibi adiungit, aut iniusto, aut humili matrimonio. (sicerant eius seculi mores) Veremundo Ferdinandi fratri, cum quo prius stupri consuetudinem habuisse accusant scriptores Lusitani, ex odio, an ex fide incertum: sed Eluira certe filia nupsit. Fernando Mendosio filia altera Sanctia nomine. Ferdinandus dotali principatu auctus, rem publicam sursum deorsum versare: ad suum arbitrium belli pacisque consilia reuocare: Alfonsum priuilegium contemnere. quam ille iniuriam in minori ætate tulit quidem: maior autem factus cum odio maternæ turpitudinis, insidiosis virtutibus studia prouincialium conciliaffer, arma aduersus vitricum arripit. Ad oppidum Guimaranes, quod antiquis Araduca fuisse creditur intra confluentes Aui & Viscellæ in planicie Sanctiuania signa collata sunt. victor Alfonsus. Ferdinandus & Therasia in potestatem redacti. Fernandus Portugaliz finibus prohibitus, neque amplius redire iuratus, dimissus

dimissus est, Therasia matre in custodiam tradita. doloris illa impatientia Alfonso Castellæ Regem eo nomine septimum, ut propinque, miseræ & captivæ matri opem ferat, per litteras obtestatur aduersus impios filii conatus. Nauatæ operæ mercedem, Portugalix principatum pollicetur, Alfonso filio, pro eo ac par erat, abdicato. Annuat ille siue ambitione dominandi corruptus, siue materteræ calamitatem miseratus: validoq; exercitu cōflato in Portugalix fines irruit. In planicie Valdeuesia, quæ Montionem inter & Limix pontem iacet, acie dimicatum. victæ Castellæ copiæ, atque Legionem reiectæ. Ex ea re Lusitani maiores spiritus gerere, quam pro præsentis fortuna: seque post eam victoriam sui iuris factos, & à Regum Castellæ imperio exemptos prædicare. Alfonso iniuriæ impatiens, & vindictæ studio incensus vires reparat: & maiori quam antea exercitu contracto bellum repetit. Lusitanus viribus impar intra oppidi Guimaranis mœnia se suosq; continuit, loci munitone bellum propulsare cogitans. Castellani vincendi obstinatione obsessis assident, non prius d scedere certi, quam oppido capto. Egas Nunnus, qui minorem Alfonso Lusitani aratem rexerat, virtutesq; quæ natura inerant, ampliores disciplina ut essent effecerat: & tunc pro ea gratia & auctoritate qua valebat vnus maxime, res communes prudentia consilioq; gubernabat, ex oppido egressus, factaque Regis conueniendi potestate, ita eius animum flexit, ut pace facta iis conditionibus, quas ferre ipse voluit, obsidio soluta fuerit. Fidei datæ, cum post annos aliquot Alfonso Lusitanus immemor esse videretur (ut historici Lusitani affirmant, penes quos harum rerum fidem esse volumus) Tolerum Egas abiit ad Regem collum laqueo implicitus: ut capitis supplicio sacramenti religione exolueretur, quod se inuito violatum esse excusabat. Tanti viri squalore & lacrymis Rex ad misericordiam flexus, facto quidem impunitatem dedit, honorem tamen denegauit exemplo: quoniam fraudem & collusionem suspicabatur.

Bella Alfonso Regis in Mauros. C A P. XIII.

Hic finis tum quidem belli Lusitanici fuit: quod quibus hæc diligentius inuestigare curæ est, salutis anno millesimo centesimo vigesimo sexto, incidisse arbitrantur. Quo anno Vrraca Regna & Bernardus Toletanus Præsul, coniunctis ferme funeribus obiere. Regina in Saldaniæ arce, an Legionem ruptis visceribus (vix antea dictum est) certe Nonis Martii, corpusque Legionem tumulatum magnifice. Bernardus Toleti decessit mense Aprilis, annis grauis & rebus gestis clarissimus. quatuor & quadraginta annis Toletanam ecclesiam rexerat: & peculiaribus copiis Complutum ceperat ante annos duodecim (annales Hispalenses ante octo annos ponunt) ea tempestate vltra Fenarium annum in colle prærupto positam, imminentemque ripæ. Bernardi Præsulis castra in superiori colle, cui à Cruce hodie nomen est scilicet, munita: vnde Mauri omni iniuria vexati oppidum deserere compulsi sunt: quod ex eo tempore in Præsulum Toletanorum iure fuit. In Toletano templo, defuncto tumulus hac inscriptione rude crassumque sonante compositus. Primo Bernardus fuit hic Primas venerandus. Raymundus Vxamensis Præsul in eius locum successit, sacerdotum Toletanorum prærogatiua & Honorii Romani Pontificis voluntate. Quo Pontifice, Palentiam Episcopi, Abbates, & Proceres, vniuersa ditione euocati conueniunt, ipse etiam Toletanus: ceterum præcipua auctoritas penes Gelmirium Compostellanum erat iure Legati. affuere Rex & Regina. conuentus agitari cœperunt ieiunii Christiani initio, anno millesimo centesimo vigesimo nono. In quibus præter alia. Ne oblationes aut decumæ excommunicatorum recipiantur sancitum inuenio. Neve ecclesiæ laicis dentur præstimonii aut villicationis prætextu. Additum à Rege diploma, quo Calixti Pontificis exemplo patris sui Emeriti iura regia, cum primum fuerit à Mauris recepta Compostellam transferre se ait. Deinde Humbertus Cardinalis in Hispaniam Legatus Legionem Episcoporum conuentum habet. In eo conuentu de Regis coniugio est actum, quod vitio coiuisse nonnulli disputabant. Duxerat Alfonso altero à morte matris anno Berengariam Arnaldi Barcinonensis Comitum filiam: nuptiisque mense Nouembri Saldaniæ celebratis, ex ea suscepit Sanctium & Ferdinandum, Elisabetham, & Sanctiam. Berengariam Regi cognatione deuinctam esse, ex vtriusq; familie stemmate monstrabatur. ea cura Regem suspensum habebat. dicta causa Patrum sententia absolutus est: nulloque cognationis gradu lege prohibito, coniugem attingere pronunciatum. Lite diiudicata regni vires in Mauros conuersæ, per Carpetanos in hostium fines incursum. Calatraua, vnde Barbari finitimos nostrorum agros identidem depopulari soliti erant longa & difficili obsidione expugnata, in Toletani Præsulis ditionem Regis dono contradita est. Templariis ille militibus, quorum esse cœperat virtutis opinio singularis, dedit. Sic plerique auctores affir-

mant. quidam è cruce signatis præsidium impositum arbitrantur : qui belli sacri exemplo, quod in Syria gerebatur, piorum castra Mauris profligandis in Hispania magno numero sequebantur : nullis stipendiis, veniæ tantum spe à Pontificibus Romanis ad militandum inuitati. Alarcus, Caracuel (Antonino Carcuuium) Mestansa, Alcudia, Almodouar Campestre, vicinis locis, in ipsisque Marianis montibus, Pedrocium Mauris ablata. reliqua prona erant, tanta gentem impiam formido inceserat. anni tempus Regis conatus representat. Exacta hyeme copiæ ex hibernis eductæ : atque per Castulonensem saltum (quæ Marianorum montium pars est) in Bæticam abs Rege penetratum. omnia circum vastantur, diripiuntur, auferuntur. Aurigis obsessa, nostris Giennium. moenium munitione, obsessorum virtute & vigilantia, victa nostrorum constantia est : tametsi in castris hyemis tempore duratum erat. Albohali filius Halis, Iuzephi nepos Almoravidum imperium Africae, atque Hispaniæ ea tempestate obtinebat, minori quam maiores potentia, propter intestinos gentis motus, opportunitus exitio. Alfonsi focer Comes Barcinonensis diem obiit, eius seculi anno trigesimo primo. Raymundo filio maiori Barcinonensem principatum legauit, in Gallia Carcafonem, & Rhutenos adiecit : quas vrbes ad suam ditionem pertinere putabat. Berengario natu minori Prouinciæ & Aimiliani comitatus dati. Cæcilia filia Bernardo Fuxensi Comiti, Aimerico Narbonensi Vicecomiti filia altera (cuius nomen non proditur) vxores datæ. Aliæ præterea filiæ Berengario à patre commendatæ, viris principibus in Gallia nupserunt. Consequens annus nulla re insignis est, præterquam reditu Alfonsi Regis ex bello Bætico, solutaque obsidione Aurigis, atque Sanctio Regis filio militiæ honore donato. Ipso D. Matthæi Apostoli festo die, vstitata iis temporibus cæremonia, à patre indutus est armis : balteum militare donatum. Id prætextæ positæ indicium erat : atque incitamentum, vt magno animo paternas virtutes imitatione complexus, nomē suum immortalitati consecraret.

Alfonsus Aragonius Rex in bello occisus. C A P. XV.

ISerat rerum status Castellæ & Lusitaniæ. in Aragonia vti instituerant, prosperum cursum tenebant. finitima Maurorum oppida & arces nostrorum armis carpebantur. impię gentis in præceps ibat imperium. Celtiberia omnis præsidii occupata: Molina in eo tractu ciuitas Christianorum vectigalis, ad deditiōem compulsa. Ad Pompelonem urbem suburbium adiunctum, cui à S. Saturnino nomen est. Franci in eo collocati, ciuitateque donati: datumq; vt Iaccetanorum legibus viuerent, & secundum eas priuatim & publice iura darent. Pelagi littora, qua parte Iberus influit in mare, late obtinebant Mauri: inde finitima oppida & agros, incursionibus vexabant. classe opus erat, multæ ergo longæ naues iussu Regis in eam rem Cæsaraugustæ ædificatæ: & constat coercitis olim atque statuminate Iberi ripis, ad Varium oppidum, quod non procul Luginio situm fuit, ducentis sexaginta passuum millibus à mari Vespasianis rerum potentibus Romæ atque in Hispania, fluuium Iberum nauium fuisse capacem, magno reipublicę commodo propter subuectiones, & commercia. Ad confluentis Iberi & Sicoris Mequentia, quæ Cæsari Octogesa esse creditur, sita est loci natura opereq; munita. ea nunc deiecto Maurico præsidio, in Regis potestatem venit. Publicam ex iis rebus lætitiā inopinatus casus turbauit, luctuq; ingenti mutauit: vt fere inconstans est humana felicitas: ex rebus prospere gestis, aliis negligentia oritur, aliis temeritas: vtrunq; magnos homines vertenti sepe fortunę præbuit. In tumulto terreo Fraga (huius belli euentu magis, quam alia re nobile) Ilergetum oppidum positum est. Ptolemeo Gallica Flauia. pars anterior Cingæ amnis aquis exeta difficilem aditum præbet: prorsus vt per ardua nitentes multos pauci vel vmbonibus possint propellere à tergo colles eriguntur, leniter quidem decliues, culturaque læti: ita tamen oppido coniuncti, vt tormentorum vsum impediunt. Rex Mequentia capta studio elatus, vltiusq; progressus aduerso Sicori, in quem Cinga amnis euoluitur, in Ilergetum fines irrumpit: vbi maior belli moles supererat propter locorū munitionem: & quoniam barbari in ea loca magno numero quasi ad præsidium confugerant: vnde Ilerdæ & Fragę regulis vires ereuerant: nominiq; Christiano formidabiles esse cœperāt. Castra Regis mensē Aug. anno eius seculi trigesimo tertio, ad Fragam posita, maiori spe & apparatu, quam successu. anni tempus in hyemem vergentis, & ex eo continui imbres compulerunt, copias in hiberna dimittere, iussas ad prima veris signa rursus conuenire. Februario mense obsidio repetita est non minori conatu, neque minoribus copiis. In ea menses Martius & Aprilis consumpti haud magno operæpretio: cum oppidani tempestate prouisa à rebus omnibus parati essent, & externi auxilii fiducia belli iniurias, obsidionis incōmoda patienter ferrent. Aben-

gamia Iberdæ regulus contractis vndiq; viribus, obsessis opitulatum venit. ad Fragam, Iu-
 stæ & Ruffinæ festo die acie dimicatum nostri bello fessi erant, imminuti numero: nam
 pars ne à tergo circumuenirentur, in castris relicta est. Barbari recentes & feroces ad pu-
 gnam procedebant. multi ex Christianorum numero in eo prælio ceciderunt: neq; obsi-
 diotamen dissipata est, barbarorum haud multo minori clade. Rex maioris periculi metu
 in Castellæ fines profectus, Sorriæ atque vicinis locis nouas copias supplementi caussa con-
 scripsit. cum his hostium agros Montionem vsque percurrit. sequebatur ipse longo proxi-
 mus interuallo, cum turma trecentorum equitum. circumfusus numerosus hostium equi-
 tatus Regem inuadit. Ille periculo cognito, pauca ad suos pro tempore locutus, hortatus-
 10 que vt nominis Christiani & patriæ virtutis memores, in hostes irruerent, audaciam pro-
 mure fore, metum cum exitio coniunctum, ferro ex ijs angustiis & virtute euadendum,
 nullam præterea salutis spem esse. Quod si virtuti, inquit, vestræ par pugne euentus non fu-
 erit, ne inulti moriamini prouidete. neve capti nomini vestro contumeliam irrogetis, tur-
 20 pissima seruitute: potius quam qua decet virtute dimicantes, mortem vltos esse videami-
 ni. Mox cœpta pugna. nostri pro extrema spe egregie dimicabant. Rex inter primos pa-
 ludamento & armis fulgētibz insignis, vnus præcipue Maurorum telis petebatur, ac tan-
 dem oppressus est. Rege cadente, cæteri pars perempti, pars fuga salutem quæsierunt. Ta-
 met si de obitu Regis non vna ferebatur opinio: & vulgus fingendi auidum varios rumo-
 res dissipare consuevit: dum alii quæ cupiunt libenter credunt: & de suo alii auditis ad-
 30 iiciunt, quo res lætior efficiatur. Quidam existimarunt vitæ tædio Hierosolymam petiisse.
 alii scripserunt, corpus à Mauris redemptum in Montaragonis cœnobio sepultum: atque
 eam cladem incurrisse, quod in templorum thesauros auidius inuolasset. Tamet si Rode-
 ricus Præsul, & Aragoni scriptores Alfonso Regi religionis, pietatis, & mansuetudinis lau-
 dem tribuunt. Vero propius est corpus nusquam inuentum in tanto occisorum numero.
 ea varie opinandi occasio. Ad septimum Idus Septembris, anno millesimo centesimo tri-
 gesimo quarto insignis ea clades ad Sarinienam oppidum accepta est. magnus Imperator, I I 3 4
 animi vigore præstanti, atque eo seculo Christiani nominis decus & gloria. cum hoste no-
 uies, & vicies signa contulit, vt vetustus auctor affirmat, plerunque victor. regnavit an-
 nis triginta. Reliquit testamentum ante tres annos nuncupatum in ipsa obsidione Baionæ
 40 vrbis, quam in extrema ora Galliæ expugnasse, etiam nostrates scriptores suspicantur.
 Petrus Lara Comes, ab Alfonso Iordano Tolosiate, ex prouocatione in singulari certami-
 ne, in ea obsidione peremptus est. In eo testamento templis, & monasteriis tota Hispania
 multa oppida, & arces legata: & cum prole careret, Templarii & Hospitalarii milites, præ-
 terea custodes sepulcri Hierosolymitani ex asse omnes, singuli ex triente ordines, regni
 heredes scripti: exemplo liberalitatis, quod admirarentur posteri, improbarent æquales.
 sed tanti erat religionem Christianam bello amplificare: partumque in Syria imperium
 armis tueri: vt certatim viri, fœminæ, Principes & priuati prædia, arces, oppida in sum-
 ptus bellicos suppeditarent. In extremo testamento diræ execrationes additæ, si qui euer-
 tere conarentur, quæ ipse sanxisset. Proceres Aragonii & Vascones concilio gentis indi-
 50 cto Borgiam frequentes conueniunt ad Vasconum fines. Petrus Atarius dono defuncti
 Regis eam urbem ditione obtinebat, summa vir nobilitate, regioque sanguini innexus: vt
 nonnulli suspicantur, magis quam certo argumento confirmant, rebus gestis suaque vir-
 tute clarissimus. In hunc gentis studia inclinabant, videbaturque continuo Rex futurus,
 ni voluntates magnæ Principum partu fastu & arrogancia alienasset. gloriam & regnum,
 quæ vltro venissent, festinatio corrupit. Viri sapientes considerabant, qualis futurus esset
 accepta potestate, qui in priuata fortuna intolerabilis esset. præcipuus aliorum incitator
 Petrus Risonius. nobili loco, magnoque ingenio vir. huius auctoritatem cum cæteri se-
 querentur, re infecta è conuentu discessum est. Vascones externi imperii odio & ius sem-
 per fuisse cogitantes, vt quæ tyranni eripuissent, ea tyrannis eorumve successoribus inter-
 60 fectis ij, quibus erepta erant, recuperarent, sibi priuatim consilium capiunt. Auctore San-
 ctio Rosa Pompelonensi Episcopo, Gasias ex veteri Regum suorum sanguine Ramiri fi-
 lius, nepos Sanctii Regis eius quem à fratre Raymundo occisum fuisse dictum est, com-
 muni gentis suffragio Pompelone Rex est renunciatus. E contrario Aragonii Montionem
 conuenientes, Ramirum defuncti Regis fratrem, Regem iubent, quamuis monachum, &
 ex sancti Facundi Abbate primum Burgensem, deinde Pompelonensem, ac tandem Rotæ
 & Barbastri Præsulem nominatum. Olcæ regia insignia desumpsit, cum pontificiis insulis
 regni purpuram & diadema iungens. res omni tempore comparanda miraculo. Quod
 non magis studio gentis, quam necessitate factum arbitror, ad vitandos intestinos motus:
 cum ipse se ab obitu fratris Regem ferret. extantque veteres tabulæ, quibus Octobri men-

se proximo se Regem & sacerdotem nominat, Barbaſtri datæ. Ab his initiis commota populi ſtudia non ante conſtiterunt, quam homo grandæuus, qui ante quadraginta amplius annos in Tomerienſi cœnobio veſtem mutarat, ſobolis generandæ cauſſa, vxorem ducere compulſus eſt. Romani Pontificis venia (ſic credimus) vt Rex, coniux, & ſacerdos idem eſſet, impetratum. Agnes Guillelmi Piſtauorum & Aquitaniæ Principis ſoror conubio iuncta. Guillelmus hic poſt biennium Compoſtellæ defunctus eſt: quo ſe contulerat religionis procurandæ cauſſa. Alionora filia natu maxima eius iuſſu, Ludouico Regi Galliæ nupſit, cognomento Iuniori. ex hoc coniugio duæ filiz natæ cum eſſent, lege propinquitatis coniugium diremptum eſt, Eugenii tertii Romani Pontificis auctoritate. Rex denuo Iſabellam duxit Alſonſi Caſtellæ Regis filiam. Alionora Henrico Duci Andium Nortmanniæque iuncta, Piſtauorum & Aquitaniæ ad Angliæ imperium adiunxit, vnde bella internecina inter eas gentes nata, funeſta Galliæ vniuerſæ, nomini Chriſtiano exitialia fœdaque.

Nota in Hispania inter Chriſtianos Reges Bella. C A P. X V I.

GA R S I Æ & Ramiri Regum inaugurationem magni motus ſunt conſecuti, ſæua orra bellorum tempeſtas, & reſpublica quaſi turbato mari nauis, cum maxime viro & gubernatore opus habebat, tum maxime omni præſidio deſtituta erat, Garſiæ Regis imbecillitate, Ramiri ſenectute. Alſonſus Caſtellæ Rex vtrunque imperium ad ſe hæreditate deuolutum prædicabat: iuraque ſucceſſionis à Sanctio atauo Rege Vaſconum cognomento Maiori, haud incongrue repetere videbatur. Nam milites, quos Alſonſus teſtamento hæredes nominarat, paſſim excludebantur, legibus vetantibus ad regni faſtigium admitti, niſi regia ſtirpe ortum. Hæc a iureconſultis in otio diſputabantur. potiora, vt ſit, regnandi iura, quæ in viribus & potentia magna pars Principum ponit, penes Alſonſum Caſtellæ Regem ſtabant. neque deeſſe poterant vtriuſque regni procerum ſtudia in tanta voluntatum varietate. Itaque contractis vndique copiis, ne occaſioni deeſſe videretur, in Riuogiam inuectus oppida & arces, quæ ab Alſonſo vitrico Bilforado Calagurrim vſq; per vim occupata erant, in poteſtatē redegit: Anagarum, Lugrunium, Arnedum, Vigueram, aliaq; vicinis locis ignobiliora oppida. Inde tranſgreſſus in Cantabriam parte ea, cui Alauæ nomen eſt. Victoriæ circumſedit quidem, virtute tamen ciuium deſenſam expugnare non potuit. alia circum oppida ſubiugata: factumq; vt vtriuſque regni ditionem Iberus amnis diſcerneret. Magna inclinatio animorum facta erat: multique tum reguli Regis caſtra ſequebantur, tum Epilcopi. in his Bernardus Seguntinus, Sanctius Anagari, Bertrandus Vxamæ. Mox in Aragoniam impetus factus, tanta feſtinatione, vt proximo Decembri meſe omnem citra Iberum amnem Aragoniæ tractum, armis præſidiuſq; occuparit. Aderant Regi externa Principum auxilia: Raymundus Barcinonenſis Comes, Ermengaudus Vrgelitanus, Alſonſus Iordanus Tolofas, Rogerius Fuxenſis, Mirus Pallenſis, aliique magno numero proceres, in eius ſe omnes clientela fore profeſſi. Ramirus noui regni ſtatu nondum confirmato, & in tanta conſternatione prouincialium viribus diſſiſus, Suprabem petiit, locorum munitione regium nomen tutari conſtituens, & meliora tempora expectare, animo ad pacem fœduſq; faciendum propenſo, honeſtum modo, & tolerabile. Oldegarius Tarraconenſis Præſul, præcipua vir opinione ſanctitatis, ſequeſtrum internunciumq; iis controuerſis componendis ſeſe offerebat. magno labore & conatu parum promouebatur: cum magnæ difficultates opponerentur, & neuter parte contentus eſſet, totum ſpe & cupiditate complexus. Garſias Vaſco Alſonſi poteſtati permittens ſe ſuaq; inito fœdere in Caſtellam venit. Alſonſus Legionem conciliū haberi curat frequentiffimum. affuere Garſias Rex Vaſconum, Berengaria coniux, ſororque Sanctia. In eo conuentū omnium qui aderant conſenſu, imperii nomen Regi decernitur. qui Aragonios, Vaſcones, Catalaunos, Galliæ partem vectigales beneficiariosque haberet, ei Auguſti maieltatem conuenire. Toletanus Præſul coronam capiti impoſuit. dextera leuaq; Rex Vaſco & Arrianus Legionenſis Epilcopus tenebant. acceſſit Romani Pontificis conſenſus, vti noſtri ſcriptores affirmant, Innocentii eo nomine ſecundi ſcilicet: cum ea tempeſtate ſacra Chriſtiana gubernaret. quod admirari magis poſſum, quam credere, tantam iniuriam irrogatam Germaniæ. niſi forte ægre iis Imperatoribus facere voluit, nouo in Hispania Imperatore creato: cum toties Italiæ vexaſſent, & ſacroſanctam Pontificum maieltatē contempriu habuiſſent. Legionem in D. Mariæ ea cæremonia peracta primū, anno milleſimo centeſimo trigeſimo quinto, ipſo Pentecoſtis feſto die: vti eius ætatis ſcriptor ait, & acta eius conuentus declarant. deinde Toleti ſimilis cæremonia peracta eſt, quo die

die & anno incertum: sed inde variæ scriptorum opiniones natæ, quibusdam Toleti, aliis Legionem affirmantibus. Extat Toleti in scriniis vr̄bis diploma ab Alfonso concessum: ubi primam imperii coronam Legionem accepisse se ait, nempe altera Imperatorum Germaniæ æmulatione Toleti suscepta. Inde inter Hispaniæ Reges huic vni Imperatoris cognomen vulgo datur: & Toletanæ vr̄bis insignia esse cœperunt, Imperatoris imago confidentis habitu, aureaque veste, orbis effigiem sinistra, gladium districtum dextra tenentis. eidem Imperatoriæ vr̄bis nomen eo tempore confirmatum: vt per manus ducta opinione vulgo homines persuasum habent. Extant Ioannis eo nomine secundi Castellæ Regis tabulæ, quibus Toletum vr̄bem Imperatoriam dicit. Extant D. Bernardi litteræ ad Sanctiam, quam sororem vocat Imperatoris Hispaniæ, præcipua fœminam pietate virginemque: cui frater a primo regni tempore, Reginæ nomen & honorem participarat. Extant etiam Petri Cluniacensis ad ipsam Pontificem Romanum Innocentium secundum litteræ, hoc initio. Imperator Hispanus magnus Christiani populi Princeps, deuotus maiestati vestræ filius. Rogat iis litteris vt Episcopum Salmantinum concedat Compostellam migrare, votis sacerdotum & populi expetitur. Berengarius is erat, in Didaci Gelmirii post quartum annum defuncti locum cooptatus, secundus eius ecclesiæ Archiepiscopus. Sanctius & Ferdinãdus à patre Imperatore Castellæ & Legionis Reges diuisa ditione continuo designati, dictiq; exemplo, quod accusabitur semper, & semper vsurpabitur. Interea cum virorum sanctorum & procerum studia, pacis componendæ causa non remitterent: multis vltro citroque concursationibus, conuenit tandem, vt Alfonso & Garsias inter se colloquerentur, de re tota deliberaturi. Paradillia oppidum ad Iberi ripam situm Regum colloquio opportunum visum est. dies dictus quintus Kalendis Octobris. Affuit Berengaria Regina. pax ea lege facta: vt Garsias Cæsaraugustano regno donatus ditionem omnem Alfonso nomine obtineret, Castellæ stipendiarius factus: armaque & vires iungerentur aduersus Ramirum Aragonium Regem: quem vitio creatum prædicabant. Eo fœdere Aragonii & Vascones commissi, grauiam inter se damna intulerunt. vtriusque ditionis fines belli iniuriis vexati. Proceribus & Episcopis vtriusque gentis anitentibus eius controuersia componendæ studio, optimum fore visum est, ternos ex vtraque gente iudices dari. Caxalis, Ferricius Oscensis, & Petrus Atarius ad Vadum longum (id vico nomen est) pro Aragoniis disceptarunt. pro Vasconibus Latro, Guillelmus & Simon Aznarii, Conuenit vt vtriusq; regni ditionem iisdem finibus, quos Sanctius cognomento Maior constituerat, deinceps ipsi terminarent. Sarasasum, Ida, Arago amnes, limites designati quousq; cum Arga flumine coniuncti in Iberum influunt. Roncauallis, Biosalis, aliaq; vicina oppida, tametsi ad Aragonios fines pertinebant, Garsias permissum, vt dum ipse viueret imperio retineret. Aragonio modo Regi fidem obligaret. regnum (quod Castellæ paulo ante promiserat) Aragoniis vestigale obnoxiumque esset. Huius fœderis confirmandi causa, ab vtroq; Rege Pompelonem ventum est. factumq; operæpretium videbatur: cum rationes optime constitutas casus inopinus turbauit. Enecus Aiuarius siue ex vero, siue pacis odio, Ramiro Regi denunciat insidias à Vasconibus eius saluti parari. cum fides esset facta, Rex mutata veste, concubina nocte Pompelone vr̄be egressus est. neque prius constitit, quam ad Leirense monasterium est ventum: vnde maiori offensa quam cum venerat discessum est. & vtrinque res ad bellum rursus spectare cœperunt omni concordia spe sublata. Ramirum ætatis despectu, studia Principum, sed & populi deserere videbantur: vsque eo vt vulgo Regem cucullum aliisque probrosis cognominibus nominarent. genus hominum mobile, perucax, neque, beneficio neque metu coerceri poterat. Ergo Periandri Corinthii tyranni, & Tarquinii Romani Regis postremi exemplo repetito, facinus edidisse fertur posteris memorabile, homini sacro fœdum atq; crudele. Oscam ad regni conuentus proceres aduocat anno eius seculi trigesimo sexto, quasi de rebus magnis deliberaturus. quindecim proceres, qui maxime infensi videbantur, in vestigio iugulandos curat, ex Lunæ familia quinq;, reliquos ex præcipua regni nobilitate. quorum nomina vt sigillatim prodantur, opus esse non arbitror. Tomerientis Abbas, cum quorundam omnem communicarat, consilii auctor fuit. Per legatos enim roganti, ecquid sibi faciendum putaret in tanta rerum perturbatione, legatis presentibus in hortu summa caulum capita ferro deiecit: nihilque præterea aliud responsi dedit. Quæ vero de Ramiri ignauia supra fidem, supraq; veritatem prædicantur: tam rudem eum, & ignarum belli fuisse, vt cû sinistra clypeû, dextra lanceam teneret, equi habenas mordicus regedâs putaret, tanquam fabulas vulgi reiecit. Conuenit, inutilem rebus gerendis atque imparem regni oneri fuisse habitum. vnde occasio fabulandi. Omnino genita filia, cui Petronillæ nomen fuit, cum neque sibi neque aliis satisfaceret, tædio victus non militaribus solum sed ciuilibus

etiam abscedere muneribus certus Osæ, vbi regni conuentus agitabat, animi sententiam coram explicauit, in vnam curam conciliandi Alfonso Regis incumbendum decernens. de Vasconum iniuriis vliscendis mentio nulla præ pacis studio. & fortassis infidiarum illi crimen, quod erat impositum, competenter eluerant. Raymundus Barcinonensis concordie ineundę inter Castellanos & Aragonios præcipuus auctor extitit: cui magnę cum vtroque Principe necessitudines erant: & spes obiiciebatur Aragonii regni potiundi Caxali viro primario internuncio. Alauona ad Iberi ripam supra Cæsaraugustam decem & sex millibus passuum situm oppidum, Regum colloquio designatum. dies dicta vigesima quarta Augusti. quo die Alfonso Castellæ Rege concedente Cæsaraugusta Aragonio imperio restituta est, rescisso nimirum eo fœdere, quod cum Garfia Rege Vasconum haud multo ante initum fuisse monstratum est. Calataiuba, Alauona, aliaque citra Iberum oppida Ramiro concedente retenta sunt. his legibus inter vtranque gentem concordia constituta. Cuius confirmandę causa Ramiri filia obses data, vt Sanctio Alfonso filio nuberet impetrari non potuit: cum Raymundo Barcinonensi pacta esset: quod Aragoniis rebus commodius fore videbatur, propter ditionis amplissimę vicinitatem: & quoniam ab Alfonso sororio nihil non impetraturus fore credebatur. Hęc eo celerius administrantur, quod Garfias Vasconum Rex bellum cemparare nunciabatur, vir insigni animi magnitudine: qui aduersus duorum præpotentum Regum arma, non tantum imperium nouum tutatus est, sed etiam ditionis fines proferebat. Margaritam Rotronis Perticarum Comitum filiam vxorem habuit: & cum ea dotis nomine Tudelæ principatum. Itaque se Pompelone, Anagari, Alauæ, Vizcayæ & Guipuscoæ regnare publicis litteris affirmabat. Francorum vires multum contulerunt: cum Ludouicus Gallię Rex noui Regis & infirmi patrociniū suscipere gloriosum sibi fore putaret. ad Gallurem & Cortes oppida, Castellæ & Vasconum castra collata: acie tamen dimicatum non est, cum vtrique totius certaminis aleam subire formidarent. id vero propius quam quod fama tenuit, religioni id datum: cum per eos dies Christi Dei ad vitā reducis memoria anniuersariis sacris celebraretur. Augusti die vndecimo, eodem salutis anno millesimo centesimo trigesimo septimo, Raymundi Barcinonensis & Petronillę infantis nuptiis pactis, Ramirus Rex regni curam & administrationē abdicat. Osæ in D. Petri se abdit tranquillioris vitę studio, retento tantum regio nomine, atq; si quando vti vellet potestate. Qui arces & oppida præfidiis toto regno obtinebant, iussi sunt in Barcinonensis verba nouo sacramento iurare. & quoniam in ea rerum perturbatione motuq; viri principes pro se quisque, vt fit, Regi seni operam suam carissime venditarant, oppidaque & arces extorserant, prorsus vt regni viribus distractis dilaceratisq; regni maiestas ad solum nomen redacta esse videretur: donationes tanquam iniquissimo tempore extortæ, nouo decreto rescissæ: eæ præsertim, quę post Barcinonensem Comitem generum ascitum concessæ erant. Vasconum imperium iisdem finibus describi mandatum: qui Pompelone in superiori fœdere designati erant. Raymundus regni cura suscepta, continuo ad Alfonso abiit. Carrione Vaccæorum oppido inita paulo ante pacis conditiones ab vtroq; Principe retractatæ: datumq; vt omnem citra Iberum regionem Aragonii Reges obtinerent, quasi Castellæ stipendiarii. Itaq; Octobri mense proximo, Raymundus Cæsaraugustam inuectus, inter faustas populi voces patrem patrię, & pacis ac felicitatis auctorem acclamantium, eius vrbis ac vero totius reipublicę statum composuit, tranquillitatem fundauit. His rebus perficiendis, Guillelmi Raymundi Catalauniz Senescali (nomen id potestatis erat & magistratus) pro ea auctoritate & gratia, qua apud Ramirum Regem valebat maxima, opera præclara extitit. pro eo merito abs Barcinonensi Comite, Moncada municipio donatus est, Moncadarum familię nobilissimę conditor, auctorque princeps.

Alfonfus Portugalia Comes, Rex proclamatur. C A P. XVII.

EX aliena perturbatione Lusitani augendi ditionem nomenque amplificandi occasionem nacti sunt. Alfonso Portugalię Comes non minus belli quam pacis artibus clarus, reipublicam illustrare, atq; bonis omnibus augere, exornareq; non desisteat. Conimbricę S. Crucis nomine monasterium exedificandum curauit, ipsiusmet olim sepulchro celebre. Leira oppidum, quod ea tempestate Mauris ereptum est, ei monasterio dono datum. Magnarum rerum hęc initia fuerunt. nam eius seculi anno 39. contractis vndique ex tota ditione copiis in Maurorum fines populabundus penetravit: Tagosq; superato, Ismarem Maurorum Regem, qui ea loca imperio obtinebat, bello petiit. In ea expeditione, priusquam ad manus deuentum esset, Egas Nunnus Alfonso nutritus, cuius

cuius consiliis eatenus respublica steterat, extinctus est. Portus vrbe in Benedictinorum cœnobio, quod vulgo Sofę dicitur & sua ipse impensa ab imo totum extruxerat, eius & filiorum sepulcra monstrantur: Therasię vxoris in Seresedę Cisterciensi cœnobio, octo à Lameco millibus passuum: quod ipsa etiam edificandum curauit: vtrunque (sic credimus) ex manubiis belli Maurici. Alfonso conatu nunciato, Ismar quam maximos potest tota prouincia delectus habet. quinque alii Maurorum reguli in auxilium euocati. Ea diligentia numerosus exercitus conflatur. vtraque castra ad castrum viride posita. vicina planicies, cui Vrichii nomen. tunc fuit, nunc Regum capita vocatur, ad pugnam delecta. Rigat ea arua Chalybs, ex agro Pacensi corruatis aquis ignobilis primum: inde sensim auctus in Salaciensem Oceani sinum elabitur nauigiorum capax. Hostium multitudine cognita, initio Alfonso ancipiti cura anxius erat. hinc magnitudo periculi obuersabatur animo: inde ignominia, quam inuri nomini Christiano necesse erat certamine detrectando: contumeliamque ex ea re in victore exercitu remanente grauissimum iudicabat. Vicit honesti cura: præsertim cum milites adeo bona spe pleni essent, vt altero ante pugnam die, octauo Kalend. Augusti, qui dies D. Iacobi memoria sacer est, eius seculi anno trigesimo nono, Alfonso in castris magna lætitiæ significatione Regem proclamarent. Id incitamentum erat, ne à turpi fuga collatum honorem auspicaretur. Biduo elapso acies ad pugnam instructæ. pauca pro tempore nouus Rex locutus. Verba inquit, milites, fortiorem neminem faciunt. Ducis oratione excitati animi mox ad ingenium redeunt. quantam quisque virtutem habet, talis in discrimine apparet. Quo loco res sint æque mecum intelligitis. hostium multitudine & locorum conditione, ignauis fugæ locum sublatum. fortibus audacia pro munimento exit. Quid turpius quam in pedibus salutis spem eos ponere, in quorum dextris sint arma? terga hostibus ferienda præbere: quorum illi vultum ferre vix poterunt, modo metus faceffat & ignauia? Qui vobis animus sit, hæc alacritas ostendit. mihi stat sententia, aut morte aut victoria reipublicæ satisfacere: quorum alterius omen Deus auertat, alterum vt contingat in nobis situm est. Aduersus toties victam perfidiam impietatemque pugnabitis. Idem ergo illis & vobis animus erit, qui victis & victoribus esse solet. humilis, formidolosus, & ignauis hostibus: vobis excelsus & alacer. A me certe non disciplinam tantum, sed etiam pugnandi exempla petite. Vos videre, ne regium nomen ad ludibrium dedisse videamini. Secundum hæc verba, pugnae signum proponitur: signaque inferri mandatum. idem hostes faciunt. pugnatur ab vtrisque acriter, pro gloria, pro salute, pro imperio. Maurorum tandem multitudo nostrorum virtute deuicta est. magnus ex iis numerus trucidatus. plerique capti. quinque regulorum signa in potestatem venerunt. Ex eo Regum Lusitaniæ insignia in clypeo cartuleo, quinque alia scuta minora esse cœperunt alias alii significationes capiant: & quinque Christi Dei vulnera significari contendunt, stulte scilicet & inaniter. Sanctii eo nomine secundi Lusitaniæ Regis ætate, ad vetera insignia, castella circum clypeum adiuncta: non eodem semper numero, nunc septenario. Hæc fuit illa pugna, tantopere Lusitanicis historicis celebrata: in paucis ætate memorabilis. vnde breui Lusitaniæ Reges in magnam potentiam creuerunt. Regem ea victoria clarum victæ tandiu matris crimen obscurabat: & re cognita Romanus Pontifex Innocentius II. qui per hæc tempora ecclesiam gubernabat, conatus est eum ab ea mente deducere, cum matre reconciliata gratia. Missus Conimbricensis Episcopus Roma cum amplissimis mandatis monere Regem non destitit, vt filii officio erga matrem senem defungeretur. Impium videri non imperium tantum occupasse, sed etiam libertatem eripuisse. Nullam tantæ iniuriæ inferendæ satis honestam afferri causam posse. Verum cum ad has voces Alfonso aures obsurduissent, Episcopus Conimbrica vrbe sacrificiis interdicta, ex Lusitania discessit. Rursus Cardinalis quidam Roma ea de causa legatus nihilo meliora tulit. profus vt regiis minis coactus interdicti sententiam, quo vniversam ditionem implicarat, retractarit. Manricus Lara ea tempestate opibus & nobilitate clarissimus erat, beneficio Castellæ Regum Molinæ regulus. huius filiam Malfadam nomine Alfonso Lusitanus toro sibi iungendam curauit. Nati ex eo coniugio sunt Sanctius, Vrraca, & Therasia illa, quæ Philippo Flandriæ Comiti nupsit olim. præterea furto genitus filius alter, Petrus nomine in Alfonso filii numeratur. Peracta nuptiarum celebritate ad arma est recursum. Scalabis ad Tagi ripam improviso occupata: cum ante lucem ciuibus insciis in vrbe esset penetratum à nostris. Ex eius belli manubiis, Cisterciense Alcobasæ cœnobium extructum: quod vortum eâ Rex præteriens, si vrbe potitus esset, nuncuparat. Albohali A'morauidum, & Abdelmon Almohadam (noua ea familia inter Mauros erat) Reges, de Africa imperio summa con-

tentione decertabant. Id diffidium Mauros, qui in Hispania erant, iniuriæ opportunos præbebat: & magis stare videbantur nostrorum cessatione, cum ciuilibus bellis æstuant, quam sua ipsorum virtute. Tanta otii copia, vt litterarum studia diligenter coleant, quibus inter arma locus non est. Cordubæ præsertim, vrbe magnorum semper ingeniorum matre altriceque, viri hac tempestate extiterunt, in omni philosophiæ parte clari, atque præstantes. Auicenna, quem principi loco natum, ac Regis filium fuisse nonnulli disputant: negant alii fuisse Hispanum. Auerrois clarissimus Aristotelis expiator, Auicennæ æmulus: qui in libros Aristotelis de cælo cõmentaria scribere se ait, anno Arabum quingentesimo trigesimo, Christi nimirum millesimo centesimo trigesimo quinto extremo, is Arabum annus initium habuit: præterea Auenzoarius insignis studiis matheos astrologiæque. Hæc Cordubæ. In Lusitania autem, noua expeditione Sintra municipium ad promontorium Artabrum, non procul ea parte, qua Tagus in Oceanum euoluitur, Alfonsi armis expugnatum est. Locus commodissimus erat propter vicinitatem maris. Itaque ex Gallia, Anglia, Belgioque Regis inuitatu validæ classes venerunt: prorsus vt externis copiis confirmatus Olisiponem eo tractu urbem amplissimam, Lusitaniæ principem circumfidere non dubitarit. nobilissimæ huius obsidionis exitum priusquam explicamus, ad intermissa recurrendum est.

Almeria à nostris expugnata. C A P. XVIII.

DV M hæc in Lusitania geruntur, Vascones & Aragonii bellis, ciuilibus æstuant. Alfonsus Imperator belli & pacis in Hispania arbiter habebatur. duorum Regum, qui prior eius amicitiam occupasset, is victoriam de aduersario certo sibi pollicebatur. Itaque certatim ad id ab vtraque gente concursum. prior Raymundus Barcinonensis noui regni cura suscepta, multisque ex eo difficultatibus implicatus Alfonsi conciliandi, atque in partes alliciendi cupiditate, Carrionem Castellæ municipium se contulit. neque successus defuit: pro iure enim affinitatis, quæ inter vtrunque Principem erat, haud ægre impetratum est, vt Cæsar Augusta, Turiaso, Calataiuba, Daroca, aliaque cis Iberum oppida Aragonii iuris, quæ Castellanis præsidii tenebantur, Raymundo cederent tanquam Castellæ Regum stipendiario. de Rege Vasconum Garfia, qui frequentibus incursionibus Aragoniam, Tudela Cæsar Augustam vsque infestam reddebat, tum quidem mentio nulla: biennio tamen post, nimirum salutis anno millesimo centesimo quadragesimo, Raymundus iis iniuriis prouocatus, fretusque Alfonsi amicitia ad eum Carrionem rursus adiit. vbi Aragonios inter & Castellanos aduersus Vasconum Regem Garfiam fœdus factum est: ex quo oppida, quæ Aragonii iuris erant, & à Vasconibus obtinebantur, Aragoniis: quæ Castellæ ditioni erant detracta citra Iberum, cum fide, quam primum communi hosti essent erepta, antiquis dominis reddenda erant. Nauarræ ipsius pars tertia Imperatori tribuebatur: duæ aliæ partes Raymundo stipendiarii nomine patæ. Dirempto colloquio, quasi signo dato in bellum vtrinque itum est. Raymundum aliæ curæ distinebant. primus ergo Alfonsus Imperator Burgos delatus, quam maximos potest tota prouincia delectus habet: numerosoq; exercitu conflato superatis Aucæ montibus in fines Nauarræ irruit. maior apparatus terrorque quam belli exitus fuit. missis vltro citroque legationibus, Præsulumque industria, qui vtriusque Regis castra, sequebantur, pax inter vtranque gentem facta est. ad Iberi ripam, Calagurrim inter & Alfarum, ad colloquium ventum. affuit Berengaria Alfonsi vxor. In eo congressu non tantum concordia sancita, sed etiam pactis nuptiis firmata, Sanctium inter Alfonsi maiorem natu filium, & Blancam Garfiæ Regis filiam, ob teneram quidem ætatem nuptui immaturam: cæterum vt fidei datæ obses esset, in foceri potestatem continuo contraditam. ad nonum Kalend. Nouembris fœdus factum. Mutatę repente Alfonso voluntatis haud satis idoneam causam reperiebam. libet tamen suspicari haudquaquam mentis inconstantia ingeniique leuitate factum: quid enim ea tempestate Alfonso grauius, quid sanctius? sed cum stultum fore iudicaret Aragonios, qui negotiis aliis implicatos præsidii, aut nihil aut parum afferrent, alieni periculi fructus integros referre: sibi priuatim consilium cepit. Raymundum enim Barcinonensem domi, forisque grauissimę curę à cogitatione belli Nauarrici auocabant. Primum Mauri communes hostes bello petendi erant. Itaque ad Cingę amnis ripas Chalamera & Alcolea oppida barbaris erepta à Ducibus, qui Raymundi nomine limiti præfecti erant. deinde milites Hierosolymitani, qui regni iura ex Alfonsi Aragonii Regis non ita pridem defuncti testamento repetebant, aliqua ratione conciliandi. Veneratque ea de causa Raymundus militię Diui Ioannis Magister. quo agente

agente conuenit tandem, vt Cæsaraugustæ, Calataiubæ, Oscæ, Barbastri, & Darocæ, aliisque oppidis. quæcunque Mauris eriperentur, Hierosolymitani milites ex singulis religionibus, Christianis, Mauris, Iudæis singulas familias subiectas haberent: exque ipsorum auspiciis iussuque militarent. alii præterea redditus, opimaque prædia tota ditione data: vnde magno quamuis numero milites vitam militiamque sustentarent. Iaccæ aliisque locis. domiciliis constituendis descriptæ designatæque areæ. Illud in primis est cautum, vt Raymundo ipso sine prole defuncto, regnum rediret ad milites. Iis conditionibus paciscendis, retractandisque, aliquot anni elapsi: quas Guillelmus Patriarcha Hierosolymitanus cæterique milites Diui Ioannis suo diplomate ratas Hierosolymæ habuerunt, ad quartum Kalend. Septembris salutis anno millesimo centesimo quadragesimo primo. accessit Fulconis Hierosolymitani Regis consensus, ac Hadriani tandem IIII. qui post aliquot annos Romanam ecclesiam regendam suscepit, approbatio. Eo fœdere Templarii etiam milites comprehensi: quibus quod æquior esset Raymundus, cum recenti memoria Raymundus Berengarius eius pater eam militiam esset professus, plura attributa sunt. Montio aliaque oppida & arces magno numero donata: decima regionum vectigalium: quinta eorum quæ bello Maurico quæsitæ essent: immunitate milites omnes donati: neque nisi eorum consensu, pacem genti cum Mauris fore conceptis verbis promissum iuratumque. Hæc Gerundæ pacta conuentaque, Guidone Cardinale Pontificis Romani Legato præsentate, disceptanteq; , vigesimo septimo Nouembris die, anno millesimo centesimo quadragesimo tertio. Excepit nouum bellum in Gallia aduersus Baucios, familiam ea tempestate opibus & clientelis cum primis copiosam & validam. Raymundus Baucius Stephanæ vxoris (quæ Aimilliani Comitis Gilberti filia erat, Dulcis soror eius, ex qua Raymundus & Berengarius nati sunt, vt est superius demonstratum) iura repetens Prouinciæ principatus partem obtinere satagebat: sin minus iure iudicioque, certe marito arbitro. Non deerant in prouincialibus studia, cum externi Principis Berengarii imperium auersarentur: ac pro insita multitudo leuitate, noua semper antiquis meliora fore sperabat. Bellum inchoatum Berengarii ætate, eius morte aduersus filium Raymundum Berengarium nomine amplius exarsit. ætas pueri contemptui erat, imperii vires nondum confirmatæ: prorsus, vt Raymundus Barcinonensis pueri propinqui, rebus cæteris prætermisissis, patrocinium suscipere non dubitauerit. Bellum acre fuit: seque Raymundus quo maior esset auctoritas scilicet, Prouinciæ Marchionem dixit. Aduersarii eo redacti, vt Raymundus Baucius paterna ditione ferme omni spoliatus, vltro Barcinonem veniens, Raymundi se suaque fidei voluntatique permiserit. Pax inter vtranque familiam æquis conditionibus facta: Baucioque restituta quæcunque belli iniuria erant ablata. præterea Trencataium municipium ea lege datum, vt Prouinciæ Comitum eo nomine stipendiarius esset. Iis difficultatibus negotiisque Raymundo distento, Garfias Vasconum Rex occasionem tempusque nactus est sese amplius confirmandi. ac in primis Alfonso Imperatorem, penes quem rerum summa potestas erat, vt amplius deuinciret, Vrracam eius ex impari matre filiam vxorem duxit. Anno millesimo centesimo quadragesimo quarto, octauo Kalend. Iulii Legionem nuptiæ regio apparatu celebratæ sunt: ludicra militaria commissa: agitati tauri: cœcis, galeis sudibusq; munitis porcus occidendus obiectus, magno instantium plausu risuq; cum spe lucri prædæq; inter se ictu aberrante grauius quidem, sed citra noxam ferirent. Vrracæ mater Gontroda fuit in Asturibus nobilissima: cuius ad Ouetum in Veguæ virginum cœnobio, quod de suo extruxit, & vbi vitæ reliquum exegit, sepulcrum cum inscriptione monstratur. Ex Garfia Rege & Vrracâ, Sanctia nata est ea, quæ Gastoni Bearnensi Vicecomiti nupsit primum, atque eo sine prole defuncto Petro Molinæ Comiti viro alteri Almericum peperit: qui consequenti tempore Narbonæ principatum tenuit. Interea Africa bellis ciuilibus tumultuabatur. in Hispania inter Mauros quidem grauissimi motus erant, factione tricipiti. Zephadola Rotæ regulus, quod oppidum ad Bætis ostium situm est, ex veteri Regum Maurorum sanguine, nostris fauebat: eoque Duce Hispalim erat à nostris vsque penetratum. Azuelis Cordubæ præfectus, Valentiz Abengamia dissidebant inter se, meliora ferente Abengamia. Inter pios superiora bella cepisse finem videbantur. Raymundus tantum, & Garfias aliqua ratione conciliandi erant. Alfonso Imperator, pro ea necessitudine quæ illi cum vtroq; erat, & ne præclara occasio bello petendi barbaros qui in Bætica late dominabantur efflueret, vtranque Principem in oppidum S. Stephani euocauit: vt mutuo colloquio pax componeretur. Anno millesimo centesimo quadragesimo sexto, mense Nouembri ad colloquium ventum est: pax quidem perpetua conciliari non potuit: induciæ tantum inter vtranque gentem vt fierent impetratum. additumq; vt quoniam Alfonso de bello sacro cogitaret, atque in eam

rem lectissimas copias paratas haberet, Garsias terra, Raymundus mari instructa valida classe, eius conatus iuuarēt. Primo vere sequentis anni à tribus Regibus arma Baticę illata sunt. direpta oppida atq; incensa, vastati agri, donec Cordubā ventum est, vrbē in planicie ad Bætis ripam lautissimam opulentissimāq; , armis virisq; potentem : ad hæc totius ferme Hispaniæ imperio, quam late barbari dominabantur haud multo ante maxime insignem. ager omni fertilitate terræ inter primos in Hispania. Hanc vrbem Regis Marroccii nomine Abengamia Præfectus obtinebat. Is tanto belli apparatu perterritus, vrbem continuo dedit, paratus imperata facere, frumento, pecuniaque nostros iuare. Templum maximum Raymundus Toletanus Præsul Regis iussu ex Christiano ritu expiauit. vrbi præsidium nullum impositum, ne dissipato exercitu vires minuerentur, cum tantum belli superesset. neque enim sine valida manu firmari poterat ob amplitudinem vrbs : nec id virium erat, vt firmando præsidio & perficiendo bello satis esset. incustodita est relicta, nulla ex eo vtilitate aut gloria. Abengamiæ fidem noua sacramenti religione obstringere visum est Alcorani contactu, (qua cæremonia grauissimum eius gentis more iusiurandum continetur) rempublicam Alfonsi nomine cum fide gubernaturum. Timor haud diuturni officii magister est. Itaque vix nostri ex ea vrbe discesserant, cum Maurus præfectus datam fidem sefellit. Biatiam promotam castra, quam in vrbem Mauri ex tota prouincia vires contraxerant, certi de rerum summa cum nostris dimicare. Res periculo proxima erat, Alfonsi animus de euentu sollicitus. Diui Isidori species per somnium oblata (sic fama est) nutantem confirmauit. Vanam visionem non fuisse rei euentus comprobauit. postero die totis vtrinque viribus pugnatum. Mauri cæsi atque fugati. vrbs dedita, atque mutato consilio, militari præsidio firmata: ne Cordubensium exemplo rebellare posset, neve a tergo hostile aliquid relinqueretur. Eius vrbs expugnatione Roderici Asagra, qui Stelam oppidum in Vasconibus obtinebat, virtus & diligentia maxime commendatur. Huius filius Petrus Rodericus Asagra vrbem Albarracinum primus imperio obtinuit. Almeria firmissima ea tempestate vrbs ad Mediterranei maris littus sita in Bastetanorum & Bastulorum confinibus, antiquis Abdera seu portus magnus, nostrorum armis petita est. eò copiis omnibus itum. Vno tempore Genuenses, Barcinonensesque ita moderari cursum nauium iussi, superato Charidemo promontorio classes ad vrbem circumegerunt. Terra mariq; barbari impugnati: atq; post aliquot eruptiones leuiaq; prælia, in muro patefactus aditus, turresq; aliquot captæ: vnde per vim reliqua vrbs expugnata est decimo sexto Kal. 10

11 4 7. Nou. anno millesimo centesimo quadragesimo septimo. viginti Maurorum millia, qui vrbe capta in arcem confugerant, pretio vitam redimere compulsi. sic piratis perfugium sublatum, vnde finitimis longinquisque littoribus imminebant formidabiles Hispaniæ, Galliæ, atque Italię. Ea expeditionem maturandi præcipua causa fuit. Præda omnis militi distributa. Genuensibus præmium fuit vas smaragdeum insigni magnitudine: quod illi reliquę prædæ præferendum tunc quidem iudicarunt, & nunc in thesauris seruant. Tamen si alii scribunt in bello sacro Cæsarea expugnata in Syria inuentum & opinio est in eo Christum Deum, postremo cum discipulis cœnatum, vulgi scilicet & sine auctore. Clemens Alexandrinus in vili catino cœnasse ait. Anni tempus in hyemem præcipitabat. itaque milites reducti in patriam, non fructu victorię lætiores, quam vltione de barbaris sumpta. Validam Genuensium classem, qui mari ea tempestate late dominabantur, Raymundus Barcinonensis nactus paciscitur, vt in reditu operam aduersus barbaros, qui Aragoniæ partem & Baleares obtinebant, sibi nauarent, tertiam eorum, quę bello quęsitæ essent illis redditurum pactus. præterea in singulis oppidis, quæ capta essent, Genuensibus templum, forumque proprium. Denique negotiatoribus vectigalium immunitatem fore. Hoc præsidio, hisque opibus Derusa vrbs nobilissima expugnata est: quæ quoniam ad ostium Iberi sita est, subuectionibus ex mari, atque commercio commodissima erat. atq; hæc sequenti anno gesta sunt. Tertio Ilerda Fragaque ereptæ Mauris, oppida nobilissima: alterum Iulii Cæsaris olim victoriæ obsidioneque: alterum nuper Alfonsi Aragonii casu. 10

Ilerda Vrgelitano Comiti quasi beneficiario data est, nauatæ in eo bello operæ merces. Guillelmus Peresius Rotæ Præsul, Ilerdæ Episcopus est creatus, contributis Rota atque Barbastro. ipse & successores nonnulli Ilerdæ se, & Rotæ Episcopos vocabant. 50

Olisipo in Lusitania capta.

C A P. XIX.

Res Maurica in præcipiti erat. Christianum nomen & gens reflorescebat in Hispania opibus, equis, armis, atque secundo victoriarum cursu. arces, oppida, & vrbes passim à nostris carpebantur. Portus est maris media fere Lusitaniæ ora, quem Tagus in Occa-

Oceanum mittens efficit, Fauonio vento obiectus, angusto aditu atque impedito, spatiis latissimus. ad ripam huius portus, à Septentrione, Olisipo vrbs totius Lusitaniæ nobilissima latissime fusa est. retro colles assurgunt molli ascensu. Hos vrbs ædificia occupant, minori aliquanto latitudine quam pro longitudinis modo. veterum murorum ambitus haud latissimus. suburbia latiora, nostra præsertim ætate: cum propter Orientis commercium multi mortales eo domicilium transtulerunt. vici & plateæ enormes magna ex parte: quod inæqualitate locorum vitium contigit, & incuria ædificandi, præsertim rerum potientibus Mauris. Recentiæ ædificia viæque multo elegantiores. Ciues honesti, mercatores copiosi, victus cultusque vitæ moderatus: ager præcipua bonitate: dextra & sinistraque pagi, villæ, ædificiaque collucet, regium splendorem æmulantia. Eam urbem Alfonso Lusitaniæ Rex, quoniam imperii Maurici arx & propugnaculum erat, expugnare cupiebat. Conanti vires deerant. externæ opes quærendæ: cum cæteri Hispaniæ Reges alii aliis bellis impliciti essent. capto Sintra oppido, vti paulo ante dictum est, loci opportunitate inuitatus, è Germania, Anglia, & Gallia Belgica classes magnis propositis præmiis ad belli societatem euocauit. magnum præsidium in mutua Principum & prouinciarum beneuolentia situm est. Itaque vrbs validissima Alfonso virtute, externisque opibus, eodem prorsus mense quo Almeria in Bætica, capta est. classes ad portus aditum collocatæ, ne qua ad obsessos ex mari annona inuehi posset. Nostrorum castra ad D. Vincentii: externorum eo loco posita, vbi deinde D. Francisci monasterium extructum est. quæ loca nostra ætate vrbs amplitudine comprehensa sunt. Multa prælia vario euentu facta. nostri pro imperio, hostes pro salute enixe dimicabant. Urbis mœnia multis partibus impugnata. ac tandem Crispini & Crispiniani festo die, cum prope spem impugnationis esset, acie instructa hanc Alfonso ad suos orationem habuit. Haudquaquã ad urbem veniam oppugnandam adductos vos esse credite: sed in vna vrbe vniuersam capietis Lusitaniam. hic pecunia hostium est: quæ nobis maximo vsui erit ad bellum. Hic tormenta, arma, armamenta: hæc illis arx, hoc horreum, ærarium, atque rerum omnium receptaculum. Iidem hostes sunt, quos toties superioribus bellis profligastis. eadem virtute, & industria: nisi quod ciuium multitudo ciuilibus artibus, quam armis aptior est. ipsa se impedit in pugna. Milites in vrbe pauci sunt: iique continuata quinque mensium obsidione, imminuti numero. Audete ergo vincere: supremoque impetu in vrbs muros tot prostratos partibus irruite. Per rudera & strages lapidum penetrate: nullus erit qui vestræ virtuti resistat. His dictis cum omnes vna voce pugnæ signum poscerent, in urbem inuaditur. Rex ipse, quod plurimum ad inflammandos milites valuit, testis, spectatorque virtutis cuiusque aderat. insignis pugna atque cruenta fuit. nostri muro succedere, atque in urbem irrumperere conantur. obsessi omne genus tela iactabant: neque vllum frustra cadebat in tanta frequentia militum. Tandem refracta porta, cui Alfamæ nomen est, in urbem irrumperitur. Cædēs magna fuit. supplices in seruitutem capti. præda militibus cessit, opinione maior. Templum rite expiatum, Gilbertusque, externus quidem homo, cæterum eruditionis opinione & probitatis laude præstans, Episcopus creatur. Capta est vrbs octauo Kalend. Nouembris, alii duodecimo dicunt. omnino quo loco Regis castra erant, cœnobium Regis impensa ædificatum est S. Vincentii nomine: quem præcipua pietate colebat: & vt ex nomine victoriæ monumentum posteris esset. Externi milites magno numero, cum Lusitaniæ copias cultumque adamassent, atque aeris temperiem, hymem egelidam, ætatem continuis ex mari ventorum flatibus mitem, in prouincia domicilia constituere certi, patriamque mutare Lusitania: Alfonso Regis permissu, oppida Almadam, Villam viridem, Arrudam, Zambuiam, Castaneram, aliaque condidisse memorantur. Rex victoria vsus Alanquerium, Obidos, Eboram, Helbes, Muram, Serpam, Pacem Iuliam, aliaque oppida & vrbes toto eo tractu incredibili felicitate Mauris eripuit. prorsus vt Alfonso virtuti omnia prona esse viderentur. Verum hæc aliquot deinceps annis gesta sunt: nunc iterum ad historiæ ordinem reuocanda narratio est.

Diui Eugenii corpus repertum. C A P. X X.

Vo hæc tempore in Hispania gerebantur, Eugenius eo nomine tertius Lucii secundi successor, domo Pisanus atque ex Cisterciensi familia, Romanam ecclesiam recte & prudenter gubernabat. Res piorum in Syria nutare videbantur, extincta magna ex parte martia Lotaringiæ sobole. vt enim sata quædam, sic hominum ingenia cælo terraque, ac præcipue temporis longinquitate degenerant. circūfusi omni ex parte barbari rem Christianam in magnum discrimen adduxerant. Balduinus eo nomine. III. Fulconis filius, re-

gnum haud magis viribus potentiaque administrabat, imposito oneri impar propter infirmitatem ætatis. Eugenius Pontifex eo periculo prouocatus, ac Christianæ religionis amore succensus, in Galliam abiens Christianos Principes ad bellum sacrum excitare non desistebat. Conradum Imperatorem, & Ludouicum Galliarum Regem, ut cum lectissimis copiis in Syriam proficiscerentur, permouit. atque in eam rem intentus Remis vrbe Galliarum

I 1 4 8. Episcoporum ex toto orbe conuentum indixit anno millesimo centesimo quadragesimo octauo. Ad eum conuentum Raymundus Toletanus Præsul ex Hispania abiit. Lutetia Parisiorum in ipso itinere posita est. Eo cum peruenisset Dionysiacum templum, quod quarto ab vrbe lapide in oppido eiusdem nominis situm est, D. Dionysii cineribus sacrum, & Regum Galliarum sepulcris nobile atque impeditum, inuisendi studio abiit. Ibi dum moles templi, & ornatu curiosius contempletur, & singula diligenter perscrutatur oculis, atque considerat, forte an innotuit animaduertit in sacello quodam hæc verba in marmore incisa. HIC SITVS EST EVGENIVS MARTYR, PRIMVS ARCHIEPISCOPVS TOLETANVS. Eam inscriptionem miratus primum, cum Eugenii memoria penitus in Hispania oblitterata esset, neque vllum tantæ rei præterea monumentum extaret, libros eius templi, atque schedas veteres diligenter excussit: inuenitque consentire omnia. atque ex ea re lætitia gestiens Remos ad Concilium abiit, solutoque conuentu, atque iis rebus pro quibus venerat, ex sententia constitutis in Hispaniam tantæ rei lætus nuncijs reuertit. Regisque & procerum, atque adeo vniuersæ gentis animos re nunciata, gaudio quam maximo cumulauit. Ita tunc quidem res habuit. Broniense monasterium in Gallia Belgica agro Namurcensi situm est, D. Petri nomine sacrum. eius monasterii Benedictini sodales D. Eugenii corpus pia fraude, an prece Gerardi fundatoris Dionysiacis monachis extortum, Broniumque illatum affirmant anno nongentesimo vigesimo, ad quintumdecimum Kalend. Septembris. Nimirum parte concessa, totum abstulisse crediderunt. Consilia Toletum reducendi sacros Eugenii cineres agitari cœpta, Regina Berengariz atque Archiepiscopi coniuncta ferme funera disturbarunt. Regina enim proximo anno millesimo centesimo quadragesimo nono defuncta est, atque in Compostellano templo, quod præcipua religione viuens coluerat, sepulta. Annum Reginae funere factum magis insigniuit sanguinis imber, quò in Lusitania parte & ditione Maurorum pluit. Tertio anno salutis millesimo centesimo quinquagesimo, Augusti die nono decimo, Raymundus Præsul longæuâ ætate, & longinqui itineris laboribus fractus decessit. in Toletano templo maximo sepultus fuisse, magis ex coniectura creditur, quam certo aliquo monumento confirmatur. successit in Archiepiscopatu Ioannes magno animo & antiquæ probitatis vir. Sic in Castella res erant. In alia parte Eugenius Pontifex Alfonso Lusitano hoc tempore regium nomen, & auctoritatem rata habuit: & eius exemplo post aliquot annos, Alexander eo nomine tertius diplomate, quod ab Alberto Cardinali, & S. R. E. Cancellario est promulgatum. Ab utroque Pontifice annum vectigal imperatum: ab Eugenio quidem quatuor auri pondo, ab Alexandro autem libra cum triente. quod tributum an primis temporibus Lusitania soluerit in incerto est: nostra & maiorum ætate immunis prorsus est habita.

LIBRI DECIMI FINIS.

HISTO.

HISTORIÆ DE REBUS HISPANIÆ LIBER VNDECIMVS.

Almohades veniunt in Hispaniam. CAP. I.

NOVAM Almohadum irruptionem gentis barbaræ & immanis exponere pergam. nouum in Africa atque Hispania regnum per hæc tempora constitutum. nouaque bella atque internecina, quorum fluctibus respublica Christiana agitata est in Hispania, miro quodam ac præcipuo alternantis fortunæ ludo: donec insigni demum victoria parata, ac qua ea tempestate nobilior nulla fuit, Maurorum vires debilitatæ accisæque sunt. Rem Mauricam in Africa atque Hispania Albohali ex gente Almoravidum obtinebat: vt est superius demonstratum. Quo tempore Tumertus quidam in Africa, tum in cæteris astrologiæ partibus præstans, tum prædicendis atque notandis ex natali die cuiusq; vita, ingenio, moribus & casibus (quæ scientia vanissima est,) nobilissimus, Abdelmoni cuidam in vegeto corpore magnorum spirituum iuueni vultu considerato, & ex contemplatione siderum, tametsi infimo loco natus erat atq; adeo patre figulo, regnum gentis denunciauit. Ita cælum portendere: sic in fati esse, quorum infringi vim non posse Maurica gens habet persuasum. Commodum vtriusq; conatibus accidit nobilem ea tempestate Mahumetanæ legis interpretem, atq; ex ea re præcipua sanctitatis & doctrinæ opinione, Almohadem nomine nouis inducendis atq; euulgandis legis interpretationibus multitudinis animos concitasse, ingenio mobili præsertim in Africa, cupidæq; in primis rerum nouarum. Huic cum Tumertus vaticinium siue vero probasset siue simulato: euertendi reipublicæ statum consilia inter se communicarunt. Nihil est in speciem fallacius, quam religionis præuæ species, vbi diuinum numen sceleribus prætenditur: nihil æque reipublicæ exitiale, quam vbi nõ patrio sed externo ritu sacrificatur. Itaque ab omni memoria, maxima imperia consideramus, religionis diffidio esse labefactata: dum scissa in partes multitudine, à verborum altercatione ad aperta odia proceditur: ac vtraque pars suas cogitationes armis tutatur. quod in præsentem accidit. Almohades enim pro ea auctoritate, quæ nactus erat, sectatoribus persuasit, Abdelmone Duce arma capere, atq; Almoravidum regnum euertere. illegitimum esse imperium, quod per vim esset constitutum Alauecinis sublatis familia ex Fatima Mahometis filia maiori genus deducente. Præterea nisi Almoravidum imperio excusso, quas amplexi essent de religione opiniones cursum tenere non posse. impios eius gentis conatus iniuriis omnibus esse vindicandos. Itaq; arma capere constituunt. verum cum bello strenui non essent, initio Albohali Regis armis, acie superati sunt. cessit virtuti multitudo. breui tamē reparatis viribus bellum instauratum. neque prius constituerunt, quam victis Almoravidibus Regem Albohalem peremerunt. Abdelmon locum tenuit: eoq; Rege Almohadis sectatores (vnde Almohadum appellatio) rerum potiti sunt. iura & leges commutatæ: versoq; Africæ statu, animum ad Hispaniam adiecerunt. Tumertus quidem in Africa substitit. ne hostibus se commouendi facultas esset, prouidebatur. Abdelmon nouus Rex, & Almohades vates, cum lectissimis copiis in Hispaniam transmiserunt, non hostili animo statim, quia non desperabant gentis voluntariam deditioem: verum si morarentur spem sibiq; priuatim consilium caperent, nihil eorū, quæ pati aut timeri possent, prætermitturi. Haud ægre Mauris quicunq; supererant in Hispania persuasum est, vt tempori inseruirent: nouasque de religione opiniones & ritus populariter admitterent. quod tanto studio factum est tantoq; tum veteris superstitionis, tum Christianæ religionis odio, vt quæcunq; priores Reges constituerant, immutarent ipsi, atq; inuerterent: & Christianorum reliquias, qui Mauris confusi velut astra inter noctis tenebras micabant, & vulgo Muzarabes dicebantur, omnibus cruciatibus cogèrent veterem religionem abdicare. Multi ad Christianos fuga elapsi. In hoc numero Clemens Hispalensis Præsul Talaueram delatus in eo oppido diu vita propagata decessit, vir sanctus, ac Arabicæ linguæ in primis cognitione præstans. Alii non pauci malorum mole oppressi victoribus morem gesserunt: prorsus vt ab hoc tempore, pauci inter Mauros essent nomine & professione Christiani. Operæ præteritum factum erat Mauris

Hispanis sub imperium adiunctis. Christianos de finibus laceffere tum quidem visum non est, terra marique potentes: sed potius redire in Africam, vbi præcipuæ factionis vires. Almohadi post reditum breui defuncto, prope Marrociū regni sedem, sepulcrum magnificum iussu Regis extructum: quod delusa multitudo, ficta sanctitatis specie famaque, religionis ergo frequentare cœpit. Venere in Hispaniam Almohades salutis anno 1150. millesimo centesimo quinquagesimo: imperii Arabum quingentesimo quadragesimo quinto. Rodericus Præsul sex minus annis ait in historia de Arabibus extrema: vitiosa proculdubio annorum ratione.

Garfias Rex Nauarræ mortuus. C A P. II.

QVO anno Almohadibus Alfonso Imperatorem obuiam processisse inuenio, vastatisq; Beticæ agris Cordubam obsedisse Abdelmone reuerso in Africam (sic suspicor) Garfias Rex Vasconum prope Lorcam ditionis oppidum, equi casu in venatione afflictus ad rupem, atque extinctus est, vndecimo Kalend. Decembris, ipso D. Cecilie profesto die: cum Stella Pompelonem festinaret, ciuibus haud ita magna de causa iratus, atque in vindictam præceps. regnavit annis sedecim. filios reliquit Sanctium, qui continuo in regno successit, insignia atque infulas regni sumpsit Pompelone in æde maxima, quo loco patris corpus sepeliendum curavit: Blancam Imperatoris nurum: Margaritam, quæ Guillelmo Regi Siciliae nupsit, cui Malo cognomentum fuit. Garfiae mors Principibus aliis novorum motuum opportunitatem præbuit. Raymundo præsertim Barcinonensi, & Alfonso Imperatori: tamen tot vincula affinitatis extabant. Sed nimirum Reges plures imperia faciunt, quam humanitatis, & modestiæ laudem neque quid de ijs fama loquatur, præ cupiditate dominandi pensi habent: præfenti potentia cogitantes extingui etiam posse sequentis ævi memoriam. Ii ad Tudelinum Nauarræ oppidum prope Aquas calidas convenientes (affuit etiã Sanctius, iam dudum à patre Castellæ Rex renunciatus) foedus faciunt his legibus: Vt quæ Castellæ recenti memoria ablata erant Alfonso, quæ Aragoniæ Raymundo cum fide redderentur. Antiquam ditionem Vasconum, vbi iunctis viribus novo Regi dempra esset, æquis partibus diuiderent: vt quis cuiq; locus opportunior esset. Pompelo nominatim Raymundo, Stella Imperatori cederent. Tudela communi imperio atq; vtriusq; auspiciis, diuisa in partes, gubernaretur. Raymūdus pro ijs oppidis & vrbibus, quæ in Vasconibus quæsitæ essent, Castellæ stipendiarius esset, Sanctii & Petri Aragoniæ Regum repetito foedere. Additum præterea, vt quoniam de bello sacro præcipua cura erat, Valentia, tractusque terrarum Dertusa & Sucrone comprehensus, præterea Murcia, cum Mauris essent erepta, Aragoniis cederent tanquam beneficiariis Castellæ Regum. Additum à Regibus iusiurandum. dextræ inter se contactæ. fidei acceptæ datæq; sanctissimum vinculum more gentis id est, Nauarrico bello inchoando tempus definitum post finem Septembris, cum foedus vigesimo septimo Ianuarii die percussum esset. quod turpe incepto, exitu inane fuit: cum novus Rex eius rei fama vulgata nihil de sua comparatione omisisset: tamen ætate minor erat, externo præsidio non magis quam suorum benevolentia munitus: in quo patrem superavit, subditis grauem, inuidiosumq;. Inter Vasconum proceres Latio Gueuara antiqua nobilitate Aiuaris regulus, præcipua auctoritate erat: qui quod cæteros opibus & potentia facile superaret, princeps Nauarræ dictus est. Imperatorem & Raymundum aliæ curæ distinuerunt, ne toto impetu in novum bellum irruerent. Aragonii quidem, incursionibus Vallem Roncalem infestam habere cœperunt: Castellæque copias Vascones finitimos. vtriq; haud magno operæ prætio: cum Raymundus Narbonem petisset aduersus Trencauellum Carcasonis Vicecomitem, quæ ad officium perduxit, Carcasone & Rhutenis datis stipendiarii nomine mense Nouembri. Alfonso Imperator novis affinitatibus cum Ludouico Rege Galliæ incundis distentus erat. Is enim Eleonoram Pictauiensem Comitem, ex qua duarum filiarum pater erat, repudiavit. Eleonoræ locum Alfonso Imperatoris filia Elisabetha nomine (alii Constantiam vocant) tenuit Ludouico Regi toro iuncta. Imperator ipse Ricam eodem tempore duxit Vladislai Poloniae, quæ veteris Sarmatiæ pars est, Ducis filiam ex Berta sorore Othonis Frisingensis Episcopi, vt Radeuicus ait. In tanta nuptiarum lætitia, armis locus esse non poterat: & Francorum foederati Vascones erant: atque ex ea re Imperatorem æquiores esse redditum arbitramur: auertiq; animo cœpisse ab eo bello, quod amicitiae leges, & iudicia hominum damnabant. & Sanctio Vasconum Regi propter eximiam in minori ætate indolem passim fauebatur. Ad hæc Alfonso æquitatis cultor egregius alioqui erat, insolentiæ omnis osor: quod illustri ad memoriam exemplo, per hæc tempora declaravit. Miles quidam loco nobili

bili ex eo numero, quos vulgo Hispani Infanfones vocant, in Calæcia regionis longinquitate & temporum perturbatione confusus, rusticum quendam bonis omnibus spoliavit. monitus à Rege, atque provinciæ Prætoris, ut damna reponeret ei qui pertulerat, obtemperare contempsit. Dissimulavit in præsentia iram Rex: & cæteris rebus prætermisissis, privati habitu, quo res occultior esset, Toledo in extremam Calæciam delatus militis ædes obfedit: fugientemq; supplicii metu cõprehendi, atq; præ ipsis ædibus, laqueo suspendi mandavit. Eo facto auctoritatem Rex innocentiamq; sanxit: ille væcordiæ, atq; superbiæ meritißimas pœnas dedit. Strenuum Principem neq; pace neq; bello cessantem. qui repetito sacro bello Gienniu hoc anno obsedit. Proximo millesimo centesimo quinquagesimo secundo Guidixium, quæ Bæticæ vrbs veteribus Acci fuit. Petronilla Aragoniæ Regina filium edidit Raymundum patre superstite nominatum, Alfonsum eo defuncto. Sub ipsum partum Aprilis die quarto testamentum condidit, in quo ventri paternum regnum relinquebat, si mascula proles nata esset: si fœmina, memorabili exemplo Raymundum virum substituebat hæredem. Episcopi, Guillelmus Barcinonensis, Bernardus Cæsaraugustanus, Dodo Oscensis, aliiq; viri principes eius testamenti procuratores designati. In quo nominatim cauetur, regnum se hæredibus immune relinquere, ut Alfonso patruus tenuerat, fœdere, quod cum Castella nuper ictum erat, rescisso scilicet. Petrus Atarius Borgia regulus eodem tempore defunctus est, atq; in Veruelæ cœnobio, quod ipse condiderat, sepultus nõ procul Cæsaraugusta. Borgia Regi cessit. Templariis quibus à Petro data erat, Ambela aliaq; oppida eius permutatione abs Rege concessa. Aragoniis armis omnia oppida, quæcunq; ad Sicoris & Cingæ ripas in Maurorum ditione erant, aut vi aut voluntate expugnata. Arces præterea Tarraconem inter, & Dertusam in saltuosis & impeditis montibus positæ, adituq; adeo & expugnatu difficiles, egre quamuis in Regis potestatem venerunt. Præterea Mirauetum ad Iberi ripam munitissimum oppidum, quod Templariis, ut ditione præsidioq; tenerent, datum est. in ijs bellis Vrgeliæ Comitum, Raymundiq; Moncadæ, atq; Pontii Hugonis Emporiarum Comitum, qui ipso anno defunctus est, præclara opera extitit. Dertusæ pars tertia, quæ Genuensibus cesserat ex fœdere quo tempore capta est, abs Rege auro redempta. Quibus rebus Raymundi nomen celebre tota Hispania, sed & apud exteras nationes esse cœpit. Tamen si ipse ingenii modestia, an quod Aragoniæ regnum dotale esset, Regis nomine per totam vitam abstinuit, Principem modo Aragoniæ se nominans: eaq; appellatione contentus, rerum summam bello paceq; solus administrabat. Omnino ex hoc tempore vetera Regû Aragoniæ insignia Barcinonensiu Comitum mutata insignibus sunt. ea fuerunt quatuor fasciæ rubræ clypeum aureum, paribus ad perpendicularum intervallis distinguentes. Sanctius qui in Lusitaniæ regno Alfonso patri successit, natus est Nouembris die vndecimo Conimbricæ, qua in vrbe Regina libenter moram trahebat. ijs natalibus annus millesimus centesimus quinquagesimus quartus insignis maxime fuit: præterea Ludouici Regis Galliæ in Hispaniam aduentu.

Ludouici Galliæ Regis aduentus. C A P. III.

NECESSERAT Ludouicum Regem Galliæ, cui Iuniori cognomen fuit, cupido videnti Hispaniam, inuisendi fœcerum: longinqui itineris idonea causa querenda erat optima visa est, se ad Compostellam voti religione exoluere, quod priori tempore nuncuparat. Hæc palam: nam ex arcæano alia suberat causa, (ut Rodericus Præsul est auctor, nam apud scriptores Francos de hac re mirum silentium) perscrutandi cognoscendique præsecrem, an vxor legitimis nuptiis esset procreata: delatores enim homines mali, quales aulæ Principum multos habent, Regi confirmarant, Reginam furto conceptam à patre, atque ex ea re violari imminuique maiestatem. non ingratis hæc auribus accipiebantur. Eleonoræ exemplo, repudii faciendi occasio quæri ydebatur: cum duarum filiarum & ipsa mater, virilem prolem non peperisset. Nam Ludouici filius Philippus cognomento Augustus, Alisa natus est Blesensis reguli filia: quam duxit tandem Elisabetha defuncta. Socer Imperator rei totius ignarus, utroque filio & Vasconum Rege Sanctio stipatus, genero obuiam Burgos vsque processit. Confluxerunt ex vniuersa Hispania, ex propinquis, ex vltioribus, ex longinquis, ex vltimis oris tum proceres tum magna multitudo mortalium, tot Reges sub eisdem tectis visuri. Quidquid decorum magnificumque erat proferebatur, quasi se Hispania Francis, apud quos inopiæ fama laborabat, ostentare cuperet. Hoc apparatu Compostellam itum est: votisque rite persolutis Toletum festinatum: quo ex vtraque gente, Mauris & Christianis, qui imperio parebant, conuentus inditus erat, amplioris potentia scilicet ostentandæ causa. Affuit Raymundus Aragonius cum

splendidissimo comitatu. Tantæ multitudinis, quanta nunquam in vrbe regia ante fuerat, sed & procerum cultum & elegantiam Ludouicus Rex contemplatus, præterea rei pro qua venerat veritate explorata: negauit se curiam splendidiorē in Europa atque Asia, quas prouincias præfens obierat, quo tempore sacram expeditionem suscepit, elegantiorēq; vnquam vidisse. gratiasque pro diuino munere agere dixit, quod Alfonsi filiam, Raymundi Aragonii sorore genitam vxorem haberet. Iudi magnifice editi, donaque hospiti Regi oblata: ex quibus Carbunculum tantum insigni magnitudine & pretio accepit, cætera remisit, lætusque in patriam rediit, prosequente Raymundo Iaccam vsque: vbi regio apparatu & omni significatione lætitiæ acceptus est: vt Aragoniæ historiæ testantur. Iunii mensis die vigesimo octauo Vrgeliæ Comes obiit. is Petri Anfurii nepos fuit: & à loco vbi educatus est simul distinctionis causa Armengaudus Castella nuncupatur. Sanctio Castellæ Regi ex Blanca vxore consequenti anno millesimo centesimo quinquagesimo quinto, tertio Idus Nouembris, die Veneris, vt annales Toletani aiunt, filius natus est Alfonsus nomine, in spem aucti paterniq; regni. Actum quidē in Tudelini fœdere erat, de Blanca repudianda, cum nondum viro matura esset: verum æquitatis leges, viri amor, puellæ innocentia vicerunt. Excepit bellum in Galliæ Narbonensis parte, cui Prouinciæ nomē est. Hugo Baucius & fratres, Raymundi filii à Conrado & Friderico Imperatoribus Germanis diploma abstulerant, quo omnia quæ Gilbertus Comes auus possederat, illis cōcedebantur. Eo diplomate innixi, Prouinciā omnem sibi arrogabant: & Trencataio oppido munito omnia circum infesta habebant. Raymundus de fratris filio sollicitus: cum validis copiis eo profectus, Bauciorū audaciā coercita, breui eos ad officium pertraxit. Iacinctus Cardinalis ab Hadriano tertio Pontifice Maximo in Hispaniam Legatus, ecclesiarum controuersias, statumq; componebat: Ioannēq; Præsule Toletano agente pro Toletano Primatu aduersus Compostellanos Bracarenseſq; Anagari pronunciauit. Iacincti legatio cum primis hac tempestate fuit nobilis. Quo tempore Ludouicus Galliæ Rex Toleti erat, mētio incidit D. Eugenii, primi Archiepiscopi Toletani: cuius cineres in templo Dionysiaci fuisse, paulo superius dictum est. Petebant vt sacra pignora in Hispaniā mitterentur. Graue id Francis videbatur. impetratum tamen vt mitteretur pars. Quod Ludouicus in patriam reuersus cumulate præstitit, eius cœnobii Abbate ad focerū legato cum dextro Martyris brachio. Alfonsus, filii Reges, proceres, populus & sacri viri Toletū appropinquanti obuiam cum suppliciis processerunt: Imperatoreq; & vtroq; filio succolantibus techa ad templū maximum delata, atq; in sacrum ærarium illata, Februarii mensis die duodecimo, anno salutis millesimo centesimo quinquagesimo sexto. Reliqua sacri corporis ossa Philippo II. Hispaniarum Rege curante, Petri Manrici Canonici Toletani diligentia, qui ea de causa ad Carolum nonum Galliæ Regem legatus est, post quadringentos nouem annos, menses nouem, & dies sex, pari pietatis exemplo, pompa & apparatu, qualem nostræ ætas non vidit, in idem templum regiamq; urbem relata sunt.

Alfonsi Imperatoris obitus. C A P. IIII.

PRINCIPVM congressu ciuiles motus cepisse finem videbantur: intercepti tamen Nauarrici regni iniuria, Raymundi Aragonii animum altius occupabat, quam vt placari facile posset. Alfonsum Imperatorem fatigat, vt Tudelini fœdere instaurato communibus vtriusque armis Sanctius Rex Vasconum communis hostis petatur. fidei data, & necessitudinis pignus nuptiæ essent Sanctiam inter Imperatoris ex Rica vxore filiam, & Raymundi filium. tum quidem pactæ tantum ob immaturam vtriusque ætatem. Eo fœdere Sanctius & Ferdinandus Alfonsi filii comprehensi. Alfonsus pacis arbiter, quam belli concitator esse malebat in Vasconum Regem propensior: vnde par spes ostendebatur alterius filix Beatricis nomine ex vxore Berengaria, ipsi connubio collocanda: quod factum deinde est: & tunc oblatum, contemnendum non erat. Itaq; variis tergiuersationibus diem ex die ducere, atq; aliam ex alia moræ causam necere, ne arma vt erat constitutum cum Aragoniis coniungeret. Maurorum conatibus, priusquam Almohadum imperium in Hispania tempore confirmaretur, occurrendum dicitabat. & Abdelmone defuncto Iuzephus eius filius vasto vir animo, magno rei militaris vsu, rebus in Africa compositis, cum sexaginta equitum millibus, maiori multo peditum numero à Mauris Hispaniæ euocatus traiecerat in Hispaniam, genti præsidium vindexq; terror nostris ingens. Raymundū ergo Aragonium, qui iusto exercitu conflato in Vascones irruere parabat, precibus fatigatum compulit, ne ante Martini ferias bellum inchoaret: fœdus tantum noua iurisdictioni religione Toleti confirmatū mense Februario, anno millesimo centesimo quinquagesimo

gestiō septimo. moram eam Raymūdus æquiori animo tulit, quod eodem tempore Gallici motus Narbonem ipsum vocarunt. Hermengarda eius vr̄bis Vicecomes finitimum armis fatigata compulsa est se & ditionem Raymūdi auunculi in fidem contradere. Auctor consilii Berengarius Archiepiscopus Narbonensis ipsam Perpinianum persecutus est, relicta Gallia. Alfonsus Imperator, verso in Mauros animo, vtrūq; filium, Præsules & proceres ex vniuersa ditione euocauit, magnoq; exercitu conflato in Beticam irruit. Agri vastati, oppida incēsa, præde omne genus abactæ. Misera erat ea Hispaniæ pars hac tempestate, vtriusque gentis audaciæ iniuriæq; opportuna. Biatia, quæ vr̄bs ad Mauros redierat, Illiturgis, & Quésada sub imperium missæ. & cum æstatis ardores locis natura grauius fatigaret, certus redeundi in patriam, Sanctium Castellæ Regem captis vr̄bibus præfecit: ne quod toties acciderat, ad Mauros redirent. Pars copiarum multo maxima cum Sanctio relicta. ipse cum Ferdinando filio, & reliquo exercitu retro rediit. In ipso itinere ipsoq; Castulonensi saltu morbo tentatus est. cuius vim cum ferre diutius non posset, corpore tantis laboribus fracto, præterea ætate grauis, ad Fresnedam oppidum sub quercu tentorium erigi iussit. quo loco à Ioanne Præsule Toletano confessione atque Eucharistia procuratus extremum spiritum edidit, mensis Augusti die vigesimo primo. annos vixit vnum & quinquaginta, menses quinque, dies vnum & viginti, longiori æuo dignissimus. nihil eo iuuenē sanctius, nihil iustius viro, fortius, modestius vidit Hispania. Regnavit annos circiter quinque & triginta. Imperii nomen & maiestatem duobus & viginti annis, & mensibus sex tenuit: vir omni laudum genere cumulatus, gratissima ad posteritatem memoria, ob perpetuam in adiuvanda republica voluntatem.

Sanctius & Ferdinandus succedunt. C A P. V.

SANCTIVS & Ferdinandus defuncti filii, par iuuenum lectissimum, quibus finibus pater designarat, imperium diuiserunt. Legionis regnum & Calecos Ferdinandus tenuit. Castellam & contributas prouincias Sanctius natu maior. vterq; pace bonus est habitus, bello strenuus, prorsus vt paternarum virtutum indolem certatim emulari viderentur. Sanctius colligenda populi beneuolentia fratre superior erat, ingeniiq; benignitate: vnde & quoniam immatura mors fuit, Desiderati cognomē tulit. Ferdinandus enim aliorum criminationibus aures accommodando procerum studia alienauit, natura suspiciosus: qui morbus, nisi ratione coerceatur, in perniciem vertitur. Itaq; cum fratri non satis fideret, priusquam patri esset parentatum, Legionem accurrit, ad cernendam regni hereditatē. Sanctius contra patris morte cognita citato cursu Fresnedam delatus Præsulibus, atq; proceribus prosequentibus, defuncti patris funus Toletum intulit, regio apparatu sed & totius populi lacrymis celeberrimum. In eius vr̄bis templo maximo tumulus est defuncto excitatus. Interea Sanctius Vasconum Rex, cui cum ætate propter amplitudinem rerum gestarum, atque eruditionem ingenui Sapientis cognomen accessit, occasionem venisse existimans iniurias vindicandi, collecto suorum exercitu, quem ad resistendum comparauerat, prædabundus Burgos vsque penetravit. Satis profectum erat ad tuendam nominis existimationem: cum vitro lacerasset, qui vix par fore tantorum Regum conatibus credebarur. ipse rei argumento, insignem gestabat in clypeo rubro fasciam auream, duobus hinc inde leonibus, irrito scilicet conatu & spe. Itaque pari velocitate se in patriam retulit. Mauri Baticæ oppida proximo bello parta, cum Sanctii præsidio destituta essent, continuo occuparunt. Vtriusque conatibus occurrendum erat. Vasconum Regis primum audacia castiganda: ne iniuria dissimulanda maiestas imminueretur. tamen si Sanctius nouus Rex ad pacem quam ad bellum propensior erat. Bellum magnis delictibus comparanti commodum accidit, Pontium Mineruæ Comitum inter Legionenses proceres facile principem, Alfonsi Imperatoris Armigerum, iniuria à Ferdinando Rege violatum, bonisque euersum relicta Legione, se ad Sanctium contulisse. Magna erat opinio virtutis, maximus rei militaris vsus. Sanctius componendo reipublicæ statu distinctus erat. itaque Comes benigne acceptus, atque iniecta spe restitutionis, Vasconum bello Dux præfectus est. Numerosus exercitus adiunctus. cum quo per Viruescanum agrum in Riogiam peruenit. Non procul oppido Bagnario planities extat, Vallispetræ nomine. eo loco acie dimicatum. Vascones ad hunc modum ordinati. Lupus Harus in primo agmine, Latio Gueuara in postremo curabant: Rex ipse Sanctius mediam obtinebat aciem. Castellæ copiarum vt numero, sic virtute superabant: instructaq; acie dimicare cum hostibus non dubitabat. pari impetu concursus est. Castellani loco moti primū deinde prælii fortuna couersa, Vascones victi sunt. fuga fœda. cædes minor quā protanta victoria. vicina oppida & arces multis perfugium præbuerunt. Mælo fuit Francorū auxilia non expe-

ctasset: quorum superuentu Rex animo confirmatus, rursus prælii fortunam experiri non est veritus. eodem loco iisdemque vestigiis pugnatum. perculsi priori clade Vascones, facile à victoribus victi profligatique sunt. capti, nobilissimus quisque, quos benigne Pontius habuit. non cum captiuus & calamitate bellum gerere, sed Regis tantum temeritatem vltum venisse dictitans eos dimisit. Quæ humanitas magnam illi laudem conciliauit: præsertim cum non Vascones tantum, sed & Francos liberos abire iussisset. Parta victoria Burgos cum rediisset, Rex militum virtute collaudata singulos, prout cuiusque meritum virtusque erat, donauit. Ante omnes Pontium Ducem omni genere laudis honestauit: tanta propensione animi, vt eius restituendi in patriam atque ditionem studio, vt erat pollicitus, victrices copias ad S. Facundi oppidum promouerit, certus nisi obtemperasset, cum Ferdinando fratre bello decertare. cautior ille, eo ad fratrem inermis venit. mutuo colloquio offensiones detersæ: cum Ferdinandus non modo Pontium Comitem restituere polliceretur, sed maioribus cum honoribus cumulare: seque paratum esse diceret in fratris verba iurare. in eius clientela potestateq; fore. quod Sanctius succedente post iram humanitate, vt fere fit contentione sublata, passurum negauit, Imperatoris filium cuiusquam Principis imperio obnoxium reddi.

Calatraua militia inchoatur.

C A P. VI.

CALATRAVA oppidum loco munito in Oretanis ad Anam flumen situm, quo tempore ereptum est Mauris, Templariis militibus, quorum magna erat opinio virtutis, muniendum custodiendumque datum est: vt arcis instar esset, ad barbarorum incursum arcendos. ij quod Mauros studio elatos magno numero obsessum venire nunciabatur, defensionis spe abiecta oppidum reddiderunt. neq; erat inter proceres qui aut vltro nomen profiteretur: aut ea de re abs Rege appellatus suo periculo oppidum defendendum susciperet. Duo Cistercienses monachi, quo res aliæ in curam euocarant, Toleti eo tempore moram trahebant, Raymundus Fiterii ad Pisoricam Abbas (errant qui hanc laudem ad Fiterii cœnobium ablegant, quod in Vasconibus non procul Tudela situm est, cum constet consequenti tempore fuisse extructum) atq; Raymundi socius Dieghus Velasquius. Is vetus antea Alfonso Imperatoris miles, multisq; bellicis operibus clarus, rerum deinde humanarum contemptu monachum induerat: & vt erat magno animo, monendo, suadendo, hortandoq; cunctantem, effecit vt oppidi defendendi curam in se Abbas susciperet. Consilium specie temerarium erat: re numinis inflatu conceptum, (sic arbitror) nam contra tantas difficultates ratione satis prouideri non poterat. Ea res Regi primum grauissima fuit, deinde Ioanni Præfulei Toletano mœstis antea, atque consilii inopibus in tanta reipublicæ difficultate. Ioannes etiam, quoniam in eius ditione Calatraua sita est, pecuniam de suo suppeditauit: atq; pro concione tum nobiles tum populares permouit, vt se Abbate ductore discrimini offerrent: ne in tanto periculo rem Christianam deserere viderentur. quanto sibi, & rei familiari minus parcerent, tanto tutiores fore. amisso eo oppido, quod instar propugnaculi esset, incendii flammam in singulorum fortunas inuasuram. atq; hæc anno in eunte millesimo centesimo quinquagesimo octauo gerebantur. Quo tempore, Rex vt præmium labori esset, Calatrauæ principatum cum subiecto agro dono dedit B. Mariæ ordinis Cisterciensis, atque eius nomine Raymundo Abbati & sociis iure perpetuo. magna famæ in vtranque partem momenta fiunt, plerunque vero maioris. Itaque cum eius apparatus rumor percrebuisset, Mauri spe deiecti, an aliis rebus impediti Calatrauam non venerunt. Id felix faustumq; & bene ominatum initium eius militiæ fuit. nam pleriq; milites Abbatem secuti vestem mutarunt, quam ille insignem attribuit, eiusq; formæ, quæ armorum vsum non impediret. Moxq; Tolerum repetens Regem & ciues lætitia ex rebus gestis compleuit. ex cœnobio autem, cui Præfectus erat, magnam pecoris vim adduxit: atque ex vicinis oppidis hominum viginti millia: quibus agri diuisi oppidaq; Calatrauæ vicina, quoniam incolis vacua erant, domicilio designata. Ea diligentia Calatrauæ oppidum aduersus omnem iniuriam egregie est munitum. Abbati Raymundo post aliquot annos defuncto, ad oppidum Ciruelos, vbi sepultus etiã est, pro opera nauata honores à populo habiti: vsq; eo vt miraculis fulsisse creditus sit, & in cœlestium numero reponatur. Dieghus Velasquius in multos annos vita propagata, Gumieleq; in D. Petri cœnobio obiit, ibiq; sepultus est. Ab his initiis sacram Calatrauæ militiam, in hunc quem cernimus splendorem perductam Alexander III. suo diplomate confirmauit, Garzia eius ordinis primo Magistro, anno millesimo centesimo sexagesimo quarto. Garzie successit Martinus Peresius, Martino Nunnus, Peresius, Quignonius. his alii. Domicilium quod Calatrauæ primo collocatum est, Ciruelos deinde

deinde, Buxedam mox, Corcolem deinceps & Saluaterram migravit: Couos ad extremum Nunnio Fernando duodecimo eius militiæ Magistro. Sunt quidem minora alia eius ordinis domicilia aliis locis constituta, illud præcipuum. copiarum, auctoritas, multorumque oppidorum imperium eximia Regum liberalitate accessit. Quæ oppida emeritæ olim militiæ eius ordinis hominibus commendabantur, ut iis redditibus vitam honeste sustentarent: neque tamen posteris hæreditaria relinquebant. nunc rebus ab antiquo mutatis, aulicorum delictis Regum ex libidine mancipantur. sic fere res humanæ à præclaro initio degenerare consueverunt.

Sanctius Rex Castella obiit. C A P. VII.

IN T E R E A Raymundus Aragonius, Imperatoris morte existimans fœdus antiquum esse sublatum, ex quo Aragoniam citra Iberum vectigalis nomine obtinebat, ad Regem Sanctium se contulit. Naxama oppidum Regum colloquio designatum. Ibi in conventu procerum, Ioanneque Primatè adstante, de ea controuersia disceptatum est. Aragonius Cæsaraugustam, Calataiubam, aliaque oppida & vrbes ab omni Castellæ iure exemptas volebat. Id cum non esset impetratum, conuenit tandem, ut nullas arces & oppida Castellæ Rex eo tractu obtineret. Reges tamen Aragonii pro ijs vrbibus in eorum verba iurarent, venirentque ad regni conuentus vocati. præterea fœdus quod toties aduersus Regem Vasconum idtum erat, retractatum, sancitumque haud meliori successu quam antea. recens memoria superioris belli Sanctium stimulabat: Raymundum intercepti regni dolor. Colloquio dirempto, quod mense Februario habitum est, Aragonii Regem Vasconum bello petiuere. Castellæ arma, ne ut erat constitutum mouerentur, Regis & Reginæ continuatis funeribus effectum est. Regina Iunii mensis vigesimo quarto die extincta est, eius seculi anno quinquagesimo octauo. funus in Regum Navarræ sepulcra Anagari D. Mariæ regio monasterio illatum. cui ipsa monasterio oppidum Nestarem ante paucos dies dono dederat: pro quo merito sacra quotannis hostia, die obitus anniuersario Reginæ manibus parentatur. Rex an dolore confectus, quem ex vxoris obitu concepit maximum, an alio morbo tentatus Toleti obiit pridie Kalend. proximi mensis Septembris, in ipso procinctu belli sacri, quod collatis vndique auxiliis & copiis supremo conatu comparabat. prope patris sepulcrum eiusdem vrbis templo maximo tumulatus est. Regnavit annum & dies vndecim, bello paceque clarus, maiorumque gloriam æquaturus si longior vita suppeditasset. incredibile sane sui desiderium reliquit: quod consequentes regni calamitates & motus accendere amplius visi sunt. Copiarum tamen, quas comparauerat, insigni cruce distinctæ, eoque Christiani nominis hostibus formidabiles, quamuis Rege defuncto in Bæticam penetrantes Iuzephum, qui Hispaniam contendebat, ingenti prælio vicerunt cum magna impiæ gentis strage. Mauris eo periculo defunctus in alios Reges Mauros, qui parere imperio recusabant, conuerso impetu Valentia Murciæque Regem opprimere aggressus est: & eo à Raymundo Barcinonensi, in cuius clientela erat, ab iniuria defenso, Alhagium Emeritæ Regem bello fatigatum in deditionem accepit, paratum imperata facere, rebusque omnibus iuuare. Itaque Alhagii filii duo, Fadala & Omar Iuzephi copiis adiuti irruptione facta, in Placentia & Abulæ fines inuecti, verso mox in Talaueræ agros impetu, cum late terrorem ostentassent, graves præda atque Emeritam repetentes Abulensium copiarum ad Septem vada (loco id nomen est) consecutæ ductoribus Sanctio & Gometio Semenii filiis è præcipua Abulensi nobilitate commissa pugna victos atque fugatos, præda omni & captiuis spoliarunt. Strenui magnique ea ætate Duces fuerunt Sanctius Gometiusque. nam quarto post anno in eam Væctonum partem inuecti, vbi Serenæ agri sunt pascuis læti, multis abactis pecoribus, pugnaque victis barbaris, qui obuiam prodierunt, opima domum spolia retulerunt. Ex horum Ducum posteritate Veladæ Marchiones genus deriuant, opibus, clientelis, auctoritate. Alfonso filium quadriennem Sanctius Rex moriens Guterrii Ferdinandi Castrii curæ commendauit, quo ipse institutore olim adolescētiam formarat. proceres alios ipsorum fidei concreditas vrbes arcesque obtinere tandiu mandauit, donec Rex quindecimum ætatis annum expleisset. Vtrunque consilio haud salutari: sed futura satis consilio prouideri non possunt: & salubriter sæpe constituta potentior fortuna discussit. Omnino male cogitantibus vires ad turbandam rempublicam datæ sunt: ceterique pari nobilitate proceres egre tulerunt reipublicæ fastigium vnus humeris sustentari, Rege puero in eius potestatem tradito.

INTER Castellæ proceres duæ familiæ erant hac tempestate, ditione, opibus & clientelis facile principes, Castrii Laræque reguli. Lararum prima diu vox fuit in conuentibus regni. Inter Castrios Guterrius, is cui Regis institutio est demãdata, præcipua pollebat auctoritate: quam longæua ætas & rerum gestarum magnitudo conciliabat. proximus erat Rodericus: qui quod frater prole careret, ipse quatuor filios genuisset, Fernandum, Aluarum, Petrum, Guterrium, & filiam vnã Sanctiam nomine, quæ Aluaro Gusmanio nupsit, haud minori multo quam frater potentia & auctoritate erat. Laræ reguli Manricus, Aluarus, & Nunnus fratres ad Durij fluminis ripas amplas possessiones & oppida obtinebant. His omnibus pater fuit Petus Lara Comes, de quo commemoratum est, & ad Bationam occisum diximus, mater Aba: quæ cum prioribus nuptiis Garfiæ Cabræ Comiti nupsisset, illique peperisset Garfiam Aciam principatus hæredem: ex ea re trium fratrum potentia vehementer augebatur. Iniquo hi animo præ se ferre visi sunt, Guterrio Sanctii Regis præiudicio prælato suæ domus splendorem obscuratum. palam in circulis, clamque inter se conquerebantur, Castrios Reges esse relictos. id solum ex his quæ Sanctius imperasset, faciendum non esse: neque passuros se, vt vnus ad arbitrium reipublicæ status vertatur. neq; alium quam eum, qui ad eam spem genitus esset regnare, pertinaci contentione dicebant. Res ad arma spectare videbatur. Guterrius communis salutis causa, insigni modestiæ prudentiæque exemplo facile adductus est, vt Regem in Garfiæ Acie potestatem contraderet, viri moderati quidem, cæterum simpliciore animo, quam rerum status videbatur desiderare: prorsus vt sumptus excusans, qui Rege educando faciendierant publicorum vectigalium rationibus nondum satis explicatis, Manrico Laræ fratri veterino, cuius rei causa controuersia suscepta erat, Regem puerum educandum tradiderit. Guterrius eo facto datam fidem læsam exoptulabat: Regisq; educandi ex testamento defuncti Sanctii, iura repetebat. irridebatur ab æmulis. arma haud obscure mouebantur. Ferdinandus Legionensis Rex eo dissidio, quo in partes regnum vniuersum trahebatur, prouocatus, sibiq; iniuriam factam dictitans, aliis ad regni Castellæ procurationem vocatis, correptis armis in Castellæ fines irruit: ac præsertim Durii tractum vastabat, vbi Laræ familia amplissimam ditionem habuit. Manricus & fratres, Ferdinandi metu Regem Soriam deducunt: vt longissime à belli discrimine abesset. Guterrio Castrio interea defuncto, sepulchroq; ad Encas monasterio D. Christophori, Manricus Lara insolentior factus defuncti hæredes fratris filios poscere vrbes & arcès ipsorum fidei contraditas. cum Rege puero regniq; procuratione sui iuris omnia esse facta. proferebant illi Sanctii Regis testamentum: negabantq; ante legitimam pueri Regis ætatem fas esse postulata facere. Guterrii corpus Manrici iussu exhumatum est tanquã proditoris, & maiestatis reum. Dati in controuersia iudices, pro Guterrii fide pronunciarunt: cum sit inhumanum in vita functos sæuire. eorum iussu cadauer sepulture redditum. Interim Ferdinandi Legionensis arma impune tota prouincia volitabant. nulla numero aut virtute insignis manus coibat, nullo duce, republica scissa in partes. Nullum calamitatis genus erat, quod non paterentur prouinciales, non magis sensu presentium, quam impendentium malorum metu fatigati: vsq; eo vt Manricus ipse spe defensionis abiecta, & rerum suarum periculo prouocatus, in Ferdinandi verba iurare compellus sit, regni procurationem & vectigalia in annum duodecimum eius fore: Regem puerum eius se potestati traditurum. Hæc vt communi regni decreto rata essent, Soriam vbi Rex puer seruabatur conuentus indicti. Res periculo proxima, Nunnii Almexiri viri nobilis audacia, & virtute sustentata est: qui puerum cum ad patrum deduceretur, raptum de manibus, inuolutumq; pallio, quo tegebatur, ad S. Stephani arcem perduxit. Ferdinandi artes ea diligentia delusæ. Nam Laræ fratres specie consequendi puerum à Rege digressi, maioris præsidii causa puerum Atiensam deducendum curarunt. suscepti consilii poenitebat scil. Abulæ tandè vrbe firmissima ex longo errore fugaq; constitit: vbi eximia ciuium fide vsque ad vndecimum ætatis annum defensus est. Ab eo facto Abulenses veteri prouerbio fideles vulgo nuncupari cœpti. Ferdinandus spe sua delusus, qua Castellæ regnum spe & cupiditate complexus erat, atque ex ea re in furorem actus, Nunnio primum Laræ, deinde Manrico eius fratri violatæ fidei atque adeo proditæ per faciales crimen imposuit. Innocentiam illi ne Marte iudice, vt erat in more positum, defenderent, temporum perturbatione factum: ne si quid incommodi acceptum esset, res communes perditum irent. Conscientiam rerum gestarum fideiq; culte erga Regem puerum, sin minus aliis, sibi certe satisfacere Ferdinando responderunt. Magna tota prouincia gratulatio erat, Rege puero patrii insidiis liberato. breui tamè ea omnis læticia euauit cū vniuersa prouincia Ferdi-

Ferdinandi armis fatigata, vrbes & oppida aut vi aut obsidione passim occuparētur: prorsus vt exigua regni parte dempta, quæ in fide pueri perstitit, reliqua omnia victori cederent. Toletum etiā vrbs regia Ioannesque eius vrbs Præsul, Ferdinandi partes secutus est, ob iram credo aliquam, aut tempori seruiens. Extant Ferdinandi Regis litteræ Atiensæ datæ Kalend. Februarii anno millesimo centesimo sexagesimo secundo, Ioannis Archiepiscopi syngrapha, inter alios proceres confirmatæ. præterea Augusti proximi nono die Ferdinandum Regem Toletum ingressum ex annalibus Toletanis constat. Accessit ad has calamitates nouum à Vasconibus bellum. Sanctius enim Rex cū Aragonio ex magnis motibus pacē facta, tempus venisse existimans superiores iniurias vindicandi, bello repetendi quæ à Castellæ Regibus erant ablata: in Riugia, Viruescanoque agro correptis armis, delectuque suorum habito (& erant legiones robustissimæ, multisque bellis exercitatæ, lectissimi proceres, in quibus Daualorum familia, in primis nobilis potensq; vti eius ætatis tabulæ indicio sunt) Lugrunium, Entrenam, Viruescam, aliaque iis locis oppida cepit. Nullus armorum finis erat, fœda rerum omnium facies.

Raymundus Aragonius obiit.

CAPVT IX.

CASTELLA ciuilibus motibus iniquissimo tempore æstuabat: cum tantum barbaræ gentis superesset in prouincia. Lusitanicis tantum & Aragoniis armis Mauri premebantur. in Batica, vbi latius dominabantur, tranquillam vitam agebant: gentisque nouæ imperium diuturnitate amplius confirmabatur. Quo tempore Italia non minoribus malis, dissidiisque vexabatur. Duo Pontificatum Romæ gerebant: & vterque se legibus creatum, æmulum vitio præ se ferebat: Alexander tertius patria Senensis, Victor quartus domo Romanus. Hunc Frederici Enobarbi, cui amicissimus erat, studia subleuabant: Alexand. um maior Cardinalium saniorq; pars Pontificem renūciarat. verum cum Frederici conatibus impar esset, vrbes & oppida ecclesiæ bello occupantis, Guillelmi Regis Siculi classe vectus in Galliam aufugit: vbi eius dissidii componendi causa, concilium celeberrimum Turonis est habitum. Eadem tempestate Raymundus Aragonius fama rerum gestarum ac perpetua felicitate nobilis erat: vsque eo vt Lupum Muriæ regulū Maurum vectigalem haberet: Baucios in Gallia bello laceffentes malis omnibus fatigaret, non tantum Prouincia, de qua controuersia erat defensa, sed etiam triginta arcibus hostium ex ditione detractis. Trencataium municipium munitissimum vi expugnatum euertit, anno millesimo centesimo sexagesimo primo. eaque victoria Bauciorum vires penitus fractæ sunt. Fredericus Imperator, qui hostibus fauere visus erat, fœdere conciliatus est Ricæ Alfonso Imperatoris viduam, eiusq; filiam Sanctiam Raymundus filio desponsam, ex Castella in Aragoniam deduxerat. Ergo agente Imperatore sancitum est, vt Rica (nam Frederici propinqua erat) Raymundo Berengario Prouinciæ Comiti nuberet. Aragonii, atque Prouinciales in Victoris pseudopontificis verba iurarent. Frederici beneficio, non modo Prouinciæ principatum retinerent, Druentia vsque ad mare, Rhodanoque vsq; ad Alpes comprehensum, sed etiam urbem Arelatum cū subiecto agro. Hæc vt firmiora essent constitutum, vt vterq; Raymundus, Aragonius & prouincialis Turinum in Italiam contenderent, Imperatorem conueniendi causa. Dies colloquio designatus Augusti Kalendæ anni millesimi centesimi sexagesimi secundi. In eo itinere oppido Sancti Damiani in subalpinis Italiæ Raymundus Aragonius morbo tentatus oppressusque est, eius mensis die sexto. Incommodissimo reipublicæ tempore Aragonii mors incidisse videbatur. tamen Raymundus Prouinciæ Comes omnia pro quibus venerant, ab Augusto facile impetrauit, cum præsens Turinum adisset: in quo defuncti manibus se Augustus gratificari ait, quod Ricam Reginam honestissime habuisset, viduæ matronæ honori consulisset. Hinc Catalaunicis scriptoribus fingendi occasio, Raymundum Aragoniū in Germania Reginæ viduæ famā, cum probri insimularetur, singularis certaminis periculo tutatum: pudicitia defensæ præmium Prouinciæ principatum fuisse. Nos fidem historie secuti, rem, vt gesta est, narramus. Defuncti corpus in patriam delatū in monasterio Ripolis, vt ipse moriens mandauerat, sepultum est. Oscæ regni conuentus habiti: testamentumq; Principis recitatū, quod ore tenus nuncuparat. Ex eo Raymundus Alfonso desumpto nomine paterni principatus hæreditatem adiit. Petro, qui proximus ætate erat, Cerdania legata, Carcaso, & Narbo, quo iure à patre obtinebantur. Sanctius natu minimus Petro substitutus subrogatusque, si quid humanitus contigisset. De Dulci filia, quæ deinde Lusitanæ Regina fuit, mentio nulla, ne de Berengario quidem Turiasonensi olim, & Ilerdensi Episcopo, Montaragonis Abbate: quem Princeps ex impari matre genuit. Alfonso atas

nondum imperio matura, nam vix vndecim annos natus erat, matris Reginæ imbecillitas idonea noua: oribus visa est rebus turbandis. Impostor quidam male cogitantib. ducem se præbuit: cum se Alfonso Regem eum esse ad populum affirmaret, quem ante annos octo & viginti, ad Fragam cæsum esse monstratum est: tædio rerum humanarum tandiu in Asia delituisse, multisque interfuisse bellis, quæ à piis aduersus barbaros in Syria illata erant. Ætas longæua fidem multis faciebat, orisque lineamæta non prorsus ab similia. Vulgus fingendi auidum hæc ipsa in maius augebat, muliebri imperium à plerisque contemptum. magna ex eo impendebant mala: nisi Cæsaraugustæ comprehenso impostori gula laqueo fracta fuisset sub ipsa initia tumultus. ea merces commenti fuit. Proximo anno millesimo centesimo sexagesimo tertio, regni conuentus Barcinone habiti sunt. in iis conuentibus 1163 Petronilla Regina procerum suasu regnum filio de manu tradidit, annum iam ætatis tertiumdecimum attingenti. Raymundus Prouinciæ Comes, qui pro Rege patrueli tantisper Catalanos gubernarat, procuratione relicta in patriam abiit, Bauciorum armis tumultuantem, vexatamq;. Aduersus eam familiam, se vt externis præfidiis muniret, cum Tolosæ Comite fœdus sanciedum curauit, pactis nuptiis filiz: quam vnicam habebat, cum 1166 Tolosatis filio. eius conatus mors oppressit, anno millesimo centesimo sexagesimo sexto. Quo tempore Gerundæ Rex morabatur: exemploque patris, a que procerum hortatu, se Prouinciæ Marchionem dixit. sic Friderici Imperatoris diplomate cautum esse disputabant, non Raymundo tantum Prouinciæ Comiti datum eum principatum, sed etiam Raymundo Aragonio & posteris. Hinc nouorum in Gallia motuum occasio materiaque.

Alfonfus Castella Rex regnum inuisit.

C A P V T X.

MAGNA rerum in Castella immutatio facta est. prouinciales Legionensis Regis imperio fessi, Alfonsoque puero fauentes, vt natura cogebat & Sancti patris gratia memoria, litteris eum & nunciis sollicitare non desistebant ad regni paterni scepra capessenda. non defutura suorum studia: semperq; voto ab ipso stitisse: tamen tempore cedere, inseruireq; compulsi externum imperium rulerant. Attigerat Rex vndecimum ætatis annum. proceribus in quorum potestate erat, ea ætas idonea videbatur, præsertim Aragoniorum exemplo prouocante. Eorum consilio & hortatu Abula profectus, regnum lustrare 1168 instituit, singulasq; vrbes adire, anno salutis millesimo centesimo sexagesimo octauo, (vt nonnulli disputant, nos ex hoc annorum numero biennium certa ratione detrahimus) neque sefellit spes. pleræq; tota prouincia vrbes & oppida, vt erant professa, Regi portas cupidissime aperiebant: pecunia commeatu rebusq; aliis omnibus iuabant. Pauci initio Regem prosequerantur: Castellæ proceres nonnulli, qui aut in fide perstiterant, aut se illi denuo adiunxerunt. præterea cohors præfidiaria centum quinquaginta equitum: quos ciues Abulenses Regem comitari voluerunt. Exigua manus tantis rebus perficiendis, regnoq; recuperando: cuius partem proceres obtinebant, pars Legionensibus præfidiis occupata erat. Nihil in dissidio intestino celeritate tutius est. Regi omnia prona videbantur. Toletum ergo regni caput tentare placuit: quantumq; fidei in ciuibus esset experiri, nam Ferdinandum Caltrium in cuius fide erat, nihil pro sano facturum sperabant: cū negaret ante præscriptam à patre ætatem tempusque, urbem cuiquam contradere fas fore: & alioqui tutelæ regiz interceptæ dolor urebat, regni que procuratio ab æmulis occupata. Stephanus Elianus eius vrbes ciuis primarius, in summo colle Diui Romani nomine templum, turrimq; coniunctam sua impensa extruxerat, ornatus præfidiisq; causa, Ferdinando ex priuata contentione insensus, & ab eius consiliis auerso animo. Itaq; clam ex vrbe ad Regem profectus, eum dissimulato habitu ad non dubiam spem obtinenda vrbs in S. Romani turrim inducit. regia vexilla è turri explicata, Regemq; adesse populo renunciatum, repentina re ciues commoti ad arma concurrunt. alii Ferdinando fauebant, pleriq; Regis maiestate tenebantur: videbaturque, ni celeriter dissidium sopiretur, fore vt pars cum parte ciuitatis confligeret. verum quod in seditionibus accidit, vnde plures erant, omnes ferme regiam auctoritatem secuti sunt. Ferdinandus desperata vrbs defensione, in tanta animorum inclinatione, vrbe egressus fuga Optam abiit: quod municipium ea tempestate, quoniam aduersus Mauros firmissimum propugnaculum erat, regniq; limes, loci natura & operibus munitissimum habebatur. Ciues periculo depulso, clamore, ac favore Regi puero felix faustumq; imperium ominari, non ii magis, qui in fide perstiterant, quam aduersaria factio ad Regem accedere, manus deosculari: quantoque magis falsa erant que fiebant, tanto plura adulandi studio facere. Stephano pro eo merito, honores abs Rege habiti. vrbs cura commendata. defuncto ciues in templo maximo in summa abside equestrem

equestrem imaginem, retro altare maximum ponendam curarunt. Toletum Rex est ingressus ad septimum Kalen. Septembris, die Veneris. Proximo Michaelis festo die, Iohannes Toletanus Præsul obiit, malorum tædio victus, an ingrauescente ætate. annos se-
 decim circiter eam ecclesiam cum laude tenuit. Corpus ibidem sepultum creditur. ab-
 dicasse quidam aiunt, vltroque abiisse episcopatu: de coque explicant pontificiam legem
 ab Alexandro tertio Romano Pontifice latam, quæ lex est proxima de ordinationibus fa-
 ctis post episcopatum renunciatum. Successit Cerebrunus pari vir animo prudentiaque:
 prima Alfonso Regis ætate litteris informata ipsi gratus. Tarraconensis Præsul Hugo Cer-
 uellonius erat, Bernardi Torti successor. Rex Toletum pacata, hortatore Manrico Comite
 10 aduersus Ferdinandum Castrum egressus est. Oprensium ille copiis, quorum eximia fi-
 de utebatur, adiutus obuam regiis prodiit. ad Garcinaharrum oppidum octauo inde la-
 pide signa collata sunt. Manrici virtutis opinio singularis erat: causæ regiæ acerrimus pro-
 pugnator habebatur, (sic ipse præ se ferebat, tametsi opinio erat alieno nomine velle cun-
 ctis imperare) audax, callidus, promptus, & vt res essent prauus aut industrius. In con-
 gressu Ferdinandus cum sibi ab eius viribus metueret, insigni veste deposita pugnam in-
 uasit. Manricus per errorem toto impetu in equitem gregarium, quem quod paludamen-
 tum gestaret æmulum esse credidit, delatus obtruncavit. ipsum Ferdinandi affecla cer-
 tamine defatigatum, opportunumque iniuriæ adacto ferro peremit. Cæso Duce, regii
 pars in fugam acti, pars in acie trucidati. dolo vulgato Nunnius Manrici frater, Ferdi-
 20 nandum prodicionis lege accusatum ad singulare certamen more gentis cum deinde pro-
 uocaret, viris sanctis annitentibus controuersia tunc quidem sopita est: odium autem in-
 ter vtranque familiam altissime hæsit, cum magno sæpe reipublicæ incommodo: cum v-
 traque pars priuatas cupiditates & contentiones rebus communibus anteponeret. Nec
 acerrimum tamen nec continens id bellum in præsentia fuit. plurimas sane vrbes & arces
 suo sibi beneficio fideque obstrictas Ferdinandus retinuit. Rex eius euertendi conatu spe-
 que desistens, atque in aliam partem auersus, vrbes & arces præsidii vacuas ad suam di-
 tionem reuocare non desinebat. Ad hæc Zuritam arcem in colle arduo positam, cuius ra-
 dices Tagus amnis alluit, propter loci commoditatem tentare visum est. Lupus Arenius
 Ferdinandi Castrii Legatus præsidio obtinebat: appellatusque de deditioe Regis ætatem
 30 illegitimam, vt alii fecerant, excusabat. fiduciarium operam obtinere sese, atque in Fer-
 dinandi verba iurasse: nisi eius permisso arcem tradere nefas arbitrari. neque permistu-
 rum vt respublica regiæ auctoritatis prætextu ludibrio esset, iis qui animi Regis & consi-
 liorum potentes erant, propter imbecillam ætatem. cum regii voluntate quidquam fa-
 cturum Præfectum non sperarent, vim adhibere placuit: vrgereque arcis obsidionem. in
 eam rem auxilia vndique conuocata. Lupus Harus Regis consilio explorato, ex vltima
 Cantabria, vbi amplum imperium obtinebat, tametsi vocatus non erat, quod ipsum inter
 & Nunnium Comitum contentio esset simulatque priuata, vltro ad Regem venit: atque
 arcem sibi considerato, ea sibi parte eo concedente sumpsit impugnandam, quæ firmissi-
 ma esse videbatur, & vnde maximum periculum imminere prouidebat. Catabrici id pro-
 40 prium generis & sanguinis. Ducebatur obsidio. regii haud magnam spem habebant ar-
 cis expugnandæ. obsessi annonæ penuria laborare cœperant. Itaque ad fraudes conuer-
 si, deditioe spe facta Nunnium & Suerum Comites ea de causa in arcem inuitatos ad-
 missosque per fidem colloqui capiunt, sperantes Regem eorum periculo commotum ab-
 scissurum conatu oppugnandæ arcis, certe ad æquas condiciones venturum. In quo præ-
 sidium esse putarunt, ibi exitium fuit. Erat in regiis castris Dominicus quidam, oppido e-
 gressus, qua de causa incertum, sed egressus tamen. Is si pretium operæ sit, arcem se tra-
 diturum pollicetur. Rex conditionem accepit. simulatæ ergo rixa Regis voluntate, Pe-
 tro Ruizio ciui Toletano ipso consentiente vulnus inflatum. re patrata Dominicus in pe-
 des se concitat: & fuga simulata à custodiis in arcem admittitur. Lupus eum Præfectus,
 50 quoniam eius famulus erat, & ex nouo facinore heri gratiam amplius cõciliarat, ad omnia
 familiaria iura admittit venturi securus. Proditor facinoris opportunitatem nactus, quo
 tempore barbam tondebat, hero obtruncato in castra continuo aufugit: oppidum mox cæso
 Duce, haud magna difficultate in Regis potestatem redactum facta continuo deditioe.
 neque in milites, neq; in tecta sæuitum. Dominico tantum oculi effossi: clarum id in pro-
 ditores seueritatis exemplum fuit: tametsi vitæ necessaria subsidia, ne fides regiæ violari vi-
 deretur, competenter tributa: quæ non multo post de geminato scelere glorianti, Regis
 iussu cum vita adempta sunt. Milites victoria lati in patriam dimissi. Lupus Harus, cuius
 præcipuum decus erat, cum magno verborum honore collaudatus abiit: nam dona, quæ
 vltro offerebantur, constanti animo recusauit, ætarii regii inopia quanta esset non ignatus:

Hunc memorant, in Riuogia Harum oppidum non procul Ibero condidisse. vnde ipsi & posteris cognomen. Rex Toletum profectus est ad regni conuentus: ad quos proceres tota ditione vocati erant. vbi de reipublicæ statu disputatum, qui iniuria temporis vehementer perturbatus erat: de oppidis & vrbibus, quæ nondum deditæ erant, recuperandis. Hoc anno continuis imbribus inflati amnes. Toleti Tagus superatis ripis ad D. Isidori excreuit, die Februarii vigesimo. Proximo anno millesimo centesimo sexagesimo nono, quod raro contingit, ea vrbis terræ motu concussa sexto Idus Februarii: anxius ex cœciuium mentibus, nouatque præfagientibus calamitates.

Alfonsi Castellæ Regis nuptiæ.

C A P V T X I.

FERDINANDVS Legionensis Rex, Vrracam Alfonsi Portugaliæ Regis filiam superioribus annis vxorem duxerat: vnde Alfonsus natus est is, qui patri in regno Legionensi successit. Vrraca ipsa, quod cognatione deuincta esset, à viro repudiata. Hæc via dissoluendis coniugiis inuenta erat, offensione inter coniuges nata. nondum enim interpretando sibi quisque leges de matrimoniis aptas faciebat, neque venia Pontificum soluebantur. Ex hoc repudio graues simultates inter socerum & generum exorta sunt. multæ vltro citroque clades acceptæ & redditæ. Ferdinandus cum vrbes & oppida superiorum temporum iniuria vasta instauraret, aut ædificaret denuo: Bletisam prope Salmanticam Ledesmiæ nomine indito: Granatam prope Caurium: præterea Beneuentum, Valentiam ad Ouetum, Villalpandum, Mansiliam Maiorigam: præter has perfugæ cuiusdam Lusitani consilio Ciuitatem Roderici, quæ olim Mirobriga dicta est, in regni finibus, qua parte à Portugalia dirimitur, extruxit instar firmissimi propugnaculi: vnde impetus Lusitanorum frangebantur, & omnia circum infesta hosti faciebat. Ab his initiis cæpta similitas in graues deinde inimicitias exarsit. vnusque Ferdinandus duorum Regum arma prouocare sustinereque non dubitabat, magno & excelso animo: quamuis suauissimis moribus, simplici, liberali, mitique ingenio. Alfonsus Castellæ Rex ineunte salutis anno millesimo centesimo septuagesimo Burgos abiit: vbi Castellæ conuentus habitus sunt. In his conuentibus, quoniam Rex ætatis annum quindecimum attingerat, patris testamento legitimum, designatumque dedendis vrbibus, de ea re disceptatum: magnoque procerum consensu bellum decretum, tum aduersus proceres, nisi Regis voluntati obtemperarent: tum aduersus Ferdinandum paruum, qui regni partem non exiguam præfidiis occupatam tenebat. & hoc quidem bellum propter alias difficultates diu dilatum est. Proceres ne perduellionis rei essent, arces & oppida, quoniam nulla causa excusabat, Regi traderunt. In primis Ferdinandus Castrius: tametsi Regis voluntati diffusus, proceribus infensus, & aduersaria factione rerum potente solum vertere constituit, atque patria publice abdicata, quod Hispanorum moribus receptum erat, ad Mauros confugere. cum dicitaret tolerabile exilium fore, præsertim innocenti, vbi nulla adiuncta esset turpitudine. effecturum se vt quem amicum habere nollent, hostem infensum experirentur. Laxa sæpe patientia mentes in furorem agit. & Ferdinandus multis iniuriis, vt præ se ferebat, violatus multa incommoda Christianis inferre non desistebat. Actum præterea in Burgenfi concilio de Regis nuptiis: quoniam ætas matura, & sobolis regis procreandæ potissima cura erat. Henricus eo nomine secundus Angliæ Rex potentissimus imperio Andegaui & Nortmannos in Gallia, & Angliam Vniuersam complectebatur: dotisque nomine Eleonora vxor Aquitanos & Pictauios ad imperium adiunxerat, vt est superius indicatum. Huius filia Eleonora lectissima puella regis nuptiis, si patri placuisset, destinabatur. Alfonsus Aragoniæ Rex, propinqui Regis, ac ferme æqualis, inuisendi cupiditate ad S. Facundi oppidum venit. ibi fœdus inter vtrunque gentem factum. Reges ambo Iunio mense dimidiato Cæsaraugustam abierunt. Inde legatio honorifica in Galliam missa vxoris petendæ causa. Legationis Princeps Cerebrunus præsul Toletanus erat. comitabantur Raymundus Palentius, alii Præfules & proceres magno numero. Ii Burdigalam appulsi, vbi Regina Angliæ cum filia erat, facile rem pro qua venerant impetrarunt. Stipulata nuptiæ. puella missa in Hispaniam, deducuntibus non modo proceribus, qui ab Alfonso Rege missi erant: sed etiam ad comitatum adiuncti sunt Bernardus Burdigalensis Præsul, aliique viri principes ex Gallia. Interea inter vtrunque Regem fœdus sancitum est: quo ex fœdere vires vtriusque regni iungebantur aduersus omnium Principum arma, vno Angliæ Rege excepto: nouæ id affinitati datum. fide vltro citroque confirmanda, vtrunque oppidum alterius potestatem tradita, vt obsidum loco essent. Aragonius Anagarum & Biguerram accepit. Alfonsus Castellæ Rex Harisam & Darocam, ea quoque tempestate

Aragonis

Aragoniz ditionis puella Regi desponsa Turiasonem deducta: qua in vrbe, vt antea conuenerat, auspice Aragonio Rege sponsalia mense Septembri festa lætitia confecta. arrhæ nomine magna Castellæ pars sponsæ data: Burgi, Medina Campestris, aliaque magno numero oppida. præterea quæcunque Mauris ablata essent media ex parte. Rex puellæ pulchritudine captus erat: & ætate nondum matura profusæ liberalitatis laude priores Reges superare velle videbatur. Lupus Rex Maurus Murciam imperio obtinens Castellæ Regi fœderatus erat. (nam & Toletum per hos annos venisse inuenio) Regi Aragonio aduersus eundem irato, armaque expediendi, cum vectigal pendere recusaret. quod Raymundo patri dare consueuerat, promissum est barbarum regulum in eius potestate fore: modo Mazemutibus factioni inter Mauros Lupo infensæ, opem ipse ferre desisteret. Ruebatur barbarorum imperium per hæc tempora in partes diductum: ac in primis Murcia vrbs intestinis sæpe dissidiis tumultuabatur. Digressio Aragonio Rege, Alfonsi Regis nuptiæ Burgi incredibili apparatu, & concursu hominum celebratæ sunt. Abulensium militum cohorti, quæ catenus præsidii causa Regem secuta erat, peracta solennitate missio præmium fuit. ciuitati Abulæ, quod fidem difficillimis reipublicæ temporibus eximie coluisset magna atque illustria priuilegia abs Rege data. Hisce rebus peractis Toletum itum est. Quo tempore Rex Aragonius Valerii Martyris, quondam Cæsaraugustani Episcopi caput Rota vbi seruabatur, Cæsaraugustam referendum curauit, Guillelmo Peresio Episcopo Ilerdæ atque Rotæ in Regis gratiam concedente. Garfendis Bearnæ Princeps patre fratreque defunctis, maiorum exemplo in Regis Aragonii verba iurauit. ac nominatim instaurato fœdere cauebatur, ne cuiquam nuberet, nisi ex Regis voluntate. Episcopi Bernardus Oloronius, & Guillelmus Lascarius eius nomine rem transegerunt. Quidam existimant eam Guillelmo Moncadæ, viro in Catalaunis principi, atque Senescalo vxorem datam fuisse. quod quoniam certis argumentis confirmari non potest, malumus in aliorum id suspicione relinquere, quam in hac narratione pro vero ponere.

Fœdus contra Petrum Asagram. CAPVT XII.

INTER pacis studia haudquaquam res bellicæ, sine cura erant: ac Maurorum præsertim reliquæ Aragoniis armis exagitabantur: vix vti esset vbi pedem tuto ponerent. In Edetania veteri ad Algæ fluminis ripas, Fauara, Maella, Fresneda, aliaque oppida secundo bellorum cursu barbaris erant ablata. ad hæc Caspe validum ab Iberum municipium. Montis Idubedæ pars supererat in Edetaniæ & Celtiberiæ confinibus. nam locorum munitione confisi Mauri, magno numero se in eo tenebant. nostris propter locorum asperitatem accessus erat difficilis. virtute difficultates omnes superatæ: nostrique ex iis locis hostes deturbarunt. Turulis oppidum in potestatem venit. Mauricum ea parte imperium Valentini agri finibus terminatum. Quo tempore Petrus Asagra Roderici filius, (is Stellæ Princeps erat, vt est superius indicatum) cum Lupo Murciæ regulo operam nauasset, eique vehementer esset conciliatus: urbem Albarracinum in arduo atque præcipiti monte positam ad Tagi fluminis fontes, eius dono accepit. Vrbi quo maior esset auctoritas à lacincto Pontificis Legato & Cerebruno Toletano Præsule, cui noua ecclesia est contributa, Episcopus datus Martinus nomine: cui deinde Episcopo Segorbium Innocentii quarti Pontificis Maximi, & Alexandri quarti successoris concessu contributa est, quo tempore in Christianorum potestatem est redacta Castellæ & Aragoniæ Regum animi offensi Petro erant: cum Aragonius Albarracinum urbem ad suam ditionem pertinere disputaret, Petrus tanquam sui iuris in nullius Principis verba iurare vellet. Castellæ Rex conquirebatur in Castellæ finibus arces aliquot à Petro occupatas. impotentis hominis superbiam communibus armis atque auspiciis edomandam videri. eo fœdere confirmando oppida vtrinque obsidum loco data sunt. Aragonius Agredam, Cerueram & Aquilariam. Castellæ Rex Arandam, Borgiam & Arguedam acceperunt. Cautum præterea, vt Hatifa cum arce Regi Castellæ redderetur, vti superiori fœdere continebatur, haud syn-cero animo. cum enim Nunnii Sanctii industria, Regis Aragonii iniussu reddita esset, magnorum dissidiorum causa exitit, tametsi alienati tantum animi sunt: nec ultra verba processum. Ex iis tamen dissidiis Petri Asagræ vires confirmatæ: cum neutris armis impeteretur, & Aragonius Rex, sprete Castellæ affinitate, quam pater pepigerat, ad externas nuptias respicere cœpit, missa ad Emanuelem Comnenum Imperatorem legatione, filiam vxorem expetitur. Erat præterea Aragonia turbata Hugonis Ceruellonii Præsulis Tarraconensis casu, quem iura ecclesiæ iuxta tuentem Guillelmus Aquilonius peremerat anno millesimo centesimo septuagesimo primo, Aprilis die vigesimo secundo Roberti si-

lius is erat, qui Oldegarii Præfulis dono Tarraconis principatum quondam obtinuit: & propter virium imbecillitatem Raymundo Barcinonensi Regis patri tradiderat, vectigalium parte retenta. Ex ea re Guillelmus filius maiores spiritus induens, quam pro præsentifortuna, tantū facinus designare ausus est. Hugoni Petrus Tarrogius successit Præful Cæsarangustanus. Fuit is annus insignis Thomæ etiam Cantuariensis in Anglia simili de causa cæde. Occisi iniuria nomen Alexander III. Romanus Pontifex fastis addidit. Ea religione in Hispania suscepta Tolæci in templo maximo, sexto non amplius ab obitu anno, altare Thomæ nomine constitutum constat, Alcabonis prædiis à Nunnio Comite & uxore Therasia in eius cultum attributis. quod Martyris sanctitati, sed & Reginae eius gentilis gratiæ datum fuisse iudicatur. Id altare magnæ coniecturæ indicant extitisse, quo nunc loco sacellum D. Iacobi nomine, Magistri equitum Aluari Lunæ nobile monimentum extat. 1172 Lupus Murciae regulus defunctus est anno millesimo centesimo septuagesimo secundo. ea res Aragonii Regis animum excitavit, ut barbaris eo tractu arma inferret: cum speraret regulo magni nominis sublato, cæteros everti posse. Valentini primum tentati. cum vis pararetur, Valentia Rex pacem auro redimere, annumque vectigal, quod pendere consueverat, duplicatum polliceri compulsus est. Versa mox in Murcia armata. Setabisque præcipua ea tempestate vrbs obsidione cincta. victoria ferme parta, Regem in patriam reuocavit bellum à Vasconibus illatum incommodissimo Republicæ tempore. sed solent homines magis priuatæ utilitati, quam religioni aut officio seruire. Induciæ tantum cum nouo Murciae Rege factæ, vectigali pacto, quod pater pendere consueverat. Vasconibus obuiam itum. iusto prælio dimicatum non est, cum vterque Rex totius certaminis aleam, in cuius euentu salus publicæ vertebatur, subire detrectaret. Qua sane parte Tudela sita est Aragonius in Vascones irruit: Arguedamque oppidum redigit in potestatem. ager vastatus. prædæ abactæ. hæc in exitu anni peracta. Anno sequenti, ab ortu Christi millesimo centesimo septuagesimo tertio, bellum denuo comparabatur. 1173 Milagrum municipium, Calagurrim inter & Alfarum euersum Aragoniis armis. quoniam inde tanquam ex arce multa damna Aragoniis finibus inferebantur. Id oppidum consequenti tempore fuisse instauratum, nostra ætas documento est. Obiit Petronilla Regis mater Barcinone Octobris die tertio decimo. Initio consequentis anni, Ianuarii mensis octauo decimo die, Cæsarangustæ tandem nuptiæ Regis Aragonii & Sanctiæ, quam puero pater desponderat, celebratæ sunt: mutataq; voluntate Castellæ Regum affinitas, qua multæ aliorum Regum propinquitates continebantur, externis nuptiis, in quibus parua præsidii erat prælata. Auctor (vt arbitror) Iacinctus Pontificis Legatus. nam nuptiarum celebrati inter fuisse dubium non est. Græci Imperatoris filia vno ferme tempore Mompellerium in Galliæ Narbonensis parte appulsa, eius vrbs Principi nupsit, haud satis æqua commutatione.

Initium militiae Dni Iacobi.

CAPVT XIII.

PER hæc tempora milites ii, qui D. Iacobi nomen insigne præferunt, celebrari ceperunt. quæ res admonet, vt de principiis eius militiæ, & quibus modis ab humili ducta, in hanc amplitudinem creuerit, regiæ æmulam, & formidabilem aliquando, compendio exponamus. Quo ex tempore D. Iacobi Apostoli sepulcrum vbi esset cognitum est, eius loci religio non tota Hispania modo, sed etiam apud externas nationes propagari cepit. multi toto orbe mortales conueniebant: plures alios itineris difficultas propter locorum asperitatem sterilitatemque deterrebat: & Maurorum incursiones, à quibus multos in captiuitatem agi nunciabatur. D. Eligii Canonici sacerdotes, quo tempore haud satis constat, sed consequenti tamen ætate, iis malis occurrere cupientes, multis locis toto eo itinere, quod ad Galliam pertinet, domicilia constituere peregrinis excipiendis: in quibus quod in suburbio Legionensi D. Marci nomine ædificatum est, principem locum habuit. Eo pietatis officio non plebis tantum animos, sed etiam Principum voluntates conciliarunt. vnde magnis opibus & vectigalibus aucti tunc sunt: & postmodum eorum exemplo nonnulli viri militares in Castella nobiles atque copiosi, in studio Christiani nominis amplificandi perstiterunt, priuatis rebus in commune collatis. Ii per hæc tempora Iacincti Cardinalis industria, cum D. Eligii, qui domicilium propè Compostellam habent, Canonici vires fociare certi, Romam profecti sunt: vt Pontifici Alexandro vitæ genus probarent, quod instituerè cupiebant ad D. Augustini normam, quam D. Eligii Canonici amplexi erant. Petrus Fernandus à Ponte Encalato, eius legationis princeps, diploma à Pontifice abstu- 1175 lit tertio Nonas Iulii, anno millesimo centesimo septuagesimo quinto, quo militib; viuendi ratio

talio præscripta est, & optimis institutis temperata. Ad id vitæ genus, fœminæ etiam ad-
 mittuntur coniugii sublata facultate, nisi consensu Magistri. Ex omni militû numero tre-
 decim omnino viros deligere iussum, qui à Magistrilatore non discederent: & cû eo quot-
 annis loco designato conuentus generales agerent. multa alia præterea constituta sunt,
 quæ commemorare longum esset. Petrus ipse Fernandus eius militiæ primus scilicet Ma-
 gister creatur. Insigne militibus in veste candida crux rubra in gladii militaris modum
 conformata. Domicilio Xenodochium D. Marci nomine Legionis designatum. amplæ
 possessiones in Castella & Legionis hac ipsa tempestate erant, oppida & arces non pauca.
 in his Vrcefa, Mora, Estriana, Almodaua, Larunda, Vicus cuminatus, cuiam Vico Zar-
 za nomen erat, vt diploma Pontificum declarat. Accidit consequenti anno millesimo
 centesimo septuagesimo sexto, vt Alfonsus Castellæ Rex ætate confirmata, certusque eas
 iniurias vindicandi, quæ à Vasconibus & Legionensibus annis prioribus erant illatæ, bel-
 lum compararet. vota priusquam proficisceretur Toleti nuncupata. oppida Illesca (nam
 ad Regis ditionem redierat) & Hasagnia Toletano templo donauit, mense Iulio: vt bellum
 quod inferre parabat, felici exitu concluderetur Diuos indigetes precatûs. Cû magnis
 copiis in Riuogiam ad Iberi ripam penetratum. quid præterea rerum gestum sit ignora-
 mus: nisi quod Vasconibus multatis, satis constat arma in Legionense regnum conuer-
 sa: vastatos agros, capta, direpta, incensa oppida: cum Rex patruus viribus inferior esset,
 & præualidi iuuenis congressum declinaret. In nouos Diui Iacobi milites Regis Legio-
 nis conuersa rabies: quoniam eos Castellæ Regi veteri domino fauere suspicabatur. om-
 nes regno expulit. in Castellam illi migrarunt. Regem Ferdinandum breui pœnitentia
 subit: tanto præsidio regnum haud satis idonea causa nudasse: neque mutare tamē po-
 tuit: tamen viris sanctis & proceribus annitentibus, quodam induciarum genere, tū qui-
 dem ab armis discessum est. Hæc habebamus, quæ de initiis eius ordinis litteris manda-
 rentur: pauca pro dignitate, pro suscepti operis modo nimis multa. neque ignoramus quos-
 dam vetustiore originem designare: alios ab Alfonso Casto: a Ramiri ætate alios. Nimi-
 rum utrosque decepit eius militiæ illustrandæ studium. nam diploma, quod ante centum
 amplius annos virginibus sacris, quæ Salmanticæ à Sancto Spiritu nomen habent, conces-
 sum profertur, falsi ab eruditioribus accusatur: quibus argumentis explicare non attinet:
 res se ipsa prodit, siue stylum expendenti, ab eorum temporum ruditate abhorrentem: siue
 ue annos numerandi ab ortu Christi rationem consideranti, nondum per hæc tempora in
 Hispania susceptam. Verum hæc missa facimus. In Gallia inter Aragonium Regem & To-
 losatem Comitum, ex magnis motibus pax facta est. dolebat Tolosas filii nuptias interce-
 ptas. Prouinciæ comitatum, tanquam sui iuris antiqui, dotalemque recens, repetebat ar-
 mis, quoniam iure & legibus non sperabat. argenti pondo duo millia, vt causa discederet,
 abs Rege pacta promissaque. Trêcauelli Carcaſonis Vicecomitis soror Beatrix nomine To-
 losatis Comitum filio nupsit. nam vt Raymundi Berengarii Prouinciæ Comitum ante an-
 nos decem defuncto, filiam vxorem daret expetenti, Aragonius Rex adduci non po-
 tuit. fœderis præcipuus auctor & internuncius Hugo Gotifredus Templariorum mili-
 tum Magister.

Concha vrbs à nostris capta.

CAPVT XIV.

EX diuturna calamitate oculos attollere Alfonsi Regis virtute, & quasi ex altissimis tene-
 bris lucem respicere Castella cœperat: Maurorum vires debilitati, atque consensescere.
 Almohadum factio Africæ motibus distenta, reb. Hispaniæ consulere non poterat: eo ma-
 gis, quod defuncto superioribus annis Abdelmone noui imperij conditore; Abeniacob fi-
 lius, eius gentis imperium susceperat, haud pari virtute felicitateque. Ex vtraque re belli
 sacri instaurandi maiori conatu, opportuna occasio sese dabat. Nostri hæcenus aut imbe-
 cilla Regum ætate, aut intestinis prouinciæ motibus impediti, Christiani nominis digni-
 tatem non satis respicere videbantur. Alfonsus Castellæ Rex ætatis accessu, in eam curam
 primus incubuit: vindicatisque superiori bello Vasconibus, atque Legionensibus, cû A-
 ragonio Rege belli Maurici sumendi consilia communicare constituit. Ventum in col-
 loquium. & qua parte barbari bello petendi essent, disceptatum est. Concha vrbs præ-
 ualida proponebatur in Celtiberiæ finibus, Maurorum opera ædificata (nam in impe-
 rio Romano Gothicaque historia, nulla de ea vrbe mentio extat) in arduo & prærupto
 colle: quem dextra læuaque Sucro Vcroque arnes stringunt altissimis rupibus: pror-
 fus vt natura loci inexpugnabilis sit. ascensus difficilis, arctæ viæ, arduæ, equiti ple-
 runque inaccessæ; ac vix pediti peruiæ. Intra oppidum iugi aqua nulla ea tempesta-

te utebantur: nostra ætate ex vicinis montibus perennes fontes in plateas deriuarunt. Itaque aqua prohiberi poterat. cingi obsidione propter locorum asperitatem non poterat. Hanc urbem, quoniam Mauris instar firmissimi propugnaculi erat, primum oppugnare Regibus visum est. delectus magni vtraque prouincia habiti. Duces nobilissimi genere factisque, Præsules atque præcæres magno numero Reges comitabantur. Pætrus Burgensis Episcopus, Ioscelinus Seguntinus, Sanctius Abulensis, Raymundus Palentinus, Gonsalvus Maragnonius Regis Castellæ Armiger, Ordunius, & Garfias Garzesii. Petrus Asagra cum vtroque Rege gratia ad tempus conciliata, cum sua peculiari manu in urbis conspectum primus omnium venit. Ineunte anno vrbs est circumfessa. sed neque loci natura patiebatur impetum in urbem fieri: & Mauri tum sua virtute, tum spe Africani auxilii, e-
 gregie propugnabant. Obsidio in multos dies ducebatur. neque multo minor in castris, quam intra urbem annonæ angustia erat. Rapto tantum viuendum erat & præda, cuius facultatem locorum sterilitas maligne suppeditabat. Pecunia in stipendium non erat: quare inuitati redemptores & dardanarii in castris versari consueuerunt. Rerum difficultate permotus Castellæ Rex Burgos maturauit, pecunia expedienda intentus. regni conuentus agitantur: curatumque, vt non modo plebei homines & proletarii, sed etiam ingenui & immunes, quos vulgo Hispani Hidalgos vocant, quotannis quinos marauedinos aureos (monetæ id genus est) regio fisco inferrent. Populum tot vectigalibus exhaustum belli sumptibus imparem esse. debere eos patriæ caritate, ærarii inopia moueri, vt de veteri libertate, iureque concederent: quod maioribus deinceps commodis compensare. 20
 tur. Auctor consilii Didacus Harus Cantabriæ regulus. Is suis viribus potens, & Regis Legionensis propinquitate magnos spiritus gerebat. Ferdinandus enim Legionensis, Vrraca Regina repudiata (vt superius dictum est) Therasiam Nunnii Laræ Comitis filiam, sibi connubio iunxerat: & ea præpropere defuncta, Vrracam Lupi Hari filiam, sororem Didaci, vnde Sanctius & Garfias nati sunt. Didaci conatibus, Petrus Laræ Comes obstendendum existimans, contracta nobilium manu raptim è conuentu discessit, armis tueri certus partam armis ac virtute à maioribus immunitatem. se superstitute haudquaquam passurum dictabat, nobilitatis opprimendæ, atque nouis vectigalibus vexandæ ab eo aditu initium fieri. Rex periculo permotus, ab ea cogitatione destitit. Petro vt pro nauata opera merces esset, nobiles inter se, ipsum quotannis & posteros splendido conuiuio accipere decreuerunt: vt bonæ posteritati monimentum id esset, ne quauis occasione acceptæ libertatis ius iraminui ferant. Dum hæc Burgis agitantur: nono obsidionis mense Concha nostrorum virtute capta est, mense Septembri ipso D. Matthæi festo die, anno
 1177 millesimo centesimo septuagesimo septimo. Qui annus non tantum huius expeditionis memoria insignis est, sed etiam Alexandri Pontificis virtute & felicitate, sublato Romæ Pontificum dissidio faustus. Innocentius enim, qui Victori successerat, vltro pontificatu abiit. Fuit præterea Vasconibus latus natalibus Ferdinandi: quem Beatrix Regi peperit prole fœcunda. Nam prius Sanctium, deinde Ramirum, Berengariam, Therasiam, Blancamque genuit. Capta vrbe quo maior esset auctoritas Ioannes Episcopus creatur: Valeriæ iuribus, vbi episcopatus Gothorum tempore fuerat, in eam urbem concessu Ro-
 mani Pontificis translatis. Ciuibus datum, vt suffragii ius in regni conuentibus habeant. Aragoniis virtutis præmium fuit sublata subiectio, qua Castellæ Regibus, tanquam beneficiarii parere, atque in eorum verba iurare cogebantur. fœdusque inter Reges factum aduersus principes omnes, vno dempto Legionensi Rege: cui propter sanguinis propinquitatem, is honos habitus est. Secundum Conchæ expugnationem Alarconium oppidum, loci natura non minus firmum, venit in potestatem, continuato in Mauros bello ea parte consequentibus annis. præterea Ecelestam eo tractu falsis in rupis formam concreti, atque pellucidi fœdinis magis quam agri prouentu nobile municipium. Militibus S. Iacobi mandatum, vt commodiori ex loco Mauros impeterent, Vroesiam domicilio deligere. vnde cum Ferdinandus Rex Legionensis succedente facti pœnitentia, eos in v-
 teres sedes reuocaret, quatuor sacerdotes ea lege Legionem amandati sunt, vt Vroesiam conuentui subiecti essent: quod illi imperium discreti Regibus constanter deinde repudiarunt: atque agitata diu caussa, Urbani quinti auctoritate ita controuersia est composita, vt vtrunque domicilium alterius imperio exemptum esset, atque militiæ Magistro tantum obtemperarent. admissi ii milites haud longo intervallo in Lusitaniam, opibus quamuis & oppidis aucti communi militiæ Magistro obtemperarunt: quousque Dionysius Lusitanæ Rex nouo capite constituto, à Castellæ eos iure imperioque exemit. Hæc quamuis plures per annos gesta coniunximus rerum memoria iuuanda: nunc ad temporum ordinem redeamus. Omnino
 Rex

Rex Alfonso iis militibus Ocaniam, Oregiam ad Tagi ripam, aliaque oppida dono dedit. quemadmodum Maqueda, Azecha, Cogolludum, Zurita, Calatrauentibus ab eodem Rege dono data sunt. Placentia vrbs in regni finibus constituta, & Episcopijure illustrata: vbi Pagus antea erat Ambrocius nomine: quod nomen Placentiæ appellatione mutari placuit, omnis causa quali diuis, & hominibus placituræ, & ex regionis amœnitate, quamuis cæli salubritate non eadem. Toletana mœnia resecta. in Oretanis oppidum Alarcus in edito colle ædificatum est. Anno hæc eius seculi septuagesimo octavo agebantur. Quo tempore Alfonso Aragonius Rex Ruscinonensem comitatum obtinuit, Gerardo Comite sine prole defuncto: cœpitque in publicis tabulis Aragoniæ Rex, 1178
10 Barcinonis, & Ruscinonis Comes, Prouinciæ Marchio vocari. Consequenti anno millesimo centesimo septuagesimo nono, Martii mensis die vigesimo, Perpiniano profectus 1179
20 ad Cazolam oppidum abiit, eius & Castellæ Regis colloquio designatum. In eo congressu, quoniam de bello Mauris inferendo controuersiæ natæ erant, sancitum: vt Aragoniis armis Valentia, Setabis, Dianiumque cum subiectis agris oppugnarentur, caperenturque de Mauris: cætera Maurorum oppida & vrbes in Contestanis, Castellæ Regi relinquerentur impugnanda. Contra Sanctium Vasconum Regem arma sociata, magno eius incommodo, nam Castellæ armis Viruesca, Ceresum, Lugrunium, aliaque oppida ab Aucæ saltu Calagurrim vsque capta. Rodericus Præsul Nauarretum adicit: quod alii oppidum ea tempestate negant ædificatum. nobis Roderici auctoritas potior esse videbatur. Inde arma in Legionenses versa sunt. vastati agri. capta direptaque oppida. prædæ abactæ. Legionensis Rex viribus impar Aragonium litteris & nunciis sollicitare non desistebat. Conchense fœdus à Castellæ Rege violatum, ad eius dignitatem pertinere, ferocis iuuenis spiritus frangi: ne potentia auctus, cæteris exitio esset. Missi Berengarius Ilerdæ Episcopus, atque Raymundus Moncada, Harisam oppidum & arcem reddi postulatum. si nihil verbis impetraretur, bellum denunciare iussi. Ingentis belli moles, terrorque mortalium animis proponebatur, tot Regum armis vno tempore concitatis. Castellæ Regis modestia, parata clades discussa, Harisa Aragoniis reddita, atque Legionensi bello relicto: cum sibi videretur superiores iniurias egregie vindicasse.

Alfonso Portugalæ Rex à Legionensi captus.

CAPVT XV.

LEGIONENSIVM animi à Ferdinando Rege suo erant alienati: videbanturque oblata opportunitate odium effusuri, quod diu conceptum continuauerant, nouis exactio-
40 nibus fessi, & Regis acerbiter ægrè ferentes. alios priuatim aliæ causæ incitabant: atque in primis dolebat Salmanticensibus, Ledesmia abs Rege instaurata, agri partem interceptam. Itaque, cum bello superiori esset implicitus, principes ex omnibus à Regis auctoritate rebellant. præcipuus seditionis concitator Nunnus Rauia bello delictus est Dux. (Regem Lucas nominatum ait.) Abulenses, cum quibus vetus necessitudo erat, de re tota appellati, auxilia miserunt. Rex Ferdinandus, ne malum serperet, continuo tumultuantibus occurrit. ad Valdemusam collatis signis dimicatum est. victi factiosi sunt atque profligati, amissis etiam castris. Captus Nunnus Rauia Dux, de eoque more militari supplicium sumptum. reliqui ex ferocibus paulo ante, mox obediens fuere. Nihil enim in vulgo modicum, aut terrent, aut pauent. Vrbs ipsa Salmantica in potestatem redacta. Inde Zamoram itum, quoniam nouarum rerum studio concitatum erat. rebus ea compositis conuicuit, alieno exemplo pœnaque cautior. Ramiri Regis eo nomine tertii, corpus Destriana Asturicam translatum: atque in templo maximo commodiori sepulcro compositum est. His motibus pacatis, Mirobrigæ tuenda cura sollicitabat, obsessæ à Ferdinando Castris cum magna Maurorum manu. ope
50 Dini Isidori, cui res nostras curæ esse persuasum erat, barbari à Ferdinando Rege acie victi, cæsi, fugatique sunt. Finitimi Portugalæ fines eodem victoriæ cursu vastati. Quod caput erat, & ardentissimis multorum votis expetebatur, Ferdinandus ipse Castris Regis diligentia ad sanitatis consilia reuocatus est: vt ipsi potius aduersus Castellæ Regem, quam barbaris militaret. oblatam ille conditionem accepit. & vt erat viuio spiritu, & scientia militari inter paucos excellens, continuo nauandæ operæ cupidus, cum Legionensium manu in Castellæ fines irruit. In Gothorum campis ad oppidum Lubricale, hostium copias obuiam factas prælio vicit. multi proceres capti. in his Nunnus ipse Lara æmulus. quos benigne comiterque apud se habuit: atque insigni modestiæ, atque humanitatis laude parâ liberos in patriam dimisit, fidem mo-

do amicitiamque iuratos. priori ipse vxore repudiata, Stephaniam Ferdinandi Regis fororem connubio sibi iunxit. & qui genere, & factis clarus erat, regia propinquitate nobilior euasit. ex hoc coniugio Petrus Castrius est natus, de quo mentio deinceps recurret. Excepit bellum Lusitanicum. Alfonsus Portugaliæ Rex, quamuis ætate graui atque præcipiti, belli curam nunquam intermittebat, in affecto corpore vegetum animum retinens. ægre ferebat Mirobriga in regni finibus à Ferdinando instaurata, compedes iniectos Lusitaniæ: arcemque constitutam, vnde impune prouinciæ agri vexari possent. Validum exercitum conficit: Sanctioque filio mandat Mirobrigam iis copiis obsidere. victoriam sibi certo pollicebatur: quod Legionensis Rex vno tempore Castellæ armis, vt paulo ante dictum est, & intestinis motibus premebatur. Ferdinandus in summo periculo decoris 10 tenax, quantumq; præsidii decederet ea vrbe sublata nõ ignarus, cum copiarum parte Lusitanis occurrit. ad Arraganaliam oppidum pugnatum est. Lusitani victi. alii cæsi fugatiue: alii capti, quos omnes liberos in patriam misit. Alfonsus Lusitaniæ Rex ea clade nunciata, collectis suorum copiis in Calæciæ fines inuectus Limiam, Turoniam, aliaque oppida eo tractu expugnauit. aucto deinde exercitu in vindictam præceps Pacem Augustam tentare constituit: quæ vrbs quoniam in Ferdinandi fide erat, tametsi à Mauris obtinebatur, ad suam auctoritatem pertinere iudicans, ne in periculo desereretur, auxilio accurrit. Lusitanus magna iam vrbs parte capta, ferro cum Legionensibus decernere ausus, victus acie & in vrbem vnde prodierat, reiectus est. Tutum per fugium non erat, victum vrgentibus hinc Mauris, qui editiorem vrbs partem obtinebant, inde Ferdinando. 20 fuga euadere conatus, crure altero in discessu ad portæ vectem afflicto, ex equo præcipitatus, captusque ab hostibus, in Ferdinandi potestatem venit. Humanissime accepto curam ille omnem exhibuit, non secus ac parenti Regiq; sanitati redditum in patriam dimisit, pro ea humanitate paratum regnum vniuersum eius arbitrio permittere, leges & magistratus accipere: quam Ferdinandus conditionem repudiavit, iis tantum receptis oppidis quæ in Calæcis paulo antea ablata erant, fatis magni victoriæ fructum existimans moderationis atque humanitatis laudem. Conchæ Ioanne Præsule defuncto, Iulianus in eius locum subrogatus est, vita eruditioneque admirandus. Is Burgensis patria, concionando magnam Castellæ partem peruagatus, multum in vtraq; genere profecerat: magnamq; sibi laudem ex ea professione pepererat, qui illi ad episcopatum gradus extitit. Vrraca Vasco- 30 num Regina Imperatoris filia, post viri obitum Aluaro Roderico nupsit viro in Castella principi: nullaque ex eo coniugio prole suscepta, extincta hoc anno est mense Augusto. corpus Palentiæ in templo maximo constitutum hac inscriptione est. HIC REQUIESCIT DONNA VRRACA REGINA NAVARRÆ, VXOR DOMINI GARSIE RAMIRI: QUÆ FUIT FILIA SERENISSIMI DOMINI ALFONSI IMPERATORIS HISPANIÆ, QUI ALMERIAM OBTINUIT. OBIIT XII. OCTOBRIS, ANNO DOMINI M. C. LXXXIX. Sic inscriptio. Verum nos in ratione temporum annales Toletanos sequebamur. Anno proximo millesimo centesimo octogesimo, tertio Kalend. Octobris Ludouicus Gallia Rex 40 eo nomine septimus Lutetiæ extinctus est, successore Philippo eius filio, cui Augusto cognomen fuit. In Cantabriæ ea parte, cui Alatur nomen est, Victoria prouinciæ caput exstructa est, Sanctii Regis Vasconum opera, loco vbi pagus erat Gasteisum nomine. mutatae appellationis occasio (neque enim nulla fuit) clam est. Tarraconē conuentus Episcoporum habitus. In eo conuentu tum de multis aliis deliberatum: tum lege sancitum, ne quod eatenus ducta ex antiquo consuetudine obseruabatur, in publicis tabulis Fræcorum Regum nomen, & regni eorum annus adscriberetur. Cerebruni Toletani Præsulis obitus anno millesimo centesimo octogesimo primo, consecutus est, ad quartum Idus Maii. 50 successit Gonçalvus eo nomine primus, præstanti vir animi magnitudine.

Alfonsus Portugalia, & Ferdinandus Legionis Reges defuncti.

C A P V T X V I.

ALFONSI Lusitaniæ Regis expeditione in Mauros, tametsi ipsi incommode cecidit, documentum datum Pacem Augustam capi à nostris posse. eam occasionem Ferdinandus Legionensis Rex, quoniam ipsi iuris erat, omittendam nõ iudicabat, alioqui quietis impatiens, ingenioque cum ætate ardentior, & militari disciplina, quam pacis artibus melior. Zamora, quo se contulerat dimisso Rege Lusitano, nouis copiis instructus, atque ad id bellum profectus Pacem Augustam cepit. Captæ vrbi, quoniam à Mauritibus incolebatur, neque

ter, neque promptum erat nouam Christianorum coloniam deducere, aut militare præ-
 sidium collocare, Abenabelus Maurus est præfectus. barbaris fides ex fortuna pendet,
 neque religioni seruiunt nisi coacti. breui ergo à Ferdinandi auctoritate defecit: & Al-
 mohadum auxiliis aduocatis, non eius vr̄bis possessione contentus, iusto comparato ex-
 ercitu in Legionenses primum fines irruit. vastata, direpta, ablata, quæcunque obuia eo
 tractu fuere. bellum x impetu in Lusitaniam verso, Alfonso Regem incogitantem & à
 rebus omnibus imparatum, intra Scalabim circumiecit. Ferdinandus Legionensis, suas
 iniurias vindicandi cupiditate ardens, & socii Regis periculo, quem semel tuendū sus-
 ceperat, permotus contractis raptim copiis, Mauris successu ferocientibus occurrit. atq;
 illi quidem continuo fugam arripuerunt, vtriusque gentis viribus impares: Rex Lusitanus
 cum initio suspicatus esset Ferdinandi voluntatem commutatam, neque minus ab eius po-
 tentia quam a barbarorum armis sibi metueret: re cognita, ex ancipiti metu recreatus est.
 Ferdinandus ingenti gloria parca, & spoliis Mauricis onustus rediit in patriam, ipso salutis
 anno millesimo centesimo octogesimo primo. Quo anno Romanam ecclesiam Lucius eo
 nomine tertius, Alexandri tertii successor gubernandam suscepit. Ab hoc Pontifice Car-
 dinalem quendam, cuius nomen non proditur, Legatum memorant cum potestate in His-
 paniam, pacis componendæ causa inter Reges Christianos: qui fatali discordia scissi, at-
 que inter se odiis decertantes haud magna sæpe occasione impiæ gentis opprimendæ ma-
 gnas opportunitates negligere videbantur. Aragonius Rex, cum Compostellam religio-
 nis ergo petere decreuisset, Legatum in Castellam secutus est, in eandem pacis curam in-
 tentus: & alioqui gloriosum existimabat se arbitro concordiam inter Reges sanciri. Itaq;
 eo potissimum disceptatore pax composita finesque singulis Regibus designati, quibus di-
 tionem terminarent, & qua parte Mauros oppugnare atque pro se quisque, quas eorum
 vr̄bes, oppida, arces (de quo non minima concertatio erat) imperio subiugare deberent.
 Aragonius Rex non pacificatoris modo, sed etiam modestiæ laudem tulit, cui ex Mau-
 rico imperio tractus ille designatus tantum est, qui Aragoniæ Valentiam pertinet. tamen si
 Petrus eius filius, cum iniuriam sibi factam hoc fœdere quereretur, Illicim vsque, quæ no-
 stris Alicante est, oppugnationis Mauricæ fines Aragoniis prolata. Cæteri Reges, quibus
 finibus diiudicatum est, imperium libenter terminarunt, vno dempto Rege Navarra: qui
 cum se magnis iniuriis ab Alfonso Castellæ Rege violatum ferret, vt in commune gentis
 fœdus consentiret iudici non potuit. Hoc sancito fœdere tranquilla, aut modice lacescita
 pax inter Christianos in Hispania tenuit. Maurorum fines lacescebantur. Lusitanus Rex
 inter bellicos tumultus Christianæ pietatis memor, ipse quidem ex promontorio Sacro,
 quo ea de causa, vt præsens locum iustraret, se bis contulit, D. Vincentii Martyris ossa O-
 lispone in templum maximum transferenda curauit, atq; perfecit anno millesimo cen-
 tesimo octogesimo tertio: Sanctum autem filium in Transaganos, vt limitibus præesset
 amandauit. Ille ætate feruens, & studio gloriæ elatus cum suorum manu in Baticam pe-
 netrauit: finesque Maurorum longe lateque Hispalim vsque vastauit. Hispalenses eius igno-
 minia depellendæ cupiditate obuiam progressus prælio fudit. Ilipa, quæ hodiæ Niebla est,
 à nostris obsessa expugnari tamen non potuit: cum validis Maurorum copiis Pacem Iuli-
 am in Lusitanæ finibus obsideri nunciatum esset. Sanctius enim suorum periculo per-
 motus, ne dum aliena captat, sua prodere videretur, atque ex ea re reprehensionem incur-
 reret vnde laudem captabat, Ilipæ obsidione soluta auxilio accurrit: vicini barbari sunt,
 compulsi que ex ea vr̄be discedere. Sanctius tantis victoriis clarus, Scalabim triumphan-
 tis in modum iniiit. & erat vno tempore nunciatum, Almohades Abentacobo Rege du-
 ctore ingentes copias in Lusitaniam comparare. Ab ea gente celerius opinione ipsa vr̄bs
 Scalabis circumfessa. Alfonso Rex Lusitanus, tamen si senio grauis & crure altero ex quo
 ad Pacem Augustam fregit, debilitatus erat, profusus vt curru vteretur, cum equo non
 posset: militibus ex omni prouincia ad signa vocatis Scalabim festinauit. commissa pu-
 gna haud par Maurus Lusitano fuit. à fronte pater filius vr̄be egressus à tergo vr̄ge-
 bant. magna cædes facta, fuga maior fuit. Rex ipse barbarus lethali in prælio vulne-
 re inflicto, cum fugæ studio Tagum ea parte vorticibus rapidum aquis copiosum tra-
 naret, flumine haustus est, anno millesimo centesimo octogesimo quarto. Suc-
 cessit in vtroque imperio Africæ, atque Hispania Abeniuzephus frater. Ingens vi-
 ctoria fuit, magna tota Hispania gratulatio verum ne lætitia sincera esset, Armen-
 gaudi Vrgeliæ Comitis mors effecit. Erat is Armengaudus Castella natus. Arago-
 niæ Regis sororem in coniugio habebat. neque amplam tantum in Catalaunis, & A-
 ragonia ditionem obtinebat, sed etiam Vallisolerum in Castella Petri Ansurii (de quo
 superius memoratum est) pronepos. Hoc tempore rei Christianæ promouendæ studio,

1183

1184

1184

cum priuata suorum manu in Valentiz fines irruit: verum operæpretio facto ad Reque-
nam oppidum à Mauris peremptus est, ex insidiis scilicet: alii à Castellanis tradunt: Mau-
ros ipse mallem: omnino Augusti die vndecimo. filium reliquit eodem nomine hæredem
principatus. In diuersa parte Sanctius Vasconum Rex, cum in Castellæ fines ferro pene-
trasset, & Ataporcam vsque progressus ingentem prædam egisset, Cardeniæ Abbas fini-
timorum calamitate & lacrymis prouocatus, cum Regem curriculo adisset sese in patri-
am referentem, ab eo precibus impetrauit, vt prædam omnem reponeret iis, qui damna
pertulerant. iniquum videri Regum iniurias, miserorum hominum pœnis lvi. Rex pre-
cibus annuit, eum honorem Cidi proavi vexillo habens, quod Abbas & monachi ea de
caussa raptim ex templo conuulsum insigne detulerant: prorsus vt Rege comitante vexil-
lum loco, vnde erat ablatum, restitutum fuerit. anno hæc millesimo centesimo octogesi-
mo quinto gesta sunt. Quo anno Lusitani Reges superiori victoria læti, Conimbricam
1185 primum, deinde Portum urbem adierunt, nuptias celebrandi causa, Philippum inter Flan-
driæ Comitem, & Therasiam Alfonsi filiam. solenni peracto, Conimbrica repetita: vbi
Rex morbo atque ætate confectus è vita discessit die sexto Decembris, natus annos vnum
& nonaginta. Corpus in S. Crucis, vt ipse testamento mandarar, sepultum est, humili qui-
dem tumulo, atque adeo plano. vnde Regis Emanuëlis iussu, in aliud sepulcrum ex can-
dido lapide eleganter constructum, auorum memoria translatum est. Vir fuit omni vir-
tutum genere admirandus, Lusitanici regni non conditor tantum, sed etiam amplificator.
diuturnum imperium ferme sine offensione transegit. bellicis artibus & studiis pietatis
peræque clarus fuit. Olisipone, Eboræ, aliisque oppidis templa præcipua constituit.
cuius studium Malfada Regina pari pietate æmulata, multa monasteria, templaque tota
ditione extruenda suo sumptu curabat, clara vtriusque pietatis ad nostram ætatem moni-
menta. Quiescebat Hispania, concordia inter Reges constituta, sublatoque Almo hadum
Rege. noui tamen atque intestini belli expectatio multorum animos suspensos tenebat.
Petro Asagræ gloriosum erat in tantorum Regum oculis ditionem modicam, tanquam sui
iuris tueri. vt eorum Regum conatus iuaret, Mauris oppugnandis facile adducebatur:
& Conchensi vrbe expugnanda egregiam operam præstitisse superius dictum est. vt ta-
men in cuiusquam Regis verba iuraret, induci non poterat: cum se D. Mariæ (id nomen
Albarracini templo est) subditum ferret. loci natura, & Regum inter se æmulatione, cum
1186 sibi vterque subiici cuperet. æmulo nollet, factum arbitror, vt tandiu substiterit. quod nes-
cio an vlli veterum Ducum contigerit. Ergo proximo anno millesimo centesimo octo-
gesimo sexto, Ianuarii mense Reges Castellæ & Aragonius Agredæ ad colloquium con-
uenientes, Petro infensilem legem ex composito promulgant, qua Petri affines, & necessarij
quicumque eius auspicia sequebantur, vtriusque regni finibus arcebantur. Principio se-
quentis anni Gasto Bearnensis Vicecomes, Osce maiorum exemplo in Regis Aragonii
verba iuravit. Fuit is annus infestus Guidonis Regis Hierosolymitani captiuitate. Sala-
dinus enim infensus Christiano nomini hostis, eum & Templariorum Magistrum ad Ti-
beriadem cepit: urbemque ipsam Hierosolymam ex ditione in potestatem redegit, die
1188 Octobris secundo. Alfonsus Castellæ Rex animo interea ad pacis artes conuerso, Cala-
trauz militiam optimis legibus atque institutis temperabat. Quo tempore Ferdinandus
eius patruus Legionensis Rex Beneuenti obiit antio millesimo centesimo octogesimo octo-
tauo. regnavit vnum & triginta annos. In templo Compostellano tumulatus est in sa-
cello regio. bello quam pacis artibus melior est habitus. ingentes animi & corporis do-
tes regnandi inexhausta libidine, præsertim Castellæ Rege puero contaminasse visus est.
patiens laborum, acri ingenio, satis prouidus, contra pericula & insidias firmissimo animo,
Martinus presbyter per hæc tempora litteris & vita clarus, Legionem multis libris conscri-
bendis operam dabat, ex rudi atque illiterato repente factus doctissimus, ab Isidoro, cuius
in monasterio viuebat, oblato in somniis libro quem comederet. Eorum librorum pars
nulla ad nostras manus venit: canonicis eius templi magna religione seruantibus rei gestæ
monumentum posteritati præclarum.

Varia Regum inter se fœdera.

CAPVT XVII.

FILII parentibus succedere: Sanctius Alfonso Lusitano Regi. Ferdinando Legionen-
si Alfonso, nuncio de morte patris ex itinere reuocatus: quo ad auunculum sese conse-
rebat, nouere æ insidias & inuidiam declinans. cui ægre erat Alfonso illegitimis nuptiis
procreatum (sic illa ferebat) vnam ob ætatis prærogatiuam, & quoniam sic patri collibi-
tum erat, ipsius filius prælatum in spem regni educari. Inde perpetuæ offensiones natæ:
quæ priuigno Rege, tametsi dotalibus oppidis abstinuit initio, (id honori patris datum)
viduam

viduam Reginam compulerunt Anagarum migrare. qua in vrbe ad D. Mariæ regis, eius ipsiusque fratrum Lupi Segobienfis Pontificis, & Martini Hari sepulcra extant, sacello intra monasterii septa dicato S. Crucis nomine. Duæ Alphonso Legionensi vxores fuerunt, Therasia Sanctii Lusitani Regis filia, vnde tres filii nati, Sanctia, Ferdinandus, Dulcis. deinde iussu Pontificum, vt competenti loco declarabitur, Therasia repudiata, quod sanguine propinqua esset, Alphonfi patruelis Castellæ Regis filiam connubio sibi iunxit. Sanctius Lusitanus Rex annis prioribus Alphonfam duxerat Regis Aragonii sororem: ex qua numerosa prole auctus est, genuitque filios, Alphonsum natu maximum, Ferdinandum, Petrum, Henricum: filias quinque, Therasiam, Malfadam, Sanctiam, Blancam, Berengariã. & vxore defuncta, ex duabus pellicibus sex alios filios vtriusque sexus suscepit. ex priori Vrracam, & Martinum ex altera, Therasiam, Egidium, Constantiam, Rodericum. sic erant eius seculi mores in turpitudinem proni, vt quod Regibus collibitum esset, turpe non duceretur. In quo Alphonfus Castellæ Rex prole, quam cæteri multo felicior fuit, ex vnis nuptiis vndecim filiis procreatis. In eo numero Blanca vt reliquos ætate superauit, sic etiam felicior extitit, Ludouico Regi Galliæ eius nominis octauo, viro suo enixa felici partu Ludouicum eum, cui spectata vitæ probitas, & multis testimoniis comprobata pietas, Sancti cognomen peperit. Blancam sequebantur Berengaria, Sanctius, Vrraca, Ferdinandus, quem anno millesimo centesimo octogesimo nono, ad tertium Kalend. Decembris, Mercurii die, natum constat. consecutæ sunt Malfada, Constantia: atque his proxime duæ aliæ sorores, quarum nomina ignorantur. præterea Eleonora, & postremo partu Henricus, mira rerum varietate patris successor. quod alio loco monstrabitur. Ad numerosam prolem ditionis amplitudo, multo quam aliorum Regum maior, Alphonsum præcæteris eximium efficiebat: prorsus vt cunctis Hispaniæ prouinciis formidini esset. ipse tantis circumseptus opibus, neque otio se, neque inertis corrupendum dabat: sed ditionis fines propagando, ingenio, atque industria reliquos sua ætate Reges antecundo, maiores copiis, gratia, & dexteritate exæquando, imperii auctoritatem tuebatur, metum augebat. Nunquam facis fida Principum potentia finitimis est, occasionem proferendi imperii auidè arripiente natura mortalium iure iniuriaque. Ergo cæteri Reges Hispaniæ aduersus Castellæ Regem inter se coniurare, fœdusque facere, eosdem amicos inimicosque futuros. In id fœdus Legionensem Regem allicere: qui maxime obnoxius Alphonso patrueli Castellæ Regi fore videbatur, coniectura quod quam primum regni paterni hæreditatem adiit, eius benevolentis promerendæ studio ad conuentus Castellæ, qui anno eius seculi octogesimo octauo, Carrione habebantur, vltro profectus, ab eoque militia more eius seculi inauguratus, ad manus osculum subiectionis indicio se demisit: in quo maiestatem fugillasse, patrueli priores detulisse visus est. Affuere in iis conuentibus Conradus Friderici Augusti, cognomento Ænobarbi, filius, religionis ergo in Hispaniam appulsus, Raymundus Flacada Tolosæ Comes. vtrique honorificum fuit, abs Rege militiæ honore donari. Conrado præterea Berengaria Regis filia pacta: neque nuptiæ tamen peractæ: cum puella proficisci in Germaniam recusaret, gentis mores, an longinquum iter exosa. quid enim Hispaniæ amœnitatem cultumque patrium mutaret, inclementi Germaniæ celo, aliis accolarum in gentis? Reliqui interea Reges quid opus factum esset inter se per legatos consultabant, præsertim Aragonius, cui ægre erat rerum arbitrium penes leuitum Castellæ Regem esse. & Vasconum Rex Sanctius, armis repetere cogitabat, quæ per vim ablata erant. Itaque salutis anno millesimo centesimo nonagesimo ad Borgiam oppidum ex composito conueniunt: menseque Septembri fœdus inter se sanciant aduersus Castellæ vires. In id fœdus Legionenses, & Lusitani duorum Regum industria attracti sunt. Osicæ per legatos de eare disceptatum coram Aragonio Rege: pactaque non modo inter Reges quatuor concordia, bellique societas: sed expresse etiam additum, ne sibi priuatim quisquam consulens, ab que aliorum conscientia, voluntateque pacem, aut inducias cum hoste faceret: ac ne bellum quidem mouendi facultatem haberet. Hæc mense Maio acta sunt, anno millesimo centesimo nonagesimo primo. quo anno Romæ Cælestinus eo nomine tertius octauo Kalend. Aprilis decessit. Cælestinus eo nomine tertius quatuor post dies defuncti locum obtinuit, in minori fortuna Iacinctus Bobo dictus, patria Roma. Hispania eum Legatum priorum Pontificum diu habuit. Gonsalvus Præsul Toletanus è vita decessit tertio Kalend. Septembris. in locum eius Martinus à magnitudine animi, & amplitudine rerum gestarum cognomento Magnus subrogatus est. Pisorica patria. virtutes eius Rodericus proximus successor insigni elogio celebravit. Tagus eo anno ad Toletum gelu concretus est, quod propter regionis temperiem perraro solet accidere.

1189.

1190.

1191.

MARTINO æqualis Dieghus Lupus Harus Viscaia Princeps opibus, gratia, & auctori-
tate cæteros Castellæ proceres facile superabat. Viruescam, Anagarum, Soriam, Ca-
stellæ Regis nomine eoq; concedente gubernabat, vt eius ætatis tabulæ indicio sunt. Hoc
1192. auctore, Carrione ex toto Castellæ regno conuentus habiti sunt, salutis anno millesimo
centesimo nonagesimo secundo, bello decernendo in Mauros, qui nostrorum desidia vi-
res confirmabant, & rei Christianæ formidabiles erant. Egregios pro pietate conatus, dis-
cordia quæ Castellæ Regem inter & Legionenses, ac Vascones erat, retardabat, ne bellum
à tergo illatum à sacra expeditione reuocaret. Optimum visum est, cum iis Regibus pri-
mum gratiam reconciliare. missi ea de re vltro citroque legati: sancitaque pax Martino in-
de Præsuli Toletano cum militari manu mandatum, Baticæ arma inferre. ingentis belli
hæc initia fuere. Dum conuentus Carrione agitantur, Nauarretum in regni finibus abs
Rege ædificatum fama tenuit, multorum testimonio comprobata, instauratum, ipse arbi-
tror, amplificatumue: cum Rodericus Præsul ante hos annos de eo oppido mentionem fa-
ciat. In Aragonia Vrgeliæ Comes, qui ex quo pater obiit, regni finibus abstinerat Pontio
Cabrera ex priuata contentione infensus viro præpotenti, ad officium rediit. Castoni Be-
arnensi Vicecomiti, Bernardi Comitis Comingensis filia nupsit: & cum ea dotis nomine
Bigorræ principatus datus est, tanquam Regis Aragonii beneficiario, Berengarius Tarra-
conensis Præsul, Februarii mensis sexto decimo die, salutis anno millesimo centesimo no-
1194. nagesimo quarto, trucidatus est. cædis auctor Guillelmus Moncada traditur fuisse. simul-
tatis causæ ignorantur. Pompelone Sanctius eo nomine septimus Rex Vasconum, ætate
grauis, rebus gestis elarissimus, vnde Sapientis cognomen ab exacta prudētia, & quoniam
litteris non leuiter tinctus erat, Iunii mensis die vigesimo septimo diem obiit. corpus in
templum eius vrbs maximum illatum. iusta more regio magnifice facta. regnavit an-
nos tres & quadraginta, menses septem, dies sex. Ex vxore Sanctia Regis Castellæ amita,
Ferdinandum, Remigium, Berengariam, Therasiam, Blancam genuit: atque qui hos æta-
tis prærogatiua, & regni hæreditate præcessit, Sanctium Vasconum Regem, eo nomine
octauum, cui Fortis cognomen animi magnitudo fecit, & multa in bello præclare gesta.
Inclusi appellationem inde peperit, quod sub vitæ finem cancri sæuo carcinomate fœda-
tus, Tudelæ in arce se tenuit: hominum congressus deuotans, sublataque se ad eundi conue-
niendique facultate. Munificentia eius, ac liberalitatis multa monimenta extant. corruia-
tum Iberum mutato vetere alueo, Tudelam alluere compulit, ponteque eo loci iunxit ad
incolarum commoditatem. Fiterii & Oliuæ Cisterciensia monasteria de suo constituit.
præterea ad Roscidam vallem, templum Sanctæ Mariæ nomine, suæ & posterorum sepul-
turæ destinatum. Clementiam Raymundi Comitis Tolosani eo nomine quarti filiam vxo-
rem habuit. ex ea Ferdinandum genuit, quem superstitē patre in venatione equi casus af-
flexit ad terram, peremitque. Corpus Tudelæ in D. Mariæ tumulum habuit. Omnino quo
tempore Sanctius regnum auspicatus est, ingentis belli expectatione suspensa erat Hispania.
Martinus Tolertanus Præsul, vt iussum erat, in Baticæ agros inuectus longe lateque ob-
uia cuncta vastauit. Multi mortales cum pecore, atque alia præda capti. ædificia incensa.
oppida atque agri deformata. nulla Maurorum numero aut virtute iusta manus occurrit.
incolumi exercitu in patriam sese retulit. Mauri dolore iniuriæ prouocati, magnos tota
prouincia delectus habent. Ipse Miramamolinus Abeniuzephus Mazemutus, ex Africa re
cognita cum validis copiis in vindictam præceps transmittit in Hispaniam. non Almoha-
des modo, sed etiam Æthiopes, & Arabes spe prædæ Hispaniensis eius signa sequeban-
tur. Cum ea multitudine Mariani montes superati sunt. Alarcus oppidum, non ita pri-
dem nostrorum opera extractum, peruētum. Alfonsus Castellæ Rex hostium apparatu, &
suorum periculo renunciat, haudquaquam demittit animum: verum re cum Nauar-
ræ & Legionis Regibus, cum quibus paulo ante gratiam conciliarat, communicata, prior
ipse cum peculiaribus copiis Alarcum accurrit, castraque hostium castris opposuit. Quo-
rum multitudine perspecta omnem circa regionem tabernaculis occupantium, alii sub-
stituendum iudicabant, variisque artibus ludificandum hostem, donec Reges adueni-
rent, qui propediem affore nunciabantur. alii exemplo confligendum censebant, ne vi-
ctoriæ quam præcipiti temeritate exploratam sibi habere videbantur, Vascones & Le-
gionenses participes, gloriosique ex ea re euaderent. Vicit ea sententia, tamen Rex non
ignorabat in bello ea consilia saluberrima esse, quæ tutissima sunt. Hostis cōtemptum, con-
fidentiam sui æque exitiale malum magnis Regibus esse, huius prælii euentus declara-
uit. Commissa pugna ad Alarcum ad quartum decimum Kalend. Augusti, die Mercurii
anno

anno millesimo centesimo nonagesimo quinto, magno vtrinq; animorum ardore concurr- 1195.
sum nostrorum virtus hostium multitudine victa est: cum scelerum pœnis agentibus, di-
uinitusque timore nostris incusso pristinus animorum ardor pugnantibus deseruisset. Multi
in pugna, & in fuga desiderati. in his Martinus Martinius quartus Calatrauz Magister,
Dieghus Harus belli præcipuus incitator ab ignauia accusabatur: quod se initio prælii à
pugna subduxisset, Alarcumque retulisset, siue rerum desperatione, siue (vt fama tenuit)
Regi iratus, Baticos equites Castellæ nobilibus exæquanti aliquando virtute, militarique
scientia. Mauri tanta victoria læti, non modo Alarcum oppidum continuo ex deditioe
ceperunt, sed in veteris regni fines ferro penetrarunt: Ieuenesq; vsq; quod oppidum vige-
10 simo quarto ab vrbe Toletum lapide situm est, peruenerunt. Alarci hoc tempore parietinæ
tantum extant, & B. Mariæ nomine templum peruetustum, præcipua finitimorum reli-
gione cultum. nimirum Rex barbarus solo id oppidum exæquandum curauit. Opinio fuit
ea clade regium scelus vindicatum. eum Toleti vxore contempta, sceminæ cuiusdam Iu-
dææ, quam nihil præter pulchritudinem commendabat, amoribus diu indulisset. quod
non modo inhonestum erat, sed etiam cum religionis probro coniunctum. neque prius
destitit, quam proceres rei indignitate permoti pellicem perimendam curarunt. Libidinis
impatiens furem Regem, genius Illeseis per noctem apparens, ad sanitatem reuoca-
uit: cum ea forma se videndum præbuisset, qua ex imagine notus erat, iuuenis graui atque
præclara specie, minas intentans nisi resipisceret, castimoniz vel cultæ præmium expecta-
20 re, vel speretæ pœnam vereri iubens. Prorsus ea clade nunciata Reges Legionis & Vasco-
num conatu destiterunt. Legionis quidem Rex Alfonso salutaturus occurrit, siue synce-
ro animo, siue simulata gratia. Sanctius Rex Vasconum, Rege in salutato in patriam abiit.
officii prætermisisti iniuria in Castellæ Regis pectus altius inhaesit, quam quiuis existimare
potuisset: atque ex eo tempore, ira & metu anxius animus, non magis in Mauros, quam in
Vascones ea moliri, atq; parare cœpit, quibus iniuriam vindicaret, dolorem vlcisceretur.

Res in Lusitania gesta.

C A P. XIX.

30 C O N S E Q U E N S annus millesimus centesimus nonagesimus sextus tristis fuit Hispaniæ, 1196.
Alfonsi Regis Aragonii morte: quoniam inter Reges Hispaniæ proximum auctoritatis
& potentiz locum occupabat, virtute nulli cedebat. Perpiniani ad septimum Kal. Maii
extinctus est. quo tempore ditioe vniuersa altissima pax erat: Aragoniæ regnum viris, opi-
bus, & fama florebat. Petrum è filiis natu maximum hæredem scripsit: Alfonso Prouinciæ
comitatum, & contributos principatus testamento legauit. Ferdinandum natu minimum
veste mutata maiorum manibus parètare iussit in Populeti monasterio Cisterciensi: quod
à patre inchoatum, & ab ipso perfectum Tarraconem inter & Ilerdam, ipsius & postero-
rum sepulchris destinabatur. Filias tres Constantiam, Eleonoram, & Dulcem, fratribus si-
quidem sine prole decederent, testamento imperii hæredes substituit, mutata ea in parte
Petronillæ matris, atque correctæ voluntate, sceminas ab imperii hereditate arcens, vt est
40 superius indicatum. Fuit hic annus non modo Aragonii Regis morte nobilis, sed etiam fa-
me pesteq; scædus: quæ mala Catalaunos præsertim vexarunt. præterea noua barbari Re-
gis irruptione Castra Iulia, Placentiaque captæ. Talaueræ ager vastatus. Oliueta præcipua
nobilitate combusta. oppidum expugnari non potuit, propter murorum firmitatem, inco-
larumque virtutem. Eulaliæ & Escalonæ oppida euerfa. Toletum ipsa dies decem obsessa.
In vltiori Castella, pontificia cathedra Anagaro vbi eatenus hæserat, in D. Dominici
Calzadii templum translata. quod magnis molibus & cæmentis ante sedecim annos in-
choatum, ad culmen peruenerat, ea amplitudine & maiestate, qua cum præcipuis Hispani-
æ contendit. vtrunque Roderici Præfulis Calagurritani opera perfectum. Consequenti
anno millesimo centesimo nonagesimo septimo, noui motus in Catalaunis extitere, pro- 1197.
50 uincia in partes diducta. Quidam Armengaudum Vrgelitanum Comitem sequebantur:
alii fauebant Raymundo Rogerio Fuxensi Comiti. Ab ea factione Vrgelia ciuitas obsessa,
viq; expugnata. In diuersa Hispaniæ parte Abeniuzephus Maurus superiori victoria exul-
tans, vires suas fortunamq; expertus animos tollere: animoq; & prædicatione vniuersam
Hispaniam complecti. ergo reparatis viribus, auctisq; copiis Toletum vsque peruenit. Vr-
bem propter loci naturam obtinere non sperabat. oppida agriq; vastati. præda ingens ab-
acta. Madritum & complutum eadem belli iniuria vexatæ. ad læuâ Ocania, Vrcesia, Opta,
Conchaq;. Nostriluctu ingenti ex præterito, & metu præsentis occupati, cõsilia defenden-
dæ patriæ non explicabant. veneratq; in extremum periculum summa Christianæ rei in
Hispania. Nam Maurus tantis rebus peractis incolumem exercitum in Beticam reduxit,

maiori mole parans bellum in sequentem annum. Alfonso Castellæ Rex tantis circum uentus malis, quoniam viribus impar erat, externa præsidia conquirenda iudicabat. Parum spei erat Legionenses & Vascones quidquam pro sano facturos: qui iniquissimo reipublicæ tempore Castellæ fines diuersi inuasissent, nulla religionis cura, neque quid de ipsis famalocutura esset, considerantes. Rex quidem Vasconum Sorix & Almafani agros, cum prædatoria manu inuectus vexauit. Legionensis autem Rex fœdus etiã cum barbaris iniit, qui ad extremos Castellæ fines Anam inter & Tagum habitabant: irruensque in Campaniam obuia cuncta depopulatus erat. Petrus Aragoniæ Rex cognomento Catholicus, ad faciendum fœdus inuitatur, viresque sociandas aduersus communes hostes. fœdere constituto, Legionensis Regis iniurias primum vindicare visum est: deinde Vasconum contumelias. Bolagnium, Castrum viride, Valentia, & Carpium Legionensi primo belli imperu sunt ablata. In Vascones ne verterentur arma (vt erat destinatum) nouus Abeniuzephi belli apparatus effecit, nostris finibus nimium assueti imminentisque, præterea nostri quas copias in barbaros inferre deberent: quoniam viribus impares erant nulla rei Christianæ cura in Legionensem Regem omnium malorum auctorem (sic illi ferebant) conuertentes, in eius

1198. fines Asturicam vsque penetrarunt anno millesimo centesimo nonagesimo octauo. Salmanticensis ager deformatus: vtraque Alba, Mons regius, aliaque oppida occupata. Secundum hæc de Rege Vasconum vindicando, vnde non minores iniuriæ extabant, delibatum, tanta Regum Castellæ, & Aragoniæ cupiditate, vt obliuio dignitatis, neque rei Christianæ periculo permoti eum communi Christiani nominis hoste Abeniuzepho pacisci, barbarosque de fœdere vltro appellare, turpe non iudicarent. neque ille auersas aures à fœdere exhibuit, cum in Lusitanum Regem qui magnas clades barbaris intulerat, toto pectore ferretur. præterea de rebus Africa cogitaret, induciæ pactæ cum Mauris in decem annos. Sanctius quidem Lusitaniæ Rex oppidis instaurandis extruendisque, vnde populorum constructoris nomen tulit, curæ & cogitationis partem consumebat, Valentia ad Minium, Montem maiori cui Nouo cognomen est, Balleis, Penamacorio, Sortella, Penella, aliisque. quorum pars D. Iacobi, pars Auisii militibus, qui ea tempestate in Lusitania celebrari ceperunt, Regis dono cesserunt. Maior cura erat barbaros tota prouincia exagitandi pellendique. Itaque vt bem Syluensem ad promontorium Sacrum in potestatem redegit, classe valida adiutus ex Gallia Angliæ: ac nominatim Philippus Regis sororius, viginti septem nauibus, & in iis lectissimos milites ex Flandria auxilio misit. de tempore scriptores variant. quidam huc salutis annum M. C. nonagesimum nonum adscribunt. alii decem ante. quo tempore Reges Henricus Angliæ, Philippus Galliæ, rei Christianæ, quæ in præcipiti erat sustentandæ promouendæque studio in Syriam nauigare, colloquio in Vellecaffibus habito decreuerunt. Anglus mutata voluntate substitit, Richardo filio vicario. Regibus adiunctus Henricus tunc Campaniæ in Gallia Comes, deinde ducta Elisabeta Amalarici Regis filia, Rex Hierosolymitanus. huius Henrici ex priori coniugio Theobaldus filius fuit Campaniæ Comes: cui per hæc tempora Blanca Sanctii Vasconum Regis soror connubio iuncta est, eius Theobaldi mater, qui posteriori tempore ad Vasconum regnũ peruenit. Mortalium animos malis oppressos, metu sollicitos, prodigia multa suspensos habebant. peste, fameque grauissima in Lusitania laboratum. alia in cælo signa visa. vulgus in deteriora prouinum, religioneque obstrictum, cœlestem vindictam interpretabatur, iramque Dei: quod nuptiæ Alfonso Legionensis, ac Therasix Lusitanæ, vitio cohærentes, haudquaquam dissoluerentur, quamuis Innocentio Pontif. eius nominis III. qui Celestino substitutus Romanam ecclesiam obtinere cœperat enixe curante: prorsus vt Lusitaniã vniuersam anathemati subiceret, parereque recusantes à fidelium societate amoueret. auxerat terrorem vrbs Syluensis amissa, oppidis & agris eo tractu illata vastitas, Abeniuzephi vtrunque armis, acceptas à Rege Lusitano iniurias vindicantis.

Bellum in Vascones. C A P. X X.

1200. **D**IREMPTVM id coniugium lege propinquitatis est, ægre quidem ac sero, sed diremptum tandem salutis anno millesimo ducentesimo. continuoque agi cœptum de Berengaria Alfonso Castellæ Regis filia in Therasix locum asciscenda, quam Conrado Sueuiæ Duci pactam fuisse paulo ante dictũ est. mores Germanorum, & longinquam illa perfectionem excusabat: tamen non minus à Legionensi coniugio auersa erat, propinquitatis lege vitioso, vtique diremptum erat, futuro. sed nimirũ Reges priuatis commodis honestatem & religionem plerunque posthabent. Matris blandiciis puellæ animus leniebatur. patrem cogitatio subiit diuersarum gentium matrimonia infeliciter plerunque infausteque cadere: neque prætermittendam esse opportunitatem Regis Legionensis, vnde tanta mala exti-

extiterant, conciliandi subducendique ab amicitia Regis Vasconum, cuius potissimum vindicandi cura sollicitabat: & distracto Legionensi iniuriæ opportunus fore credebatur. Ergo dum hæc aguntur, Castellæ Rex Alfonsus in vindictam præceps, bellum omni conatu comparabat. Petrum Aragoniæ Regem, ne continuo adesset, vt erat in fœdere cautum, dissidium cū matre Sanctia tenuit: quam dum suspectam habet, & de reditu in Castellam cogitare credit, dotalia oppida auferre satagit. Verum Castellæ Rege curâte inter matrem & filium concordia sancita est, Harisam in vtriusq; regni finibus situm oppidum, colloquii causa ventum: Alfonsoq; Rege disceptatore & arbitro, constitutum, vt Dertusæ atq; Ascónæ, aliorumq; oppidorum permutatione, Harisa, Epila, atq; Embitis dotalia Reginæ oppida, Regi Aragonio redderentur: prouidenti, ne ea parte Castellæ Regi aliquando Aragoniæ fines inuadendi facultas esset, variasque & commutabiles hominum, ac præsertim Regum esse voluntates consideranti: nec vlllo propinquitatis respectu teneri, vbi amplificandæ ditionis spes affulsit. Petrus Asagra Albarracini regulus colloquio Regum interfuit, cum vtroq; gratia conciliata scilicet. fœdus pridie Kal. Octobris factum est. Ipso anno Berengaria altera Sanctii Vasconum Regis soror, Richardo Angliæ Regi nupsit. sic veteres Hispaniæ tabulæ docent. scriptores Anglicani priori anno id contigisse aiunt: hoc ipso Richardum defunctum affirmant. Castellæ Rex Alfonsus, induciarū quæ cum Mauris erant beneficio, cupiens ea damna sanare, quæ superiori tempore accepta erant, Placentiam & Begiarem in stauranda curabat: Mirabellum atq; Seguram in monte Argentario: Monfredum & Moiam in Aragoniæ Marca: in Campania Aquilariam. Hæc agebat: neq; belli tamen quod in Vascones meditabatur, curam remittebat: neq; desisteat Aragonium Regem monere, vt arma sociaret. Vno tempore Aragoniæ & Castellæ arma contra Vascones mota sunt. Sanctius Rex tempestate prouisa, viribus impar, cum parum præsidii esset in Christianis Principibus, quos Castellæ Regis artibus alienatos sentiebat (& de nuptiis Ludouicum inter Philippi Galliæ Regis filium, & Blancam Alfonsi Castellæ Regis filiam agi cœperat) in Africam nauigare constituit: atq; à Miramamolino Abeniuzepho, ingens facinus & probrum, auxilia postulare. neq; enim illum, vt erat vasto animo, Hispaniæ rursus inuadendæ occasionem, quæ ex nostrorum dissidio offerebatur, neglecturum existimabat. Vascones scriptores haudquaquam ex fide, sed eius dedecoris amouendi causa Sanctium fingunt in Africam nauigasse, Tremesenio Regi Mauro opitulandi studio aduersus Tunetanum. commentum quia se prodit, nullis tunc earum vrbium Regibus in Africa, pluribus refellere superuacaneum fore arbitratus sum. constat Sanctio Rege in Africam digresso, Reges Castellæ & Aragoniæ tanquam in vacuam possessionem irruisse in Vascones. Aiuarium & Vallifroncalia ab Aragonio Rege occupata: Miranda & Inzula Castellæ Regi data sunt. à quo præterea Victoria Alauæ caput est circumfessa: & quoniam virtute ciuium defensa vrbe obsidio ducebatur, Didaco Haro eius vrbis expugnandæ cura demandata, Rex in Guipuscoam, quæ è tribus Cantabriæ prouinciis vna est, & Vasconum iniuriis prouocata se dedere parata erat, abiit. arces tota prouincia continuo Regi traditæ. Victoria tandem defensionis spe abiecta deditionem fecit, atq; eius auctoritatem vniuersa Alaua secuta est. illud modo cauerunt, ne leges aut magistratus abs Rege accipere cogerentur, Victoria tantum & Treuigno exceptis, quibus vt Rex daret Præfectos permittebatur. Castellæ & Aragoniæ Regibus omnia prona erant, quod præsidio omni destituta prouincia esset: & recēs fama vulgarat Sanctium Regem ex cancri morbo in crure altero enati, laborare cœpisse, nulla spe recipiendæ sanitatis. atra bilis ex rerum desperatione concepta eum morbum conciliauit. Cantabriæ littora, quod ad retinendum prouinciæ imperium magni referebat, munita. S. Sebastiani, Fontis Rabix. Gueteriæ, & Motrici oppida instaurata. Laredi, S. Emeterii, & S. Vincentii appellatione oppida in ipso littore constituta. his rebus perficiendis Alfonsus Castellæ Rex districtus erat. Sanctius Rex Vasconum, nullo operæ pretio facto inglorius rediit in patriam & regnū, multis deforme atq; imminutum partibus. missi de iniuriis ad vtrunq; Regem legati prope supplices: nihil tamen præter speciosa verba retulerunt: cum iure belli vt parta restituerent, non inducerent in animos: neq; rationes deesse poterant, quas cupiditati obtenderent.

Rex Aragonius Romam abiit.

C A P. XXI.

HÆc in Hispania. quo tēpore Henricus Angliæ Rex in Gallia, eo bello inchoato, quod diu eam prouinciam exercuit, dum Lemouices vrbem præualidam obsidet, sagittæ vulnere ex muro emissæ extinctus est. Successit in regno Ioannes frater germanus Philippus cognomento Augustus Galliæ Rex, nouum Regem priusquam se cōfirmaret euertere

- parans, quam maximas potest copias armat. Nortmānos, Britannos, Andes, qui Anglorum imperio parebant, armatus inuadit. vrbes partim vi, alias voluntate imperio suo adiungit, aduersus eius potentiam nusquam nouus Rex spem habet, viribus impar, neq; belli defendendi cogitationes explicans. missi de pace legati. Burauentum in finibus Nortmanniæ vtriusq; Regis colloquio designatū. fœdus ibi magis necessarium, quam honestum Anglis factum est. ex quo à Francis captæ paulo ante vrbes, eis relictae ea tantum lege, vt Blanca Alfonfi Castellæ Regis filia, Ludouico Philippi Regis Galliæ filio nuberet, nulla alia dote. ea scilicet honestatis species obtendebatur, quod Ioannis sorore genita esset. Andes ex fœdere Anglis dati. Missi ad Regem Castellæ de re tota legati. is nuncio lætus, quo cum salute reipublicæ priuata vtilitas coniuncta erat, postulatis annuit. Burgis sponsalia celebrata: partemque deducente puella in Aquitaniam, quoniam in Angli Regis ditione erat, deducta est. inde ad sponsum abiit Galliæ proceribus comitantibus. Imperii Anglicani maiestatem cœdere imminutam non obscure dolebant Angli: prorsus vt Regem in Angliam traiciendem malignis oculis intuerentur, neq; vrbes ineunti faustis vocibus vt fieri solet, acclamarent. Anno hæc millesimo ducentesimo primo gerebantur, quo anno Theobaldus Campaniæ Comes defunctus est, vxoris Blancae vtero hærede: vnde filius posthumus natus est patri cognominis. Berengaria Alfonfi Regis Castellæ filia Alfonso Legionensi Regi conubio tandem iuncta est. Gloriosum id Alfonso Castellæ Regi erat, duas filias coniunctis ferme nuptiis, duobus Regibus sine vlla dote copulatas. nam Berengariæ ea oppida data sunt, quæ Castellæ armis viro ipsius non ita pridem erant detracta. Vallisoleti, quo Reges conuenerunt, omni significatione lætitiæ nuptiæ celebratæ sunt. Alfonso inter Prouinciæ Comitem in Gallia, & Guillelmum Comitem Focalquerii, tamen Garfendæ Alfonfi vxoris patruus erat, bellum natum: quod Petrum Aragoniæ Regem, vt dissidentes in pace poneret, in Galliam maturare compulit. Ad Aquas mortuas in Galliæ Narbonensis ora (Fossæ Marianæ apud veteres sunt) Rege arbitro de controuersia disceptatum est, & fœdere constituto ab armis discessum. Regem cura sollicitabat, Baleares insulas, quoniam in Maurorum ditione erant, oppugnandi. in eam rem Genuenses & Pisani mari ea tempestate potentes, conciliandi erant. Innocentii tertii Pontificis Maximi præcipua auctoritas, studiumque de Aragoniis bene merendi: quod multis argumentis testatus erat. Ergo Rex ex Prouincia cum classe soluens, Romam ad Pontificem abiit: vbi splendido apparatu exceptus est: & vt maior honor esset, in D. Pancratii (quod templum vltra Tiberim situm est) salutis anno millesimo ducentesimo quarto, Nouembris die vigesimo primo, à Petro Episcopo Portuensi inunctus, & Pontificis manu coronatus, insulas & cætera regni insignia solenni cæremonia accepit: datumque Aragoniis Regibus, vt deinceps in prouincia coronam accipiendi ius esset, Tarraconensi Metropolitano totius cæremoniæ antistite, quasi Romani Pontificis vicario. Extant de re tota publicæ tabulæ, quas vt hoc loco inseremus visum non est. Nondum in mores susceptum erat, vt Reges Aragonii continuo à morte patris regni insigne acciperent: sed cum milites creabantur, more Hispanis vsitato, aut vxores ducebant, tum demum regium nomen, insigneque vsurpabant. Pro eo merito Rex, Aragoniam Pontificibus vectigalem esse constituit, certum auri pondus pendere quotannis pollicitus pactusq; haud obscure dolentibus vulgo prouincialibus ab eo initio immunitatis ius imminui: datamq; Pontificibus potestatem, occasionemque rempublicam in Aragonia turbandi. Iustum dolorem, vectigal quod consequenti anno impositum regibus Rege est grauissimum, magis exulcerauit, quod Monetale vulgo dicitur. Oscæ Nouembri mense extremo edicta promulgata, quibus non plebei modo, sed etiam immuni conditione homines, quicumq; essent, comprehēdebantur. Accusabant Regem, quasi priuatim prodigus esset, publice auidus, vnde effusa compensaret. Nondum Rex vxorem duxerat. prolis procreandæ in spem regni cura sollicitabat. agente Rom. Pont. Innocentio curatum, vt Maria Isabellæ Reginæ Hierosolymitanæ filia ad quam regnum successione deuoluebatur, Aragonio Regi coniungeretur. prope res confecta erat, cum Rex suadentibus proceribus, Mariam Mompellerii Principem Guillelmi filiam, propter principatus opportunitatem, vxorē duxit: eoq; facto pii Pontificis vota delusa, commodissimo coniugio prouidentis, Aragonia arma ad bellum sacrum cōuerture. Vrraca tertia Alfonfi Castellæ Regis filia. Aragonii & ipsa cōiugii spe depulsa, Alfonso nupsit, anno eius seculi sexto, Sanctii Lusitani Regis filio primogenito. Quo anno pridie Kal. Martii insignis Solis defectio extitit. sex horis dies nocte mutatus continuis imbribus inflati amnes. Tagus Almosalæ portam Toleti sexto Kalend. Ianuarii ineunte anno proximo, superauit hominis mensura. Rex Vasconum Caracam ad Castellæ Regem rebus desperatis venit. induciæ quinquennes factæ.
1209. obsidum loco oppida vtrinque data: cautumq; nominatim, vt Alfonfi opera Aragonius in idem

idem fœdus induceretur. Consequens annus millesimus ducētesimus octauus multorum Principum funeribus nobilis fuit. mensis Augusti die vigesimo octauo Martinus Præsul Tolertanus obiit. successit Rodericus Semenus domo Vasco. hominem externum, spectatæ vitæ probitas eruditioq; vt ea erant tempora. singularis ad eum honoris gradum prouexit. & quoniam induciæ abs Regibus eo auspice pactæ potissimum erant, Principum gratiam, & vtriusq; gentis studia promeruit. Mense Nouembri Sanctia Aragonii Regis mater Xixenæ decessit: quod ipsa monasterium virginum, sub D. Ioannis Hierosolymitani militum disciplina extruxerat: & in eo rerum humanarum tædio, melioris vitæ studio vestem mutarat. Toleti ipso Martini festo die, Stephanus Elianus vir omni virtutum genere clarissimus, iuridicundo arcibusq; in ea vrbe Præfectus, (nauaræ Regi operæ ea merces fuit) in D. Romani compositus, pius munificusq; animo, par opibus. Vrgeliæ præterea Comes defunctus est, filia vnica Aurembiassi ex vxore Eluira relicta: quam cum Gerardus Cabrera Pontii filius, veteribus controuersis suscitatis propter sexus imbecillitatem, exagitantam spoliandamq; sumpisset: Eluira matre concedente Vrgeliæ principatus sub Regis imperium subiunctus est. Ira magni Borelli quondam Barcinonis, & Vrgeliæ Comitis progenies, eius vrbs imperio decidit. tamen si Innocentio Pontifici, vt filix præsidio esset, & testamentum curaret Vallisoleti pars media erat à patre moriente legata. possedisse non arbitror.

Pax inter Reges facta. C A P. XXII.

INDUCTARVM quæ cum Mauris erant tempus exibat: & belli sacri reparandi cura omnium animos, sed præsertim Castellæ Regis, qui proximus periculo erat, sollicitos habebat. Intestini inter Christianos motus componendi erant, Regesq; inter se conciliandi: vt aduersus communem Christiani nominis hostem. tot regnorum accessione potentem, tantis victoriis ferocem, nostrisq; finibus imminentem, libenter vires conferrent. finitima regna ferocibus Regibus pacata diu esse nõ possunt, cum nouæ ex aliis nexæ bellorũ causæ indies existant. Primus Alfonsus Legionensis Rex in dotalia noueræ oppida inuectus, reipub. tranquillitatem turbauit, patrem incusans quasi vxoribus multa indulgendo regni maiestatem imminuisset, vires debilitasset Dieghus Harus viduæ Reginæ fater, dum Regis conatibus obstitit, Legionis & Castellæ arma in se prouocauit: prorsus vt neq; operæpretium faceret fororis ditione iureq; tuendo: & ipse vtriusque Regi voluntate alienata ad Vascones confugerit. vnde quoniam in Castellæ agros identidē incursiones faciebat, Regum superuentu, ad Stellam oppidũ victus acie, & intra oppidi mœnia compulsus est operibus & munitione firmissimi. quare ab oppugnatione cessatum. quatuor tamē Reges Castellæ, Legionis, Vasconum, atq; Aragoniæ, fide accepta dataque, Alfarum ad colloquium conuenerunt: vbi pace inter se facta, Dieghus Harus ab omnibus desertus, viribus diffusus Valentiam ad Mauros abiit. Aragonius Rex belli Maurici cura, & quoniam ita erat in fœdere cautum, in Valentia fines incurrit. pugnanti confossus equus, venissetq; haud dubiũ in potestatem Maurorum, ni Dieghus Harus, qui à Mauris stabat, humanitatis memor, oblitus iniuriarum periculo eripuisset, equo præbito. quæ illi res magnam apud barbaros inuidiam conflauit. cuius depellendæ necessitate, in Africam ad Miramamol num nauigauit: iure & legibus innocentiam defensurus. Vnde lite diiudicata, placatisq; Regibus Christianis, in Castellam rediit, anno vt arbitror millesimo ducētesimo nono. liceat enim in ratione temporum aliquando hallucinari: nam alii Regum fœdus ad Alfarum, ante biennium coiuisse aiunt. Aragonii Regis matre Sanctia, cum nondum defuncta esset, annitēte discipulanteq;. Omnino à duobus Regibus Sanctio Vasconum, & Petro Aragonio, quos inter præcipua similtas erat, in colloquiũ descensum hoc ipso anno. Eo congressu, cui planicies prope Malleanum oppidum designata est, Iunii mensis quarto die pax facta est. conciliatæ beneuolentiæ argumento, Sanctius Aragonio Regi viginti millia aureos mutua dedit. oppida quatuor pignoris loco Semeno Rade (quem Roderici Præsulis Tolertani idem cognomen præferentis gentilem ac propinquum esse suspicor) quasi sequestro ab Aragonio sunt tradita: ea lege, vt nisi tempore summa reddita esset, ea ipse oppida in potestatem Regis Vasconum contraderet. Alfonsus Castellæ Rex pacis inter Reges præcipuus auctor extitit: nã timor externus impendebat, concordia inter ciues & necessarios conciliator maximus. Gallica præterea auxilia euocare in Hispaniam conabatur. bellum maiori mole coortum inter Anglos & Francos, conatus eius turbauit. tamen si in vnã curã pacand Reges intentus, armatus in Aquitaniam penetrauit, vim inferre paratus ei genti, quæ se potissimum à pacis consiliis alienam præbuisset. Nullum operæpretium factum, cum discordiæ flamma Gallia vniuersa æstuarer, nulla pacis spe: belli Maurici metus apparatusq; Regē in Hispaniã

reuocasset. Induciarum sane tempore publicum sapientiæ gymnasium Regis opera, Roderici Præfulis hortatu, Palentiæ constitutum, iuuentute literis & humanitate informanda: quo vno ornamento Hispania bellis implicita eatenus destituta erat. artium professores ex Gallia atq; Italia, magnis propositis præmiis euocati. Olgis etiam octauo ab vrbe Burgis lapide, virginum monasterium B. Marię nomine ædificatum Regis sumptu amplissimum, xenodochio coniuncto, quod Regum sepulchris olim destinatum fuit. Constantia Aragonii Regis soror, ex priori viro Emerico Hungarię Rege, cui Ladislaum puerum pepererat, vidua Innocentio Pontifice curante, Friderico Regi Sicilię connubio iuncta est, atq; hoc ipso anno ad virum classe deducta. Tristes eæ nuptiæ fuerunt, Prouinciæ Comitis, aliorumque procerum obitu: qui sponsam honoris causa in Siciliam profecuti, Panormi extincti sunt, locis natura grauib; saluberrimo Hispaniæ Galliæq; cœlo mutato.

Bellum Mauricum inchoatur. C A P. XXIII.

HIC erat rerum status in Hispania. pax inter Christianos Principes ex tantis diffidiis facta piorum animos spe optima lætitiæq; compleuerat, quãtum in mutua societate præfidii esset considerantes. tamen si Alfonso Legionensis Rex, incommodo sane tempore Berengariam vxorem, lege propinquitatis, iussuq; Innocentii Pontificis repudiarat, ad patremq; dimiserat. Extant ipsius Innocentii de ea re litteræ ad Alfonso Castellæ Regem diuortio repugnantem, graues atque minaces. Barbari Rege Mahomade, qui superioribus annis in Abeniuzephi fratris locum successerat, magnam occupandæ Hispaniæ spem, in quam erant ingressi, persequi vsque ad extremum, delereq; piorum nomen decreuerant. nostris partum imperium tueri, quin barbaros Hispaniæ finibus pellere, animus erat. Obstinato vtrique consilio, spe pari in id certamen ingressi. Christiani virtute, Ducisque prudentia potiores erant. barbari vincebant numero, Africæque & Hispaniæ vires, superbissimo delectu in vnum bellum conferebant. Vno tempore Castellæ & Aragoniæ arma mota in Mauros sunt. in Valentinis Adamutiũ, aliaque oppida à Petro Aragonio Rege occupata: Dertusa nauatæ superioribus bellis operæ merces Templariis fuit, abs Rege dono data eius militiæ Magistro Petro Montacuto. Ferdinandus Alfonso Castellæ Regis filius, patris iussu in Bæticæ fines irruens Biatiam, Illiturgim, Giennii agros latissime depopulatus est. prædæ hominum, pecorumque abactæ. ipso tempore, quo à Mahomade Maurorum Rege, cui Viridi, à pileo quem gestare consueuerat, cognomen fuit, Saluaterra oppidum vi expugnatum est. incolæ pars ferro trucidata, pars in seruitutem abacta. Iunio mense, anno 1210. millesimo ducentesimo decimo oppidum obsessum & Septembri captum est. nam Alfonso Castellæ Regem, qui cum delecta suorum manu auxilio accurrebat, & Elboram vsq; peruenerat, Ferdinandus filius rebus in Bætica patratis obuiam factus, ab itinere reuocauit, periculo indicato, & maioribus viribus opus esse disputans barbaris impugnandis. Regis pro pietate conatus, non parum turbauit consecuta proximo anno, Ferdinandi ipsius mors, die veneris pridie Idus Octobris, eo maiori patris dolore, & prouinciæ totius luctu, quod magni iam & iusti Principis specimen præbuerat. Corpus Madrito, vbi extinctus est Olgas delatum, Roderico Præfule Toletano, & Berengaria sorore funus honoris gratia comitantibus. Ea de causa, expeditio Maurica in sequentem annum dilata: comitia tantum regni Toleti habita sunt, iis rebus comparandis, quæ ex vsu belli futura erant. In iis comitiis sumptuariæ leges quoniam mores in luxum degenerabant, promulgatæ. supplicia toto regno decreta numine propitiando. ad Reges legati destinati, vt communi periculo non deessent postulatum. Rodericus Præful Toletanus Romam amandatus est, venia peccatorum impetranda omnibus, qui more per ea tempora vsitato, cruce insigni distincti ad bellum sacrum conuenirent. Rex ipse equos, arma, pecuniam, com meatum magna diligentia comparare. Mauri contra aduersus tantos apparatus, tantamq; animorum consternationem, suę ditionis oppida in Carpetanis, Bætica, & ad promontorium Sacrum, quoniam in ea primus impetus futurus erat, operibus munire, quantum temporis spacium dabat: præfidiiq; firmare, nouasq; copias ex Africa euocare. Alfonso Castellæ Rex, dum vniuersas copias expectat, terroris bellici ostentandi causa, in Maurorum fines inuectus, ad Sucronis ripam aliquot oppida Mauris eripuit. & re ex sententia patrata, Concham urbem locis vicinam rediit: vbi Aragonio Rege conuento, de summa belli deliberatum est. Sanctius Vasconum Rex missis legatis se bello haud defuturum renunciauit. Rodericus Præful substituto Adamo Palentino Episcopo ad ecclesię Toletanę gubernacula, in Italia atq; Gallia spe veniē, quam à Pontifice Innocentio III. impetrarat, & periculo indicato nisi succurrerent, proceres, & Præfules ad sacram expeditionem, sed & ex plebe homines excitare non desiste-

desistebat. Tantam esse barbari superbiam, ut omnibus toto orbe crucis cultoribus bellum, interitum, exitium comminaretur: contumeliam haud ferendam nomine Christiano. Multum ea diligentia profectum, tanta erat cupiditas aduersus Christiani nominis hostes dimittendi: prius ut centum millia pedites, decem millia equites ex externis nationibus confluisse tradant. ingens numerus ac vix fidem facturum. verum quis pro certo affirmet? cum alibi duodecim equitum millia, peditum quinquaginta inueniam. His omnibus ne tot gentium collusione Toletum quo conueniendum erat turbaretur, horti regii præcipua amœnitate, sed & coniuncta vrbi, ad ripam Tagi loca ad tendendum designata. Februario mense anno salutis millesimo ducentesimo duodecimo, hæc gentes Toletum conuenire cœperunt. 1212.

- 10 In Iudeos à promiscua multitudine scuitum in ea vrbe, iis violandis numini se gratificari putanti. resistere nobiles. miseram gentem armis & auctoritate tutati sunt. Petrus Aragoniæ Rex festo Trinitatis die, publica omnium lætitia, atque supplicatione, in urbem exceptus est. viginti peditum millia, equites tria millia & quingenti ex Aragonia sequebantur. Lusitanus Rex Sanctius sacro bello interesse non potuit, Conimbricæ per id tempus ex morbo extinctus. funus in S. Crucis illatum, humili sepulchro: vnde Emanuele Rege in magnificentius migravit. Successit Alfonsus defuncti filius, geminæ iam prolis ex Vrraca vxore pater effectus, Sanctii Alfonsiq; Ferdinandus Sanctii frater, anno superiori vxorem duxerat Ioannam Comitem Flandriæ, Balduini filiam, hæredemque. Ex Lusitania tamen non contemnenda militum manus, an sua sponte incitata, an ab Rege suo missa auxilio venit.
- 20 Vniuersæ multitudini stipendia in dies singulos per capita numerabantur. pediti quinque nummi, quos vulgo solidos vocabant, equiti quadruplum. dona principibus pro cuiusque merito & dignitate. commeatus affatim Alfonsi Regis cura comparati, nihil ut tantis copiis deesset summa diligentia prouidentis. prorsus, ut impedimentis portandis, sexaginta currum millia contracta essent, auctore Roderico Præsule: qui totius expeditionis testis oculatus fuit: visaque ad posteritatis memoriam litteris propagauit. alii iumenta sarcinaria eo numero fuisse aiunt: vtrunque miraculo proximum, in tanta temporum difficultate regii ærarii inopia. sed nihil est tam difficile, quod non diligentia vincatur. & ab externis gentibus, & Principibus equi, muli, pecunia certatim mittebantur. Iunii die vigesimo Toletum discessum. Dieghus Harus in primo agmine curare iussus: vbi externæ gentes erant.
- 30 in secundo agmine Rex Aragonius. postremum Castellæ Rex Alfonsus ducebatur: in quo quatuordecim millia equitum erant, peditum numerus iniri vix poterat: cum ex vniuersa Castella, quorum ætas idonea erat, arma induere omnes compulsi essent. Trinis castris Malaconem peruentum est: quod oppidum Maurico præsidio obtinebatur, Toletum quinquaginta sex passuum millibus. barbari, tantæ multitudinis metu oppidum relinquere, & arcem munire coacti: externarum tamen gentium virtute atque impetu, arce expugnata, Iunii vigesimo tertio die ad vnum omnes truci datifunt: vsque adeo animos impie gentis delendæ cupiditas occuparat. Kalend. Iulii Calatraua firmissimum oppidum vitra Anam fluuium situm, incolarum deditioe res suas in extremo sitas, neq; auxilii spem ullam esse considerantium, venit in potestatem. in dedititios, ne externi milites pro ingenio scirent, nostrorum interuentu vix est impetratum: cum datam de salute fidem impie quamuis genti seruandam disputarent: neque desperatione (quo nullum est acrius telum) efferandos amplius hostium animos videri. Oppidum Calatrauæ militibus, quibus à Mauris ereptum erat, redditum est: spolia Aragoniis, externisque militibus: quos insuetus calor, cœli grauitas, rerumque omnium inopia compellebat, (sic ipsi videri voluerunt) priorum castris relictis in patriam sese referre, Arnaldus Narbonensis Episcopus, & Theobaldus Blazo Picto rebus nostris præ cæteris fauens, ut qui genus maternum ex Castella deducebat, vterque cum peculiari suorum manu in castris mansere, gentis ignauiam incusantes, atq; quoduis periculum subire certi. Externorum discessus, vnde metus mœrorq; nostrorum animos occupauit, dupliciter cōmodus fuit: tantæ victoriæ laude, haudquaquam nostrorum participata: & ex ea re Mahomade, qui ad Gennium se tenebat totius certaminis aleam detrectans, ut vniuerso prælio dimicaret inuitato. Itaque nostri, motis castris Alarcum perueniunt. quod oppidum, quoniam ante paucos annos à Mauris euersum erat, deserentibus incolis venit in potestatem. Sanctius Nauarræ Rex cum valida suorum manu, eo loco Reges est consecutus. Eius aduentus lætissimus fuit. mœror ex superiori casu, externorumque discessu. hilaritate mutatus. aliquot eo tractu arces vi expugnata. In Saluaterræ agro iustratus ac recensitus exercitus. motis deinde castris, ad Marianorum montium radices peruentum. Maurus rebus omnibus exploratis, Biatiam mouit: atque saltus Castulonensis fauces, quibus Losæ nomen est, & qua nostris transeundum erat, insidere institit. si pergerent, victoriæ spe non dubia propter locorum iniquitatem;

si confisterent, inopia com meatus pereundum esse, regressum ignominiosum fore considerans. prudenter destinata, altior potentia discussit. Disputatur in concilio de montium transitu: qua parte superandi essent quæritur. pleriq; censebant, retro conuertendum iter, maiori circuitu, mitiore via, in Beticæ campos euadendum, infestas ab hoste montium angustias vitandas esse. Castellæ Rex Alfonsus contra: magna famę momenta in vtranq; partem fieri. pro vt prima cessissent, fore reliqua. Regum discessu turpissimæ fugę significationem contineri. ea re hostium animos augeri, nostris minui, ac debilitari necesse esse, alioqui ad deserendum castra propensis, vti externarum gentium discessione nuper intellectum erat. Aduersus difficultates, quæ proponebantur, numinis opem, cuius causa agebatur, implorandam: & nisi sibi ipsi deessent, proculdubio affuturam. Tentando sæpe facilia fieri, quæ ignauis ardua videbantur esse. Hæc vicit in concilio sententia. Lupus Dieghi Hari filius à patre præmissus cum valida manu, in summo monte castrum Ferralium nomine cepit. Mauros leuibus præliis submouit. perrumpere Losæ angustias non est ausus: ne vno tempore cum locorum iniquitate & aduersus hostes pugnare esset necesse.

Victoria à nostris parta.

C A P. XXIII.

OMNIS multitudo, præsertim militaris, animorum impetu opinioneq; potius quã rebus ipsis mouetur, vt hic accidit. pleriq; milites rebus desperatis castra deserere cogitabãt, par periculũ cogitantes siue Reges progredierentur, siue referrent pedem. dedecus in vno erat, in altero temeritatis nota. Res propemodum deploratas numina diuique indigetes sustentarunt. rusticanus enim homo, locorum notitia fretus quoniam iis in montibus pascendis gregibus diu operam dederat, (genium quidam fuisse putarunt, argumento, quod opera nauata nusquam comparuisset) Regibus est pollicitus si se ductore fiderent, notis tramitibus, copias omnes in summos montes nullo discrimine euasuras. obscuro, ignotoque homini de re tanta, neque fidem accommodare tutum erat: neque detrahare omnino prudentis. Dieghus Harus, & Garsias Romerius præmissi, vt visa explorataque referrent. Erat iter à proposito diuersum, contrariamque in partem iri videbatur. prorsus, vt Mauri nostrorum discessu considerato, com meatus inopia fugere, atque in pacata referre pedem putarent. Enitendum erat per montis latus, transcendendæ valles, saxa multis locis prærupta extabant, iterque morabantur: sed nullum laborem recusabant victoriæ spe certa, si in summa montium iuga peruentum esset. In festinatione certamen omne erat: ne iter hostes præoccuparent. Ergo cõfecto itinere, Reges planiciem nacti castra muniunt. Hostis se ad pugnam parat, aciemque instruit, in quatuor distinctam agmina. in colle Rex ipse circumfusis prætorianis constitit. Nostri continenti itineris labore fatigati, homines iumentaq; in consilio detrectandi certaminis perstant. Idem sequenti die faciunt: tanta Mauro-
rum lætitia metum interpretantium, vt extrusis tabellariis, tres Reges quasi indagine circumuentos intra triduum redacturum in potestatem, Miramamolinus insigni verborum fastu polliceretur. fama in maius augebatur, quolibet ad id quod audierat adiiciente aliquid, vt gratior res esset. Die tertio, qui dies Lunæ erat, Iulii mensis sextus decimus, nostri certamen subire certi, albente cœlo pœnitentia & Eucharistia animos expiati, acies ad pugnam instruunt. Primum agmen Dieghus Harus ductabat. mediam aciem Gonsalvus Nunnus tenebat, eique adiuncti Templarii aliiq; milites sacri. in postremo agmine Alfonsus Rex, Rodericus Præsul, aliiq; Episcopi curabant. Reges Aragoniæ & Vasconum cum peculiaribus copiis ab vtroq; latere, Vasco ad dextram, ad sinistram Aragonius collocati. Maurus contra, quo instituerat ordine copias ordinauit. pars castrorum, vbi prætorium erat, ferreis catenis cincta. ibi fortissimus quisque, genere ac factis clarissimus. reliqui tanta multitudine erant, vt valles & colles obtegere videretur. Vtrique suos ad pugnam hortantur. Episcopi per manipulos & turmas, spe veniæ nostrorum animos erigunt. Rex Alfonsus ex loco vnde exaudiri posset, Mauros prædones esse ait, Christo Imperatori rebelles. Nullo olim iure Hispaniam occupasse: & nunc latrocinio lacerare. Ingentem sæpe numerum à paucis fuisse profligatum: magnamq; prouinciæ partem amisisse, vixq; habere vbi in Hispania consistant. Si hoc prælio victi erunt, quod numina pollicetur, & ex vestra omnium lætitia atq; alacritate ominari licet, de impia gente actum erit. Nos pro æquitate, proq; iustitia pugnabimus. illi pro nulla republica, cum nullis inter se legibus vinciantur. Receptus pulsus nullus: nec vsquam nisi in certamine spes. pugnã ergo magnis animis capeffite. Deo freti arma sumpstis. Deo freti in hostes impetum date. Maurus contra, se eo die summo certamine dimicaturum admonuit. Finem belli futurum, seu vincant, seu vincantur. Si vicerint, vniuersam Hispaniam victoriæ præmium futuram. ad id prælium vires vniuersas prouin-

provincia summa diligentia collatas. si victi essent, imperiū Mauricum in Hispania inter-
 cisurum. Neq; sibi neq; rebus suis parcere in eo discrimine æquum esse. Copias suas ex vna
 gente cōstare: Christianorum ex multarum colluione gentiū, legibus, lingua, institutisq;
 discrepantium. maiorem partem signa deseruisse. reliquos haud cōstanter pugnatuos, suo
 periculo, aliena vtilitate præmioq;. His dictis, magno vtrinq; animo ad pugnā concurritur.
 victoria diu anceps fuit. vtriq; pro extrema spe enixe dimicant. Ducū cōspectus, neq; igna-
 uiam neq; virtutem clam esse patiebatur, omnesq; ad certamen accēdebat. A medio agmi-
 ne pugna cœpta. consecuti sunt Vascones: mox Aragonii. Nihil profectum triplici impetu
 facto. contra nostra agmina loco tantisper mota fugam respectare videbantur: cum Alfon-
 sus Rex periculo simul, & rei indignitate commotus, in confertos hostes irruere parabat: ni
 Roderici Præfulis, qui lateri adhærebat hortatu destitisset: in vnus anima monentis totius
 victorię, sed & rei Christianæ summam verti: pergeret vt cœperat, de diuino numine bene
 sperare: neq; se periculo committeret. Postremi agminis signa illata. res nostrorum virtute
 restituta. & qui labare videbantur, ad delendum dedecus restitutis ordinibus in prælium
 ferociores rediere. Mauri continenti totius diei labore fessi, eorum impetum non tulere,
 qui cum in subsidiis fuissent, recens in pugnam inuecti sunt. fuga foeda, neq; minor quam
 pro tāta victoria cædes. Ducenta Maurorum millia eo prælio cecidere. in his triginta equi-
 tum millia, alii ex eo numero mediam partem detrahunt. Miraculo certe fuit, è nostris vi-
 ginti quinq; tantum occubuisse, Roderico Præfule auctore. alii quindecim supra centum
 affirmant. exiguus vterq; numerus pro tam illustri victoria. Ex aduersariis autem tāta mul-
 titudine cæsa, qua maiorem non meminerant, vestigium sanguinis toto campo nullum vi-
 sum, idem Rodericus ait. Rex ipse Maurus, Zeiti fratris monitu, fuga salutem petiit, mulo
 vectus Biatiam. inde iumento mutato Giennium eadem nocte peruenit. sub occasum So-
 lis castra hostium capta. spolia ab Aragoniis lecta, reliquis fugientes insequentibus. Mauri
 Regis supellex, que intacta sola permanfit, à Diegho Haro equis partibus Vasconum Re-
 gi, Aragonioque est data. sericum tentorium rubro colore, in quo Rex barbarus tendebat,
 Aragonio cessit, Alfonsi Castellæ Regis permisso: cum gloriæ tantum auidus, belli præci-
 pium decus sibi retineret, cætera fociis libenter concessit. Reliquam prædam in medium
 conferri, ac pro cuiusq; virtute diuidi, vt res exigebat, visum non est: sed cuiq; habere per-
 missum, quod ipse abstulerat. nam metus seditionis suberat: & gratius id fore cogitabant,
 quod sua quisque manu ceperat, quam si multiplicatum ex communi præda redderetur.
 Multum ad victoriā contulisse, crucis signum vario colore in aere sub ipsum conflictum
 visum quidam scribunt. negant alii argumento, quod Rodericus Præful de re tanta nihil
 meminit: ne Rex quidem ad Innocētium Pontificem iis litteris, quas de belli summa con-
 scripsit. Conuenit Paschasium (Toletanus is Canonicus erat, deinde Decanus, extatq; se-
 pulchrum eius in S. Lucie facello templi maximi Toletani) crucem quam Roderico Præ-
 fuli de more præfererat insignem, per hostium cuneos, semel & secundo circūtulisse, eua-
 disseq; incolumem: tametsi telis omnibus petebatur: multaq; sagittæ crucis hastili confixæ
 sunt. Ea re nostris animus creuit, Maurorum concussa mens est. Hastæ & sagittæ hostium
 tanta multitudine repertæ, vt duobus diebus, quibus piorum exercitus iisdem in locis hæ-
 sit, lignorum vsum exhibuerint excitandis ignibus, cibis condiendis. ac ne cōburi quidem
 omnes potuerunt, tametsi studium adhibebatur. Victoriā cōtinuo in omnes partes fama
 primum, deinde alii super alios aduenientes nuncii vulgarunt. Barbaris luctus ingens fuit,
 non tantum præsentis mali sensu, sed etiam metu impendentis periculi. Inter nostros festi-
 celebresq; dies ludis, cōiuiiis, omni magnificentia, hilaritate, comitate, gratulationeq; agi-
 tati, non tantum in Hispania, sed etiam ab exteris nationibus: eo propensius quod res prope
 metum fuerat. Nunquam Christiani nominis gloria maior visa: neq; Christianæ nationes
 iunctiores vllō tempore fuere. Hispani quoq; gloriam antiquorum exequasse visi sunt. Rex
 ipse Alfonsus diuina stirpe genitus, supraq; mortalem conditionem haberi cœptus. Vasco-
 num Rex vt tantæ victoriæ monumentum esset, ad rubrum clypeum, quo maiores uteban-
 tur, catenas circum limbū addidit, in medio æquore smaragdum: cum catenas perrupisset
 primus, quibus castrorum ea pars, vbi Rex barbarus tendebat, munita erat. Alfonsus ipse
 ad vetera Castellæ Regum insignia, arcis figuram auream adiunxit in rubro scuto, vt non-
 nulli præstanti eruditione viri ac diligentia confirmant. negant alii, indicio veterum diplo-
 matum, quibus turris insignis, ante hosce annos Regum Castellæ insignibus expressa est.
 Haud multo maiori fide nixum est, quod cuiusdam historici testimonio à nonnullis inuenio
 affirmatum: ex hoc tempore in Hispania, religionē à carnibus abstinenti diebus Sabbathi,
 ac intestinis tantum & extremis animalium partibus vescendi susceptam esse: veteri more,
 quem Gotthi ex Græcia trahtulerant, vnde sacra primum acceperunt, hoc temperamento

emollito. Conuenit nobilissimam victoriam, ac qua nulla clarior extitit in Hispania, non humanis viribus, sed superum magis ope partam: quos castissimis precibus & votis toto orbe Christiano propitiandos curarant: Romæ præsertim, vbi ad omnia altaria supplicationes habitæ erant. quo synceriori cultu discreti agminibus & templis, ad quæ eundem erat, viri, foeminae, sacri homines, atq; profani. Pontifex ipse aderat, omnium ordinum concitator. Extant de re tota eius ad Alfonso Regem litteræ cum primis graues & elegantes.

Huic bello finis imponitur. C A P. XXV.

AD hoc bellum profecti sunt Episcopi, Tellius Palentinus, Rodericus Seguntinus, Menendus Vxamensis, Petrus Abulensis, Dominicus Placentinus, Gasias Frontinus Turiafonensis, Berengarius Barcinonensis. Procerum numerus iniri non poterat. Magistri militum Arias Iacobitarum, Rodericus Diacius Calatrauæ, Gometius Ramirius Templariorum. præterea Ioannes Gelmirides Hospitalariis in Hispania Præfectus. Gometius Manricus, Alfonso Menesius, Gonsaluis Gironius, Enecus Mendozius Cantaber. Dieghi Hari propinquus (nunc primum in historia Hispanica Mendozie gentis mentio.) præter hos Comes Fernandus Lara claris maioribus egregius ipse, ampla ditio, & multis clientelis potens. ex Castella hi. Ex Aragonia, Gasias Romerus, Semen Coronelius, Aznarius Pardus, Guillelmus Peralta, alique viri principes, Aragonium Regem secuti. ante omnes Dalmatius Cresselius, Emporitanius patria: à quo propter insignem rei militaris peritiam, singularem virtutem, nostras acies ad pugnam instructas, Aragonii scriptores tradunt. In Vasconibus Garcesius Agocillus, Gasias Almorauides, Petrus Leetus, Petrus Arronicus, Ferdinandus Montacutus, Semen Aiuarius, ad hoc bellum virtutem, industriam, bellicamq; artes attulerunt. Omnino tertio post victoriam die, mota nostrorum castra. Ferralium oppidum (nam ad Mauros redierat) Bilches, Balnea, Tolosa (vnde huic bello nomen) præfidiis occupata. Victoribus omnia prona erant, aspera victis. Biatia ciues deserta cum desperatione concepta Vbeda aufugissent, in potestatem redacta. pauci templi maximi munitione confisi, se dedere recusantes, admoto igne cum ipso templo consumpti sunt. Octauo post victoriam die, Vbeda ipsa vi capta est: cum ciues vim auri Regibus offerrent, ut pace vterentur: Episcopi negarent, impię genti parcere fas esse. quę vicit sententia, atq; in miseris ciues promiscua cæde grassatum. pars in seruitutem abacta. præda omnis militi cessit. eoq; facto barbaris metus incussus: exercitus diuturno labore fatigati, redemptæ voluntates. nam fessi morbis erant, cœliq; intemperiem incusabant. Itaq; iniquissimo tempore coacti Reges sunt, in mitiores regiones exercitum reducere. In reditu ad Calatrauā Dux Austrie obuiam factus est cum ducentis equitibus, quos virtutis ostentandæ causa, ad bellum sacrum ducebat. Rex eum Aragoniæ, quoniam sanguine propinquus erat, redeuntem in patriam ad extremam Hispaniam profectus est. Vasconum Regi quatuordecim oppida iuris controuersi, ob memoriam veteris imperii lubrica fide (nam paulo ante erepta erant) restituta sunt. id nauatæ operæ præcipuum præmium fuit. Alfonso Castellæ Rex, utroque Rege dimisso, Toletum triumphantis in modum inuectus est, inter festas ciuium acclamationes, plausumq; & gratulationem populi. Numini primum pro diuino beneficio gratiæ actæ. deinde perpetua lege sancitum, eius victoriæ memoriam quotannis septimodecimo Kal. Augusti celebrari, Mauricis vexillis explicatis, omniq; lætitiæ significatione: festo die, cui triumpho sanctæ crucis nomen est inditum. Otii Rex impatiens, & victoriæ vrgendæ cupidus, proximo ineunte anno rursus in fines hostium incurrit. Donnias oppidum Mauris ereptum, Calatrauæ militibus dedit. arcem Eznauxoram D. Iacobi militibus. Alcarasum modicam urbem in Marianorum montium complexu, arduo atq; præcipiti colle sitam, bimestri obsidione oppressam ad quintumdecimum Kal. Iunii, die Mercurii, pridie eius diei, quo ascendentis in cœlum Christi Dei memoria recurrit, vi expugnauit. aliquot præterea oppida ignobiliora eo tractu capta. His rebus patris Alfonso. inter Europe Principes clarissimus effectus Toletum rediit: vbi Eleonora vxor, Berengaria filia, atq; hæres regni futurus Henricus, tunc decem annos natus. Regis aduentum operiebantur. Ludis ac hilaritate cuncta in ea ciuitate plena erant. Tametsi siccitate & inopia frugū insignis annus fuit. Carpetanis maxime. nouem mensibus nunquam pluisse memorant. præcipuo agrestes damno, victus querendi causa passim deserebant agros, in alias regiones migrantes. grauissima ea ab omni memoria calamitas extitit, in paucis memorabilis. Extant de huius belli summa victoriæq; Alfonso Regis, & Innocētii Pontificis litteræ inter se missæ, mutua gratulationis causa. Regiæ litteræ si ad calcem huius libri subiicerentur, operæpretium, me facturum existimaui, quoniam in iis totius belli summa comprehensa est. SANCTISSIMO Patri